

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2559

ISSN 2350 – 9937

เจ้าของ

งานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกาศิต อานภาพแสนยากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทยา อิทธิชินบัญชา

กองบรรณาธิการ

นายชานนท์ ไชยทองดี
นางสาวนันท์พร บุญพรหม
นายสาวสายใจ เกิดมงคล
นางสาวศศิธร สมอินทร์
นายอังศุธร อังคะนิต
นายสุรพงศ์ เบ้าทอง
นางสาวจันจิรา ใจแก้ว

กองบรรณาธิการ (จากภายนอกสถาบัน)

รองศาสตราจารย์ ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง
ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก
ดร.อุมารินทร์ ตูลารักษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทับใจ สิกขา
ดร.ศุภชัย วรรณเลิศสกุล
ดร.นงลักษณ์ สูงสุมาลย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา พาแพงหมื่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา

มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ
ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน
ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการวิจัย กิจกรรมผลงานวิจัย
ที่อยู่ในรูปบทความวิจัยของนักวิชาการหรือนักวิจัยจาก
หน่วยงานภายในและภายนอก

สถานที่ติดต่อ

กองบรรณาธิการวารสารงานวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
319 ถนนไทยพันทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมือง
จังหวัดศรีสะเกษ 33000

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและวิพากษ์บทความ (ภายนอก)

สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ชาญ ณ ลำปาง
รองศาสตราจารย์ ดร.ดำรงฤทธิ์ วิบูลกิจธนากร

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

สาขาการศึกษา และบริหารการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.สายหยุด จำปาทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.บุญชม ศรีสะอาด
รองศาสตราจารย์ ดร.อัสวฤทธิ์ อุทัยรัตน์
รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน อัสวภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ ธงไชย

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สาขาศิลปะ และวัฒนธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ลำควน

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สาขาบริหารธุรกิจ และการบัญชี

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญทวรรณ วิงวอน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุนันท์ ประเสริฐสังข์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณ หวังเจริญเดช

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สาขาภาษา และวรรณคดี

รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ธรรมวัตร
รองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงส์สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สาขาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุล
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สาขาสังคม และการพัฒนา

รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันทนา กุลรัตน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

สาขากฎหมาย และการเมืองการปกครอง

รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ประทีป ทับอวดตานนท์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผู้พิพากษา หัวหน้าศาลประจำกอง
ผู้ช่วยศาลอุทธรณ์

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและวิพากษ์บทความ (ภายใน)

รองศาสตราจารย์จำเริญ อุ้นแก้ว

รองศาสตราจารย์ ดร.เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สหสา พลนิล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นนทยา อธิธิชินปัญชร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประดิษฐ์ ศิลาบุตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ ทองพันธ์
ดร.ปกรณชัย สุพัฒน์

สาขาวิทยาศาสตร์
สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สาขาบริหารธุรกิจ
สาขาบริหารธุรกิจ
สาขาบริหารการศึกษา
สาขาบริหารการศึกษา
สาขาสถิติประยุกต์

บทบรรณาธิการ

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ฉบับนี้เป็นปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2559 จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริม และสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานการวิจัย และผลงานทางวิชาการ เพื่อพัฒนาการศึกษา และเพื่อพัฒนาสังคม

วารสารวิจัย ฉบับนี้ประกอบด้วยบทความจากคณาจารย์ และนักวิชาการจำนวน 9 บทความ ได้แก่

บทความเรื่อง	การศึกษาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับวงขับร้องประสานเสียง
โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา จังหวัดนครราชสีมา
บทความเรื่อง	แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัด
ศรีสะเกษ
บทความเรื่อง	การศึกษาสารสกัดจากพืชเศรษฐกิจต่อการยับยั้งเชื้อรา
บทความเรื่อง	สังคมพหุลักษณะในประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การสำรวจเบื้องต้น
บทความเรื่อง	การใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อวิเคราะห์เส้นทาง
การขนส่งหอมแดง : กรณีศึกษาอำเภอขามเฒ่า จังหวัดศรีสะเกษ
บทความเรื่อง	ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอมการศึกษาจารึกและปราสาทขอม
ในจังหวัดศรีสะเกษ
บทความเรื่อง	การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้า เพื่อใช้ในกิจการภายใน
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
บทความเรื่อง	การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง
อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ
บทความเรื่อง	ประสิทธิภาพของระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ GFMS กับศักยภาพ
การประยุกต์ใช้ระบบ : มุมมองผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ

จากบทความที่ คณาจารย์ และนักวิชาการได้นำเสนอในวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษฉบับนี้ พบว่ามีบทความที่เกิดจากการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการศึกษาของนักวิจัยภายนอกสถาบันฯ ถือเป็นความร่วมมือทางวิชาการที่น่ายินดี นอกจากนี้บทความที่เกิดจากการวิจัยของนักวิจัยภายในสถาบันฯ ก็เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงการพัฒนาทางด้านการวิจัยตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย ถือเป็นผลงานการสร้างสรรค์ทางวิชาการเหมาะสมต่อการเผยแพร่แก่นักวิจัย และบุคคลที่สนใจ

บรรณาธิการ

สารจากอธิการบดี

มหาวิทยาลัย คือแหล่งบ่มเพาะนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับสถาบันให้ก้าวหน้าสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการด้วยคุณภาพระดับสากล ควบคู่ไปกับการพัฒนาคนให้มีศักยภาพ และสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมระดับชาติที่มีประสิทธิภาพขั้นสูง อันจะช่วยให้ประเทศสามารถแข่งขันทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี งานวิจัยของคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป จึงเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้ประเทศกำลังพัฒนาเปลี่ยนผ่านสู่ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ ตลอดจนนำไปเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง อันเป็นการแลกเปลี่ยนและส่งเสริมองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นในประชาคมวิจัย ทั้งนี้ นักวิจัยท่านอื่นยังสามารถนำองค์ความรู้เหล่านั้นพัฒนาต่อยอดให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ได้อย่างสม่ำเสมออีกด้วย

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้จัดทำวารสารงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2559 เพื่อเป็นการบริการด้านวิชาการแก่สังคม และส่งเสริมสนับสนุนให้นักวิจัย ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิจัยขอขอบคุณ และชื่นชมผู้บริหาร บุคลากรงานวิจัยและพัฒนาของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษรวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้ตั้งใจทุ่มเทและมุ่งมั่นในการจัดทำวารสารวิจัยฉบับนี้ และขอแสดงความยินดีในความสำเร็จทางวิชาการแก่นักวิจัยทุกท่าน ที่ได้ส่งบทความวิจัยลงในวารสารฉบับนี้ อันจะเป็นประโยชน์ไปสู่การพัฒนาและการประยุกต์เพื่อใช้ประโยชน์ทั้งต่อท้องถิ่น องค์กร สังคมและประเทศชาติต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกาศิต อานุภาพแสนยาวกร)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

สารจากที่ปรึกษาอธิการบดี

ปัจจุบันมีนวัตกรรมใหม่ที่น่าสนใจเกิดขึ้นมากมายในสถาบันอุดมศึกษา ที่มาจากการวิจัย ซึ่งเป็นภาระหลักของอาจารย์และบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา ที่ต้องการพัฒนางานในหน้าที่ของตนเอง งานพัฒนาท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ และเมื่อผลการวิจัยนั้นได้รับการเผยแพร่และนำไปสู่การปฏิบัติจริง งานวิจัยก็จะมีคุณค่าอย่างแท้จริง

งานวิจัยที่จะมีประโยชน์สูงต่อมนุษยชาติก็เมื่อได้รับการเผยแพร่สู่สังคมการเผยแพร่ทางวารสารงานวิจัยเป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำความรู้ที่เป็นนวัตกรรมการวิจัยได้จากการวิจัยไปใช้ในหลาย ๆ มิติ การจัดทำวารสารงานวิจัยจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อตัวผู้วิจัยเองที่จะเป็นแหล่งเผยแพร่งานวิจัยของตนเองและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นที่จะนำผลการวิจัยไปใช้

ผมขอชื่นชมทีมงานวิจัยและพัฒนาของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ รวมทั้งขอขอบคุณและชื่นชม คณะผู้จัดทำวารสารงานวิจัยตลอดจนผู้มีอุปการคุณสนับสนุนการจัดทำวารสารฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี และขอขอบคุณเจ้าของงานวิจัยทุกท่านที่กรุณาให้เกียรติวารสารงานวิจัยและพัฒนาโดยใช้เวทีแห่งนี้เป็นเวทีหนึ่งในการเผยแพร่งานวิจัยของท่าน หวังว่าวารสารงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์กับผู้ที่ได้อ่าน และจักขอบคุณเป็นพิเศษหากท่านมีข้อเสนอแนะต่อคณะผู้จัดทำวารสารและนักวิจัยทั้งในส่วนของเนื้อหาสาระ และรูปแบบอื่น ๆ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์)

ประธานบริหารงานวิจัยและที่ปรึกษาอธิการบดี

สารบัญ

บทความวิจัย

หน้า

การศึกษาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับวงขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยาจังหวัดนครราชสีมา.....	1
วุฒิชชาติ ลือขจร มนัส วัฒนไชยยศ บรรจง ชลวิโรจน์	
แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ.....	10
ภาวดี ทะไกรราช และคณะ	
การศึกษาสารสกัดจากพืชเศรษฐกิจต่อการยับยั้งเชื้อรา.....	29
พัชรวรรณ สิทธิศาสตร์ สิริพร ยศแสน	
สังคมพหุลักษณะในประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน: การสำรวจเบื้องต้น.....	40
ธัญพงศ์ สารรัตน์	
การใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งหอมแดง: กรณีศึกษาอำเภอขามเฒ่า จังหวัดศรีสะเกษ.....	61
น้ำผึ้ง ท่าคล่อง	
ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอมการศึกษาจารึกและปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ.....	71
กณิษฐ์ ธีรสิทธิฐานกูร	
การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้า เพื่อใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัย ราชภัฏศรีสะเกษ.....	90
จักรพันธ์ โสมะเกษตริน	
การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ.....	116
สุดาทิพย์ เกษจ้อย	
ประสิทธิภาพของระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ GFMS กับศักยภาพการประยุกต์ใช้ระบบ: มุมมองผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ.....	128
สุภัทรร ทวีจันทร์	
แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อการตีพิมพ์.....	145

การศึกษาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับวงขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา จังหวัดนครราชสีมา

The efficacy of the practical skills use of the breath in singing for
Rungarunwittaya chorus school Nakhonratchasima.

วุฒิชชาติ ลือขจร¹

มนัส วัฒนไชยยศ²

บรรจง ชลวิโรจน์³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องวงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่องจังหวัดนครราชสีมา ตามเกณฑ์ 80/80 และเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องก่อนเรียนและหลังเรียนกลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนวงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา จำนวน 23 คนโดยการเลือกแบบเจาะจง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ การหาค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, การหาประสิทธิภาพ E_1/E_2 และการทดสอบ t

ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องมีค่าเท่ากับ 84.02/84.24 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : ชุดฝึกทักษะ, การหายใจสำหรับการขับร้อง, ประสานเสียง

1 นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชานตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

2 รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Abstract

The purposes of this research were to develop and test efficiency of the Practical skills use of the breath in singing and compare learning achievement that learn by the practical skills use of the Breath in Singing in lesson to learn before and after studying. The sample included Rungarunwittaya chorus school Nakhonratchasima of 23 people. The obtained through purposive sampling technique and the one group pretest-posttest design. The statistics employed used for data analyses were percentage, mean and standard deviation (S.D) Dependent samples t was used for testing hypothesis.

The research finding were as follows. The development of the Practical skills use of the breath in singing had efficiency at 84.02/84.24. The students' learning achievement after studying with the Practical skills use of the breath in singing was higher than before at the level of .05 .

Keywords : the practical skills, the breath in singing, chorus

บทนำ

กิจกรรมดนตรีสำหรับเด็กนักเรียนเป็นสิ่งจำเป็นในโรงเรียนเนื่องจากเป็นส่วนที่ช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมควบคู่ไปกับการเรียน ดนตรีประเภทการขับร้องประสานเสียงเป็นดนตรีที่เกิดขึ้นได้ง่าย เพราะเกิดจากตัวมนุษย์เองไม่ต้องใช้เครื่องดนตรีใด ๆ ไม่เสียค่าใช้จ่าย สามารถปฏิบัติได้คราวละมาก ๆ จึงสามารถทำการศึกษาได้กับนักเรียนครั้งละหลาย ๆ คน อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ให้ความบันเทิง และการใช้เวลาว่างอย่างมีคุณค่าสำหรับการรวมกลุ่มของหมู่คณะหรือชมรมอีกด้วย (วณิ ลัดดาภิบาล, 2542)

การขับร้องประสานเสียง ลงทุนน้อยแต่ได้ผลที่คุ้มค่า เพราะนักเรียนใช้เสียงที่มีติดตัวตั้งแต่กำเนิด ไม่จำเป็นต้องซื้อเครื่องดนตรีราคาแพงมาเล่น ผลที่ได้รับ นักเรียนได้ฝึกฝนการทำงานเป็นกลุ่มทำได้ พัฒนาจิตใจ ให้มีความอ่อนโยน ได้ผ่อนคลายความเครียด มีโอกาสแสดงออกถึงความสามารถให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง ได้ความสนุกสนานเวลาไปแสดง ได้พัฒนาทักษะทางดนตรีและทักษะในด้านการร้องเพลงอีกด้วย (นงลักษณ์ ประสพสุข, 2532)

โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยาได้มีการก่อตั้งวงขับร้องประสานเสียงขึ้น โดยการคัดเลือกนักเรียนที่มีความสามารถด้านการร้องเพลงจำนวน 50 คน จากนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 300 คน ปัญหาที่พบคือนักเรียนโดยทั่วไปขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการขับร้องประสานเสียงนักเรียนไม่มีประสบการณ์ด้านการร้องเพลงประสานเสียงมาก่อน เนื่องจากการศึกษาจากในชั้นเรียนมีเพียง

การร้องเพลงตามที่นักเรียนถนัดนักเรียนจึงไม่ได้สนใจในเรื่องความถูกต้องของท่านเอง เพราะเห็นว่าร้องเพียงคนเดียว จากสาเหตุอื่นๆ เช่น มีการใช้ลมที่ผิดวิธี ไม่ทราบถึงวิธีการออกเสียงที่ถูกต้องไม่รู้ถึงความแตกต่างของระดับเสียงสูง เสียงต่ำ ไม่ทราบลักษณะของบทเพลงและการร้องเพลงประสานเสียงรูปแบบต่าง ๆ รวมไปถึงการขาดแคลนเอกสาร แบบฝึกหัด สื่อการสอนที่น่าสนใจและมีความเหมาะสมทำให้เกิดอุปสรรคเมื่อต้องมีการคัดเลือกนักเรียนเข้าร่วมวงขับร้องประสานเสียง นักเรียนไม่มีความสนใจเกี่ยวกับการขับร้องประสานเสียง ตลอดจนการฝึกซ้อมก็ต้องใช้เวลามากขึ้นเพื่อฝึกปฏิบัติและวางพื้นฐานตัวนักเรียนให้มีคุณภาพ และมีมาตรฐานเดียวกันกับวงขับร้องประสานเสียงในระดับประเทศ

ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญ และปัญหาการร้องประสานเสียงที่เกิดขึ้นจากการหายไปจนถึงความแตกต่างของมาตรฐานวงขับร้องประสานเสียง ที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจเรื่องการหายไปสำหรับ วงขับร้องประสานเสียงที่ไม่ถูกต้อง จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาการพัฒนาการฝึกทักษะการหายไปเพื่อใช้ในการขับร้อง โดยสร้างชุดฝึกการหายไปสำหรับขับร้องประสานเสียง ที่ให้ความรู้เรื่องลักษณะของการหายไปสำหรับขับร้องประสานเสียงที่ถูกวิธี ลักษณะทางกายภาพ ประเภทของการฝึกหายไป แบบฝึก การหายไป บทเพลงพื้นฐานสำหรับฝึกการหายไปในการร้องประสานเสียง และเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้การเรียน การสอนเรื่องการขับร้องประสานเสียงของวงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายไปสำหรับวงขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดฝึกทักษะการหายไป สำหรับการขับร้องประสานเสียง วงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา จังหวัดนครราชสีมา

ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนวงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยาที่ได้จากการคัดเลือกความสามารถจากนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยาจำนวน 50 คน การทดลองในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 โดยใช้เวลาในการทดสอบ 4 ครั้ง ๆ ละ 60 นาที และสอบปฏิบัติการฝึกตามชุดฝึกทักษะการหายไปสำหรับการขับร้อง จำนวน 2 ครั้ง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนวงขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา จำนวน 50 คน ที่คัดเลือกจากความสามารถด้านการขับร้อง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้

ในการหาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง จำนวน 27 คน และกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ทดลองจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง จำนวน 23 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาและพัฒนาชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง วงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาโดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ พร้อมทั้งนำผลการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปทดสอบกับกลุ่มนักเรียน จำนวน 27 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มสำหรับทดสอบรายบุคคล จำนวน 3 คน ทดสอบกลุ่มเล็ก จำนวน 9 คน และทดสอบภาคสนาม จำนวน 15 คน ทดสอบประสิทธิภาพโดยใช้เกณฑ์ 80/80

2. นำชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงที่ได้ผ่านการทดสอบประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 แล้ว มาทดลองใช้กับนักเรียนวงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 23 คน โดยการสุ่มกลุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้สถิติ t -test for Dependent samples

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. ชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง
 2. แบบประเมินคุณภาพของชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง
 3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางใช้ชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้อง
- เป็นแบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ
4. แบบประเมินการหายใจสำหรับการขับร้องแบบ Rubric

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการดังนี้

1. ทดสอบก่อนเรียน ด้วยแบบทดสอบการเรียนด้วยชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น
2. ศึกษาเนื้อหาในบทเรียน นักเรียนทำแบบทดสอบความรู้ตามแผนที่กำหนดและทดสอบ การปฏิบัติในเนื้อหาที่เรียน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ประเมินตามเกณฑ์ที่กำหนดเนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 แผนการเรียนรู้ ประกอบด้วย
 - แผนการเรียนรู้ที่ 1 เรื่องอวัยวะสำหรับการหายใจและการขยายซี่โครง
 - แผนการเรียนรู้ที่ 2 เรื่องการฝึกหายใจและการวางท่า

แผนการเรียนรู้ที่ 3 เรื่องการหายใจในบทเพลง

แผนการเรียนรู้ที่ 4 เรื่องการออกกำลังกายเพื่อเสริมสมรรถภาพการหายใจ

3. ทดสอบหลังเรียน

4. นำคะแนนที่จากการทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียนมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. สถิติพื้นฐานโดยการหาค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ยหรือมัธยฐานเลขคณิต ($\bar{X}$), ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)
2. ประสิทธิภาพของกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยการหาค่า E_1/E_2
3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์โดยการหาค่า t-test

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจ สำหรับการขับร้องประสานเสียงของวงขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 จากตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการหาประสิทธิภาพของชุดฝึกการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงกลุ่มตัวอย่างในการทดลองจริง

เนื้อหา	แบบฝึกหัดระหว่างเรียน			แบบทดสอบวัดผลการเรียน			ประสิทธิภาพ
	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	E_1	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	E_2	E_1/E_2
หน่วยที่ 1	10	8.30	83.04	5	4.22	84.35	83.04/84.35
หน่วยที่ 2	10	8.39	83.91	5	4.17	83.48	83.91/83.48
หน่วยที่ 3	10	8.43	84.35	5	4.26	85.22	84.35/85.22
หน่วยที่ 4	10	8.48	84.78	5	4.35	86.96	84.78/86.96
ปฏิบัติ	40	33.61	84.02	20	17	84.24	84.02/84.24

จากตารางที่ 1 แสดงผลการหาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอบางขัน จังหวัดนครราชสีมา จากการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง 15 คน โดยรวม มีค่าเท่ากับ 84.02/84.24 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดคือ 80/80 แสดงว่าประสิทธิภาพของชุดฝึกทักษะเป็นไปตามเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ 80/80 สรุปได้ว่า ชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอบางขัน จังหวัดนครราชสีมา มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง จำนวน 23 คน

คะแนนทดสอบ	N	คะแนน	$\bar{X}$	S.D.	T	Sig.
ก่อนเรียน	23	20	9.30	0.0559		
หลังเรียน	23	40	33.70	1.259	108.699 *	0.000

* $P < .05$ มีระดับนัยสำคัญที่ .05

จากตารางที่ 2 แสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยชุดฝึกทักษะการหายใจ สำหรับการขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอบางขัน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การทดสอบคะแนนสอบทั้งสองครั้ง พบว่า คะแนนสอบหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอบางขัน จังหวัดนครราชสีมา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของบทเรียนชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอบางขัน จังหวัดนครราชสีมา ปรากฏว่ามีประสิทธิภาพ 84.02/84.24 หมายความว่า ผู้เรียนได้คะแนนเฉลี่ยจากการปฏิบัติและทำแบบทดสอบระหว่างเรียนถูกต้องร้อยละ 84.02 และได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบหลังเรียนได้ถูกต้องร้อยละ 84.24 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดคือ 80/80 แสดงว่า ชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียงโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอบางขัน จังหวัดนครราชสีมา มีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการเรียนการฝึกได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิจจา เตารัตน์ (2554) พูนศิริ ศรีโพธิ์เผือก (2551) รุจิวรรณ อาจกมล (2552) และยังสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของวิไลรัตน์ พงศ์เดชาวัต (2550) ที่ได้สร้างชุดฝึกทักษะ พบว่า ชุดฝึกทักษะที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การเรียนโดยใช้ชุดฝึกทักษะที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้สูงขึ้น เห็นได้จากนักเรียนทำคะแนนเรื่องความรู้เกี่ยวกับการหายใจสำหรับการขับร้อง ประสานเสียง ผลของการทดสอบคะแนนของผู้เรียน มีคะแนนก่อนเรียน เฉลี่ยเท่ากับ 9.30 และมีคะแนนหลังเรียนเฉลี่ยเท่ากับ 33.70 มีค่า t เท่ากับ 108.69 และมีค่า $sig.$ เท่ากับ 0.00 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนสอบทั้งสองครั้ง พบว่าคะแนนสอบหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า นักเรียนวงขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ที่เรียนด้วยชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยะมาภรณ์ สบายแท้ (2545) ได้ศึกษาประสิทธิภาพของชุดการสอนเรื่องทฤษฎีดนตรีสากลพื้นฐานในรายวิชา ศ 203 ศิลปะกับชีวิตระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยผ่านทักษะการขับร้องประสานเสียง ผลการวิจัยพบว่า ชุดการสอนเรื่องทฤษฎีดนตรีขั้นพื้นฐาน ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 92.41/93.66 สูงกว่ามาตรฐานที่ตั้งไว้ 80/80 โดยนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องทฤษฎีดนตรีสากลพื้นฐานที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ และมีผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และมีคะแนนรวมของทักษะการร้องโดยเฉลี่ยร้อยละ 83.27 และจากการทดลองใช้ชุดการสอนพบว่า มีความเป็นไปได้ในการจัดการเรียนการสอนดนตรีตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยใช้ชุดการสอนนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้อง ประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จากการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง 15 คน โดยรวม มีค่าเท่ากับ 84.02/84.24 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดคือ 80/80 แสดงว่าประสิทธิภาพ ของชุดฝึกทักษะเป็นไปตามเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ 80/80 สรุปได้ว่า ชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับการขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยชุดฝึกทักษะการหายใจ สำหรับการขับร้องประสานเสียง โรงเรียนรุ่งอรุณวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การทดสอบคะแนนของผู้เรียนก่อนเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่ากับ 9.30 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55 และหลังเรียนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่ากับ 33.70 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 1.25 มีค่า t เท่ากับ 108.69 และมีค่า $sig.$ เท่ากับ 0.00 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนสอบทั้งสองครั้ง พบว่า คะแนนสอบหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์และการใช้วิจัยในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1. ในการพัฒนาชุดฝึกทักษะ ควรมีขนาดรูปเล่มกะทัดรัด มีรูปภาพน่าสนใจ ประกอบคำบรรยาย สีสันสดใส รูปแบบตัวหนังสือน่าสนใจ เพื่อเป็นการสร้างความสนใจของนักเรียน
2. ควรสนับสนุนให้มีการทำแผนจัดการเรียนรู้ และจัดทำรายงานการใช้แผนจัดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหา และวิชาอื่น ๆ ทุกรหัสวิชา ทุกระดับชั้นให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการปรับปรุงการเรียนการสอนให้พัฒนาในทางที่ดีขึ้น และบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมีการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง
3. ควรมีการศึกษาและค้นคว้าวิธีการสอนหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา และกลุ่มของผู้เรียนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ และเอื้อต่อนักเรียน ที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับทุกสาระวิชาได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการพัฒนาชุดฝึกทักษะการควบคุมเสียงร้องสำหรับวงขับร้องประสานเสียง ควรมีการศึกษาลักษณะของแบบฝึกทักษะ ที่จะมีความเหมาะสมกับความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน
2. ควรมีการพัฒนาคุณภาพแบบฝึกทักษะด้วยวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ในระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้นักเรียนหรือผู้สนใจ เกิดความสนใจที่ได้รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง
3. ควรขยายเนื้อหาและเวลาในการใช้ชุดฝึกทักษะ เพื่อที่ผู้เรียนจะได้ใช้เวลาเรียนอย่างต่อเนื่องและมีความชำนาญในการขับร้องเพลง
4. ควรมีการศึกษาการพัฒนาชุดฝึกทักษะ การขับร้องประสานเสียง ประเภทต่าง ๆ เช่น เพลงรวนด (Round) เพลงแคนอน (Canon) และเพลงประสานเสียง 2 – 3 แนวต่อไป
5. ควรศึกษาบทเพลงประสานเสียงที่เหมาะสมกับนักเรียนระดับอายุ 8 – 12 ขวบ เพื่อการพัฒนาทักษะการขับร้องประสานเสียงของเยาวชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้สำเร็จได้ เนื่องจากได้รับความกรุณาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท วัฒนศิริ ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์ ดร.มนัส วัฒนไชยศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บรรจง ชลวิโรจน์ อาจารย์อนุรักษ์ บุญแจ่ม อาจารย์จิรพันธ์ อ่อนเถื่อน กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จนสำเร็จ

ขอขอบพระคุณ นางวณิ ลัดดาภรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุดฝึกทักษะการหายใจสำหรับวงขับร้องประสานเสียง ผู้ช่วยศาสตราจารย์มนตรี ภู่งาม ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการทางดนตรี อาจารย์วรสรณ์ เนตรทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ ที่กรุณาให้คำแนะนำ และชี้แนะแนวทางในการสร้างเครื่องมือวิจัย ตลอดจนตรวจเครื่องมือวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ที่กรุณาส่งเสริมด้านการศึกษามีโอกาสได้ศึกษาในระดับ มหบัณฑิต และขอบพระคุณทุก ๆ ท่าน ที่สนับสนุนช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา จนกระทั่งงานวิจัยในครั้งนี้ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- กิจจา เตารัตน์. (2554). การพัฒนาชุดฝึกทักษะกีตาร์คลาสสิกเบื้องต้น. ค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2556, จาก <http://www.kroobannok.com/blog/53158>
- ณรุทธิ์ สุทธิจิตต์. (2538). พฤติกรรมการสอนดนตรี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ ประสพสุข. (2532). การทำวงขับร้องประสานเสียงในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา. วารสาร ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงใจ อมาตยกุล. (2545). เอกสารประกอบการสอน วิชาการขับร้อง. ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยมาภรณ์ สบายแท้. (2545). การศึกษาประสิทธิภาพของชุดการสอนเรื่อง ทฤษฎีดนตรีสากลพื้นฐาน ผ่านทักษะขับร้องประสานเสียง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พูนศิริ ศรีโพธิ์เผือก. (2551). การพัฒนาชุดการสอนเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสำหรับนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านลำตะคร้อตำบลกันจูอำเภอบึงสามพันจังหวัดเพชรบูรณ์. การศึกษาค้นคว้าอิสระ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- รุจิวรรณ อากมล. (2552). การพัฒนาชุดการสอนขลุ่ยเบื้องต้น เรื่องการปฏิบัติขลุ่ยเบื้องต้น สำหรับระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชา ดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วณิ ลัดดาภิรมย์. (2542). เอกสารประกอบการอบรมเทคนิคการสอนวิชาขับร้องและวงประสานเสียง. วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิไลรัตน์ พงศ์เดชาวัต. (2550). การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่องการปฏิบัติ เครื่องดนตรีไทย โดยใช้ชุดฝึกทักษะปฏิบัติ รายวิชาศิลปะพื้นฐาน สาระดนตรี กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพยุหะวิทยา. ค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2556, จาก www.sisaketedu1.go.th/53/article/Wilairut_P_art.doc

แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

Ways of Sustainable Forest Resources Management In Sisaket Frontier.

ภาวดี ทะไกรราช และคณะ¹
ชวน ธีรภูมิอุดม ที่ปรึกษาโครงการวิจัย²

บทคัดย่อ

การวิจัยแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษาบริบทและสถานภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ 2) เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 725 คน โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้แทนหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลงานด้านป่าไม้ จำนวน 11 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 9 คน พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการดูแลทรัพยากรป่าไม้ จำนวน 2 รูป ตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 217 คน การสนทนากลุ่มกับตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วม จำนวน 19 ครั้ง รวมจำนวน 395 คน และตัวแทนหน่วยงานในท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้าร่วมเวทีการประชุมระดมสมอง ใน 3 เวทีจำนวน 91 คน โดยทำการจำแนกขั้นตอนการวิเคราะห์ 5 ขั้นตอนได้แก่ (1) การวิเคราะห์ด้วยวิธีอุปนัย (2) การตรวจสอบข้อมูล (3) การทำดัชนีข้อมูล (4) การทำข้อสรุปชั่วคราวและกำจัดข้อมูลและ (5) การสร้างบทสรุป

ผลการศึกษาพบว่า

1. การศึกษาบริบท และสถานภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัด ศรีสะเกษ โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กับ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 9 คน หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้แทนหน่วยงานที่รับผิดชอบและดูแลงานด้านป่าไม้จำนวน 11 คน และพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาวดี ทะไกรราช ดร.มนตรี พิมพิไล นายสุรติ ทองเทพ นายทรงเกียรติ มาศศรี และนางสาวจิรวิภา คำเนิง ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

โดยผ่านความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

2 นายชวน ธีรภูมิอุดม ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ตำแหน่ง ป่าไม้จังหวัดศรีสะเกษ

จำนวน 2 รูป รวมจำนวนทั้งสิ้น 22 คน ผลการวิจัยพบว่าบริบททรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา มีเนื้อที่ 435,000 ไร่ และป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาพระวิหารมีเนื้อที่ 81,250 ไร่ ทรัพยากรป่าไม้ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว ประกอบด้วย ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณป่าเต็งรัง ป่าทุ่งหญ้า พลาญหิน ป่าชุมชน และ ป่าสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้จดทะเบียนกับกรมป่าไม้ จำนวนทั้งสิ้น 5 แห่ง ได้แก่

- 1) ป่าชุมชนในเขตป่าไม้ถาวรตามมติ ครม. ป่าฝั่งซ้ายห้วยศาลาดำบลไพรพัฒนาอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ
- 2) ป่าชุมชนในเขตป่าไม้ถาวรตามมติ ครม. ป่าฝั่งซ้ายห้วยศาลาดำบลดงรัก อำเภอภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษ
- 3) ป่าชุมชนในเขต ป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา ตำบลดงรัก อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ และ
- 4) ป่าชุมชน บ้านทับทิมสยาม 07 ตำบลบักคอง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ และ
- 5) ป่าชุมชนบ้านโนนตูมถาวร ตำบลบักคอง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

2. การศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม กับตัวแทนหน่วยงานในท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนและตัวแทนครัวเรือน จำนวน 19 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมจำนวน 395 คน และทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 217 คน ผลการวิจัยพบว่าภาครัฐมีแนวทางสำคัญในการประสานงานร่วมกับหน่วยงานเกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัย การสนธิกำลังในการคุ้มครองและป้องกันปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การประชาสัมพันธ์เพื่อปลูกจิตสำนึก การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้อส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแนวทางในการส่งเสริมการฟื้นฟูดูแลและรักษาทรัพยากรป่าไม้ การอบรมเยาวชนการป้องกันไฟป่า การปลูกป่าการส่งเสริมอาชีพ ส่วนพระสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ มีบทบาทสำคัญในการประสานงานแก้ไขความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนในพื้นที่ และการบวชป่า ส่วนประชาชนมีส่วนร่วมใน การดำเนินการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป้องกันการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ร่วมอบรมอาสาสมัครในการป้องกันการทำลายป่า การออกกระเปียบ กฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

3. การนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัด ศรีสะเกษ โดยใช้วิธีการประชุมระดมสมอง กับตัวแทนหน่วยงานในท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน และตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 3 เวที มีผู้เข้าร่วมจำนวน 91 คน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ประกอบด้วย 1) ระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การสร้างแกนนำชุมชน การสร้างแผนงานส่งเสริมอาชีพที่เป็นมิตรกับทรัพยากรป่าไม้ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่า 2) ระดับหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัด ได้แก่ การส่งเสริมและประสานงานทำงานร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น จัดทำระบบฐานข้อมูลและกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าให้มีความชัดเจน และ 3) ระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ การทำงานร่วมกับหน่วยงาน

ในพื้นที่ สนับสนุนการทำงานแก่เจ้าหน้าที่ในพื้นที่พิจารณาโยบายบางฉบับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่* การจัดสรรที่ดินทำกินให้กับประชาชนอย่างเหมาะสมตามความจำเป็นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้สะท้อนปัญหาที่แท้จริงในชุมชน

คำสำคัญ : แนวทางการจัดการ, ทรัพยากรป่าไม้, การมีส่วนร่วม

Abstract

The study aimed at proposing sustainable ways to manage frontier forest in Sisaket province. This qualitative research' objectives consisted of 1) to study current context and status of frontier forests in Sisaket 2) To explore the methods to manage frontier forest in Sisaket province sustainably 3) To present methods to manage frontier forest in Sisaket province sustainably. The target subjects of this study consisted of 725 who were engaged in in-depth interviews, together with representatives of officers dealing with forest conservation. Nine chief executives of local government organization, as well as two monks participating in forest conservation and 217 representatives of targets area populations were included. There were nineteen focus groups consisting 295 subjects, along with 91 representatives coming from local organization, village headmen, village representatives, communities' head and community forest committee took part in three stages of brainstorming meetings. Qualitative data analysis consisted of five stages (1) inductive analysis (2) data validation (3) data index creation (4) tentative conclusion and data lapse processing (5) generating conclusion.

The results revealed that.

1. The results represented from context and status of frontier forests in Sisaket done by in-depth interviews with twenty-two people, namely; nine chief executives of local government organization, eleven representatives of forest conservation unit, as well as two monks participating in forest conservation. The results showed that most of Sisaket frontier forest are located in the right side of Huay Sala national forest consisting of 435,000 rais and 81,250 rais in Prah Vihear national park . These forests are dry evergreen forest, mixed forest, deciduous dipterocarp forest, grassland and stone ground forest. There are five community forests along the border registered with Royal Forest Department including

(1) community forest as registered according to the cabinet resolution, located in the left side of Huay Sala, Praipatana, Phusing, Sisaket (2) community forest as registered according to the cabinet resolution, located in the left side of Huay Sala, Dongrak, Phusing, Sisaket (3) community forest in the right side of Huay Sala, Dongrak, Phusing, Sisaket (4) Ban Tub Tim Siam community forest (5) community forest in Ban Nontoom village, Bakdong, Khunharn, Sisaket.

2. For the attempt to explore the methods to manage frontier forest in Sisaket province sustainably by using the focus groups for 19 times with representatives from local government offices, village headman, representatives of village committees, community leaders or total of 395 people, together with conducting the in-depth interview with 217 representatives of population in the target area, it has been found that the government sectors have tried to work collaboratively with other units in order to conserve forest resources. There has been the promotion to research and joined the power for protecting the smuggling of deforestation. Public relation was also included to raise awareness of people. Local administrative organizations took part in promoting, restoring, and conserving forests by training youth, protecting the wildfire, afforesting and promoting jobs relating to forest conservation. Monks staying around Sisaket frontier forest was responsible for harmonizing people, resolving conflicts between government officers and people. They also launched the forest ordination program. People in the target area took part in participating the conservation operation, protecting deforestation, training volunteers, issuing regulations needed for using community forests.

3. In order to present methods to manage frontier forest in Sisaket province sustainably, 3 stages brainstorming with 91 participants including representatives from local government offices, village headman, representatives of village committees, community leaders, as well as representatives of the target area population were combined. The results reveal that the sustainable method to preserve Sisaket frontier forest should consist of three parts (1) community and family level such as promoting community leaders, developing conservation plan for people of the target area, generating forest-friendly occupations, along with promoting sufficient economy in everyday life and make people aware of forest conservation (2) Local and provincial level should support and work collaboratively with local sectors,

as well as creating the data base to determine the well-defined area of forest (3) Policy at national level should facilitate local sectors and cooperate with each other, they should also launch the policy matching with each context, dividing spaces equally for people and allow residents to reflect upon actual problems of the communities.

Keywords : Ways of management, forest resources, participation.

บทนำ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสามารถลดความขัดแย้งและเปิดโอกาสให้ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมและใช้สิทธิประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง การมีส่วนร่วม จึงเป็นประเด็นที่สำคัญ และจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือที่หลากหลายร่วมด้วยซึ่งอยู่บนฐานคิดของการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับและวิเคราะห์สภาพชีวิตและเงื่อนไขของตนเอง และสามารถเลือกใช้ตามเงื่อนไขของสถานการณ์ เพราะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องอาศัย การผสมผสานองค์ความรู้ที่หลากหลายประเภทและหลากหลายสาขาวิชา และต้องมีการปรับใช้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์แต่ละระบบนิเวศน์ จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดซึ่งมีพื้นที่ใน 3 อำเภอติดแนวชายแดน ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ได้แก่ อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอยะหา และอำเภอภูสิงห์ พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นแนวเทือกเขาพนมดงรัก ตามแนวเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา และเป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้ อุดมสมบูรณ์ และมีความเหมาะสมต่อการอยู่อาศัยของ สัตว์ป่าหลายชนิดปัจจุบันพบว่ามีปริมาณ หลงเหลืออยู่น้อยมาก ด้วยเหตุนี้ ทางราชการจึงได้ประกาศจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในพื้นที่จังหวัด ศรีสะเกษ ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก ทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ชายแดนที่สำคัญประกอบด้วย ป่ายาง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้กระบาก ไม้เบญจพรรณ และ ไม้พะยุงที่ถือว่ายังมีความอุดมสมบูรณ์ และยังเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำสำคัญและมีผลต่อกิจกรรมการเกษตรในพื้นที่ โดยเฉพาะการประมง อาทิ ห้วยศาลาที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งได้ดัดแปลงทำเป็นเขื่อนเก็บน้ำ ที่ไหลมาจากห้วยสำราญ และมีต้นน้ำจากห้วยพนมดงรัก สถานการณ์สำคัญด้านสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ในอัตราสูง และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้สาเหตุสำคัญมาจากกลุ่มนายทุนและผู้มีอิทธิพลบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ทีมวิจัยจึงมุ่งหวังในการศึกษาหาความรู้เพื่อศึกษาบริบททรัพยากรธรรมชาติพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ด้านทรัพยากรป่าไม้ และนำข้อมูลบริบทที่ได้จากการวิจัยนำไปสู่การกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากร

ป่าไม้ในพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการกับชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ การที่ประชาชนในพื้นที่ชายแดนสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างเกื้อกูลกันระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและสภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- (1) การศึกษาบริบท และสภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ
- (2) การศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ
- (3) การนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ

2. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

พื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอภูสิงห์ ประกอบด้วย ตำบลดงรัก ตำบลไพรพัฒนา 2) อำเภอกันทรลักษ์ ประกอบด้วย ตำบลสูง ตำบลเสาชิงชัย ตำบลภูผาหมอก ตำบลละลาย และ 3) อำเภอขุนหาญ ประกอบด้วย ตำบลบักดอง ตำบลห้วยจันทร์ และตำบลกันทรอม

3. ขอบเขตประชากร

ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 9 ตำบล ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอขุนหาญ และอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

4. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย รวมทั้งสิ้น 239 คน จากพื้นที่ 9 ตำบล 9 ตำบล ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอขุนหาญ และอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบทิศทางการดำเนินการวิจัย ได้แก่

1) พระราชบัญญัติป่าไม้ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2494 จนถึง พระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2525 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติพ.ศ. 2507 และกฎหมายที่ดินที่เกี่ยวข้อง

2) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การจัดการป่าไม้ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัย โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการเก็บรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลงานด้านป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการชุมชนในการดูแลป่า ตัวแทนครัวเรือน โดยใช้วิธีการในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group) และการประชุมระดมสมอง (Brainstorming) เพื่อให้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและเสริมข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้สามารถอธิบายรายละเอียดการวิจัยเรื่องนี้ได้ครอบคลุมมากขึ้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เจาะลึก

1.1) ตัวแทนหน่วยงาน คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จำนวน 9 คน หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้แทนหน่วยงานที่รับผิดชอบและดูแลงานด้านป่าไม้จำนวน 11 คน จำนวนทั้งสิ้น 20 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ และนำมาสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 นั่นคือ เพื่อศึกษาบริบทและสถานภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นั่นคือ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

1.2) พระสงฆ์ ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ รวมจำนวนทั้งสิ้น 2 รูป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและนำมาสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 นั่นคือเพื่อศึกษาบริบทและสถานภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นั่นคือ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

1.3) ตัวแทนครัวเรือน ในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้นำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ เพื่อศึกษาบริบทและสถานภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในพื้นที่ชายแดนจังหวัด ศรีสะเกษ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ ดังนี้ (1) เป็นหมู่บ้านในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ และมีอาณาเขตติดกับพื้นที่ป่าในเขตอนุรักษ์จังหวัดศรีสะเกษ (2) มีพื้นที่ป่า และพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้ประโยชน์ด้านป่าไม้ (3) ชุมชนมีแนวทางและกิจกรรมการจัดการป่าในพื้นที่ชัดเจน และประชาชนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอย่างสม่ำเสมอร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่นและ (4) หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นและผู้นำชุมชนสนับสนุนข้อมูลและให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย โดยมีตัวแทนครัวเรือนที่ได้ทำการสัมภาษณ์เจาะลึก จำนวน 217 คน

2) การสนทนากลุ่ม

คณะนักวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่มโดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ตัวแทนหน่วยงานในท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการชุมชนในการดูแลป่าและตัวแทนครัวเรือน โดยดำเนินการทั้งหมด จำนวน 19 ครั้ง รวมจำนวนทั้งสิ้น 395 คน เพื่อนำสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และข้อที่ 3 ของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

3) การประชุมระดมสมอง

คณะนักวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล ด้วยวิธีการประชุมระดมสมอง โดยมีกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เข้าร่วม ได้แก่ ตัวแทนหน่วยงานในท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน และตัวแทนครัวเรือน โดยดำเนินการทั้งหมด จำนวน 3 ครั้ง ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ อำเภอบุณฑล และอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีผู้เข้าร่วม การประชุมระดมสมอง รวมจำนวนทั้งสิ้น 91 คน เพื่อนำสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ของการวิจัย นั่นคือ เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัย ได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามกรอบแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และมีการกำหนดประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มและการประชุมระดมสมอง เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาบริบทและสภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ (2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญได้พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาเพื่อให้แบบสัมภาษณ์มีความเที่ยงตรงและสมบูรณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในที่นี้ มีจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) รองศาสตราจารย์จำเริญ อุ่นแก้ว ประธานบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2) รองศาสตราจารย์ ดร.เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และ 3) นายวิสูตร อยู่คง นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยจำแนกการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกการสนทนากลุ่ม และการประชุมระดมสมอง โดยดำเนินการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นการเก็บข้อมูลจากเอกสารรายงานของหน่วยงานในพื้นที่เป้าหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมระดมสมอง ดังนี้

2.1 การประชุมที่มิวิจัยและผู้ช่วยวิจัยเพื่อศึกษารายละเอียดและทำความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนั้นคือแบบสัมภาษณ์เจาะลึกหน่วยงาน และแบบสัมภาษณ์เจาะลึกตัวแทนครัวเรือน

2.2 การกำหนดนัดหมายวันเวลาสถานที่กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมระดมสมอง

2.3 ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูล และขอเชิญร่วมประชุมชี้แจงโครงการวิจัย

2.4 ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้นำชุมชนเพื่อประสานงานและเตรียมการจัดประชุมสนทนากลุ่ม

2.5 ทำหนังสือขอเชิญประชุมระดมสมอง เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

2.6 ร่วมประชุมสรุปผลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมระดมสมองและจัดเก็บเป็นหมวดหมู่

การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล โดยจำแนกขั้นตอนออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (2) การตรวจสอบข้อมูล (3) การทำดัชนีข้อมูล (4) การทำข้อสรุปชั่วคราวและกำจัดข้อมูล และ (5) การสร้างบทสรุป (รัตนะ บัวสนธ์, 2556) ดังมีรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างข้อสรุปชั่วคราวที่เป็นรูปธรรมจากการลงพื้นที่ ภาคสนามในพื้นที่เป้าหมายแต่ละครั้งแล้วดำเนินการสรุปข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามแต่ละพื้นที่ และเชื่อมโยงข้อสรุปเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างบทสรุปข้อมูล

2. การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์เพื่อหาคุณภาพของข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data triangulation) เพื่อที่จะพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นมีความถูกต้องหรือไม่ โดยทำการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลในด้านของเวลา สถานที่ และบุคคล ให้ครบทั้ง 3 ด้าน เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลให้เกิดความถูกต้องและชัดเจน

2.1 แหล่งเวลา โดยการนำข้อมูลไปสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และประชุมระดมสมอง มาทำการตรวจสอบและเปรียบเทียบผลว่าข้อมูลแต่ละส่วนที่ได้รับจากการรวบรวมจะมีความเหมือนหรือแตกต่างกันในส่วนใด อย่างไร โดยผู้วิจัยพบว่าข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และประชุมระดมสมอง ดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ตรงกันและเชื่อถือได้

2.2 แหล่งสถานที่ โดยการนำข้อมูลที่ได้รับจากการรวบรวม ณ สถานที่ต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลในสถานที่ที่แตกต่างกันทั้งการสัมภาษณ์ในครัวเรือน และการสนทนากลุ่ม ในชุมชน การประชุมระดมสมองนอกสถานที่โดยพิจารณาเลือกจัดที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ มาทำการตรวจสอบและเปรียบเทียบผลว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันในส่วนใด อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยพบว่าข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และประชุมระดมสมองต่างสถานที่กัน เป็นข้อมูลที่พิจารณาแล้วตรงกันและ เป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้

2.3 แหล่งบุคคล โดยทำการนำข้อมูลที่ได้มาจากการรวบรวมจากสัมภาษณ์ตัวแทน ครัวเรือน การสนทนากลุ่มกับประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวข้องโดยตรง และประชุมระดมสมองกับผู้นำ ชุมชน และตัวแทนหน่วยงานในท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเปรียบเทียบว่า เมื่อผู้วิจัยนำ ข้อมูลดังกล่าวไปทำการสัมภาษณ์โดยการเปลี่ยนผู้ให้ข้อมูลเป็นคนอื่นซึ่งไม่ซ้ำกับคนเดิม และข้อมูล ที่ได้รับมานั้นมีความสอดคล้องกัน และเป็นข้อมูลเหมือนเดิมไม่มีความแตกต่างกันในส่วนใด

3. การทำดัชนีข้อมูล คือ การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมและบันทึกไว้ในบันทึกภาคสนาม โดยอาศัยคำหรือข้อความหนึ่ง ๆ กำหนดหมวดหมู่ข้อมูลนั้นเพื่อช่วยให้ผู้วิจัย สามารถ นำคำหรือข้อความมาสังเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ได้ ทั้งนี้การทำให้ ดัชนีประกอบด้วย การจัดทำบัญชีดัชนี การปรับปรุงรายการคำหรือข้อความในดัชนี และการจัดทำ คำอธิบาย ให้คำจำกัดความดัชนีข้อความแต่ละตัวและการทำดัชนีในบันทึกภาคสนาม

4. การทำข้อสรุปชั่วคราวและการกำจัดข้อมูล ผู้วิจัยจะเชื่อมโยงคำหรือคำหลักเข้าด้วยกัน โดยใช้ข้อความหรือประโยคอธิบายความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของดัชนีคำหรือคำหลักเหล่านั้น การทำข้อสรุปชั่วคราวจำเป็นต้องอาศัยทักษะการเขียน และการใช้หลักภาษา ข้อความเชื่อมโยงความ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในเชิงเหตุผลระหว่างดัชนีต่าง ๆ

5. การสร้างบทสรุป คือ การเขียนข้อค้นพบจากงานวิจัย โดยผู้วิจัยได้เขียนเชื่อมโยงข้อสรุป แต่ละชุดเข้าด้วยกันตามลำดับความเกี่ยวข้องของแต่ละข้อสรุป และรวบรวมกระทั่งได้บทสรุปทั้งหมด ของคำตอบให้กับปัญหาการวิจัยในครั้งนี้ และการพิสูจน์บทสรุปจะมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่มี ความเป็นนามธรรมกลับไปสู่ข้อเท็จจริงเชิงรูปธรรมอีกครั้ง

ผลการวิจัย

1. การศึกษาบริบท และสถานภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัด ศรีสะเกษ ทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ เป็นป่าไม้ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าฝั่งขวาห้วยศาลา และป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาพระวิหาร โดยสามารถแยกเป็น รายละเอียด ได้ดังนี้

1) ป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา มีเนื้อที่รวมทั้งหมด 435,000 ไร่ ประกอบด้วย ป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ และป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีการจัดตั้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก ขึ้นเพื่อดูแลให้ การคุ้มครองปกป้องพื้นที่ ป่าไม้และสัตว์ป่า ซึ่งครอบคลุมป่าไม้ทั้งหมดตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ทรัพยากรป่าไม้ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวนี้ เป็นป่าไม้ที่มีความหลากหลาย ประกอบไปด้วย ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังและป่าทุ่งหญ้า รวมทั้งป่า พลาญหินต่าง ๆ ป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา อยู่ในสภาพที่มีความปลอดภัยต่อการสำรวจตรวจสอบเกี่ยวกับข้อมูลทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนใกล้กับประเทศกัมพูชา ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับระเบิดและอาวุธสงครามต่าง ๆ

2) ป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาพระวิหาร เป็นป่าไม้ที่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาพระวิหาร โดยการดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร มีเนื้อที่ป่าไม้ รวมทั้งหมดประมาณ 81,250 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด คือ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และอำเภอน้ำยืน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี บริบทป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาพระวิหารส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาพระวิหาร เป็นป่าไม้ที่ประกอบด้วย ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้น และป่าอื่น ๆ สภาพพื้นที่ป่าโดยรวมยังคงสภาพป่าที่สมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำลำธารต่าง ๆ และมีทัศนียภาพสวยงาม และถือเป็นพื้นที่ป่าไม้บริเวณชายแดนที่กำหนดไว้เพื่อการอนุรักษ์ 3) ป่าชุมชนและป่าสาธารณประโยชน์ ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบันนี้ มีป่าชุมชนที่จดทะเบียนกับกรมป่าไม้ จำนวนทั้งสิ้น 5 แห่ง มีเนื้อที่รวม 6,789 ไร่ ครอบคลุมจำนวน 15 หมู่บ้าน 3 ตำบล 2 อำเภอ ได้แก่ 1) ป่าชุมชนในเขตป่าไม้ถาวรตาม มติกรม.ป่าฝั่งซ้ายห้วยศาลา มีเนื้อที่รวม 2,800 ไร่ อยู่ในพื้นที่ตำบลไพรพัฒนา อำเภอกุสิงห์ จังหวัด ศรีสะเกษ 2) ป่าชุมชนในเขต ป่าไม้ถาวรตามมติ กรม.ป่าฝั่งซ้ายห้วยศาลา มีเนื้อที่รวม 800 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

3) ป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าฝั่งขวาห้วยศาลา มีเนื้อที่รวม 800 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ 4) ป่าชุมชนบ้านทับทิมสยาม 07 มีเนื้อที่รวม 1,982 ไร่ อยู่ในพื้นที่ หมู่ 15 ตำบลบักดอง อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ 5) ป่าชุมชนบ้านโนนตูมถาวร มีเนื้อที่ 416 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ 12 ตำบลบักดอง อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ

2. การศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในพื้นที่ชายแดนจังหวัด ศรีสะเกษ

การค้นหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ สามารถแบ่งแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ แบ่งประเด็นสำคัญ 2 ส่วน ดังนี้

2.1 แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และพระสงฆ์ โดยหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ มีแนวทางในการป้องกันรักษาป่าไม้ให้คงสภาพธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรควบคู่ไปกับการป้องกันและปราบปรามโดยการทำงานร่วมกับหน่วยงานเกี่ยวข้องในพื้นที่ การร่วมงานสนธิกำลังเพื่อควบคุมและติดตามสถานการณ์ป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน

การใช้มาตรการการป้องกันอย่างเข้มข้น และการออกลาดตระเวนป่าเชิงคุณภาพ การณรงค์ผ่านรูปแบบต่าง ๆ ส่วนองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ มีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมฟื้นฟูป่าปลูกดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การสนับสนุนเกี่ยวกับโครงการชุมชนรักป่าชุมชน การส่งเสริมการปลูกป่าทดแทน การอบรมและป้องกันไฟป่าแก่ประชาชนในพื้นที่ การจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายควบคุมไฟป่าในพื้นที่ และเครือข่ายดูแลป่าชุมชน ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ และกิจกรรมด้านป่าไม้ตามนโยบายของรัฐ ส่วนพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ โดยจะเชื่อมประสานความเข้าใจ ด้วยแนวทางสันติวิธี โดยเฉพาะในหมู่บ้านในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐกับประชาชน มีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์การดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เช่น พิธีบวชต้นไม้หรือบวชป่า

2.2 แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของส่วนการค้นหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่าประชาชนยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าร่วมในกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานของรัฐ อาทิ การร่วมเป็นอาสาสมัครในการป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่าและเครือข่ายคณะกรรมการไฟป่าในพื้นที่ การส่งเสริมกิจกรรมการควบคุมไฟป่า พร้อมด้วยเครือข่ายพิทักษ์ไฟป่าในหมู่บ้าน

3. การนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

การนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ประกอบด้วย 1) ระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การกำหนดแนวทาง ในระดับชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ การสร้างแกนนำในชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดนโดยจัดทำโครงการส่งเสริมอาชีพที่เป็นมิตรกับทรัพยากรป่าไม้ การพัฒนาโครงสร้างความเป็นอยู่และรายได้ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยส่งเสริมให้มีกลุ่ม หรือองค์กรชุมชนขับเคลื่อนงานด้านทรัพยากรป่าไม้ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าแก่เด็กและเยาวชน 2) การนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในระดับหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัด ได้แก่ สนับสนุนการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ โดยให้มีการประสานงานทำงานร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา ผู้นำชุมชน หน่วยงานปกครองอำเภอ ตำรวจ หน่วยงานทหารและราษฎรในพื้นที่ การกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในระดับพื้นที่ในระยะยาว โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างหน่วยงานด้านทรัพยากรป่าไม้และ หน่วยงานในระดับท้องถิ่น การส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของ ส่วนราชการต่าง ๆ และภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน 3) การนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ในระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ รัฐบาลควรสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานในระดับพื้นที่ โดยมุ่งเน้นในการปฏิบัติการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ การส่งเสริมภารกิจที่เกี่ยวข้องด้านงานวิชาการ อาทิ การศึกษา วิจัยสำรวจการค้นคว้าและทดลองด้านทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากร ธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการนำไปพัฒนาแนวทางการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานในระดับพื้นที่ การกำหนดแผนงานและนโยบายในการจัดการจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ และผลกระทบที่มีต่อประชาชนในพื้นที่เป็น หลักการพิจารณากฎหมาย และนโยบายบางฉบับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ในพื้นที่ในปัจจุบัน การสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งจากการดำเนินการใด ๆ ต้องไม่กระทบต่อประชาชนที่ใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ การพิจารณาระเบียบ ข้อกฎหมายเพื่อดำเนินการเพิกถอนสิทธิในที่ดิน ที่ออกโดยมิชอบและให้หน่วยที่เกี่ยวข้อง การพิจารณามาตรการบางอย่างให้รอบคอบ เพราะกระทบ กับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดน อาทิ มาตรการทวงคืนผืนป่า เพื่อลดปัญหาที่กระทบกับ ประชาชนในชุมชนให้น้อยที่สุด

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัย แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ สามารถอภิปรายจากข้อค้นพบของการทำวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

บริบทและสถานภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษเป็นบริบท ป่าไม้ที่อยู่ในการดูแล และการบริหารจัดการของหน่วยงานราชการในพื้นที่ เนื่องจากเป็นป่าไม้ เขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากเป็นป่าที่อยู่ตามแนวเขตชายแดนระหว่างประเทศไทย กับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย จากการศึกษาทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ยังพบว่าสภาพพื้นที่ป่าโดยรวมยังคงสภาพป่าที่สมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำลำธารที่สำคัญในพื้นที่จังหวัด ศรีสะเกษ และพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่านานาชนิด เป็นแหล่งรวมของพืชกินได้ และพืชสมุนไพรนานาชนิด ซึ่งประชาชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ได้ใช้ประโยชน์ เพื่อการนำมาประกอบอาหาร และปรุงเป็นยาสมุนไพร ส่วนป่าชุมชนและป่าสาธารณประโยชน์ ที่พบในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ณ ปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เป็นป่าชุมชนที่จดทะเบียนกับ กรมป่าไม้ และประชาชนมีการดูแลมาหลายสิบปีกระจายตามพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ บทบาทของป่าชุมชนในบริเวณพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ จึงส่งผลต่อความอยู่รอดของวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของประชาชนในชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนป่าสาธารณประโยชน์ และพื้นที่สาธารณประโยชน์ ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ อีกจำนวนมาก ซึ่งในบางพื้นที่ ยังไม่มีความชัดเจนของอาณาเขตและประเภทของที่ดินจึงทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน เนื่องจาก มีกลุ่มนายทุน หรือกลุ่มบุคคลพยายามเข้าไปยึดถือครอบพื้นที่ดังกล่าว เป็นของตนเอง จนทำให้กลุ่ม ประชาชนที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์พื้นที่ป่ามีความพยายามในการ จดทะเบียนเป็นป่าชุมชนที่ถูกต้อง

แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ มีดังนี้

1) แนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และพระสงฆ์ ที่สำคัญได้แก่ การประสานงานและทำงานร่วมกับหน่วยงานเกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การส่งเสริม ศึกษาค้นคว้าและวิจัย การทดลองทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้อง การสนธิกำลังร่วมกับ ชุดปฏิบัติการเพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองป้องกัน และปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ วิกฤต ประชาสัมพันธ์ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้และสัตว์ป่า งานส่งเสริม และเผยแพร่การอนุรักษ์ ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ งานมวลชนสัมพันธ์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่มีแนวทางด้านการพัฒนาการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริม การฟื้นฟูบำรุงดูแลและรักษา ทรัพยากร ดิน น้ำ สัตว์ป่า และป่าไม้ สนับสนุนเกี่ยวกับโครงการชุมชน รักป่าชุมชน กิจกรรมอบรมเยาวชนอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อส่งเสริมบทบาทเยาวชน ในการป้องกันรักษาป่า และเพื่อสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมสนับสนุน การควบคุมและป้องกันไฟป่า และอบรมและป้องกันไฟป่าแก่ประชาชนในพื้นที่ การจัดตั้งกลุ่ม เครือข่ายควบคุมไฟป่าในพื้นที่ และเครือข่ายดูแลป่าชุมชน กิจกรรมการปลูกป่า และการส่งเสริม ด้านอาชีพ นอกจากนี้พระสงฆ์ ในพื้นที่ชายแดนยังมีแนวทางที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ อาทิการประสานความเข้าใจเพื่อแก้ไขความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐด้านป่าไม้กับประชาชน ในพื้นที่ การฟื้นฟูพื้นที่ป่าในอาณาบริเวณวัดหรือสำนักสงฆ์ให้มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น การเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านทั้งการอนุรักษ์และชีวิตความเป็นอยู่ การบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เช่น พิธีบวชต้นไม้หรือบวชป่า และร่วมกับชุมชนในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อพิทักษ์ผืนป่าและ สร้างแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนและทรัพยากรป่าไม้

2) แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่สำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป้องกันการทำลายทรัพยากร ป่าไม้ การร่วมเป็น อาสาสมัครในการป้องกัน และปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า ร่วมในการรณรงค์ ให้ความรู้ ประชาสัมพันธ์ปลูกจิตสำนึกที่ดี ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ในพื้นที่ ร่วมปลูกป่าทดแทน การดูแลป่าโดยการออกระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อตกลงร่วมกันระหว่างชุมชน ในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน การประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ แบ่งได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การส่งเสริมให้ประชาชนตระหนัก และเห็นคุณค่าในทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น การสร้างแกนนำในชุมชนทุกชุมชนเพื่อให้สามารถดูแล ป่าไม้ สร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดนโดยจัดทำโครงการ

ส่งเสริมอาชีพ ที่เป็นมิตรกับทรัพยากรป่าไม้ การพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนและจัดตั้งอาสาสมัครชุมชน องค์กรชุมชน ในการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทุกหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด อวยชัย วัฒนา (2549) ซึ่งระบุถึงบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าในชุมชน เมื่อชุมชนมีการพัฒนาและขยายตัวมากขึ้น การใช้ประโยชน์จากป่าก็ย่อมมีมากตามมา ดังนั้น ชุมชนควรช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้ ไว้โดยการร่วมทำการต่อต้านหรือจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนขึ้นเพื่อช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชน และแนวคิดของ นิรุต ถึงนาค (2550) ที่ระบุถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านที่มาจากกลุ่มคนหลากหลายเพศหลากหลายวัย ที่ร่วมมือกันในการดูแลป่า รวมถึงกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน บุคคลที่มีบทบาทในด้านการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศรีสุตา รัตนะ (2548) บุคคลหรือผู้นำในการเปลี่ยนแปลงบนฐานพุทธศาสนาและวัฒนธรรม มีส่วนสำคัญยิ่ง ในการรักษาป่าจะทำให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่า และถือเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการ ใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ซึ่งหน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบดูแล ตลอดจน ให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการชี้นำและสร้างการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน พระสงฆ์มีความสามารถในการชักชวนกระตุ้นราษฎรให้ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีการประยุกต์หลักธรรมและข้อวัตรปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การส่งเสริมและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในมิติทางสังคมและมิติทางเศรษฐกิจ ก็ยังคง สามารถนำมาจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นโดยเน้นการใช้และบริโภคทรัพยากรในท้องถิ่น อย่างเหมาะสมโดยไม่เบียดเบียนและล้างผลาญ และแนวคิดของ ชาญชัย งามเจริญ (2550) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นบนฐานพุทธศาสนา และฐานด้านวัฒนธรรมประเพณี เป็นการพัฒนาพื้นฐานเพื่อขัดเกลาความคิดของคนทางด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการการผลิตทางการเกษตรให้มีความเหมาะสมกับ การยังชีพ การรู้บุญคุณดินน้ำนาข้าว ป่าปุดา ป่าหว้าไร่ปลายนา การใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างเหมาะสม การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าแก่เด็กและเยาวชน ตรวจสอบแนวเขตพื้นที่ป่า และที่ดินทำกิน อย่างสม่ำเสมอ กำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบในการจัดการป่า ส่งเสริมการรวมกลุ่มชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

รวมถึงการสร้างทัศนคติ ความเข้าใจให้กับประชาชนในการอนุรักษ์ป่า การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตระหนักในการมีส่วนร่วมช่วยดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรป่า การมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ มีหลักคิดในพึงพาอาศัยป่าไม้ และให้ความสำคัญต่อการดำเนินการ ด้านทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมในชุมชน 2) ระดับหน่วยงานท้องถิ่น และจังหวัด ได้แก่ การส่งเสริมและประสานงานทำงานร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา ผู้นำชุมชน หน่วยงานปกครองอำเภอ ตำรวจ หน่วยงานทหารรวมทั้งพระสงฆ์ที่มีบทบาทในพื้นที่

การร่วมมือของหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนในการให้ความรู้ ความเข้าใจ และความร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่อย่างจริงจังในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมถึงการร่วมรักษาผลประโยชน์ในชุมชน จะก่อให้เกิดผลสำเร็จได้ เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของ สุนทอน เลื่อมมะไลสี (2550) ที่ระบุถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการให้การสนับสนุนในแต่ละด้าน การปรับปรุงโครงสร้างและระบบการบริหารงานด้านทรัพยากรป่าไม้ให้สอดคล้องกับปริมาณงานและสภาพทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ที่ทันสมัยชัดเจนและตรงกับสภาพความเป็นจริง สามารถตรวจสอบได้ สนับสนุนให้มีแผนพัฒนาด้านทรัพยากรป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยกำหนดบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลหรือท้องถิ่น กำหนดแนวทางที่ชัดเจนในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า และดำเนินการตามกฎหมายต่อผู้ที่บุกรุก ป่าไม้อย่างเคร่งครัด ปรับปรุงและจัดทำแนวเขตป่าไม้ทุกประเภทให้มีความชัดเจน หลีกเลี่ยงปัญหาข้อพิพาทต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง รวมถึงการให้สิทธิประชาชนในที่ดิน ที่เหมาะสมในที่ดินของรัฐตามนโยบาย และ การเยียวยาราชฎที่ได้ รับผลกระทบอย่างเหมาะสม การสนับสนุนให้มีกำหนดพื้นที่ ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภทการสร้างแผนงานในการปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างคุ้มค่า รวมถึงจัดให้มี การเผยแพร่ความรู้และความ เข้าใจแก่ประชาชน เกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ มงคล จันทรส่อง (2544) ซึ่งหน่วยงานในท้องถิ่นมีส่วนสำคัญและ เกี่ยวข้องในการส่งเสริมเกิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น และช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่น มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพิ่มขึ้น การส่งเสริมอาชีพหรือกองทุนอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชนในพื้นที่ ชายแดน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Chowdhury, Mohammad Shaheed Hossain et al. (2014) ซึ่งกลไกที่สำคัญในการกำกับ ดูแลการบริหารจัดการป่าไม้ในชุมชน ภาครัฐจำเป็นต้องมีแนวทาง และกระบวนการมาสนับสนุน การจัดการกับป่าชุมชน รวมถึงการจัดสวัสดิการให้กับประชาชน ในชุมชนบริเวณพื้นที่ป่า โดยสร้างแนวทางการส่งเสริมอาชีพหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ไม่กระทบ กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น มีความกระตือรือร้น และมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ต่อไป สนับสนุนการจัดตั้งป่าชุมชนให้ทั่วถึงมากขึ้น และภารกิจการดูแล ป่าชุมชนให้ชุมชนรับผิดชอบดูแล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Tran Van Dien . et al. (2014) ป่าชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการบริหารจัดการป่าไม้ให้ยั่งยืนในชุมชน กระบวนการ ทำงานกับชุมชนในการจัดการป่าไม้ต้องเน้นการมีส่วนร่วมให้ชุมชนได้ร่วมในการจัดการทรัพยากร ในท้องถิ่น หรือทำการส่งมอบภารกิจให้กับองค์กรชุมชน ในการจัดการป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ในท้องถิ่น และ 3) ระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ สนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงาน ในระดับพื้นที่โดยมุ่งเน้นในการบูรณาการระหว่างงานป้องกันและปราบปรามและงานสร้างความสัมพันธ์ในระดับชุมชนท้องถิ่น สนับสนุนการดำเนินงานและให้ขวัญกำลังใจ อุปกรณ์เครื่อง

ใช้จำเป็น และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่สายงานที่ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ที่มีความเสี่ยง การส่งเสริมภารกิจที่เกี่ยวข้องด้านงานวิชาการ อาทิ การศึกษา วิจัยสำรวจ การค้นคว้าและทดลอง ด้านทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Newton Peter, et al. (2015) การส่งเสริมให้สถาบัน การศึกษามีส่วนร่วมในการศึกษาการจัดการป่าชุมชนและความเสื่อมโทรมของป่า และเอื้ออำนวยให้การดำเนินงาน โดยเน้นการสร้างประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชน (CFM) โดยมีวัตถุประสงค์สูงสุดในการดำเนินงานคือต้องการจัดการป่าไม้ให้มีความยั่งยืน สนับสนุนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่และบุคลากรด้านงานพัฒนาป่าไม้ให้เพียงพอกับพื้นที่รับผิดชอบ พิจารณากฎหมาย และนโยบายบางฉบับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ในปัจจุบัน การสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งจากการดำเนินการใด ๆ ต้องไม่กระทบต่อประชาชนที่ใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ที่พิสูจน์แล้วควรได้รับสิทธิ ในที่ดินตามกฎหมาย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายหรือการดำเนินการ ของภาครัฐ และจะต้องเป็นการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นระบบอย่างยั่งยืน กำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลายป่าในรูปแบบต่าง ๆ จัดสรรที่ดินทำกินให้กับประชาชนในพื้นที่ชายแดน อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น เปิดให้ประชาชนหรือองค์กรชุมชน สามารถกำหนดหรือออกกฎหมายของชุมชนแต่ละบริบทพื้นที่ อาทิ กฎหมายปกป้องผืนป่าท้องถิ่น กฎหมายปกป้องโบราณสถานในพื้นที่ เป็นต้น การจัดการป่าไม้ได้ถูกนำไปกำหนดเป็นประเด็นสำคัญของหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนประชาชน ทั้งนี้กลไกสำคัญในการกำกับ ดูแลการบริหารจัดการป่าชุมชน จำเป็นต้องให้สอดคล้องกับกรอบกฎหมายของรัฐบาล และมีกระบวนการร่างพระราชบัญญัติกฎหมายป่าไม้ที่สามารถนำมาใช้เป็นวิธีการจัดการกับป่าชุมชนของหน่วยงานหรือสถาบันที่ทำงานด้านป่าไม้ นำหลักการยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้สะท้อนปัญหาที่แท้จริงในชุมชน มีการเจรจาพูดคุยกันให้มีความชัดเจน และหาทางออกร่วมกันใน การดูแลทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น รวมถึง นโยบายที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์เพื่อลดปัญหาที่กระทบกับประชาชนในชุมชนให้น้อยที่สุด สร้างความรู้ความเข้าใจในนโยบายและมาตรการของรัฐ รวมถึงข้อกฎหมายและการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง โดยใช้มาตรการในหลักรัฐศาสตร์และมาตรการในหลักนิติศาสตร์เข้ามาแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า รวมถึงมาตรการในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้ และการมีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์และการวิจัยในครั้งต่อไป

การวิจัย แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ มีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

สำหรับหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ กลุ่มองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ดังนี้

- 1) การจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าสงวน ป่าชุมชนให้มีความชัดเจน
- 2) การส่งเสริมอาชีพที่เป็นมิตรกับทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

- 3) การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้
- 4) การสนับสนุนแนวทางในการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์
- 5) การส่งมอบภารกิจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการป่าไม้
- 6) พิจารณากฎหมาย และนโยบายบางฉบับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ในปัจจุบัน
- 7) ประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ป่าและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น
- 8) สนับสนุนเจ้าหน้าที่ของรัฐและแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบแนวเขตพื้นที่ป่า ที่ดินสาธารณประโยชน์อย่างสม่ำเสมอ

9) พิจารณามาตรการทางหลักรัฐศาสตร์เข้ามาแก้ไขปัญหาในพื้นที่ กรณีที่มีผู้บุกรุกเข้าครอบครอง รายใหม่หรือผู้ครอบครองบุกรุกเพิ่มเติม

10) สร้างกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนและบังคับใช้กฎเกณฑ์นั้นอย่างจริงจังในการจัดการ ป่าสาธารณประโยชน์ในพื้นที่

11) ส่งเสริมการรวมกลุ่มชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และพยายาม ผลักดันให้องค์กรชุมชนที่เป็นทางการทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น

12) กำหนด ทุกระเบียบกับการดูแลรักษาป่าสาธารณประโยชน์ และจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้รับทราบถือปฏิบัติร่วมกัน มีกฎเกณฑ์การใช้ผลผลิตจากป่าที่เหมาะสม และบังคับใช้ อย่างจริงจัง เพื่อความยั่งยืนของป่าสาธารณประโยชน์

13) วางแผนงานพัฒนาพื้นที่ป่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบ สภาพปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้และที่ดิน สาธารณประโยชน์ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าไปสู่การวิเคราะห์แนวโน้ม ปัจจัย และผลกระทบในการบุกรุกพื้นที่ป่าในพื้นที่ชายแดน

2) ควรมีการวิจัยเรื่อง ทศนคติและปัจจัยสนับสนุนของประชาชนที่เอื้อให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่า และที่ดินสาธารณประโยชน์ในเชิงคุณภาพเพื่อสามารถได้ข้อมูลเชิงลึกจากประชาชนในพื้นที่และนำผล การศึกษาไปกำหนดแนวทางแก้ไขได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3) ควรมีการวิจัยเรื่อง ผลกระทบด้านระบบนิเวศพื้นที่ป่าต้นน้ำ

4) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายของพันธุ์พืช ในพื้นที่ป่าและศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างทรัพยากรป่า ระบบนิเวศและความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับสังคมมนุษย์

5) ควรมีการศึกษาแนวทางในการสร้างอาชีพที่เหมาะสมให้กับประชาชนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ

6) ควรมีการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสู่การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการสนับสนุน การจดทะเบียนป่าชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

เอกสารอ้างอิง

- ชาญชัย งามเจริญ. (2550). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพฯ : ทวีวัฒน์ การพิมพ์.
- นิรุฒ ถึงนาถ. (2550). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้
แผนใหม่ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ
ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- มงคล จันทร์ส่อง. (2544). การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วน
ตำบล อำเภอนาดูน จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รัตน์ะ บัวสนธ์. (2556). ปรัชญาการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีสุตา รัตน์ะ. (2548). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ของชุมชนป่าต้นน้ำอำเภอ
พะโต๊ะ จังหวัดชุมพร. ส่วนวิจัยและพัฒนา สถาบันวัฒนธรรมการศึกษา.
- สุนทอน เลื่อมมะไลสี. (2550). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ : กรณีศึกษา
ป่าต้นน้ำเขาสัตต บำรุงเหล็ก เมืองปากช่อง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น.
อุบลราชธานี. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- อวยชัย วัฒนา. (2549). บทบาทขององค์กรในชุมชนในการอนุรักษ์ป่า : กรณีศึกษาป่าชุมชน
โคกหินลาด อำเภอเมือง และอำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย.มหาสารคาม. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- Chowdhury, Mohammad Shaheed Hossain et al. (2014). **Community attitudes
Toward forest conservation programs through collaborative protected
area management in Bangladesh.** Springer.
- Newton, Peter, et al. (2015). **Community forest management and Reducing
Emissions from Deforestation and forest Degradation** Published. Elsevier B.V.
- Tran, Van Dien. et al. (2014). **Making community forest management work in
Northern Vietnam by pioneering participatory action.** Elsevier Ltd.

การศึกษาสารสกัดจากพืชเศรษฐกิจต่อการยับยั้งเชื้อรา

The Study of Antifungal Property of Economic Plant Extracts

พัชรวรรณ สิทธิศาสตร์¹

สิริพร ยศแสน²

บทคัดย่อ

เป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าสารเคมีที่ใช้ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ทั้งต่อตัวผู้ใช้โดยตรง และยังก่อให้เกิดการตกค้างของสารเคมีในผลผลิตตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สารสกัดจากพืชเศรษฐกิจในจังหวัดศรีสะเกษ (พริก หอมแดง และกระเทียม) ควบคุมการเจริญของเชื้อ *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, *Phyllosticta* sp. SSK 3.2, และ *Phyllosticta* sp. SSK 6.2 ที่เป็นสาเหตุโรคใบจุด ซึ่งถูกคัดแยกได้จากใบยางพารา ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ โดยกำหนดสารสกัดจากพริก หอมแดง และกระเทียม ที่ความเข้มข้น 20%, 40%, 60% และ 80% (มวตต่อปริมาตร) จะถูกนำไปทดสอบหาความสามารถในการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, 3.2 และ 6.2 โดยวิธี Poisoned food technique ผลการวิจัยพบว่าทุกความเข้มข้นของสารสกัดทั้ง 3 ชนิด มีประสิทธิภาพยับยั้งการเจริญของเส้นใยเชื้อราทั้ง 3 สายพันธุ์ สารสกัดจากกระเทียมแสดงผลเป็นเปอร์เซ็นต์ยับยั้งการเจริญของเส้นใยได้ดีที่สุด รองลงมาคือสารสกัดจากหอมแดงและพริก ยกเว้นสายพันธุ์ *Phyllosticta* sp. SSK 2.2 ที่พบว่าสารสกัดจากพริกมีประสิทธิภาพในการยับยั้งการเจริญของเส้นใยได้ดีกว่าหอมแดง จากผลการศึกษาทั้งหมดบ่งบอกว่าสารสกัดจากพริก หอมแดง และกระเทียมแสดงคุณสมบัติต้านเชื้อรา ด้วยการยับยั้งการเจริญเติบโตของ *Phyllosticta* sp. ที่เป็นสาเหตุการเกิดโรคใบจุดในยางพารา

คำสำคัญ : พริก, หอมแดง, กระเทียม, *Phyllosticta* sp.

Abstract

It has been commonly known that chemical pesticides used for plant pest control can cause harmful effects directly to users, and toxic residues in foods and environment. Therefore, the aim of the study was to use extracts of economic plants in Sisaket province (chillies, shallots, and garlics) for control the growths of *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, *Phyllosticta* sp. SSK 3.2, and *Phyllosticta* sp. SSK 6.2 causing leaf spot disease, which were isolated from para rubber leaves from Sisaket province. Chilli, shallot, and garlic extracts at the adjusted concentration of 20%, 40%, 60%, and 80% (w/v) were tested for their abilities to inhibit the mycelium growths of *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, 3.2, and 6.2 using poisoned food technique. The results indicated that all concentration of three extracts exhibited the potential inhibition of mycelium growths of three species of *Phyllosticta* sp. Garlic extracts had a higher percentage inhibition of mycelium growth of *Phyllosticta* sp. than shallot and chilli extracts, respectively. However, chilli extracts had a higher percentage inhibition of mycelium growth of *Phyllosticta* sp. SSK 2.2 than shallot extracts. Collectively, these results suggest that chilli, shallot, and garlic extracts possess strong antifungal properties by inhibiting the growth of *Phyllosticta* sp., which causes leaf spot disease in para rubber.

Keywords : Chilli, Shallot, Garlic, *Phyllosticta* sp.

บทนำ

ยางพาราเป็นไม้ยืนต้น ที่มีอายุอย่างน้อย 25 - 30 ปี จึงยากที่เกษตรกรจะหลีกเลี่ยงปัญหาเรื่องโรคระบาดในระยะใดระยะหนึ่ง และโรคเหล่านั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทุกระยะการเจริญเติบโต รวมถึงทุกส่วนของต้นยางพารา สำหรับประเทศไทยแล้วส่วนใหญ่มีสาเหตุเกิดจากเชื้อรา จากข้อมูลที่ผ่านมาพบว่าเชื้อรา ที่เป็นสาเหตุการเกิดโรคที่ใบ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งสำคัญ ที่ส่งผลกระทบในทางที่ไม่ดีต่อผลผลิตของยางเช่นเดียวกับเชื้อราที่ก่อโรคในรากและลำต้น (ข้อมูลวิชาการยางพารา, 2557) *Phyllosticta* sp. เป็นเชื้อราก่อโรคในใบพืชชนิดหนึ่งที่สำคัญ และส่งผลกระทบต่อผลผลิตของพืชเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น พุทรา ทูเรียน และส้มโอ เป็นต้น (อุดร และคณะ, 2550; สุธามาต และ ศศิธร, 2553; พรพิมล และคณะ, 2558) ลักษณะอาการของโรคจะเกิดขึ้นที่ใบ มีลักษณะเป็นจุด ๆ สีน้ำตาล ดำ แตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิด และหากเกิดการระบาดมาก จะทำให้มีอาการใบร่วง และสุดท้ายทำให้ต้นตายได้ *Phyllosticta* sp. นอกจากจะเป็นเชื้อราที่ก่อโรคในพืชเศรษฐกิจ แล้วยัง

ค้นพบว่าถูกคัดแยกได้จากใบยางพาราเกิดโรคจากสวนยางพาราในเขตจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 3 สายพันธุ์ และมีชื่อว่า *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, *Phyllosticta* sp. SSK 3.2 และ *Phyllosticta* sp. SSK 6.2 (สิริพร และพัชรวรรณ, เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์)

ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงต้องลงทุนมากขึ้น สำหรับการดูแลบำรุงรักษาตลอดช่วงอายุของการเจริญเติบโต อีกทั้งยังขาดความรู้และความเข้าใจในการเพาะปลูก จนทำให้มีการใช้สารเคมีในปริมาณสูง และก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา เช่น การดื้อยาของโรคพืชและแมลงศัตรูพืชหลายชนิด การตกค้างของสารพิษในดินและน้ำบริเวณพื้นที่เกษตร ปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร อีกทั้งปัญหาการตกค้างของสารเคมีในผลิตภัณฑ์เกษตร ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาสำคัญในการส่งออก และนับวันยิ่งทวีความรุนแรงส่งผลกระทบต่อผู้บริโภค รวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้สามารถลดลงได้ หากหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี โดยหันมาใช้สารสกัดจากธรรมชาติในการควบคุมศัตรูพืช ประกอบกับสารเคมีที่มีจำหน่ายในท้องตลาดนั้นมีราคาสูง จึงส่งผลโดยตรงต่อต้นทุนของเกษตรกรผู้เพาะปลูกยางพารา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมีในการกำจัด หรือควบคุมโรคในต้นยางพาราที่มีสาเหตุจากเชื้อรา *Phyllosticta* sp. ด้วยการใช้พืชสมุนไพรไทยซึ่งปัจจุบันมีบทบาทสำคัญในการผลิตสารต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อราสาเหตุโรคพืชที่มักมีฤทธิ์จำเพาะเจาะจงต่อศัตรูพืช จึงไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นที่มีใช้เป้าหมายรวมทั้งมนุษย์ อีกทั้งยังสามารถสลายตัวตามธรรมชาติได้ จึงปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม (กัลทิมา, 2555) นอกจากนี้ยังถือเป็นการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาปรับใช้ในยุคปัจจุบันอีกด้วย

ปัจจุบันพืชหลายชนิดได้รับการยอมรับโดยเกษตรกรแล้วว่ามีประสิทธิภาพในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช อีกทั้งปลอดภัยต่อเกษตรกรผู้ใช้ โดยมีรายงานทางด้านวิทยาศาสตร์สนับสนุนผลของสารสกัดจากพืช เช่น ทองพันชั่ง โป๊ยเซียน ยาสูบ หนามแดง และกานพลู ที่มีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อราซึ่งเป็นสาเหตุของโรคพืช (วิชัย และชัยณรงค์, 2548) รวมถึงพริก หอมแดง และกระเทียม ที่นอกจากจะมีฤทธิ์ทางชีวภาพอย่างหลากหลายแล้ว ยังมีคุณสมบัติในการต้านเชื้อราบางชนิดอีกด้วย (Mahmoudabadi & Gharib Nasery, 2009; Garcia, 2011; Soumya & Nair, 2012) โดยพริกสามารถยับยั้งเชื้อราชนิดต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุการเกิดโรคได้ (Soumya & Nair, 2012) สารสกัดจากหอมแดง และกระเทียม ก็มีประสิทธิภาพยับยั้งการเจริญของเชื้อรา *Collectotrichum gloeosporioides* และ *Fusarium* sp. สาเหตุการเกิดโรคในพืช (กรรณิกา และคณะ, 2547) มากไปกว่านั้นยังพบว่าสารสกัดจากกระเทียม ยังมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเชื้อรา *C. gloeosporioides* ที่คัดแยกได้จากใบยางพาราเกิดโรค (Ogbebor et al., 2007) ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า พริก หอมแดง และกระเทียม ซึ่งเป็นพืชสมุนไพรอีกทั้งยังเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดศรีสะเกษ น่าจะมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อรา *Phyllosticta* sp. ที่เป็นสาเหตุของโรคใบจุดซึ่งคัดแยกได้จากใบยางพาราเกิดโรคได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อค้นหาฤทธิ์การยับยั้งของสารสกัดจากพริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการเจริญเติบโตของเชื้อรา *Phyllosticta* sp. ที่เป็นสาเหตุการเกิดโรคในใบยางพารา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทางด้านวิชาการ ได้ทราบถึงฤทธิ์ของสารสกัดจาก พริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการยับยั้ง การเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. ที่แยกได้จากใบยางพาราเกิดโรค
2. กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ ได้แก่ นักวิชาการ เกษตรกรที่เพาะปลูกยางพารา พริก หอมแดง และกระเทียม

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้จำกัดการศึกษาแบบ *in vitro* เท่านั้น ด้วยการใช้สารสกัดจาก พริก หอมแดง และกระเทียม ที่ปลอดจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือโรคพืช ซึ่งปลูกในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ต่อการทดสอบฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, *Phyllosticta* sp. SSK 3.2 และ *Phyllosticta* sp. SSK 6.2 ที่คัดแยกจากใบยางพาราเกิดโรคจากสวนยางพาราในเขตจังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ตัวอย่างและสถานที่เก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร

เลือกใช้พืชสมุนไพรที่เป็นพืชเศรษฐกิจของจังหวัดศรีสะเกษ ทั้งหมด 3 ชนิด คือ หอมแดง (*Allium ascalonicum*), กระเทียม (*Allium sativum*) และพริก (*Capsicum frutescens*) โดยการจัดเตรียมตัวอย่างพืช ด้วยวิธีการปลูกแบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นการป้องกันการปนเปื้อนของสารกำจัดศัตรูพืชที่อาจส่งผลต่อการทดลอง ที่ตำบลทะนายน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

2. การเตรียมสารสกัดจากพืช

ทำความสะอาดพริก หอมแดง และกระเทียม ด้วยการล้างน้ำและผึ่งให้แห้ง จากนั้นนำตัวอย่างพืช ชนิดละ 100 กรัม มาบดให้ละเอียดในน้ำกลั่นปลอดเชื้อ 100 มล. (100 ก./100 มล., มวลต่อปริมาตร) ด้วยเครื่องปั่น กรองเอาเฉพาะส่วนใส (ความเข้มข้นของสารสกัดเท่ากับ 100%) ด้วยผ้าก๊อซ จากนั้น นำสารละลายไปปั่นเหวี่ยงด้วยเครื่องปั่นเหวี่ยงแบบตั้งโต๊ะ เพื่อกำจัดกากและตะกอนขนาดเล็ก แล้วทำให้สารละลายปลอดเชื้อด้วยการกรองใน Vacuum filtration ขนาด 0.22 ไมครอน นำสารสกัดพืชแต่ละชนิดมาทำการเจือจางให้มีความเข้มข้นสุดท้ายเท่ากับ 80%, 60%, 40% และ 20% โดยการเติมอาหารเลี้ยงเชื้อสูตร PDA ลงไปในสารสกัดแต่ละความเข้มข้น นอกจากกลุ่มทดลองแล้ว ให้เตรียม จานอาหารเลี้ยงเชื้อกลุ่มเปรียบเทียบ ด้วยการเติมสารมาตรฐานยากำจัดเชื้อรา Mancozeb (0.1%) และเตรียมจานอาหารเลี้ยงเชื้อกลุ่มควบคุมที่ปราศจากสารสกัดและสารมาตรฐาน และในแต่ละ การทดลองจะเตรียมจานเพาะเชื้อสำหรับการทดลอง 3 ซ้ำ สำหรับการทดสอบฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเส้นใยเชื้อร่าก่อโรคในขั้นตอนต่อไป

3. การเตรียมตัวอย่างเชื้อรา *Phyllosticta* sp.

ทำการเพาะเลี้ยงเชื้อ *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, *Phyllosticta* sp. SSK 3.2 และ *Phyllosticta* sp. SSK 6.2 ในจานเพาะเชื้อบนอาหารเลี้ยงเชื้อสูตร PDA แล้วนำไปบ่มที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลา 7 วัน เพื่อเตรียมนำไปทดสอบฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราต่อด้วยสารสกัดจากพืช

4. การทดสอบฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา

ใช้ cork borer เจาะลงไปบนจานเพาะเชื้อ *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, *Phyllosticta* sp. SSK 3.2 และ *Phyllosticta* sp. SSK 6.2 ที่มีอายุ 7 วัน และวางชิ้นวุ้นที่มีเชื้อลงบนจานเพาะที่เตรียมไว้จากข้อ 2 โดยแยกแต่ละความเข้มข้น นำไปบ่มที่อุณหภูมิห้อง สังเกตการเจริญเติบโตเป็นเวลา 7 วัน และหาค่าเปอร์เซ็นต์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การทดสอบฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราจะแสดงเป็นค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์บวกลบค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจากการทดสอบ 3 ซ้ำ ($\text{Mean} \pm \text{SD}$, $n=3$) และเป็นตัวแทนจากการทดลอง 3 ครั้งด้วยสถิติ one way ANOVA ตามด้วยการค้นหาความแตกต่างระหว่างกลุ่มการทดลองโดยการวิเคราะห์ด้วย *post hoc* Tukey's โดยการใช้ซอฟต์แวร์ GraphPad Prism 5.1 (สหรัฐอเมริกา)

ผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพของพริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 2.2

เมื่อทดสอบประสิทธิภาพของสารสกัดที่ความเข้มข้นแตกต่างกัน (20%, 40%, 60% และ 80%) ของพริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราสายพันธุ์ *Phyllosticta* sp. SSK 2.2 ที่เลี้ยงบนอาหาร PDA ผลการศึกษาแสดงเป็นเปอร์เซ็นต์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา ดังแสดงในตารางที่ 1 โดยพบว่าสารสกัดจากพริกทุกความเข้มข้นสามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยได้โดยไม่มี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P<0.05$) ในระหว่างกลุ่มการทดลอง ในขณะเดียวกัน พบว่าสารสกัดจากหอมแดงเมื่อให้ความเข้มข้นสูงขึ้น (20% - 80%) ก็สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราได้มากขึ้นตามลำดับคือ 33.95%, 40.87%, 48.43% และ 54.07% โดยมีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P<0.05$) ในระหว่างกลุ่มการทดลอง และเมื่อให้สารสกัดจากกระเทียมพบว่า ที่ความเข้มข้น 20% และ 40% สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราได้มากถึง 86.17% และ 86.79% ตามลำดับ แต่เมื่อให้ความเข้มข้นของสารสกัดสูงขึ้นเป็น 60% และ 80% พบว่าตั้งแต่ความเข้มข้นที่ 60% ก็สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยได้ถึง 100% และเมื่อเปรียบเทียบกับสารละลายมาตรฐาน Mancozeb

(0.1%) ยังสามารถยับยั้งได้มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ดังนั้น จากการสังเกตสารสกัดทั้ง 3 ชนิด พบว่าสารสกัดจากกระเทียมมีฤทธิ์ในการยับยั้งดีที่สุด รองลงมาคือสารสกัดจากพริก และต่ำสุดคือสารสกัดจากหอมแดง ดังภาพที่ 1A ที่แสดงให้เห็นถึงตัวแทนลักษณะโคโลนีของเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 2.2 เมื่อให้สารสกัดจากพริก หอมแดง และกระเทียมเป็นเวลา 7 วัน

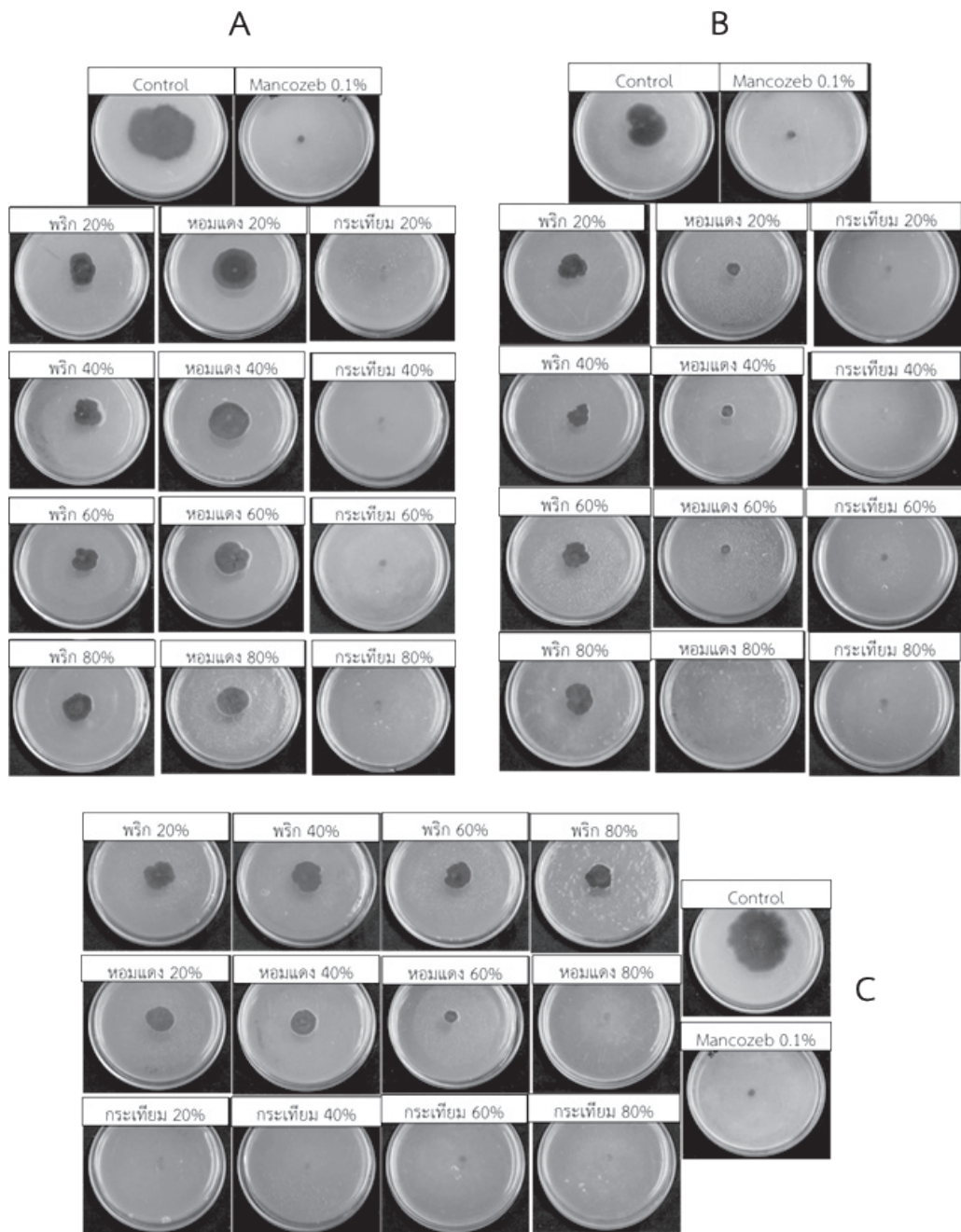
2. ประสิทธิภาพของพริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 3.2

เมื่อทดสอบประสิทธิภาพของสารสกัดที่ความเข้มข้นแตกต่างกันของพริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 3.2 ผลการศึกษา ดังแสดงให้เห็นในตารางที่ 1 พบว่าสารสกัดจากพริกทุกความเข้มข้นสามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราได้โดยไม่มี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ในระหว่างกลุ่ม การทดลอง ขณะที่สารสกัดจากหอมแดงพบว่าที่ความเข้มข้น 20% และ 60% ไม่มีความแตกต่าง ในการยับยั้งการเจริญของเชื้อราอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) อย่างไรก็ตามเมื่อเพิ่มความเข้มข้นให้สูงขึ้นเป็น 80% ก็แสดงประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นด้วยการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยได้ถึง 100% และเมื่อเปรียบเทียบกับสารมาตรฐาน Mancozeb (0.1%) ยังสามารถยับยั้งได้มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) และเมื่อให้สารสกัดกระเทียมพบว่าที่ความเข้มข้น 20% สามารถยับยั้ง การเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราได้มากถึง 78.97% อย่างไรก็ตามเมื่อให้ความเข้มข้นของสารสกัด สูงขึ้นเป็น 40% - 80% พบว่าตั้งแต่ความเข้มข้นที่ 40% ก็สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใย ได้ถึง 100% และเมื่อเปรียบเทียบกับสาร Mancozeb (0.1%) ยังสามารถยับยั้งได้มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ดังนั้นจากการสังเกตสารสกัดทั้ง 3 ชนิด พบว่าสารสกัดจากกระเทียม มีฤทธิ์ในการยับยั้งดีที่สุด รองลงมาคือสารสกัดจากหอมแดง และต่ำสุดคือสารสกัดจากพริก ดังภาพที่ 1B แสดงให้เห็นถึงตัวแทนลักษณะโคโลนีของเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 3.2 เมื่อให้สารสกัดจากพริก หอมแดง และกระเทียมเป็นเวลา 7 วัน

ตารางที่ 1 เปอร์เซ็นต์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, 3.2 และ 6.2 ที่แยกจากใบยางพาราเลี้ยงบนอาหาร PDA ผสมสารสกัดจากพริก หอมแดง และกระเทียม

เชื้อรา	ความเข้มข้น (%)	เปอร์เซ็นต์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา (%)		
		สารสกัดพริก	สารสกัดหอมแดง	สารสกัดกระเทียม
SSK 2.2	20	66.67 ± 0.63 ^b	33.95 ± 1.25 ^b	86.17 ± 0.86 ^{ab}
	40	63.50 ± 1.73 ^b	40.87 ± 1.54 ^c	86.79 ± 0.25 ^b
	60	61.64 ± 0.58 ^b	48.43 ± 0.55 ^d	100.00 ± 0.00 ^{cd}
	80	63.49 ± 6.08 ^b	54.07 ± 1.90 ^e	100.00 ± 0.00 ^{cd}
	Mancozeb (0.1%)	84.27 ± 1.12 ^a	84.27 ± 1.12 ^a	84.27 ± 1.12 ^a
SSK 3.2	20	37.95 ± 1.86 ^b	72.04 ± 2.70 ^b	78.97 ± 0.95 ^a
	40	45.78 ± 7.42 ^b	64.99 ± 1.17 ^c	100.00 ± 0.00 ^b
	60	41.88 ± 4.13 ^b	72.96 ± 1.22 ^{ab}	100.00 ± 0.00 ^b
	80	43.04 ± 3.74 ^b	100.00 ± 0.00 ^d	100.00 ± 0.00 ^b
	Mancozeb (0.1%)	76.98 ± 1.90 ^a	76.98 ± 1.90 ^a	76.98 ± 1.90 ^a
SSK 6.2	20	54.33 ± 2.38 ^b	60.52 ± 2.10 ^b	100.00 ± 0.00 ^b
	40	62.32 ± 10.32 ^b	67.88 ± 1.62 ^c	100.00 ± 0.00 ^b
	60	62.31 ± 2.74 ^b	79.00 ± 1.43 ^d	100.00 ± 0.00 ^b
	80	64.82 ± 1.63 ^b	82.70 ± 1.37 ^d	100.00 ± 0.00 ^b
	Mancozeb (0.1%)	87.66 ± 0.89 ^a	87.66 ± 0.89 ^a	87.66 ± 0.00 ^a

ผลการศึกษาเป็นตัวแทนจากการทดลองทั้งหมด 3 ครั้ง และมีแนวโน้มเหมือนกัน อักขระที่แตกต่างกันในสดมภ์เดียวกันคือค่าที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นไม่ต่ำกว่า 95%

ภาพที่ 1 ลักษณะโคโลนีของเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 2.2 (A), 3.2 (B) และ 6.2 (C) เมื่อให้สารสกัดจากพริก หอมแดง และกระเทียมที่ความเข้มข้น 20% - 40% เป็นเวลา 7 วัน

3. ประสิทธิภาพของพริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 6.2

เมื่อทดสอบประสิทธิภาพของสารสกัดที่ความเข้มข้นแตกต่างกันของพริก หอมแดง และกระเทียม ต่อการยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราสายพันธุ์ *Phyllosticta* sp. SSK 6.2 ผลการศึกษาดังแสดงให้เห็นในตารางที่ 1 พบว่าสารสกัดจากพริกทุกความเข้มข้นสามารถยับยั้ง การเจริญเติบโตของ เส้นใยเชื้อราได้โดยไม่มีมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ในระหว่างกลุ่มการทดลอง ในขณะที่สารสกัดจากหอมแดงพบว่าที่ความเข้มข้นสูงขึ้น (20% - 80%) สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราได้มากขึ้น แต่เมื่อทดสอบค่าทางสถิติ ($P < 0.05$) พบว่า ที่ความเข้มข้น 60% และ 80% ไม่มีความแตกต่างในการยับยั้ง เป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งสำหรับสารสกัดจากกระเทียม ที่พบว่า ความเข้มข้นต่ำสุด (20%) ก็สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเส้นใยเชื้อราได้ถึง 100% และเมื่อเปรียบเทียบกับสารมาตรฐาน Mancozeb (0.1%) ยังสามารถยับยั้งได้มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ดังนั้นจากการสังเกตสารสกัดทั้ง 3 ชนิด พบว่าสารสกัดจากกระเทียมมีฤทธิ์ในการยับยั้งดีที่สุด รองลงมาคือสารสกัดจากหอมแดง และต่ำสุดคือสารสกัดจากพริก

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าสารสกัดทั้ง 3 ชนิด คือ พริก หอมแดง และกระเทียมแสดงผลยับยั้งการเจริญของเส้นใยเชื้อรา *Phyllosticta* sp. SSK 2.2, 3.2 และ 6.2 ซึ่งฤทธิ์ยับยั้งของพืชเหล่านั้นต่อเชื้อราที่อาจเนื่องมาจากสารออกฤทธิ์สำคัญ อาทิ capsaicin ซึ่งเป็นสารสำคัญที่สกัดได้จากพริก และในวงการอุตสาหกรรมก็ถูกนำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์เป็นยาต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อรากันอย่างกว้างขวาง (Masood et al., 1994; Kraikruan et al., 2008) ในขณะเดียวกันก็พบว่าทั้งในกระเทียมและหอมแดงมีสาร alliin เป็นองค์ประกอบ แต่เมื่อหัวของหอมแดงและกระเทียมแตก สารชนิดนี้จะถูกเปลี่ยนเป็น allicin ที่เป็นสารออกฤทธิ์สำคัญต่อการยับยั้งการเจริญของจุลินทรีย์ (กัลทิมา, 2555)

ผลการวิจัยในครั้งนี้ยังบ่งบอกว่าสารสกัดจากกระเทียมมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเชื้อรา *Phyllosticta* sp. ทั้ง 3 สายพันธุ์ได้ดีที่สุด รองลงมา คือ สารสกัดจากหอมแดง และพริก ยกเว้นสายพันธุ์ *Phyllosticta* sp. SSK 2.2 ที่พบว่าสารสกัดจากพริกมีฤทธิ์ดีกว่าหอมแดง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยในครั้งนี้ไม่ได้เป็นที่น่าสนใจสำหรับฤทธิ์ของสารสกัดจากกระเทียมที่มีผลยับยั้งการเจริญของเชื้อราได้ดีที่สุด และสามารถยับยั้งได้ถึง 100% เนื่องจากสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิกา และคณะ (2557) ที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของสารสกัดจากพืชสมุนไพร 4 ชนิด ได้แก่ กระเทียม หอมแดง มะกรูด และหอมหัวใหญ่ โดยพบว่า สารสกัดจากกระเทียมมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเชื้อราก่อโรคในพืชได้ดีที่สุด โดยสามารถยับยั้งได้ถึง 100% และมากกว่าสารสกัดจากหอมแดง

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์และการใช้วิจัยในครั้งต่อไป

เพื่อให้ได้สารสกัดที่มีประสิทธิภาพดีที่สุด ควรทดสอบด้วยการเปรียบเทียบผลของสารสกัดจากตัวทำละลายชนิดอื่น ๆ ด้วย เช่น เอทานอล เมทานอล เฮกเซน คลอโรฟอร์ม หรือตัวทำละลายอินทรีย์ชนิดอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิกา เนืองภา, ปรากรม ประยูรรัตน์ และแสงมณี ชิตดวง. (2547). **ประสิทธิภาพของพืชสมุนไพรบางชนิดที่มีผลการยับยั้งการเจริญเติบโตของ *Colletotrichum gloeosporioides* และ *Fusarium* sp.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กัลทิมา พิชัย. (2555). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษาการใช้สารสกัดพืชสมุนไพรบางชนิดในการยับยั้งการเจริญของเชื้อรา สาเหตุโรคพืชที่สำคัญในพื้นที่สละวง อ.แมริม จ.เชียงใหม่ เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น.** มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ข้อมูลวิชาการยางพารา. (2557). **โรคและศัตรูยางพารา.** <http://www.rubberthai.com/information/Wichakan50/14.pdf>. เข้าถึงวันที่ 25 พฤศจิกายน 2558.
- พรพิมล อธิปัญญาคม, ศรีสุรางค์ ลิขิตเอกราช และพจนา ตระกูลสุขรัตน์. (2553). **การศึกษาชนิดของโรคพทุธราเพื่อการนำเข้า.** ในเรื่องเต็มการประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 48, หน้า 473-483. กรุงเทพมหานคร.
- วิชัย ก่อประดิษฐ์สกุล และชัยณรงค์ รัตนกริชากุล. (2548). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ฤทธิ์ของสารสำคัญจากพืชสมุนไพรในการควบคุมโรคแอนแทรกโนสในมะม่วง.** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุธามาศ ณ น่าน และศศิธร วรปิตรังสี. (2553). **ผลของสารสกัดสมุนไพรบางชนิดในการป้องกันกำจัดโรคจุดดำของส้มโอ.** วารสารวิทยาศาสตร์เกษตร, 41(3/1) (พิเศษ), 81-84.
- อุตร อุณหวุฒิ, บุรณี พัววงศ์แพทย์, ศรีสุรางค์ ลิขิตเอกราช, พจนา ตระกูลสุขรัตน์, พรพิมล อธิปัญญาคม, นุชนารถ ตั้งจิตสมคิด, ดารุณี ปุญญพิทักษ์ และอมรรรัตน์ ภูไพบูลย์. (2550). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษาชนิดของโรคทุเรียนและส้มโอเพื่อการส่งออก.** แผนพัฒนาการอารักขาพืช กรมวิชาการเกษตร.
- Garcia, L.C. (2011). **A comparative study on the antifungal effects of tamarind (*Tamarindus indica*) and garlic (*Allium sativum*) extracts on banana anthracnose.** Journal of Nature Studies, 10(2), 96 – 107.
- Kraikuan, W., Sangchote, S., & Sukprakarn, S. (2008). **Effect of capsaicin on germination of *Colletotrichum capsici* Conidia.** Kasetsart Journal: Natural Science, 42, 417 - 422.

- Mahmoudabadi, A.Z. & Gharib.
- Nasery, M.K. (2009). **Anti fungal activity of shallot, *Allium ascalonicum* Linn. (Liliaceae), *in vitro***. Journal of Medicinal Plants Research, 35(5), 450 - 453.
- Masood, A., Dogra, J.V.V., & Jha, A.K. (1994). **The influence of colouring and pungent agents of red Chilli (*Capsicum annum*) on growth and aflatoxin production by *Aspergillus flavus***. Letters in Applied Microbiology, 18(4), 184 - 186.
- Ogbebor, N.O., Adekunle, A.T., & Enobakhare, D.A. (2007). **Inhibition of *Colletotrichum gloeosporioides* (Penz) Sac. causal organism of rubber (*Hevea brasiliensis* Muell. Arg.) leaf spot using plant extracts**. African Journal of Biotechnology, 6(3), 213 - 218.
- Soumya, S.L. & Nair, B.R. (2012). **Antifungal efficacy of *Capsicum frutescens* L. extracts against some prevalent fungal strains associated with groundnut storage**. Journal of Agricultural Technology, 8(2), 739 - 750.

สังคมพหุวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การสำรวจเบื้องต้น¹

Multiculturalism in Isan Historiography : its preliminary survey

ฉันทพงศ์ สารรัตน์²

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมบางประการที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน ยุคจารีต (สมัยจารึก สมัยตำนาน และสมัยพงศาวดาร) ผลการศึกษาพบว่า ในงานเขียนประวัติศาสตร์อีสานปรากฏเรื่องราวของสังคมพหุวัฒนธรรมในบางส่วน ซึ่งการที่สังคมอีสานมีลักษณะของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น เนื่องจากพื้นที่อีสานมีผู้คนจากดินแดนต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานและค้าขายตั้งแต่อดีต ทำให้คนอีสานรับวัฒนธรรมหลายอย่างมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของอีสาน ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นภาพความเป็นสังคมนานาชาติของอีสานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: สังคมพหุวัฒนธรรม, ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน, ประวัติศาสตร์อีสาน

Abstract

This article aims to study the multiculturalism aspects of society Isan in Isan Historiography (Inscription period, Legend period and Chronicle period) The results of the study showed that the Isan Historiography is appearances of “Multiculturalism in Isan Society” partial. Primarily because Isan functioned as a multiculturalism; The area northeast people from the territories. Settlers and merchants in the past; The people of Isan adopt these cultures, resulting in a unique culture in this urbanity Isan, This occurrence more clearly reflected the of multiculturalism Isan society.

Keywords : Multiculturalism, Isan Historiography, Isan History

1 บทความนี้ปรับปรุง ดัดทอน และขยายความจากปริญญาณพนธ์เรื่อง “พัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์เมืองอุบลราชธานี (พ.ศ. 2477 – ปัจจุบัน)” ของผู้เขียนที่เสนอเพื่อสำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2 อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทนำ

บริเวณภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน หมายถึงพื้นที่ 20 จังหวัด ตั้งแต่นครราชสีมา เหนือสุดขึ้นไปถึงหนองคาย และได้สุดจนถึงอุบลราชธานี พื้นที่ดังกล่าว นักวิชาการต่างเรียกรวม ๆ กันว่า “แอ่งอารยธรรมอีสาน” ซึ่งมีได้มีความหมายแต่เพียงเชิงกายภาพเท่านั้น หากรวมไปถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมด้วย ทั้งนี้เพราะบริเวณนี้มีพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรม ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เนื่องจากมีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน 3 วัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมไท (ย) ลาว และเขมร ก่อนที่จะเกิดรูปแบบทางวัฒนธรรม 2 ลักษณะ มีหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าบริเวณภาคอีสานของประเทศไทยมีพัฒนาการของชุมชนสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน มีการติดต่อกับชาติต่าง ๆ ทั้งเวียตนาม ลาว กัมพูชา และเมียนมา มาตลอด ส่งผลให้ภาคอีสานมีชุมชนและรัฐที่รับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาผสมผสานปรุงแต่งให้เป็นของตนเอง ดังปรากฏจากรูปแบบศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สื่อผ่านออกมาจากโบราณวัตถุที่ค้นพบ ซึ่งต่อมาก็ค่อย ๆ คลี่คลายกลายเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นพร้อม ๆ กับการเกิดรัฐหรืออาณาจักรสำคัญที่มีโครงสร้างทางการเมืองและสังคมที่ซับซ้อนขึ้น อาทิ เจนละ พิมาย พนมรุ้ง และศรีจนาศะ ฯลฯ ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมลาวแผ่เข้ามาในพื้นที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง อิทธิพลทางวัฒนธรรมของลาวได้วางรากฐานอย่างมั่นคงบริเวณภาคอีสานตอนล่างโดยเฉพาะอุบลราชธานี อำนาจเจริญ โยธธร ร้อยเอ็ด แต่วัฒนธรรมลาวก็ได้ส่งผลกระทบต่อภาคอีสานตอนล่างนับแต่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษขึ้นมามากนัก เพราะวัฒนธรรมของขอม (เขมร) ได้ลงหลักปักฐานอย่างมั่นคงในบริเวณนี้มาก่อนหน้าแล้ว รวมถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมจากส่วนกลางที่แผ่มาถึงหัวเมืองนครราชสีมาที่อยู่ลุ่มน้ำมูลตอนบนด้วย อย่างไรก็ตาม บริเวณภาคอีสานยังคงมีลักษณะเด่นในแง่การเป็นพื้นที่ซึ่งมี 3 วัฒนธรรมอยู่ร่วมกันมายาวนาน แม้กระทั่งบริเวณภาคอีสานตอนล่างก็ยังคงเป็นเขตรอยต่อที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม 3 รูปแบบสืบเนื่องต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม : 2546)

ภาคอีสานยังเป็นบริเวณที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกันมาอย่างยาวนานนับแต่การเข้ามาวางรากฐานให้กับสังคมของชาวลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง การขยายอิทธิพลของสยามเข้าสู่หัวเมืองอีสานที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยได้ปรากฏบทบาทในประวัติศาสตร์ภาคอีสานนับแต่พุทธศตวรรษที่ 24 การปรากฏของชนเผ่าขอม (เขมร) นับแต่พุทธศตวรรษที่ 19 – 24 การหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนและชาวเวียตนามนับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ฯลฯ ปรากฏการณ์ดังกล่าวย่อมทำให้ ภาคอีสานกลายเป็นดินแดนที่มีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกตลอดเวลาจนกลายเป็นเบ้าหลอม ทางวัฒนธรรมขนาดใหญ่ที่ภายในประกอบด้วยความหลากหลาย ทั้งในชนชาติ ภาษา ลัทธิศาสนา วัฒนธรรมของผู้คนที่ต่างหมู่ต่างเหล่าต่างรูปแบบ มีการติดต่อสัมพันธ์และอยู่ร่วมกัน อันก่อให้เกิดพัฒนาการในทุกด้านตลอดระยะเวลากว่า 14 ศตวรรษของประวัติศาสตร์ภาคอีสาน

เมื่อพิจารณาถึงภูมิหลังของภาคอีสานในแง่ความเป็นมาและความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาข้างต้น บริบทประวัติศาสตร์ของภาคอีสานนั้นมีความสัมพันธ์ยิ่งต่อการสร้างสรรค์ผลงานทางประวัติศาสตร์ของผู้คนแต่ละยุคสมัย ทั้งในรูปแบบการบันทึกและในแง่มุมมองปรัชญาที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์รูปแบบต่าง ๆ ที่น่าสนใจก็คือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ภาคอีสานนับแต่เริ่มลายลักษณ์อักษรล้วนเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับชนต่างชาติต่างภาษามาโดยตลอด เนื้อหาสาระจึงเต็มไปด้วยความหลากหลายในชนชาติและสังคมวัฒนธรรมของผู้คนจนเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น บทความนี้จึงเป็นมุมมองหนึ่งในการตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับสาระของประวัติศาสตร์นิพนธ์ภาคอีสาน โดยจะจำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่ที่การเขียนประวัติศาสตร์ภาคอีสานในสมัยจาริต ซึ่งก็คือสมัยจาริก สมัยตำนาน และสมัยพงศาวดารตามลำดับ ทั้งนี้เพราะยุคสมัยดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นจาริต การเขียนที่คงความเป็นตัวตนของท้องถิ่นเอง ในขณะที่การเขียนประวัติศาสตร์ภาคอีสานยุคหลังคือในสมัยใหม่นั้นจะเป็นแบบแผนของส่วนกลางที่รับอิทธิพลวิธีการทางประวัติศาสตร์แบบตะวันตก อันเป็นมุมมองจากภายนอก การจำกัดขอบเขตการศึกษาของบทความนี้จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าว

จากงานศึกษาของนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์หลายท่านได้ชี้ว่า งานเขียนประวัติศาสตร์ไทยรวมถึงงานเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสานได้สะท้อนถึงสภาพสังคมและวิถีชีวิตคน ดังที่งานวิจัยของอรรถ นันทจักร เรื่อง “ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการจดบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20” ได้ชี้ให้เห็นว่างานเขียนประวัติศาสตร์อีสาน มีความสำคัญและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมอีสานหลายประการ (อรรถ นันทจักร, 2529) เช่นเดียวกับงานของอนุชิต สิงห์สุวรรณ เรื่อง “ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นทศวรรษ 2520” (อนุชิต สิงห์สุวรรณ, 2553) และธัญพงศ์ สารรัตน์ เรื่อง “พัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์เมืองอุบลราชธานี (พ.ศ. 2477 – ปัจจุบัน)” เป็นงานที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมที่มีต่อพัฒนาการการบันทึกประวัติศาสตร์ของคนท้องถิ่นอีสานและเมืองอุบลราชธานีในช่วงหลัง พ.ศ. 2475 ถึงยุคประวัติศาสตร์ร่วมสมัย (ธัญพงศ์ สารรัตน์, 2557) ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการเขียนประวัติศาสตร์ของคนใน

หรือบทความของจารุวรรณ ธรรมวัตร เรื่อง “สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ลาว หมู่เฮา : ผู้อื่น : ใจบ้าน : ใจเมือง,” ใน “วิถีทรรศน์ลาวในชุมชนสองฝั่งโขง” (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2541) : งานวิจัยของยุพธ ชูแ้วน เรื่อง “ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษาและบทบาทในสังคมปัจจุบัน” (ยุพธ ชูแ้วน, 2551) งานวิจัยของสมศรี ชัยวนิชยา และคณะ เรื่อง “สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์อุบลราชธานี”(สมศรี ชัยวนิชยา; และคนอื่น ๆ, 2550) งานวิจัยของธัญพงศ์ สารรัตน์ และคณะ เรื่อง “บรรณานุกรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทย

ในรอบ ครึ่งพุทธวรรษ (พ.ศ. 2550 – 2555)” (ธัญพงศ์ สารรัตน์; และคนอื่นๆ, 2556) งานวิจัยของพัฒนา กิตติอาษา เรื่อง “วิจัยอีสาน : วิถีวิทยากับการศึกษาพลังทางสังคมในอีสาน” (พัฒนา กิตติอาษา, 2546) และ งานวิจัยของดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ เรื่อง “การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจากงานวิจัยเกี่ยวกับ วิถีชีวิตทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2500 - 2545” (ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์, 2548) ที่ได้จัดหมวดหมู่งานเขียนเรื่องอีสาน ซึ่งให้มุมมองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ในเบื้องต้น แต่ยังไม่มียานใด ที่ให้ภาพเกี่ยวกับสภาพของสังคมพหุวัฒนธรรม ที่สะท้อนจากงานเขียน ประวัติศาสตร์อีสานที่ชัดเจนมาก่อน มีเพียงกล่าวถึงโดยสังเขปเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์งาน เป็นส่วน ๆ ที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมในแต่ละช่วงเวลา โดยมีได้วิเคราะห์ ภาพสะท้อนบางประการ จากงานเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะสะท้อนแนวการเขียน เนื้อหาโดยสังเขป และ ความคิดของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ในนั้นแล้ว งานเขียนประวัติศาสตร์อีสานยังสะท้อนสภาพสังคม ที่หลากหลายจากพัฒนาการของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นจึงควรมีการศึกษา อย่างลุ่มลึก เพื่อให้เข้าใจลักษณะทั่วไปของงานเขียนพื้นเมืองอีสาน ตลอดจนประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมของอีสานในช่วงเวลานี้ดียิ่งขึ้น

การศึกษาในบทความนี้เป็นความพยายามของผู้เขียนที่จะทดลองศึกษาสภาพของสังคม พหุลักษณะจากประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสานสมัยแรกโดยอาศัยแนวทางการศึกษาที่ยกมาทั้งหมดได้ เปิดประเด็นและชี้แนวทางไว้ ซึ่งอาจช่วยต่อเติมภาพความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมอีสานให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาสภาพสังคมพหุลักษณะที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ว่าด้วยเรื่องอีสานภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในสมัยจารีต (สมัยจาริก สมัยตำนาน และสมัยพงศาวดาร)

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

บทความนี้มุ่งศึกษาถึงเฉพาะสภาพสังคมพหุลักษณะที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ว่าด้วย เรื่อง “อีสาน” ในสมัยจารีต ซึ่งถือเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของคนท้องถิ่นภาคอีสานในท้องที่ 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มุกดาหาร นครพนม สกลนคร อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย หนองคาย และบึงกาฬ ที่ประกอบไปด้วยสมัยจาริก สมัยตำนาน และสมัยพงศาวดาร ซึ่งถือเป็น งานเขียนพื้นเมืองอีสานแบบดั้งเดิมเท่าที่ปรากฏในระยะเวลาที่ศึกษา และ เห็นว่าระยะดังกล่าวเป็น จุดเริ่มต้นที่พบว่าเรื่องราวของอีสาน ได้รับการรวบรวมขึ้นอย่างเป็นทางการ ตลอดจนมีการชำระและ ต่อเติมขึ้นใหม่อย่างสืบเนื่อง ก่อนได้รับอิทธิพลการเขียนประวัติศาสตร์แบบใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ใช้วิธีการตามกระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และนำเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

1. เอกสารชั้นต้น เช่น หนังสือ “จารึกในประเทศไทย” จัดพิมพ์โดย สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ตำนานพื้นบ้านพื้นเมืองอีสาน พงศาวดารเมืองต่าง ๆ ในอีสาน ที่ตีพิมพ์รวมเล่มใน “ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก” รวมถึงผลงานรวบรวมเรียบเรียง ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และผลงานของนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลายท่าน

2. เอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย วารสารและบทความในหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเขียนงานประวัติศาสตร์ในขณะนั้น ซึ่งค้นได้จากแหล่งค้นคว้าต่าง ๆ เช่น หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า (ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ)

1. ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการและภาพรวมของสภาพสังคมพหุลักษณะที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ว่าด้วยเรื่อง “อีสาน” ในสมัยจารึก (สมัยจารึก, สมัยตำนาน และสมัยพงศาวดาร) ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

2. ทำให้มองเห็นพัฒนาการของงานเขียนประวัติศาสตร์ อันเป็นสะท้อนจากวิวัฒนาการของสังคมพหุลักษณะในท้องถิ่นอีสาน

นิยามศัพท์เฉพาะ

สังคมพหุลักษณะ หมายถึง สังคมหลากหลายวัฒนธรรม สังคมนานาชาติ หรือพื้นที่ ๆ มีคนต่างวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยรวมกันเป็นจำนวนมาก

ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน หมายถึง งานเขียนหรือวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ (Historiography) ที่ว่าด้วยเรื่องราวของอีสาน ซึ่งพัฒนาการของการบันทึกประวัติศาสตร์แบ่งออกได้เป็น 3 ยุคสมัย คือ **ช่วงแรก** เป็นรูปแบบของจารึก ซึ่งเป็นบันทึกเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา **ช่วงที่สอง** เป็นการบันทึกแบบตำนาน เป็นจารึกตามคติทางศาสนา มีเนื้อหาบอกเล่าความเป็นมาของบ้านเมืองควบคู่กับประวัติของการเผยแพร่พระศาสนา และ **ช่วงที่สาม** เป็นการเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร มีโครงเรื่องหลักอยู่ที่ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และมีผลต่อการรับรู้อดีตของคนในสังคมอีสานจนถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาค้นคว้า

1.จารึก : ปฐมบทแห่งการปะทะสังสรรค์

จารึกที่พบในภาคอีสานมีหลายประเภท เช่น ศิลาจารึก จารึกที่อยู่บนแผ่นโลหะจารึกที่ฐานพระพุทธรูปเทวรูป จารึกที่ใบเสมา ฯลฯ โดยสาระของจารึกแล้วส่วนใหญ่จะเป็นรายงาน เหตุการณ์ และเรื่องราวต่าง ๆ ทางศาสนา เท่าที่ผ่านมามีการค้นพบจารึกในภาคอีสานไม่มากนักหากเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ คือ พบเพียง 22 หลัก (เท่าที่มีการทำบัญชีไว้) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ของภาคอีสาน ที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อการตั้งถิ่นฐานของคนจากต่างแดนในระยะแรก เนื่องจากพื้นที่เป็นเพียงภูเขาและ ที่ราบแห้งแล้ง แต่ข้อความจากจารึกที่มีจำนวนไม่มากนักกลับสะท้อนภาพพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ภาคอีสานได้อย่างน่าสนใจว่ามีความเป็นมาอันยาวนานและต่อเนื่อง โดยเฉพาะในยุคประวัติศาสตร์นั้นน่าจะเริ่มต้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 9 – 10 เป็นต้นมา หากยึดตามข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 19 (วัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม) เป็นเกณฑ์ (ประเสริฐ ณ นคร, 2548) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการค้นพบจารึกในภาคอีสานจำนวนไม่มากนัก จึงทำให้ขาดรายละเอียดของเหตุการณ์ ที่ส่งผลให้การเชื่อมโยงภาพในอดีตของภาคอีสานในยุคแรก ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

แม้จารึกจะให้ภาพอดีตของภาคอีสานในยุคนี้ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แต่ข้อความในจารึกหลายตอน มีสาระที่สะท้อนภาพรวมของภาคอีสานในยุคเริ่มแรกได้ว่าเป็นแหล่งรับการถ่ายทอดวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ รวมทั้งการเข้ามาอยู่อาศัยของชนชาติต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังข้อสรุปของธวัช ปุณโณทก ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์อีสานว่า “กลุ่มชนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาพักพิงอาศัยและครอบครองในดินแดนภาคอีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 9 – 18 เป็นชนชาติที่ใช้ตัวอักษรต่างกันถึงสองชนิด คือ อักษรปัลลวะและขอมโบราณ มีการใช้ภาษาต่าง ๆ ถึงห้าภาษา คือ ภาษาทมิฬ มอญ สانسฤทธ เขมร และบาลี กลุ่มชนที่ใช้อักษรปัลลวะ ภาษาทมิฬ และภาษามอญจะเข้ามาก่อนในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 9 – 12 แล้วแทรกด้วยกลุ่มชนที่ใช้อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 เป็นอย่างช้า เมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ 18 กลุ่มชนที่ใช้อักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤต เขมร และบาลี จะเข้ามาพักอาศัยเป็นรุ่นถัดมา จนกระทั่งถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 จึงปรากฏหลักฐานของกลุ่มชนที่ใช้อักษรไทยหรือขอม และภาษาไทยในภาคอีสาน ซึ่งเข้าใจว่าเป็นชาวสยามนั่นเอง” (ธวัช ปุณโณทก, 2530) ข้อสรุปดังกล่าวนี้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์บางแหล่งที่ระบุว่า มีพวก “ฮู” หรือพ่อค้าอินเดีย 500 ครอบครัวและมีพวกพราหมณ์อีกนับพันคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณทางตอนเหนือของอาณาจักรขอม จนถึงบางส่วนของดินแดนอีสานจำนวนหนึ่งได้มาแต่งงานกับสตรีชาวพื้นเมืองและตั้งรกรากอยู่ที่นั่นในพุทธศตวรรษที่ 18 (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2528) ซึ่งก็เป็นไปได้ว่าผู้ที่เข้ามาในรุ่นแรก ๆ น่าจะเป็นพวกอินเดียทางใต้หรือพวกทมิฬที่อพยพเข้ามาอาศัยปะปนกับชาวพื้นเมืองในอาณาจักรขอมจนถึงดินแดนอีสานตอนใต้ และเป็นผู้ที่ทำจารึกขึ้น เพราะอักษรปัลลวะจะนิยมใช้ในหมู่อินเดียทางใต้ ต่อมากลุ่มชนเหล่านี้ ก็ได้ผสมผสานชาติพันธุ์

กับชาวพื้นเมืองทำให้มีพวกลูกครึ่งชาวอินเดียเกิดขึ้น เช่นเดียวกับการปรากฏตัวของชนชาติมอญพร้อมกับจารึกภาษามอญ รวมทั้งขอมโบราณ ซึ่งต่อมาชนชาติเหล่านี้ ก็จะผสมผสานกับชาวพื้นเมือง ชาวพื้นเมืองลูกครึ่ง ตลอดจนผสมผสานกับชาวอินเดีย ขอม มอญ และลาว เข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นสังคมที่มีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้หากพิจารณาจากร่องรอยหลักฐานและสาระตามจารึกภาษาต่าง ๆ ก็ทำให้พออนุมานได้ว่า บรรดาชาวอินเดียโพ้นทะเลพวกลูกครึ่ง พวกมอญ พวกเขมร พวกลาว ล้วนเป็นอาณาจักรประชาราษฎร์ของภาคอีสาน ทำให้เนื้อแท้ของภูมิภาคนี้กลายเป็นเบ้าหลอมทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลาของสมัยประวัติศาสตร์ (ธวัช ปุณโณทก, 2530)

สาระของจารึกยังสะท้อนให้เห็นว่า ตลอดระยะเวลาของผู้คนในภาคอีสานช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 – 12 แกนกลางของการอยู่ร่วมกันเห็นจะได้แก่คติความเชื่อในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกายและวิชฌนิกาย (ไวยณพนิกาย) โดยมีการอุทิศบูชาและสวดอ้อนวอนต่อเทพเจ้าทั้งสองเสมอ เช่น ข้อความจาก “จารึกปราสาทพนมรุ้ง” ที่แปลได้ความว่า “ขอเป็นสวามีของนางวิหิตเทวี (พระศิวะ) ขอความนอบน้อมจงมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าแห่งข้าพระองค์นั้น ขอความนอบน้อมจงมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าแห่งเทพทั้งมวลนั้นชนทั้งหลาย ผู้เคารพต่อพระศิวะคิดว่าของท่านอันผู้เจริญ (พระศิวะ) นี้ จะพึงให้มีอยู่ในที่นี้จึงมาเพื่อประโยชน์” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2521 และประเสริฐ ณ นคร, 2548) ขณะเดียวกัน เนื้อหาของจารึกยังได้แสดงนัยยะให้เห็นในแง่ที่ว่าเป็นการอบรมสั่งสอนให้ผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่มีสำนึกในความเป็นคนต่างถิ่น เพราะเขาพลัดบ้านเมืองมา จึงสมควรประพฤติเป็นคนดีจะได้พำนักอาศัยรวมกันในสังคมที่มีขนบธรรมเนียมแตกต่างกันได้อย่างสงบสุข ดังข้อความในจารึกที่แปลความได้ว่า “พระองค์ประทานพรแก่เขาทั้งหลายคนดี (บุคคลผู้ประพฤติดี) ทั้งหลายที่อยู่ในหมู่บ้านของชนเผ่าใด ความสุข และผลสำเร็จในกิจการย่อมมีแก่คนเหล่านั้น” (www.arcrint.ac.th สืบค้นเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2559) ต่อมาเมื่อบ้านเมืองในภาคอีสานได้พัฒนาการไปสู่รูปแบบอาณาจักรซึ่งมีโครงสร้างทางสังคม ที่ซับซ้อน สาระจากจารึกหลายหลักก็ยิ่งสะท้อนถึงความพยายามจัดระเบียบสังคมเพื่อวางกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันของชนชาติต่าง ๆ ในโครงสร้างสังคม ดังข้อความที่ปรากฏใน “จารึกปราสาทหินพิมายหลักที่ 1” ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ที่กล่าวถึงการขุดสระหรือ “พัง” สาธารณประโยชน์ที่อยู่ในความดูแลร่วมกันระหว่างชนชั้นปกครองและราษฎรตามคติของอินเดียฝ่ายใต้โดยเฉพาะพวกทมิฬ (กรมศิลปากร, 2525) สาระของจารึกในภาคอีสานอีกหลายหลักก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่ามีการแพร่หลายของคติการปกครองแบบอินเดีย และการผสมผสานกันระหว่างคติการปกครองในรูปแบบต่าง ๆ ที่ชาวอินเดียนำเข้ามาสู่ภาคอีสาน โดยเฉพาะราวพุทธศตวรรษที่ 13 ที่บ้านเมืองแถบนี้พัฒนาการไปสู่รัฐที่มีโครงสร้างซับซ้อนหรือรัฐที่รู้จักกันดีว่าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเจนละที่ทำให้เกิดคติการปกครองแบบ “เทวราชา” และการปกครองแบบกษัตริย์ในอาณาจักรเจนละคือ “มเหศวรมัน” และอีกพระนามว่า “เจนละเอนทร์” (เจนละ + เอนทร์) ว่าเป็นมหาสมุทรแห่งคุณธรรม เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์เอกสูงสุดในพื้นดิน ข้อความบนจารึกจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า

พระมหากษัตริย์ในเจนละเป็นเทพเจ้าสูงสุด ซึ่งหมายถึงผู้รับมอบอำนาจความชอบธรรมทางการปกครองจากเทพเจ้าในศาสนาฮินดู คือ พระวิษณุและพระอินทร์ (ประเสริฐ ณ นคร, 2548)

แต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15 – 17 แนวคิดเกี่ยวกับสมมติเทพดังกล่าวจะเริ่มคลี่คลายไปสู่ความเป็นพื้นเมืองมากขึ้น ดังปรากฏหลักฐานว่าเริ่มมีพิธีกรรมการสถาปนาษัตริย์ที่เกี่ยวข้องกับการยกฐานะหัวหน้าเผ่าให้มีทิพภาวะ (Divine Attributes) หรือความเป็นเทพขึ้นมา ซึ่งก็ทำให้เข้าใจว่าเป็นการคลี่คลายของอิทธิพลไสวณิกายและวิษณุณิกายดังกล่าว อย่างไรก็ตามเมื่อลัทธิไสวณิกายและวิษณุณิกายและพุทธมหายานเสื่อมอิทธิพลลงไปราวพุทธศตวรรษที่ 16 และทำให้พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาแทนที่นั้นก็ปรากฏแนวคิดกษัตริย์แบบ “ธรรมราชา” ขึ้น ดังปรากฏใน “ศิลาจารึกฐานพระพุทธรูป อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา หลักที่ 24ข” ที่กล่าวถึงผู้ปกครองที่นามว่า “อินทธรรมราชา” ผู้ปกครองรัฐ ศรีจนาศะ เป็นผู้ประพาดิตนและอุปถัมภ์คำชูศาสนา เป็นผู้เสมอด้วยพระเจ้าธรรมโศกราชทางใต้ ซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองตามคติธรรมราชา (ธิดา สาระยา; และคนอื่น ๆ, 2539) แต่การใช้คติกษัตริย์ภายใต้อุดมการณ์ของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ดังกล่าวถูกนำไปผสมผสานกับแนวคิดไสวณิกายและวิษณุณิกายที่เคยมีบทบาทมาก่อน ดังนั้น คำสอนพุทธศาสนาบางตอนจะถูกปรับให้สอดคล้องกับแนวคิด เรื่องอำนาจของผู้ปกครองและธรรมะในทางศาสนา เพื่อสร้างสิทธิธรรมในการใช้อำนาจ สิทธิต่าง ๆ เพื่อความถูกต้อง มีความชอบธรรม และเป็นที่ยอมรับของชนชั้นได้ การปกครอง คือ ไพร – ทาส ทั้งนี้ เพื่อเป็นกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นกติกาที่จะจัดระเบียบสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยและสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มคนหลายเชื้อชาติหลากหลายวัฒนธรรมที่ได้เข้ามาอาศัยในอาณาจักรหรือรัฐของพระมหากษัตริย์แห่งศรีจนาศะด้วยกันอย่างสงบสุข

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทางภาคอีสานก็จะเต็มไปด้วยเรื่องราวการเข้ามามีบทบาทของชาวยุโรปโดยเฉพาะการขยายอำนาจทางการเมืองสู่หัวเมืองทางตะวันออกของราชอาณาจักรอยุธยาจนเข้าครอบงำอำนาจท้องถิ่นได้โดยเฉพาะเมืองนครราชสีมา ในสมัยนี้มีการใช้คติความเชื่อทางศาสนาเพื่อสร้างสิทธิธรรมการปกครองของรัฐบาลกลาง (อยุธยา) ดังนั้น จึงปรากฏจารึกที่ใช้อักษรไทยและภาษาไทยขึ้นมามากมาย สาระส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างวัด เจดีย์ วิหาร สถูป และพระพุทธรูป ตลอดจนการก่อกำเนิดสำคัญ ๆ เช่น “ศิลาจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา 1” ที่จังหวัดอุดรธานี (ธวัช ปุณณทก, 2530) แต่ก็มีจารึกหลายหลักที่สะท้อนถึงความพยายามที่จะผสมผสานคติความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น จารึกเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา, จารึกด่านปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นกลุ่มจารึกที่ใช้อักษรขอม และจารึกวัดแดนเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นจารึกภาษาไทย อักษรขอม และจารึกเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปไสยาสในถ้ำดังกล่าวใน พ.ศ. 2363 ฯลฯ จารึกเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการแพร่ขยายตัวของพระพุทธศาสนา มีการดัดแปลงคำสอนและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับลัทธิบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และลึกลับเหนือธรรมชาติที่ได้อิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูในระยะก่อนหน้านั้น (ประเสริฐ ณ นคร, 2548)

นอกจากนี้ราวพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมาเมื่อชาวจีนโพ้นทะเลได้เข้ามาตั้งรกรากที่ภาคอีสาน จนสามารถสร้างอิทธิพลทางการเมืองได้เป็นปึกแผ่นนั้น ก็มีการสำรวจพบจารึกที่ได้กล่าวถึงเรื่องราวของชาวจีนไว้อีกหลายหลัก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นอัตชีวประวัติย่อ ๆ ที่จารึกบนแผ่นป้ายหินหน้าหลุมศพ ตัวอย่างเช่น จารึกของบุคคลในตระกูล ณ ราชสีมา จารึกด้วยอักษรจีนกลาง ภาษาฮกเกี้ยน (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 15, 2542) อย่างไรก็ตาม สำหรับจารึกที่ถือว่าเป็นสุดยอดของจารึกในภาคอีสาน คงจะเป็นศิลาจารึกสามภาษาบริเวณโรงพยาบาลด่านซ้ายใกล้เคียงกับองค์พระธาตุ ศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีสามหลัก แต่ละหลักจารึกด้วยอักษรต่าง ๆ กัน ภาษาไทยอักษรไทยหลักหนึ่ง ภาษาลาวอักษรไทยน้อยหลักหนึ่ง และภาษาฮกเกี้ยนอักษรจีนกลางหลักหนึ่ง เป็นจารึกของพระภักดีสงคราม (ดิษฐ์ โกมลบุตร) ผู้ช่วยราชการเลย ซึ่งต่อมาภายหลังได้เป็นเจ้าเมือง เนื้อหาจารึกเป็นการชักชวนข้าราชการและชาวเมืองเลยทั้งหลายทั้งไทย ลาว จีน ให้ร่วมบริจาคเงินเพื่อสร้างเมืองเลยและสาธารณูปโภค ดังความว่า “พระยาภักดีสงครามคิดจะบำเพ็ญกุศลสร้างสาธารณประโยชน์ คือ ถนน บ่อน้ำ สะพานข้ามคลองลำโรง เมื่อได้รับความเห็นชอบจากเจ้าเมืองจึงชักชวนข้าราชการและชาวเมืองทั้งหลายทั้งไทย จีน ลาว ร่วมบริจาคทรัพย์ได้ทั้งสิ้น 2,3125 เหรียญ 3 สลึง หลังจากเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้จารึกไว้เป็นอนุสรณ์” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 15, 2542) เนื้อหาของจารึกดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ในเมืองเลยมีผู้คนหลากหลายวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและน่าจะมีความเชื่อบางประการที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวของกลุ่มชนทั้งสามชาติ เพราะพบข้อความในจารึกที่กล่าวถึงการสร้างศาลาหยุดศิวาประดัย มีการขุดบ่อน้ำ และสร้างศาลาเทพยดาไว้ให้คนเหล่านั้นดังความว่า “อีสานศาลเทพยดาไว้บูชาไทย ลาว จีน” (www.nod.go.th สืบค้นเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2559)

อาจสรุปภาพรวมของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบจารึกได้ว่ามีสาระที่ทำให้มองเห็นภาพของสังคมภาคอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 – 24 ว่าเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชนชาติ โดยผู้ปกครองสามารถควบคุมดูแลให้คนหลายชนชาติหลายภาษาสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย และกระบวนการจัดการสังคมที่หลากหลายและซับซ้อนดังกล่าวนี้จะปรากฏเป็นรูปธรรมมากขึ้นหากพิจารณาเนื้อหาในการบันทึกประวัติศาสตร์ของภาคอีสานอีกรูปแบบหนึ่งคือ การเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนาน และพงศาวดารเมือง

2. ตำนาน : กระบวนการสร้างบูรณภาพแห่งชนชาติ

ตำนานจะเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่บ้านเมืองมีความเจริญ และมีระบบการเมืองกับโครงสร้างสังคมที่ใหญ่โตซับซ้อน อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของสถาบันกษัตริย์และพระพุทธศาสนา ตำนานจึงมีสาระที่เป็นเรื่องราวของการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่นดังเช่นตำนานในภูมิภาคอื่น ๆ ตำนานในภาคอีสานอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทหลายลักษณะ เช่น ตำนานศาสนา ตำนานพื้นบ้าน ตำนานชนกลุ่มน้อย นิยายปรัมปรา นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นแบบในการอธิบายอดีตที่เก่าที่สุดของมนุษย์และมักเกิดขึ้น

จากความเชื่อ อันมีที่มาจากองค์ความรู้แบบวิญญานนิยม อิทธิปาฏิหาริย์ หรือศาสนาแบบพื้นถิ่น และเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องวีรบุรุษ บรรพบุรุษต่าง ๆ หรือเป็นเรื่องที่ผูกพันกับความเชื่อในอดีตของสถานที่หรือโบราณวัตถุต่าง ๆ ลักษณะของตำนานในภาคอีสานโดยภาพรวมจึงมีความหลากหลายทั้งในแง่สาระและวิธีการบันทึก อาทิ ตำนานที่เกี่ยวกับศาสนาและความเป็นมาของบ้านเมืองที่จะมีทั้งในแง่สาระและวิธีการบันทึก อาทิ ตำนานที่เกี่ยวกับศาสนาและความเป็นมาของบ้านเมืองจะมีทั้งในรูปแบบที่เป็นของท้องถิ่น และมีทั้งที่รับจารีตการบันทึกที่มาจากภายนอก เป็นต้นว่า อิทธิพลของอุทธยา ฯลฯ (ดูเพิ่มเติมใน ธวัช ปุณโณทก : 2535; และธิดา สาระยา)

สำหรับตำนานหรือนิทานวีรบุรุษที่โดดเด่นเป็นที่รู้จักกันดีเห็นจะได้แก่เรื่อง “ขุนบรม (ขุนบุญสม)”, “พระยาเจือง หรือท้าวฮุ่งท้าวเจือง” ซึ่งเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในการศึกษาวิวัฒนาการของภาคอีสาน โดยสาระแล้วตำนานทั้งสองจะเป็นนิทานวีรบุรุษประเภทแสดง อภินิหาร เป็นการเล่าเรื่องส่วนใดส่วนหนึ่งของชีวิตวีรบุรุษที่ไม่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นบุญญาธิการก่อนที่จะได้เป็นกษัตริย์ และเป็นวีรบุรุษของชาติและเผ่าพันธุ์ที่ต่อสู้กับชนชาติอื่น หรือกล่าวถึงอภินิหารก่อนที่จะได้เป็นกษัตริย์และได้เป็นวีรบุรุษของชาติและเผ่าพันธุ์ เนื้อเรื่องมุ่งที่จะแสดงความเก่งกล้าสามารถของวีรบุรุษท้องถิ่นผู้มีอิทธิฤทธิ์ รวมถึงเรื่องของสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับวีรบุรุษเหล่านั้น เพื่อแสดงว่าเป็นสถานที่ที่สำคัญในประวัติศาสตร์เผ่าพันธุ์ หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีตำนาน “อูรังคราดุ” หรือตำนานพระธาตุพนม เป็นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนจากดินแดนทางเหนือและทิศตะวันตกโดยนำพระ “อูรังคราดุ” เข้ามายังบริเวณที่เป็นเมืองนครพนม สาระของตำนานจึงเป็นการผูกเรื่องราวการสร้างพระธาตุพนม และเมืองนครพนมเชื่อมโยงกับประวัติพระพุทธศาสนา โดยมีการสอดแทรกเรื่องราวเหตุการณ์บ้านเมืองลงไปในเรื่องด้วย ที่น่าสนใจก็คือ สาระของตำนานฉบับนี้จะสะท้อนความหลากหลายในด้านผู้คน วัฒนธรรมความเชื่อไว้มากมาย โดยเฉพาะการสร้างบูรณการ ทางวัฒนธรรม โดยผ่านการเคารพเพื่อถือ “พระธาตุพนม” ซึ่งได้รับการสถาปนาขึ้นที่เมืองนครพนม นอกจากนี้ สาระของตำนานยังสะท้อนถึงการแผ่ขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีและลุ่มน้ำเจ้าพระยา สู่ลุ่มน้ำโขง และอิทธิพลทางการเมืองของอุทธยาสู่หัวเมืองภาคอีสาน โดยพยายามเข้าครอบงำความเชื่อของท้องถิ่นผ่านรูปแบบการอุปถัมภ์ค้ำชูพุทธศาสนาจากราชสำนักที่เป็นไปพร้อมกับการพยายามล้มล้างความเป็นศูนย์กลางความเชื่อของเมืองนครพนม ด้วยการตั้งศูนย์กลางทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่จากการกลืนและการสถาปนาพระธาตุขึ้นตามที่ต่าง ๆ ในภาคอีสาน กระบวนการเหล่านี้จึงทำให้ปริณิพลของความหลากหลายแผ่ขยายออกทั่วดินแดนท่ามกลางความพยายามรักษาเอกภาพในการเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาผ่านพระธาตุของหัวเมืองนครพนม

สาระของตำนานทางประวัติศาสตร์ของเมืองนครพนม ยังมีความน่าสนใจในแง่ของการให้ภาพความหลากหลายไว้มากมาย ตั้งแต่ภาพกำเนิดและการขยายตัวของชุมชนในยุคสถาปนาเมืองว่าเกิดจากการย้ายเข้าออกของคนภายนอกที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งโดยคนพวกนี้เข้ามาหักล้าง ถางพง

“ทำป่าให้เป็นนา” อยู่บ่อยครั้ง ผู้ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งใหม่มีทั้งคนจากนครราชสีมา ลาวฝั่งซ้าย และพวก “เวียด” (ธิดา สารยา, 2539) สารของตำนานยังแสดงให้เห็นว่า เมืองนครพนม มีความชอบธรรมในฐานะการเป็นศูนย์กลางของความหลากหลายผ่านอรรถาธิบายด้วยความเชื่อเรื่องพระธาตุพนมเพื่อสร้างสิทธิธรรมในการปกครอง ดังข้อความในตำนานกล่าวถึง พระเจ้าสังฆวิชาเรงคนทั้งหลายให้ทำพระธาตุพนมบรมเจดีย์ลงรักปิดทองแล้วกะเกณฑ์หัวเมืองสำคัญในอีสาน ที่ประกอบด้วย เมืองมุกดาหารบุรี เมืองยศสุนทร เมืองหนองหานหลวง เมืองหล้าหนองคาย เมืองกาฬวาปี ฯลฯ ให้ช่วยทำพระธาตุ อย่างไรก็ดีตามหากย้อนไปในเรื่องกระบวนการ “การทำป่าให้เป็นนา” ดังกล่าวก็ยังเป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญในประวัติศาสตร์ของภาคอีสาน เพราะเกิดการขยายตัวของชุมชนจากบริเวณสันทรายริมแม่น้ำโขงไปสู่การตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำตอนในจนทำให้ชุมชนชาวนาขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังปรากฏ ในตำนานเรื่อง “อุสาบารส” นิทานประจำถิ่นของ จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองคาย ที่มีสาระกล่าวถึงการสร้างวัดในชุมชนต่าง ๆ อยู่เสมอ ที่สำคัญก็คือ ชุมชนเหล่านี้จะมีความหลากหลายของผู้คน เพราะประกอบไปด้วยชาวพื้นเมืองเดิม ชาวยุทธที่เชี่ยวชาญการทำนาถั่ว รวมทั้งชาวล้านนาที่โยกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนราวพุทธศตวรรษที่ 21 (กรมศิลปากร, 2545) จากข้อเท็จจริงของตำนานจึงเป็นหลักฐานที่พอทำให้มองเห็นภาพความหลากหลายทางสังคมของภาคอีสานในยุคนี้ได้ว่า เป็นแหล่งที่รวมกันของชนชาติต่างภาษาและวัฒนธรรม โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครพนม ซึ่งอยู่ภายในอำนาจของอาณาจักรศรีโคตรบูรณที่ใช้คติพระอริราชธาตุในการสร้างเอกภาพและบูรณาการทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน

เมื่ออยุธยาแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองเข้าสู่ดินแดนภาคอีสาน โดยเกิดผลกระทบโดยตรงกับหัวเมืองนครราชสีมาและหัวเมืองเขมรป่าดง นโยบายหนึ่งที่อยุธยานำมาใช้ควบคู่กับการกระชับอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางคือ ความพยายามที่จะครอบงำความเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อของท้องถิ่น ดังปรากฏเรื่องราวของปฏิกิริยาดังกล่าวที่สะท้อนจากตำนานหลายเรื่อง เช่น ตำนานที่เป็นนิทานพื้นบ้านอย่าง “ท้าวปาจิต – นางอรพิม” หรือนิทานเรื่อง ท้าวคันทนาม (คันทนาม) เป็นต้น กล่าวคือแม้ว่านิทานพื้นบ้านเหล่านี้ จะมีสาระโดยรวมหรือแกนของเรื่องเชื่อมโยงไปสู่พระธาตุพนมที่เมืองนครพนม หรือปราสาทหินพิมายและพนมรุ้ง ซึ่งเป็นศาสนสถานอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ โดยผ่านการอธิบายด้วยบุคลาธิษฐานผู้วิเศษ ผู้มีบุญญาบารมีทางพุทธศาสนาและฮินดูของแต่ละท้องถิ่นก็ตาม แต่สารของตำนานหลายตอนก็มักจะถูกผูกเรื่องเชื่อมโยงเข้าสู่การอุปถัมภ์ค้ำชูจาก ราชสำนักของสยามอยู่เสมอ เช่น “ตำนานท้าวคันทนาม หรือ คันทนาม” ที่กล่าวถึงคันทนามว่าได้บวชเป็นพระที่เมืองนครพนม แต่สำเร็จพระธรรมชั้นสูงที่อยุธยา ต่อมาท่านก็กลับมาสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นด้วยการบูรณะวัดวาอารามพระธาตุขึ้นหลายแห่งในบริเวณสองฝั่งโขง เช่น เมืองสกลนคร ฯลฯ เนื้อหาของตำนานนับว่าแสดงถึงนโยบายของราชสำนักอยุธยาที่พยายามใช้คติการกลบนา เพื่อครอบงำท้องถิ่นอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ปฏิภณระหว่างศูนย์อำนาจอยุธยากับท้องถิ่นที่สื่อผ่านตำนานต่าง ๆ ยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่การอธิบายกระบวนการจัดการกับความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในภาคอีสานของราชสำนักอยุธยาได้อีกหลายแง่มุม โดยเฉพาะการอุปถัมภ์ค้ำชูพระบรมธาตุจากราชสำนัก ดังสาระที่สื่อผ่านตำนานทางศาสนา ตำนานสร้างเมือง ตำนานนิทานพื้นบ้านและตำนานที่เกี่ยวกับพระธาตุและประวัติตามสถานที่ต่างๆ เพราะโดยสาระของตำนานล้วนสะท้อนถึงวัฒนธรรมร่วมของสังคมพุทธอาณาจักรและขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับการอุปถัมภ์วัดที่เป็นอิทธิพลของราชสำนักอยุธยา ดังกรณีการกล่าวนำข้าพระ ซึ่งในตำนานมักใช้คำเรียก “ข้าพระโยมสงฆ์” “นางจันทน์” (ตำนานพระธาตุท้าวอุเทน, 2505) ซึ่งเป็นการอุทิศตนเพื่อรับใช้ดูแลศาสนา รวมทั้งการอุทิศตนให้เป็นข้าพระเพื่อดูแลวัด กรณีดังกล่าวจึงสะท้อนถึงกระบวนการในการสร้างชุมชนที่หลากหลายให้เกิดขึ้น กล่าวคือเมื่อมีการทำสงครามและกวาดต้อนผู้คนลงมาอยู่อาศัยรวมกัน หรือมีการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนเข้ามาในภาคอีสานโดยมีพระธาตุพนมเป็นศูนย์กลาง ความเชื่อสูงสุดท่ามกลางความเชื่อดั้งเดิมอันหลากหลาย นอกจากนี้การให้ความเคารพต่อพระธาตุพนมในฐานะสิ่งสักการะสูงสุด ยังก่อให้เกิดธรรมเนียมประเพณีการบูชาที่เชื่อมโยงไปสู่การสร้างบูรณาการทางสังคม วัฒนธรรม อันเป็นกลไก ทางการเมืองอย่างหนึ่งสำหรับการปกครองของพุทธอาณาจักรในสังคมโบราณ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539)

ในส่วนบริเวณภาคอีสานตอนล่างซึ่งอยู่ในเขตอิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรนั้น ก็มีจารีตในการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบตำนานเช่นกัน ส่วนใหญ่จะเป็นการเขียนภาษาเขมรที่นิยมกันเรียกว่า “ซาเรอมีวนติ” (Saraeomuanti) เช่น ตำนานพระวิหารสวรรค์ (Saraeomuanti Pra Viharn Sawan) ตำนานตากูเห (Saraeomuanti Takuhe) ตำนานตากะจะ (Saraeomuanti Takaja) ตำนานเหล่านี้มีจุดหมายในการเขียนที่กล่าวถึงที่มาของเชื้อชาติขอมและการยอมรับการตั้งถิ่นฐานเดิมของชาวสยาม รวมทั้งการวางรากฐานของอารยธรรมอินเดียดั้งเดิม นอกจากนี้ตำนานยังกล่าวถึงความเก่าแก่ของศาสนสถานสำคัญบริเวณอีสานใต้ รวมทั้งปราสาทพระวิหาร ปราสาทหินวัดสระกำแพงใหญ่ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548) ที่น่าสนใจคือ ในตำนานพระวิหารสวรรค์ได้กล่าวถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เมื่อแรกสร้างเมืองศรีสะเกษ ที่เรียบเรียงข้อมูลจากตำนานเก่าแก่ของบรรพชนคนแถบลุ่มน้ำมูลบริเวณเทือกเขาพนม ดงเร็ก มีการอธิบายเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของการกำเนิดเมืองแถบลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง คือ เมืองบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ โดยมีเมืองสุรินทร์เป็นเมืองปฐมวงศ์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดการปกครองในเมืองเหล่านี้ ในขณะเดียวกัน หัวเมืองทั้ง 3 ต่างเกรงอิทธิพลของรัฐไทย เพราะพบข้อความที่กล่าวถึงการส่งบรรณาการให้อยู่ยาห์ที่เป็นไปพร้อมกับการที่อยู่ยากก็พยายามแผ่อิทธิพลแทรกแซงหัวเมืองเหล่านี้ ในตำนานตากูเห ฉบับวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม ยังมีข้อความที่น่าสนใจอีกอย่างก็คือ การกล่าวถึงถิ่นเดิมของชาวเขมรที่มีชาวสยามอาศัยอยู่ โดยชาวสยามจะมีอำนาจเหนือเมืองปะคำ คูขันธ์ สังฆะ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่คูพายสมันต์หรือสุรินทร์ (สุทัศน์ กองทรัพย์, 2556 ; และศิริพร สุขเมธารัตน์, 2556) ส่วนศูนย์อำนาจในท้องถิ่นของชาวสยามที่เมืองคูขันธ์อยู่เมืองสังฆะ อย่างไรก็ตามเนื่องจากชาวสยามไม่นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมหุบเขา จึงย้ายไปทำกินที่อื่น

พลเมืองจึงลดลง ในขณะที่ชาวไทยเชื้อสายเขมร มีพลเมืองเพิ่มขึ้น ในตำนานยังกล่าวถึงเมืองสุรินทร์ว่า มีความรุ่งเรืองมากในสมัยที่ขอมเรืองอำนาจ โดยมีการติดต่อค้าขายกับชาวสยาม ชาวจีน ชาวอินเดีย (ดูเพิ่มเติมใน ศิริพร สุเมธรัตน์ : 2556) เมื่อพิจารณาสาระของตำนานเมืองในพื้นที่อีสานใต้ จึงพอทำให้มองภาพของสังคมอีสานใต้ในยุคนั้น ว่ามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม แม้ว่าวัฒนธรรมขอมจะเป็นแกนกลางหรือเป็นวัฒนธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามเมื่อสยามแผ่ขยายอิทธิพลเข้าครอบงำหัวเมืองเขมร ปาดงและหัวเมืองทางอีสานใต้เหล่านี้ได้อย่างเต็มที่แล้ว ราชสำนักสยามเองก็พยายามใช้กระบวนการทางความเชื่อเพื่อทดแทนหรือคานอำนาจด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังสื่อผ่านตำนานของท้องถิ่น เช่น “ตำนานหลวงปู่มน” ที่กล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ของหลวงปู่มนที่มีชื่อเสียงไปทั่วพื้นที่สองฝั่งโขง โดยท่านได้บวชที่วัดศรีทอง จ.อุบลราชธานี ต่อมาได้ออกจาริกไปอีกหลายที่หลายแห่งจนกระทั่งถึงที่ถ้ำสาริกา ใกล้น้ำตกเขาสาริกา จ.นครนายก ในพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศูนย์อำนาจส่วนกลาง และท่านได้บรรลุธรรมชั้นอนาคามีที่นั่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขอมมีการเผยแผ่ศาสนาไปถึงที่นั่นด้วย และท่านยังเป็นเจ้าอาวาสที่วัดป่าสุทธาวาสที่สกลนคร เป็นต้น กระบวนการดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นว่าราชสำนักสยามแม้จะมีอำนาจเบ็ดเสร็จในทางการเมือง แต่นโยบายหนึ่งซึ่งจำต้องเข้าจัดการก็คือ การสร้างอิทธิพลทางความเชื่อให้เหนือกว่าวัฒนธรรมลาว – เขมร ที่วางรากฐานอันมั่นคงในภูมิภาคด้วยเป้าหมายเพื่อสร้างเอกภาพและบูรณาการทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น แม้จะเป็นไปด้วยความยากลำบากก็ตาม กรณีดังกล่าวจะเห็นได้จากการปรากฏตัวของบุคลาธิษฐานผู้มีบุญปกาภิหารีย์และวีรกรรมของวีรบุรุษที่สื่อผ่านทางตำนานต่าง ๆ อาทิ เกี่ยวกับเรื่องราวของ “สินไซ (สังข์ศิลป์ชัย)”, “จำปาสดัน”, “กาละเกด” หรือแม้กระทั่งเรื่อง “นางทาสีกับพระพุทเจ้า” ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการอธิบายในเชิงสัญลักษณ์ของความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของราชสำนักที่เหนือกว่าวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเป้าหมายสำคัญก็คือ การจัดระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มชนหลากหลาย ให้อยู่ภายใต้ราชสำนักอยุธยาอย่างสงบเรียบร้อย

อาจกล่าวได้ว่า สาระของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบตำนานนั้น สามารถอธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภาคอีสานใต้ค่อนข้างชัดเจนหากเทียบกับประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบจารึกที่มีสาระอิงอยู่กับศาสนาเป็นหลัก โดยในขณะเดียวกันตำนานภาคอีสานก็ยังสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในแง่การให้ภาพการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในดินแดนภาคอีสาน โดยกลุ่มชนที่นับถือพุทธศาสนาจะอาศัยความเชื่อเรื่องพระธาตุเป็นแกนกลางการยึดเหนี่ยว ในขณะที่กลุ่มชนทางอีสานตอนใต้ที่เป็นขอมหรือเขมรก็จะมีวัฒนธรรมเฉพาะตัว เพื่อเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความพยายามเข้าครอบงำสยาม การจัดระเบียบความสัมพันธ์ของราชสำนักอยุธยาบนความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมของภาคอีสานนั้นจึงเป็นภาพที่ปรากฏในสาระของประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่คงความสืบเนื่องมาโดยตลอด แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการบันทึกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่ทำให้เกิดจารึกการเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารเมืองขึ้นในเวลาต่อมาก็ตาม

3. พงศาวดารการเมือง : ความหลากหลายภายใต้ราชอาณาจักรสยาม

พงศาวดารหรือพระราชพงศาวดารจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ของบ้านเมืองหรือเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์ โดยจารีตการเขียนนั้นจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม เนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมามีบทบาทภายใต้คติเทวราชาที่จำเป็นต้องมีการอ้างสิทธิธรรม ในการปกครองโดยการจดบันทึกเรื่องราวในรูปแบบของพระราชพงศาวดารแทนการบันทึกแบบตำนาน ที่เป็นจารีตการบันทึกภายใต้คติอุดมการณ์ของพุทธศาสนา ส่วนการเขียนพงศาวดารเมืองนั้นจะมีสาระ ที่เป็นเรื่องราวของเหตุการณ์และประวัติผู้ปกครองในหัวเมืองนั้น ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นการอ้างสิทธิธรรมในการปกครองและสืบต่ออำนาจการเป็นเจ้าเมืองภายในสายตระกูลของตน จนส่งผลให้เกิดประเพณีการสืบต่ออำนาจในกลุ่มเครือญาติอย่างไม่เป็นทางการเกิดขึ้น ก่อให้เกิดการปกครองรูปแบบ “คณาธิปไตย” ในหมู่ขุนนางของหัวเมืองต่าง ๆ โดยกลุ่มขุนนางเหล่านี้ต่างบันทึกประวัติของตระกูลตนในฐานะเจ้าเมืองของราชอาณาจักรสยาม

พงศาวดารการเมืองในที่นี้ส่วนนี้อาจหมายรวมถึงขนบการบันทึกประวัติศาสตร์แบบ “พื้น” ที่ถือเป็นจารีตการบันทึกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขง มีความหมายว่าเรื่องราว ตำนาน พงศาวดาร ประวัติ หรือภูมิหลัง (บุญเกิด พิมพ์วราเมธากุล; และนภาพร พิมพ์วราเมธากุล, 2545) จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ให้ความหมายของ “พื้น” หรือ “พื้นสืบ” ว่าเป็นเรื่องเล่าที่คนในชุมชนเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงและเคยเกิดขึ้นมา โดยมีสถานที่และบุคคลในชุมชนรองรับ “พื้น” เป็นเรื่องของบุคคลสำคัญ ผู้นำชุมชน หรือกษัตริย์ที่มีบทบาทในการสร้างบ้านแปงเมือง การทำสงคราม การทำนุบำรุงพระศาสนา “พื้น” ที่สำคัญ เช่น พื้นขุนบรมราชาธิราช พื้นท้าวฮุ่งขุนเจือง พื้นสีโคตรบอง พื้นท้าวจันทพานิช พื้นพระบาง พื้นพระแซกคำ พื้นพระแก้ว และพื้นสืบในสมัยหลัง เช่น พื้นเวียงพื้นเมืองอุบล เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, ม.ป.ป.)

ในส่วนของผู้วิจัยมีความเห็นว่า “พื้น” มีความหมายในเชิงมิติวัฒนธรรม โดยชาวอีสานจะพูดถึงเรื่องราวในอดีตของบุคคล หรือสิ่งต่าง ๆ ว่า “เว้าพื้น” ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชาวอีสานที่นิยมสืบทอดเรื่องราว และองค์ความรู้ต่าง ๆ ในรูปแบบของคำบอกเล่าหรือมุขปาฐะ ดังนั้นจะเห็นได้ว่างานเขียนประเภท “พื้น” มีลักษณะเป็น “เทพนิยายเชิงประวัติศาสตร์” ที่ผสมผสานระหว่างนิทานปรัมปราที่มีมาแต่เดิมกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ในบริบทของบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนขอจัดกลุ่มเอกสารประเภท “พื้น” ให้เป็นส่วนหนึ่งของ “พงศาวดารเมือง” เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่ให้รายละเอียดของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มากกว่าเรื่องอภินิหารหรือคติความเชื่อต่าง ๆ

สำหรับการบันทึกพงศาวดารเมืองของภาคอีสานที่มีเมืองต่าง ๆ นั้น (ดูเพิ่มเติมใน เต็มวิภาคย์พจนกิจ : 2513; และสุวิทย์ ธีรศาสตร์ : 2549) จะมีช่วงเวลาของการบันทึกอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2384 – 2471 ที่ตรงกับสมัยรัตนโกสินทร์

จารีตการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคอีสานในรูปแบบพงศาวดารเมืองนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลกลางที่ต้องการรวมศูนย์อำนาจการปกครองด้วยการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อบ่งชี้ความเป็นมาของท้องถิ่นให้เชื่อมโยงสู่สาระทางประวัติศาสตร์ของส่วนกลางเพื่ออธิบายถึงความเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ โครงสร้างเนื้อหาของพงศาวดารเมือง จึงมีการจัดลำดับเวลาของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของคนท้องถิ่นเหมือนกับยุคสมัยของประวัติศาสตร์ส่วนกลาง คือ ตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตามลำดับอันเป็นไปตามแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ กระแสหลักหรือประวัติศาสตร์ชาติ (นาฏวิภา ชลิตานนท์, 2524) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจารีตการบันทึกพงศาวดารเมืองใน ภาคอีสานโดยภาพรวมจะเป็นการเขียนที่อยู่ภายใต้การครอบงำด้วยอุดมการณ์ของรัฐชาติ แต่สาระของพงศาวดารเมืองหลายฉบับกลับสะท้อนความหลากหลายภายในบ้านเมืองนั้นได้อย่างน่าสนใจ เช่น “พงศาวดารเมืองนครราชสีมา” ที่บันทึกโดยขุนนางท้องถิ่นคือ “หมื่นสนิทภริมย์” มีข้อความหลายตอน ที่บอกถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับกบฏ ปัญหาภายในต่าง ๆ เช่น ปัญหาโจรปล้นสะดม การส่งเจ้าเมือง มาปกครองโคราชจากส่วนกลาง การก่อกบฏซึ่งสะท้อนถึงการควบคุมกำลังคนของพระสงฆ์ตามหัวเมือง โดยใช้องค์กรของสถาบันพุทธศาสนาเป็นผู้ควบคุมการเรียกส่วยเมืองสำคัญ ฯลฯ และข้อความสำคัญที่มักปรากฏในพงศาวดารเมืองนครราชสีมาอยู่เสมอก็คือ การแต่งตั้งเจ้าเมือง และการก่อกบฏของคนของวัดหลวงโดยราชสำนักอยุธยา นอกจากนี้ยังมีข้อความกล่าวถึงหัวเมืองที่ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมาก็คือ เมืองพิมาย เมืองเทพา เมืองท่าช้าง และเมืองปากช่อง สาระของพงศาวดารเมืองนครราชสีมาได้สะท้อนถึงการคลี่คลายของรูปแบบการปกครองและความสำคัญของหัวเมืองท้องถิ่นไปสู่ศูนย์อำนาจรัฐสยามที่มีอิทธิพลเหนือกว่า โดยในขณะเดียวกัน ก็ได้สะท้อนถึงความพยายามเข้าจัดการความหลากหลายในทางชนชาติวัฒนธรรมด้วยอำนาจรัฐผ่านการก่อกบฏได้อย่างน่าสนใจ

“พงศาวดารเมืองนครพนม” เป็นพงศาวดารท้องถิ่นที่บันทึกโดย “พระยาวิเชียรคิริฯ (บุญสังข์)” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการรวบรวมเรื่องราวตระกูลของจีนเหยียง หรือตระกูลกิตติศรีวรพันธุ์ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเชื้อสายต่างชาติ สาระของพงศาวดารนครพนมได้สะท้อนถึงความหลากหลายทางชนชาติในเมืองนครพนมที่อยู่ภายใต้การปกครองของชาวจีนเชื้อสายเจ้าเมืองนครพนม รวมทั้งการควบคุมหัวเมืองของนครพนม ที่ประกอบด้วยเมืองท่าอุเทน เรณูนคร และเมืองคำม่วน ท่าแขกที่เป็นชาวต่างชาติต่างภาษา จนทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น กบฏเจ้าเมืองคำม่วน กบฏเจ้าเมืองท่าแขก “พงศาวดารเมืองร้อยเอ็ด” เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เนื้อหาเป็นการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ร้อยเอ็ดตั้งแต่สมัยอยุธยาก่อนการสถาปนาเมือง พงศาวดารฉบับนี้มีสาระที่สะท้อนถึงความหลากหลายของสังคมในท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ เช่น กล่าวถึงเหตุการณ์การเข้ามาของพ่อค้ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับสังคม ชาวไทยใหญ่ในร้อยเอ็ดที่สื่อผ่านตำนานเรื่อง “ทุ่งกุลาร้องไห้” โดยกล่าวถึงเรื่องราวของชาวไทยใหญ่ ที่ชอบเดินทางค้าขายระหว่างภาคกลางโคราช และหัวเมืองในภาคอีสาน ชาวอีสานเรียกไทยค้าขาย กลุ่มนี้ว่า “กุลผา” ซึ่งต่อมาได้แต่งงาน

กับหญิงชาวบ้านและตั้งรกรากอยู่ร้อยเอ็ดมานานแล้ว สารของพงศาวดารยังกล่าวถึงการนำกำลังไพร่ชาวไทยเข้ามาอยู่ในร้อยเอ็ดเพื่ออารักขาผู้ว่าราชการเมืองร้อยเอ็ด คือ พระขัติยะวงษา (เสือ ธนสีลังกูร) ตามคำบัญชาของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล รวมทั้งการแต่งตั้งขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ “พงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์” ที่แต่งโดยนายเริกและคณะ มีสาระกล่าวถึงการควบคุมไพร่หลวงไพร่ส่วย พลเมืองต่าง ๆ คือ กุณินารายณ์ กมลาไสย สหัสขันธ์ การหลบหนีของไพร่ในหัวเมืองอีสานตอนบน (ไพร่หนีนาย) การจัดทำบัญชีทางว่าไพร่พล “พงศาวดารเมืองเดชอุดม” มีสาระกล่าวถึงประวัติของเมืองเดชอุดมตั้งแต่ต้นจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 สารสำคัญจะเป็นเรื่องราวของประวัติต้นตระกูลเจ้าผู้ครองเมืองเดชอุดมที่เป็นชาวลาว จีน และเวียดนาม ความน่าสนใจของพงศาวดารฉบับนี้ก็คือ เป็นการพยายามชี้ให้เห็นถึงการปะทะสังสรรค์ทางความเชื่อโดยพยายามสะท้อนถึงอิทธิพลของชาวจีนและเวียดนามต่อสายสกุลของผู้ปกครองและการนับถือพุทธศาสนา (เถรวาท) ของเจ้าเมืองในลำดับที่ 1 - 6 ต่อมาได้หันมานับถือพุทธศาสนา (มหายาน) เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองเดชอุดมเมื่อกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองอุบลราชธานีซึ่งเป็นประเทศราชของไทย ได้มีการใช้เจ้าเมืองที่เป็นคนไทยไปปกครองในบางสมัย เช่น โปรดให้พระยาบริรักษ์ภูเบศร์บุตรเจ้าพระยานครราชสีมา ไปปกครองเป็นต้น “พงศาวดารเมืองยโสธร” มีสาระสำคัญที่น่าสนใจก็คือมีข้อความบางตอนสะท้อนถึงความพยายามของสยามที่จะเข้าไปจัดการกับเมืองภายในของยโสธรโดยเฉพาะปัญหาการแย่งชิงอำนาจซึ่งสยามก็แก้ไขหลายวิธี เช่น โยกย้ายกลุ่มอำนาจบางกลุ่มมาอยู่ที่บ้านสิงห์ท่าเดิม รวมทั้งใช้เมืองอุบลราชธานีและเมืองลุมพุกคอยสอดส่องดูแลแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ฯลฯ ดังนั้นความหลากหลายที่ปรากฏในสารของพงศาวดารเมืองเหล่านี้ โดยภาพรวม จึงเป็นการแสดงถึงความพยายามของรัฐบาลกลางที่จะเข้าจัดการกับท้องถิ่นภาคอีสานที่เต็มไปด้วยผู้คนต่างชาติ ต่างภาษาต่างศาสนา เพื่อกระชับอำนาจสู่รัฐบาลกลางตามอุดมการณ์ของชาติ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การสลายความเป็นท้องถิ่นนิยมหรือจิตสำนึกต่อท้องถิ่น และการจงรักภักดีต่อตระกูลท้องถิ่นและราชวงศ์เดิม โดยมุ่งให้ประชากรหลากหลายเหล่านี้หันมาจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ที่เป็นแกนหลักของประเทศชาติแทน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษางานเขียนประวัติศาสตร์ไทยเท่าที่ผ่านมาของนักประวัติศาสตร์สมัยปัจจุบันพบว่า ในแต่ละยุคแต่ละสมัยมีลักษณะการเขียน หรือการอธิบายเพื่อแสดงความสำนึกในอดีตร่วมกัน แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาการเขียนและการอธิบายดังกล่าวของแต่ละบุคคลและแต่ละสมัย จะพบว่า ในเนื้อหาเรื่องเดียวกันของงานเขียนเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไป ขึ้นกับภาวะแวดล้อมและสถานะของผู้เขียนงานนั้น ๆ ลักษณะเช่นนี้ได้ส่งผลต่อสารของสังคมพหุลักษณะในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเขียนและอธิบายตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยาและมีการอธิบายอย่างสืบเนื่องในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย

การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ถูกอธิบายโดยนักประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังสามารถสะท้อนถึงความสนใจของผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์จึงคือความพยายามที่จะเข้าใจงานเขียนหรือวรรณคดีประวัติศาสตร์ว่ามีจารีตของการเขียนอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเขียน ผู้เขียน มีความคิดเกี่ยวกับอดีตที่ตนเขียนอย่างไร มีวิธีการศึกษาค้นคว้า และมีวิธีการเขียนอย่างไร ซึ่งเรื่องราวของกลุ่มชนในเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีก่อนหน้าสมัยรัตนโกสินทร์ จะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มต่าง ๆ มากมาย เช่น ไทย ลาว เขมร เป็นต้น สำหรับในบทความฉบับนี้ได้เลือกศึกษาลักษณะสังคมพหุลักษณะในงานเขียนประวัติศาสตร์อีสาน ด้วยเหตุที่สังคมพหุลักษณะได้ปรากฏอยู่ในจารีตการเขียนและการอธิบายประวัติศาสตร์ไทยรวมทั้งอีสานมาช้านาน อีกทั้งยังพบว่าในเอกสารหลักฐานของรัฐข้างเคียง คือ พม่า ลาว และเขมร ก็ได้ปรากฏเรื่องราวของสังคมพหุลักษณะดังกล่าวด้วย

วิวัฒนาการงานเขียนประวัติศาสตร์ภาคอีสานแม้โดยภาพรวมจะไม่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นมากนัก ในแต่ละยุคสมัยและในแง่จารีตการบันทึก แต่หากพิจารณาโดยสาระแล้ว งานเขียนในภาคอีสานกลับสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นเรื่องความหลากหลายทั้งในภาษา ลัทธิศาสนา และวัฒนธรรมของหมู่ชนชาติที่มีประสบการณ์ร่วมกันมานับแต่อดีต สาระของประวัติศาสตร์นิพนธ์ยังแสดงถึงภูมิปัญญาในการสร้างบูรณภาพของชนชาติผ่านกระบวนการต่าง ๆ ทั้งผสมผสาน ทัดทาน คานอำนาจ ตลอดจนครอบงำด้วยพลังศรัทธา ด้วยพลังความเชื่อ ด้วยเงื่อนไขวัฒนธรรม และความเข้มแข็งทางการเมือง ทั้งนี้เพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ของผู้สูงกว่าทางวัฒนธรรมและของผู้มีอำนาจทางการเมืองอันแข็งแกร่งต่อหมู่ชนหลากหลายเชื้อชาติหลายวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมตามบริบทของประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัย จึงอาจกล่าวสรุปเบื้องต้นได้ว่าจากการศึกษาในบทความฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นว่า วิวัฒนาการของสภาพสังคมพหุลักษณะที่ปรากฏในงานเขียนประวัติศาสตร์ช่วงดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเรื่องการให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นมากขึ้นจากสมัยจารีตและถูกส่งต่อมาสู่สมัยรัฐชาติที่มีลักษณะวัฒนธรรมของสังคมเมือง (Urban Society) ซึ่งจากสมัยรัฐชาติเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน สภาพสังคม พหุลักษณะในอีสานได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งการทำความเข้าใจต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์นิพนธ์ ภาคอีสานด้วยมุมมองดังกล่าว อาจเป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ภาคอีสานให้มีสีสัน มีชีวิตชีวา มีความรอบด้านขึ้น และยังก่อให้เกิดความเข้าใจในเงื่อนไขและรากเหง้าปัญหาต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยเฉพาะปัญหาแนวตะเข็บชายแดนภาคอีสานในบางประการ เนื่องจากการทบทวน ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์นั้น จะเป็นอีกมิติหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหา ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาสภาพสังคมพหุลักษณะในประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสานก็พบว่า มีปัญหาหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาท้องถิ่นอันเนื่องมาจากความหลากหลายของชนชาติตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ในบทความนี้ได้ศึกษาถึงลักษณะของสังคม

พหุลักษณะ ในประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสานในภาคกว้าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบริบทของประวัติศาสตร์สังคมอีสาน เพื่อสามารถที่จะนำเอาผลการศึกษาในบทความนี้ไปใช้เป็นข้อมูลเพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการทำวิจัยด้านประวัติศาสตร์อีสานในด้านอื่น ๆ ต่อไป เช่น เเจาะจงศึกษาไปที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของปราชญ์ท้องถิ่น เช่น บำเพ็ญ ฌ อุบล ปรีชา พิณทอง นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณ หรืองานเขียนที่วาดด้วยเรื่องราวอื่น ๆ ในอีสาน เช่น ชาวจีน ชาวเวียดนาม ชาวมุสลิม เป็นต้น เพื่อการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะภายหลังการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนก็จะมีผลทำให้ประเทศทั้งหลายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เข้ามามีมือร่วมกันทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะมีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันในภูมิภาคนี้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น และความร่วมมือกันระหว่างนักวิชาการไทยกับนักวิชาการเพื่อนบ้านอย่างใกล้ชิดจะเป็นการพอกพูนให้วิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยงอกงามยิ่งขึ้น ๆ ได้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณปิตุมาหลายท่านที่ช่วยให้คำแนะนำในบางประเด็นของบทความดังต่อไปนี้คือ อ.วิวัฒน์วงศ์ บุญหนู อ.นันทพร บุญพรหม อ.วันสนั่น จวดชัย อ.เจียรไน ไชยกาล อ.ทิมพร เพชรอาเวช และ อ.ลัทธกัญจน์ กุญแก้ว ตลอดจนคณาจารย์ นักวิจัย และเจ้าหน้าที่สังกัดกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ที่คอยถามไถ่ความก้าวหน้าในการเขียนบทความเรื่องนี้ ซึ่งอย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องที่อาจมีเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง

- กิตติรัตน์ สืบพันธ์. (2549). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่ (ค.ศ. 1975 – ปัจจุบัน)**. วิทยานิพนธ์
ปร.ด.(ไทศึกษา). มหาสารคาม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- กรมศิลปากร. (2525). **จารึกในประเทศไทย เล่ม 5**. กรุงเทพฯ: กรมฯ.
- (2542). **นำชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อุดรธานี**. ขอนแก่น: สำนักงาน
โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7. ขอนแก่น: กรมฯ.
- (2545). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 15**. กรุงเทพฯ: กรมฯ.
- เคน ลาวงค์. (2534). **ตำนานอีสานบางเรื่อง**. มหาสารคาม: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม
วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- งานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (ม.ป.ป.). **คู่มือการทำวิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์**.
ศรีสะเกษ: งานบัณฑิตศึกษาฯ. ถ่ายเอกสาร.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2523). **โลกทัศน์ทางการเมืองจากวรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

-(ม.ป.ป.). **วรรณกรรมท้องถิ่น : กรณีอีสานล้านช้าง**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
-(2541). “**สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ลาว หมู่เฮ้า : ผู้อื่น : ใจบ้าน : ใจเมือง**” .ในวิถีวรรณศิลป์ในชุมชนสองฝั่งโขง. หน้า 182 – 219. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต. (เอกสารการประชุมทางวิชาการ 60 ปี รศ. ศรีศักร วัลลิโภดม กันยายน 2541) ฉลอง สุนทรวานิษฐ์; และคนอื่นๆ. (2536). **รายงานการวิจัยสถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503 – 2536**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ดนุพล ไชยสินธุ์; และทองสุข จารุเมธีชน, ผู้รวบรวม. (2528). **วรรณกรรมตำนานประวัติศาสตร์อีสานเรื่องท้าวอี – บาเจือง**. เลย: วิทยาลัยครูเลย.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2548). **การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจากงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2500 – 2545**. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมกลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2513). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. **ตำนานพระธาตุท่าอุเทน**. (2505). ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- ถิระมัยสิทธิการ, ชุน. (2505). **ตำนานพระธาตุเชิงชุม (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.. (พิมพ์เนื่องในงานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม มกราคม 2505).
- เทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (2521). **จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(จารึกภาษาตะวันออก) คณะโบราณคดี. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- จิตา สาระยา. (2535). **ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: พิทักษ์อักษร.
-(2539). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- จิตา สาระยา; และคนอื่นๆ. (2539). **ศรีjanaศะ : รัฐอิสระที่ราบสูง**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธวัช ปุณโณทก. (2530). **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทยลาว : ศึกษาทางด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
-(2535). **นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2557). **พัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์เมืองอุบลราชธานี (พ.ศ. 2477 – ปัจจุบัน)**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์; และคนอื่นๆ. (2556). **บรรณานุกรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทยในรอบ ครึ่งทศวรรษ (พ.ศ. 2550 – 2555)**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์

- คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธรรมราชานุวัตร, พระ. (2530). **อุรังคนิทาน : ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร)(พิมพ์ครั้งที่ 9).**
ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- นาฏวิภา ชลิตานนท์. (2524). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นาริรัตน์ ปริสุทธิภูมิพร. (2546). **รายงานการวิจัยเรื่องคนจีนกับการขยายตัวของชุมชนลุ่มน้ำชี.**
กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ถ่ายเอกสาร.
- นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนท์. (2512). **ไทยลาว – อีสาน.** กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..
- บุญเกิด พิมพ์วราเมธากุล; และ นภาพร พิมพ์วราเมธากุล. (2545). **พจนานุกรมภาษาถิ่นอีสาน.**
ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา.
- บุญมี ภูเดช, ผู้รวบรวม. (2525). **พงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์และประวัติเมืองภูแล่นช้าง.** กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ภักดีประดิษฐ์.
- ประทีป ชุมพล. (2505). **ประวัติพระธาตุเชิงชุม.** ม.ป.ท. : ม.ป.พ..
(อนุสรณ์ในงานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม มกราคม 2505)
- ประเสริฐ ญ นคร. (2548). **อักษร ภาษา จารึก วรรณกรรม.** กรุงเทพฯ: มติชน.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). **วิจัยอีสาน : วิวิธยากับการศึกษาพลังทางสังคมในอีสาน.** นครราชสีมา:
สมบูรณ์พรินตัง.
- พิริยะ ไกรฤกษ์ (2528). **ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยฉบับคู่มือนักศึกษา.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2517). **การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน พ.ศ. 2436 – 2453.** กรุงเทพฯ:
กรมการฝึกหัดครู.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2551). **ครั้งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย
: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษาและ
บทบาท ในสังคมปัจจุบัน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2547, มกราคม). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์.** โลกประวัติศาสตร์, 2(1), 3 – 6.
- ศิริพร สุเมธรัตน์. (2556). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). **ความหมายของพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ.** กรุงเทพฯ:
เมืองโบราณ.
-(2546). **แอ่งอารยธรรมอีสาน.** กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมศรี ชัยวงษ์ยา; และคนอื่นๆ. (2550). **สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานี.**
อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ถ่ายเอกสาร.
- สายชล วรรณรัตน์. (2522, กรกฎาคม – กันยายน). **การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย.**
วารสารธรรมศาสตร์, 9(1), 150 – 166.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย.(2542).**สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสานเล่ม 15**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). **ปราสาทพระวิหาร ทำไม? มาจากไหน?**. กรุงเทพฯ: กองทุนเผยแพร่มรดกวัฒนธรรม.

สุทัศน์ กองทรัพย์. (2556). **ประวัติศาสตร์สุรินทร์**. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

สุวิทย์ ชีรสอวต. (2549). **รายงานการวิจัยประวัติศาสตร์อีสาน 2322 – 2488**. ขอนแก่น: ภาควิชา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุรจิตต์ จันทร์สาขา. (2498). **พงศาวดารเมืองมุกดาหาร**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ..

(พิมพ์เนื่องในงานอุปสมบทเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2498).

อนุชิต สิงห์สุวรรณ. (2553). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นทศวรรษ 2520**.

วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์ศึกษา) คณะอักษรศาสตร์. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

อรรถ นันทจักร. (2529). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการจดบันทึก**

ประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) คณะอักษรศาสตร์. นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2558). **จารึกอีสาน**. www.arcrint.ac.th เข้าถึงวันที่ 23 มีนาคม 2559.

.....(2558). **สังคมอีสาน**. www.nod.go.th เข้าถึงวันที่ 23 มีนาคม 2559.

การใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งหอมแดง : กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

The use of geographic information technology system to analyze
transportation route of shallot: Case study Yangchumnoi District,
Sisaket Province.

น้ำผึ้ง ทาค่อง¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งหอมแดงในอำเภอยางชุมน้อย ด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์และศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย โดยเก็บตัวอย่างกลุ่มประชากรทั้งหมด 347 ครัวเรือน ใช้เครื่องมือวิจัยคือ GPS ร่วมกับโปรแกรม ArcGIS version 9.3 ด้วยวิธี Add XY Data และ Digitize และใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลวิจัย พบว่า หอมแดงที่ปลูกจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงในสวน และจะรับไปขายยังตลาดท่าเรือ ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ ที่มีการซื้อขายหอมแดง แต่ส่วนใหญ่ราคาหอมแดงจะเป็นไปตามราคาที่ผูกพันของตลาด หากปีไหนที่ราคาหอมแดงมีราคาแพง พ่อค้าหรือแม่ค้าย่อยจะขายหอมแดงแพงตามราคาของตลาด หอมแดงในจังหวัดศรีสะเกษจะมีขายทั่วไปตามในตลาด เช่น ตลาดต้นมะเกลือ หรือตามข้างทางจะมีร้านขายหอมแดงเป็นของฝากของนักท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางสัญจรศรีสะเกษ - สุรินทร์ หรือในเส้นทางของอำเภอเมืองศรีสะเกษ จะมีขายหอมแดงเป็นของฝาก ส่วนวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย พบว่า ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ สภาพอากาศ ร้อยละ 70.02 สภาพดิน ร้อยละ 19.89 และแหล่งน้ำ ร้อยละ 10.09 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การถือครองที่ดิน ร้อยละ 43.23 ทุน ร้อยละ 25.94 ตลาด ร้อยละ 19.30 และแรงงาน ร้อยละ 11.53 และปัจจัยด้านสังคม ขนาดของครัวเรือน ร้อยละ 74.92 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ร้อยละ 16.43 การยอมรับกิจกรรมทางการเกษตรใหม่ ๆ ร้อยละ 8.65 สำหรับปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ พบว่า การส่งเสริมความรู้และให้ความช่วยเหลือเกษตรกรจากภาครัฐ เกิดขึ้นในช่วงสองปีที่ผ่านมา รัฐมีการประกันราคาหอมแดงกิโลกรัมละ 15 บาท แต่ในปัจจุบันไม่ได้มีการประกันราคาจากรัฐบาล

คำสำคัญ : ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์, หอมแดง

¹ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Abstract

This research has 2 objectives, which are analyzing transportation route for in Yangchumnoi district by using geographical information technology and study influential factors of planting shallots in Yangchumnoi district by collecting sample group total of 347 households. Thus, research used GPS with ArcGIS version 9.3 program with Add XY Data and Digitize and questionnaire to collect data.

The results found that shallots that planted has middlemen coming to buy in the plantation. Thus, they will resell them at Tarea Market, Sisaket province, which is a big Market for buying and selling shallots. However, price of the shallots will depend on turned around price of the market. Whichever year that shallots are expensive, sellers will sell them expensive according to market price. Shallots in Sisaket province are generally sell in the markets such as Ton Makeau market or along the road, which sell shallots as souvenirs for travelers, who use Sisaket-Susin travel route or Maueng District route will have shallots for sell. Moreover, the 2nd objective; influential factors of planting shallots in Yangchumnoi district found that physical factors such as climate 70.02% soil 19.89% and water source 10.09% , economical factors land owner 43.23% capital 25.94% market 19.30% and labor 11.53% , and social factors household size 74.92% community relationship 16.43% New agriculture, activity acceptance 8.65% . For government policy found that promoting knowledge and helping farmers by government. It happened in the last two years. Government had guaranteed shallots' price at 15 Baht per kilogram. However, nowadays there is no price guarantee from the government.

Keyword: geographic information technology system, shallot

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน เป็นแหล่งผลิตอาหารที่ใช้ในการบริโภค การเกษตร จึงมีบทบาทที่สำคัญอย่างมาก ในฐานะที่เป็นแหล่งการผลิตอาหารที่หล่อเลี้ยงประชากรในประเทศ นอกจากนี้ประเทศไทยยังเป็นตัวขนส่งออกอาหารไปยังทั่วโลก

พืชประเภทหัวเป็นสินค้าที่เกษตรกรส่งออกของประเทศไทยเป็นเวลานาน และการส่งออกพืชในตระกูลนี้ เพิ่งจะได้รับการสนับสนุนและการส่งเสริมอย่างจริงจังเมื่อประมาณ 5-6 ปี มาเอง

มีการส่งออกทั้งพืชที่สดและตากแห้งแล้ว ทั้งนี้พืชตระกูลนี้มีการเพาะปลูกเฉพาะแห่งและปริมาณการปลูกขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ ซึ่งประเทศไทยมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งภูมิประเทศและภูมิอากาศของทำเลที่ตั้งเป็นเขตร้อนชื้น ซึ่งค่อนข้างอำนวยในการปลูกพืชประเภทหัวได้ดีและทำให้มีศักยภาพในการผลิตค่อนข้างสูง จึงทำให้พืชประเภทหัวได้หมุนเวียนออกสู่ตลาดทั้งปี และการส่งออกค่อนข้างดี พืชประเภทหัวจึงเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นเป้าหมายในการส่งออกประเทศไทย เช่น มันสำปะหลัง มันฝรั่ง เผือก หอมแดง เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่าพืชประเภทหัวจึงมีส่วนช่วยให้เกิดการขยายในการผลิตของ ภาคการเกษตร เพิ่มรายได้จากการจ้างงาน ทำให้เกิดการกระจายรายได้และช่วยให้ได้เงินตราต่างประเทศมากขึ้น (มะลิวัลย์ ปิงกุล, 2556)

สำหรับหอมแดง มีหลักฐานว่าพบในเขตตะวันออกกลาง แถบประเทศอิหร่าน อัฟกานิสถาน และปากีสถาน ด้วยรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ ช่วยปรุงแต่งรสชาติให้ดียิ่งขึ้น จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย และกระจายสู่ทวีปเอเชียจนถึงปัจจุบัน หอมแดงนับวันจะมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเพิ่มขึ้น ตลาดที่สำคัญของไทยส่วนใหญ่ได้แก่ ประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นหลักการ ซื้อขายส่วนใหญ่เป็นหัว ๆ ซั่งขายเป็นกิโลกรัม และมัดขายเป็นกำ ๆ ขายตามน้ำหนัก ในประเทศไทยปลูกกันมากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือจังหวัดที่ปลูกมากได้แก่ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ นครราชสีมา พะเยา อุดรดิตถ์ สุโขทัย เพชรบูรณ์ ลำพูน ลำปาง เชียงราย และเชียงใหม่ แต่หอมแดงที่มีชื่อเสียงว่าเป็นหอมแดงคุณภาพดีได้แก่ หอมแดงจากจังหวัดศรีสะเกษ สำหรับพันธุ์หอมแดงที่นิยมปลูกมาก ได้แก่

1. พันธุ์ศรีสะเกษ มีลักษณะเด่นคือ เปลือกนอกหนา สีม่วงแดง หัวกลมป้อม กลิ่นฉุน รสหวาน ใบสีเขียวเข้ม มีนวลจับเล็กน้อย นิยมปลูกในจังหวัดศรีสะเกษ
2. พันธุ์เชียงใหม่ มีลักษณะเด่นที่เปลือกบาง สีส้มอ่อน หัวกลมรี กลิ่นไม่ฉุนจัดมีส่วนสูงมากกว่าส่วนกว้าง รสหวาน หัวจะแยกเป็นกลีบชัดเจน ไม่มีเปลือกหุ้ม ใบสีเขียว มีนวลจับเล็กน้อย นิยมปลูกมากในจังหวัดอุดรดิตถ์ เชียงใหม่
3. พันธุ์พื้นเมือง มีลักษณะเด่นที่เปลือกสีขาวหรือขาวอมเหลือง กลิ่นไม่ฉุน รสหวาน (www.agiman.doe.go.th)

ในปี 2550 ข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรพบว่า มีพื้นที่ปลูกหอมแดงรวมทั้งประเทศ 108,763 ไร่ ผลผลิต 208,995 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 1,922 กิโลกรัมต่อไร่ และสถิติการนำเข้า – ส่งออกของกรมศุลกากร พบว่าปริมาณการส่งออกในรูปแบบของหอมแดงสด หอมแดงแห้งและผลิตภัณฑ์รวม 45,943 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 392 ล้านบาท ไปยังประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซียเป็นหลัก และมีปริมาณการนำเข้ารวม 370 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 13 ล้านบาท (www.agiman.doe.go.th)

นอกจากนี้ ข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรพบว่าในปีการเพาะปลูก 2552-2553 ประเทศไทยมีเกษตรกรที่ปลูกหอมแดง 36,379 ครัวเรือน มีเนื้อที่เพาะปลูกรวม 103,114 ไร่ ได้ผลผลิตรวม 180,969 ตัน เฉลี่ยผลผลิต 1.752 ตัน/ไร่ ต้นทุนการผลิตตันละ 9,858 บาท

ราคาเฉลี่ยตันละ 13,680 บาท เกษตรกรจะได้รับผลตอบแทนตันละ 3,822 บาท โดยมีปริมาณหอมแดงในประเทศที่ผลิตและจำหน่ายในประเทศคิดเป็นร้อยละ 65 ของผลผลิตหอมแดง ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 35 จะส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ (หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, 2557)

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นแหล่งปลูกหอมแดงขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่เพาะปลูกเกือบทุกอำเภอ เกษตรกรนิยมปลูกหลังช่วงเก็บเกี่ยวข้าวนาปี แหล่งที่เพาะปลูกที่สำคัญของจังหวัด คือ อำเภอยางชุมน้อย อำเภอราษีไศล อำเภอกันทรารมย์และอำเภอวังหิน ในปีเพาะปลูก 2552-2553 จังหวัดศรีสะเกษ มีเนื้อที่ 28,771 ไร่ ได้ผลผลิตรวม 86,313 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 3,081 กิโลกรัม มีเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงจำนวน 10,690 ราย โดยเฉพาะในพื้นที่ของอำเภอยางชุมน้อย มีพื้นที่ปลูกประมาณ 9,000 ไร่ มากที่สุดของจังหวัด

ตารางที่ 1.1 ข้อมูลพื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตหอมแดง

ที่	ตำบล	จำนวนครัวเรือน เกษตรกรที่ปลูก(ราย)	พื้นที่ปลูก (ไร่)
1	ยางชุมน้อย	2,956	12,995
2	ราษีไศล	2,955	11,464
3	กันทรารมย์	1,041	3,288.50
4	วังหิน	854	1,440
5	พยุห์	165	267
6	เมืองศรีสะเกษ	131	295
7	กันทรลักษณ์	77	102
8	เมืองจันทร์	59	83.75
9	ปรางค์กู่	32	59.25
10	ศรีรัตนะ	27	28
11	ขุขันธ์	12	17
รวม		8,309	30,039.50

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ, 2557-2558

ดังนั้นจากตารางจะเห็นว่า ช่วงปี 2557-2558 หอมแดงในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย มีครัวเรือนที่ปลูกมากพอ ๆ กับอำเภอราษีไศล แต่พื้นที่เพาะปลูกในอำเภอยางชุมน้อยมีมากกว่า ทำให้คนในอำเภอยางชุมน้อย ส่วนใหญ่ปลูกหอมแดงเป็นหลัก

และกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน จึงน่าสนใจว่าเมื่อคนในชุมชนปลูกหอมแดงแล้ว หอมแดงที่เก็บเกี่ยวได้ ตลาดส่งออกส่วนใหญ่อยู่ที่ไหนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เส้นทางขนส่งไปยังตลาดมีลักษณะเป็นอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้คนในชุมชนเลือกปลูกหอมแดงเป็นจำนวนมากในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. วิเคราะห์เส้นทางขนส่งหอมแดงในอำเภอยางชุมน้อย ด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
2. ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบเส้นทางขนส่งหอมแดงในอำเภอยางชุมน้อยที่กระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดศรีสะเกษ
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการปลูกหอมแดงในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตด้านระยะเวลา

- 1 ธันวาคม 2557 - 30 พฤศจิกายน 2558

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- วิเคราะห์เส้นทางขนส่งหอมแดงในอำเภอยางชุมน้อยด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
- ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงในอำเภอยางชุมน้อย

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

- ศึกษาพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาในครั้งนี้ คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย โดยจะเลือกสุ่มประชากรตัวอย่างจากครัวเรือนผู้ปลูกหอมแดง

จำนวนครัวเรือนที่ปลูกหอมแดงมีทั้งหมด 2,956 ครัวเรือน โดยกำหนดขนาดตัวอย่างตามตารางของ Darwin Hendel (อ้างใน มนัส สุวรรณ, 2549: 72-73) ซึ่งจะใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% จะเก็บตัวอย่างกลุ่มประชากรผู้ปลูกหอมแดง ทั้งหมด 340 ครัวเรือน และเพื่อป้องกันการขาดหายของข้อมูลผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลทั้ง 3 ตำบลทั้งหมด 347 ครัวเรือน ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่าง (Random sampling) ด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi stage random sampling) ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำการคัดเลือกตำบลที่จะศึกษาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simplerandomsampling) โดยใน 2 ตำบล จะทำการคัดเลือกมา 1 ตำบล ดังนั้น อำเภอยางชุมน้อย มี 7 ตำบล ผู้วิจัย คัดเลือกมา 3 ตำบล

2. ผู้วิจัยทำการคัดเลือกตัวอย่างใน 3 ตำบล จากจำนวนครัวเรือนที่ปลูกหอมแดงมากที่สุด ในอำเภอขามเฒ่า ซึ่ง 3 ตำบล ที่ผู้วิจัยคัดเลือกได้แก่ ตำบลขามเฒ่า ตำบลลิ้นฟ้า และตำบล บึงบอน โดยทั้ง 3 ตำบล ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะเก็บตำบลละ 115 ครัวเรือน การคัดกลุ่มตัวอย่างมีวิธีการ ดังนี้

ตำบลที่ผู้วิจัยได้เลือก คือ 1. ตำบลขามเฒ่า มีหมู่บ้านทั้งหมด 10 หมู่บ้าน จะสุ่มโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย ใน 2 หมู่บ้าน จะทำการคัดเลือกมา 1 หมู่บ้าน ดังนั้นตำบลขามเฒ่าจะเก็บข้อมูล 5 หมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บตำบลละ 115 ครัวเรือน ในตำบลขามเฒ่า เก็บ 5 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 23 ครัวเรือน

ตำบลที่ผู้วิจัยได้เลือก คือ 2. ตำบลบึงบอน มีหมู่บ้านทั้งหมด 13 หมู่บ้าน จะสุ่มโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย ใน 3 หมู่บ้าน จะทำการคัดเลือกมา 1 หมู่บ้าน ดังนั้นตำบลบึงบอนจะเก็บข้อมูล 4 หมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บตำบลละ 115 ครัวเรือน ในตำบลบึงบอน เก็บ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 29 ครัวเรือน

ตำบลที่ผู้วิจัยได้เลือก คือ 3. ตำบลลิ้นฟ้า มีหมู่บ้านทั้งหมด 14 หมู่บ้าน จะสุ่มโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย ใน 4 หมู่บ้าน จะทำการคัดเลือกมา 1 หมู่บ้าน ดังนั้นตำบลลิ้นฟ้าจะเก็บข้อมูล 4 หมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บตำบลละ 115 ครัวเรือน ในตำบลลิ้นฟ้า เก็บ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 29 ครัวเรือน

ดังนั้น กลุ่มประชากรตัวอย่างใน 3 ตำบล จะมีทั้งหมด 347 ครัวเรือน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ GPS ในการเก็บพิกัดตำแหน่งจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของเส้นทางการขนส่งหอมแดง และใช้โปรแกรม ArcGIS version 9.3 ด้วยวิธี Add XY Data และ Digitize ในการแปลออกมาเป็นเส้นถนน ร่วมกับการใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า

1. วิเคราะห์เส้นทางการขนส่งหอมแดงในอำเภอขามเฒ่า ด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ พบว่า หอมแดงที่ปลูกจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงในสวน และจะรับไปขายยังตลาดท่าเรือ ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ ที่มีการซื้อขายหอมแดง โดยทุกเช้าจะมีพ่อค้าคนกลางมาขายหอมแดง ซึ่งจะมีพ่อค้าหรือแม่ค้าปลีกย่อยมารับซื้อ รวมถึงมีพ่อค้าที่จะมารับไปขายยังจังหวัดต่าง ๆ โดยผ่านพ่อค้าคนกลาง สำหรับหอมแดงที่นำมาขาย จากการสอบถามพบว่า

พ่อค้าคนกลางจะไปรับซื้อจากเจ้าของสวนโดยตรง และนำมาขายต่ออีกทอด แต่หากชาวสวนเกษตรกรคนใดที่ปลูกหอมแดงมีรถยนต์ จะนำหอมแดงมาขายเองที่ตลาดท่าเรือ โดยส่วนมากจะมีน้อยที่ชาวสวนเกษตรกรจะมาขายเอง เพราะจะถูกพ่อค้า คนกลางมาชวนซื้อหอมแดงหรือ

พ่อค้าคนกลางบางรายจะไปจองหอมแดงถึงสวน เมื่อถึงฤดูกาล เก็บเกี่ยวจะกว้านซื้อ เพื่อนำมาขาย บางส่วนจะมีพ่อค้าหรือแม่ค้าปลีกย่อยมารับซื้อหอมแดงไปขาย โดยราคาจะอยู่ที่กิโลกรัมละ 35 บาท แต่ส่วนใหญ่ราคาหอมแดงจะเป็นไปตามราคาที่ผกผันของตลาด หากปีไหนที่ราคาหอมแดง มีราคาแพง พ่อค้าหรือแม่ค้าย่อยจะขายหอมแดงแพงตามราคาของตลาด หอมแดงในจังหวัดศรีสะเกษ จะมีขายทั่วไปตามในตลาด เช่นตลาดต้นมะเกลือ หรือตามข้างทางจะมีร้านขายหอมแดงเป็นของ ผักของนักเดินทางที่ใช้เส้นทางสัญจรศรีสะเกษ-สุรินทร์ หรือในเส้นทางของอำเภอเมืองศรีสะเกษ จะมีขายหอมแดงเป็นของผัก

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย แยกเป็นปัจจัยใหญ่ ๆ ได้ 3 ปัจจัย ดังนี้

2.1 ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ สภาพอากาศ ร้อยละ 70.02 สภาพดิน ร้อยละ 19.89 และแหล่งน้ำ ร้อยละ 10.09

1) สภาพอากาศ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงมากที่สุด เพราะหาก ปลูกหอมแดงในสภาพอากาศที่หนาวเย็น จะทำให้หอมแดงมีการเจริญเติบโตที่ดี ผลผลิตจะดีตาม แต่หากปลูกในสภาพอากาศที่ร้อน พบว่าหอมแดงโตไม่เต็มที่ ผลผลิตที่ออกมาขนาดของหัวจะเล็ก นอกจากนี้ใบหอมแดงจะเหี่ยวเฉา เนื่องจากโดนแดดที่มากเกินไป และสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย ต่อการปลูกหอมแดงยังส่งผลต่อการเป็นโรคของหอมแดง

2) สภาพดิน ดินถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงอันดับที่สอง หากดิน ที่ปลูกมีธาตุที่อุดมสมบูรณ์ส่งผลให้หอมแดงโตเต็มที่ หัวจะใหญ่ แต่หากว่าพื้นที่ใดดินขาดสารอาหาร อาจมีการ ใส่ปุ๋ยชีววัชพืชควายผสม แต่ถ้าดินเค็มต้องใส่ปูนขาวโรยลงไปบนดิน หรือเกษตรกรบางคน จะซื้อดินโปน ซึ่งเป็นดินที่มีลักษณะสีดำ มีแร่ธาตุอาหารมาก มาเพื่อเพาะปลูกหอมแดง ทำให้หอม ที่เราใช้ปลูก จะมีขนาดหัวใหญ่ขึ้น ดินโปนจะเอาลงหลังจากที่เราเกลี่ยหน้าดินแล้วเอาดินโปนวางไว้ ข้างหน้า เพื่อเตรียมปลูกหอม สำหรับดินโปนที่ใช้นั้น จะมีนายหน้ามาขายให้ โดยจะมาขายบรรทุก รถสิบล้อมาให้ขายล็อตละ 1,000 บาท

3) แหล่งน้ำ น้ำถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงรองลงมา อันดับที่สาม เนื่องจากการปลูกหอมแดง จำเป็นต้องใช้น้ำรดหอมแดง โดยเกษตรกรส่วนใหญ่จะรดน้ำวันเว้นวัน น้ำที่ใช้รดส่วนใหญ่จะมีการขุดจากบ่อน้ำบาดาล หรือบางคนจะมีการติดตั้งเกอร์รตน้ำเอาไว้ โดยเฉพาะบางสวนที่มีพื้นที่ปลูกหอมแดงจำนวนมาก ๆ จะใช้วิธีการรดแบบนี้ เพราะประหยัดเวลา

2.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การถือครองที่ดิน ร้อยละ 43.23 ทุน ร้อยละ 25.94 ตลาด ร้อยละ 19.30 และแรงงาน ร้อยละ 11.53

1) การถือครองที่ดิน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงมากที่สุด เกษตรกร โดยส่วนใหญ่จะมีที่ดินเป็นของตนเองในการปลูกหอมแดง และบางคนที่ต้องการเพิ่มผลผลิตที่มากขึ้น จะมีการเช่าที่ดินของคนอื่นปลูกเพิ่ม เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยที่ดินที่ใช้ในการปลูกหอมแดง

จะปลูกเฉพาะหอมแดงเท่านั้น เมื่อถึงหลังช่วงเก็บเกี่ยวการผลิต ที่ดินดังกล่าวจะถูกปล่อยทิ้งเอาไว้ เพื่อรอการปลูกหอมแดงในช่วงฤดูกาลหน้าต่อไป

2) ทุน ทุนถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงอันดับที่สอง ทุนเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้การทำเกษตรได้ผลมากหรือน้อยเพียงใด เพราะการมีทุนที่มากเพียงพอจะทำให้การทำเกษตรทำได้ดีกว่าการที่ขาดแคลนทุน เพราะการปลูกหอมแดงต้องมีการลงทุนซื้อปุ๋ย ซื้อยา มาช่วยเพิ่มผลผลิต และหากไม่มีทุนที่เพียงพอ จำเป็นต้องไปกู้เงินมาลงทุนต่อ เป็นการสร้างหนี้ให้เกิดขึ้น และหากราคาผลผลิตไม่ดี ย่อมจะขาดทุน แต่หากมีทุนเป็นของตนเองขาดทุนมาไม่ได้สร้างความเดือดร้อนเช่นเดียวกันกับที่ไปกู้เงินมา และต้องหาเงินมาใช้หนี้

3) ตลาด ตลาดถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงอันดับที่สาม ในการซื้อขายหอมแดง พบว่าในชุมชนจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อหอมแดงถึงสวน โดยพ่อค้าคนกลางจะมาดูหอมแดงถึงในสวน และมีการจองเอาไว้ล่วงหน้า เมื่อถึงช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิต พ่อค้าคนกลางจะจ้างลูกน้อง มาถอนหอมแดงไปขายต่ออีกทอด โดยจะมีทั้งไปขายในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และต่างจังหวัด เช่น ส่งขายเพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ เชียงราย เป็นต้น

4) แรงงาน แรงงานถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงอันดับที่สี่ แรงงานมีความสำคัญต่อการทำเกษตร เนื่องจากหากมีแรงงานมากพอในครัวเรือน การว่าจ้างแรงงานจากข้างนอกมาจะไม่เกิดขึ้น เพราะใช้แรงงานในครัวเรือน ซึ่งการปลูกหอมแดง ส่วนใหญ่จะทำกันในครัวเรือนเป็นหลัก ตั้งแต่การเริ่มต้นการเพาะปลูก จนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากว่าเกษตรกรบางคนมีพื้นที่ ปลูกหอมแดงมาก จะว่าจ้างแรงงานมาช่วย โดยจะจ่ายเงินตามค่าแรงงานขั้นต่ำ คือ วันละ 300 บาท

2.3 ปัจจัยด้านสังคม ขนาดของครัวเรือน ร้อยละ 74.92 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ร้อยละ 16.43 การยอมรับกิจกรรมทางการเกษตรใหม่ ๆ ร้อยละ 8.65

1) ขนาดของครัวเรือน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงมากที่สุด เนื่องจากขนาดของครัวเรือนมีผลต่อแรงงานในการปลูกหอมแดง เพราะการทำเกษตรแรงงานเป็นส่วนสำคัญที่สุด หากมีแรงงานคนที่เพียงพอ ไม่จำเป็นต้องจ้างแรงงานมาช่วย เช่นเดียวกับการปลูกหอมแดง หากครัวเรือนไหนมีพื้นที่การเพาะปลูกมาก และแรงงานไม่เพียงพอ จำเป็นมีการจ้างแรงงานมาช่วย ตั้งแต่เริ่ม การเพาะปลูก จนถึงการเก็บเกี่ยว ดังนั้นขนาดของครัวเรือนจึงมีส่วนสำคัญที่สุด

2) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงอันดับที่สอง เนื่องจากในปัจจุบัน ความสัมพันธ์อันดีงามเช่นในอดีตเริ่มเลือนหายไป เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำงาน โดยเฉพาะงานในภาคการเกษตรที่ต้องมีการใช้แรงงานมาก ดังนั้นหากชุมชนใดที่มีความสามัคคีกันอยู่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันไป ยังจะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งยิ่งขึ้นไป แต่หากชุมชนใดที่ต่างคนต่างอยู่การช่วยเหลือกันจะลดลง และยังต้องมีการพึ่งพิงแหล่งทุนจากภายนอกมากยิ่งขึ้นไป

3) การยอมรับกิจกรรมทางการเกษตรใหม่ ๆ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกหอมแดงอันดับที่สาม เนื่องจากการปลูกหอมแดง ราคาผลผลิตจะขึ้นอยู่กับการตลาดเป็นหลัก

ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาขายได้ โดยเฉพาะเมื่อหอมแดงออกสู่ตลาดมากยิ่งขึ้น ราคาผลผลิตจะถูกลง เนื่องจากสินค้าที่มีมาก พ่อค้าคนกลางสามารถกดราคารับซื้อได้ ดังนั้นเกษตรกรจำเป็นต้องมีการยอมรับสินค้าเกษตรกรใหม่ ๆ เข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง การรับกิจกรรมทางการเกษตรใหม่ ๆ คือ การปลูกพืชชนิดอื่นที่นอกเหนือจากการปลูกหอมแดง เช่น การปลูกพริก การปลูกฟักแฟง เป็นต้น เพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้น และมีอำนาจต่อรองในการขายให้กับพ่อค้าคนกลาง

2.4 ปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ พบว่า การส่งเสริมความรู้และให้ความช่วยเหลือเกษตรกรจากภาครัฐเกิดขึ้นในช่วงสองปีที่แล้ว รัฐมีการประกันราคาหอมแดงกิโลกรัมละ 15 บาท สำหรับเกษตรกรที่ปลูกหอมแดง แต่ในปัจจุบันราคาหอมแดงถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลาง ไม่ได้มีการประกันราคาจากรัฐบาล ซึ่งราคาหอมแดงที่พ่อค้าคนกลางมารับซื้อ เช่น ราคาหอมแดงสำหรับขายสด ในช่วงนี้จะอยู่ในที่กิโลกรัมละ 8.50 บาท และขายแห้ง ราคาอยู่ที่ 17-18 บาท ราคาหอมแดงในแต่ละปี จะแตกต่างกันออกไปเนื่องจากขึ้นอยู่กับารับซื้อของพ่อค้าคนกลาง และความต้องการของตลาด ปีไหนที่หอมแดงขาดตลาดราคารับซื้อจะแพง แต่ปีไหนที่หอมแดงมีมากเกินไป ราคาจะถูกลง ดังนั้น นโยบายการประกันราคาหรือการช่วยเหลือจากรัฐบาลยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร จะแตกต่างจากการประกันราคายางพารา ที่รัฐบาลมีการประกันราคารับซื้อที่ชัดเจน นอกจากนี้การก่อตั้งหน่วยงานที่ช่วยเหลือในเรื่องของหอมแดงยังไม่มี แตกต่างกับเกษตรกรที่ปลูกยางพารามีหน่วยงานสกกย. เข้ามาดูแลช่วยเหลือ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์และการใช้วิจัยในครั้งต่อไป

1. จากปัจจัยในด้านเศรษฐกิจ ควรมีการศึกษาถึงระบบตลาดของหอมแดงที่มีการซื้อขายตามจังหวัดต่าง ๆ นอกเหนือจากการศึกษาในพื้นที่อำเภอขามเฒ่า จังหวัดศรีสะเกษ
2. จากการวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งหอมแดง ควรศึกษาถึงการเข้ามาของหอมแดงในประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลกระทบต่อหอมแดงของศรีสะเกษอย่างไร เพื่อในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรที่ปลูกหอมแดง ในการรับมือให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
3. จากปัจจัยในด้านกายภาพ ควรศึกษาผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการผลิตหอมแดงส่งผลกระทบต่อเกษตรกรอย่างไร เนื่องจากการปลูกหอมแดงจะมีการใช้สารเคมีที่มาก ดังนั้น ควรมีการศึกษาโรคที่อาจพบจากตัวเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง โดยอาจจะมีการสุ่มตัวอย่าง หรือเก็บข้อมูลจากสถานพยาบาล เพื่อหาวิธีป้องกันที่ถูกต้อง
4. จากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ควรมีการศึกษากการแปรรูปผลิตภัณฑ์หอมแดง เนื่องจากราคาหอมแดงจะถูกกำหนดโดยระบบตลาด ดังนั้น ในการจะเพิ่มมูลค่าให้หอมแดง นอกจากจะขายสดและตากแห้ง หอมแดงสามารถที่แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกชนิดอื่นได้หรือไม่ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- ซัชพงศ์ ภาชนะพรรณ. (2552). การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรและการผลิตพืชเชิงพาณิชย์ในตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฏกมล นันตะแก้ว. (2548). พฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ในตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มณฑนา ทิพย์วาริรัมย์. (2545). การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร และความเหมาะสมของที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาตำบลคลองยาง อำเภอสรรคโลก จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มะลิวัลย์ ปิงกุล. (2556). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการปลูกหอมแดง กรณีศึกษา: ตำบลช้างเค็ก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศักดิ์สิทธิ์ ขวณพงษ์พานิช. (2538). ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการปฏิบัติตามคำแนะนำของโครงการปรับปรุงคุณภาพหอมแดงของเกษตรกรในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อิทธิเดช มุลมั่งมี. (2556). เทคโนโลยีการขนส่ง. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอมการศึกษาจารึกและปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ

A History of Khmer Cultures: A Study of inscription and the Khmer Sanctuaries in Si Sa Ket Province.

กนิษฐ์ อธิธิธางกุล¹

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอม การศึกษาจารึกและปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ โดยทำการศึกษาและรวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ เอกสารราชการ ตำราและหนังสือประวัติศาสตร์เกี่ยวกับจังหวัดศรีสะเกษ ตลอดจนรายงานสำรวจแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งการสำรวจตรวจสอบข้อมูลภาคสนามของนักวิจัย แล้วจึงนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาศึกษาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า อิทธิพลของวัฒนธรรมขอมได้แพร่กระจายเข้ามาก่อนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในจังหวัดศรีสะเกษมาแล้วกว่าพันปีนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 จากร่องรอยจารึกและปราสาทขอมที่ใช้เป็นศาสนสถานของศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย จนกระทั่งได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธนิกายมหายานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 และภายหลังพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรขอมเริ่มเสื่อมอำนาจ บทบาทของปราสาทขอมในฐานะที่เป็นศาสนสถานขอมและศูนย์กลางของชุมชนขอมโบราณคงค่อย ๆ ลดความสำคัญและเปลี่ยนแปลงไปเป็นเจดีย์หรือวัดของพุทธศาสนาเถรวาทตามกลุ่มชนชาวลาวที่อพยพเข้ามาในจังหวัดศรีสะเกษ และการอพยพเข้ามามีถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ ส่วย หรือกูย เขมร ลาว และเยอ ได้เข้ามาแทนที่กลุ่มชนขอมโบราณและสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างผสมผสานกลมกลืน

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนขอมโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ จึงมีลักษณะเฉพาะโดดเด่นที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ได้แก่ ส่วย หรือกูย เขมร ลาว และเยอ แต่ทว่าสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม อันก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของศรีสะเกษที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์, วัฒนธรรมขอม, ปราสาทขอมจังหวัดศรีสะเกษ

1 อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Abstract

The objective of this research is to study A History of Khmer Cultures: A Study of Inscription and the Khmer Sanctuaries in Si Sa Ket Province. The method of study is to 1) collect the data from historical document and archaeological reports 2) survey the archaeological site and 3) analyze the distinctive finds.

The evidences from site surveys and historical documents reveal the fact that topography of Si Sa Ket is suitable for the settlement of the ancient communities. There were 11 Khmer sanctuaries during the 11th – 13th century A.D. After the Khmer influences, many cultural changes occurred, such as, the pattern of the settlement, water resources management, and religious sanctuaries which were believed to be the abode of Siva (one of the principal Hindu deities). After Khmer kingdom was weakened in the 13th century A.D., the multi-ethnic immigrants and settlers in Si Sa Ket. They changed the Khmer sanctuaries to Buddhist temples. Moreover, they show that Si Sa Ket Province has distinguished multi-racial society Suay or Kuy, Khmer, Lao, Nyeu.

Keyword : History, Khmer Cultures, Inscription, Khmer Sanctuaries Si Sa Ket Province

บทนำ

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมคือ การศึกษาภูมิหลังความสัมพันธ์ของคนและชุมชนกับพื้นที่ อยู่ว่าท้องถิ่นมีการตั้งรกรากอย่างไร มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร มีความสืบเนื่องและยึดโยงกับใคร อย่างไรอันแสดงให้เห็นถึงรากเหง้าความเป็นมาของสังคม ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความภาคภูมิใจ และความรักในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ที่มีร่องรอยทางวัฒนธรรมขอมเป็นจำนวนมาก ทั้งจากโบราณสถานปราสาทขอม อันได้แก่ ปราสาทโดนตวล ปราสาทหลุมพุก ปราสาทตำหนักไทร ปราสาทกุสมบูนบุรี ปราสาทปรางค์กู ปราสาททามจาน ปราสาทเยอ ปราสาทบ้านปราสาท ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทสระกำแพงน้อย รวมถึงชุมชนโบราณซึ่งสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมขอมนับตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและกัมพูชาอย่างยาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การวิจัยทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอมในจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้การศึกษาอิทธิพลวัฒนธรรมขอมที่มีต่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและกัมพูชา ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 จึงเป็นการเรียนรู้อดีต เพื่อเข้าใจปัจจุบันและสานสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในอนาคต

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอมจารึกและปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาร่องรอยวัฒนธรรมขอมที่สืบทอดเรื่องราวความสัมพันธ์ของไทยและกัมพูชา อันจะก่อให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านพรมแดนใกล้ชิดกันที่มีพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน จึงถือว่าเป็นการสร้างเสริมความเข้าใจที่ดีและการสร้างจิตสำนึกของความเป็นชุมชนเกี่ยวกันภายใต้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประชาคมอาเซียน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมขอมที่ปรากฏจากหลักฐานเอกสาร แหล่งโบราณคดีปราสาทขอม และชุมชนโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาจารึกและปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอมในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อเข้าใจและเรียนรู้ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและกัมพูชา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของพื้นที่ศึกษาวิจัย โดยการศึกษาพื้นที่บริเวณปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ
2. ขอบเขตของระยะเวลาที่ทำการศึกษาวิจัย จากหลักฐานทางโบราณคดีจารึกและปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ
3. ขอบเขตของประเด็นการศึกษาวิจัย คือ การศึกษาจากหลักฐานเอกสารและแหล่งโบราณคดีในบริบททางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อวิเคราะห์และอธิบายวัฒนธรรมขอมในจังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บข้อมูล ประกอบด้วย การเก็บข้อมูลเอกสารการเก็บข้อมูลภาคสนาม
การเก็บข้อมูลเอกสารคือ การรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่น จารึก ตำนาน เอกสารราชการ รายงานราชการ รายงานการวิจัย รายงานการสำรวจ ขุดค้น และขุดแต่งทางโบราณคดี ตำรา หนังสือ และบทความ
การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยทำการสำรวจและเก็บข้อมูลจากแหล่งโบราณคดีปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ
2. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามสมบูรณ์แล้วนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์หาคำอธิบายวัฒนธรรมขอมในจังหวัดศรีสะเกษ

สรุปผลการวิจัย

ศรีสะเกษ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ทิศตะวันตกมีเทือกเขาเพชรบูรณ์ เทือกเขาแดงพญาเย็น และเทือกเขาสันกำแพงแบ่งออกจากภาคกลางและภาคเหนือ ส่วนทิศใต้มีเทือกเขาพนมดงรักทอดเป็นแนวยาวจากตะวันตกไปทางตะวันออกเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา สำหรับทางทิศเหนือและทิศตะวันออกมีแม่น้ำโขงไหลจากทิศตะวันตกมาเป็นแนวกั้นออกจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งจะเห็นได้ว่า สภาพภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภูเขาและแม่น้ำล้อมรอบ ทำให้พื้นที่บริเวณภาคมีลักษณะคล้ายแอ่งกระทะ 2 แอ่ง คือ แอ่งสกลนคร เป็นบริเวณที่มีเทือกเขาภูพานเป็นแนวกั้นเขต ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย สกลนคร และนครพนม เป็นต้น

แอ่งโคราช เป็นบริเวณที่ราบลุ่มทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างในเขตจังหวัด นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี เป็นต้น ด้วยเหตุที่ศรีสะเกษตั้งอยู่ที่ขอบแอ่งที่ราบลุ่มโคราชด้านตะวันออก ซึ่งเป็นบริเวณผืนแผ่นดินกว้างขวางมีน้ำท่วมหลายสายไหลมาบรรจบ ได้แก่ ห้วยทับทัน ห้วยสำราญ ห้วยขะยุง ห้วยเหนือ ห้วยแฮด ห้วยน้ำคำ ห้วยน้ำเค็ม และลำน้ำเสียว เป็นต้น จึงเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ก่อให้เกิดแหล่งชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในเขตพื้นที่ศรีสะเกษเป็นจำนวนมาก

จากหลักฐานโบราณคดีทางเอกสารประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า พัฒนาการทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมชุมชนโบราณในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษพบว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ได้เริ่มปรากฏมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แหล่งโบราณคดีและชุมชนโบราณที่สำคัญ อาทิ ชุมชนโบราณบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลและลำน้ำสาขา คือ ลำน้ำเสียวและลำน้ำเค็ม หรือที่เรียกว่าเขตวัฒนธรรมชุมชนโบราณทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอราชโศก ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านโนนสูง ตำบลหนองแค แสดงให้เห็นหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากการขุดพบภาชนะดินเผาบรรจุโครงกระดูกมนุษย์ ซึ่งได้รับการฝังศพพร้อมด้วยวัตถุทิศซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็ก และยังขุดพบลูกปัดสีน้ำตาล กำไลดินเผา ดินเผาไฟ ตะกรัน และขวานหินขัด และแหล่งโบราณคดีโนนก้านเหลือง บ้านบึงหมอน้อย ตำบลเมืองแคน ก็พบหลักฐานสำคัญ คือ ภาชนะดินเผาลายเชือกทาบ เศษกระดูก ขวานหินขัด และเศษภาชนะดินเผา เป็นต้น แหล่งโบราณคดีที่อยู่บริเวณห้วยแฮด ตำบลห่ม อำเภอมือเบ่ มีลักษณะเป็นเนินดินรูปวงกลม ซึ่งพบหลักฐานสำคัญ ภาชนะดินเผาลายเชือกทาบย้อมสีแดง และแหล่งโบราณคดีบ้านหนองเข็ง ตำบลโพธิ์แขว อำเภอมือเบ่ พบเศษภาชนะดินเผาและตะกรัน หลักฐานโบราณคดีทางวัตถุดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึง การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขตจังหวัดศรีสะเกษที่มีวัฒนธรรมมาช้านานแล้ว ดังในแบบแผนประเพณีการฝังศพที่มีการอุทิศสิ่งของให้กับผู้ตาย โดยเฉพาะการขุดค้นพบเศษตะกรันเป็นการบ่งชี้ว่า ในชุมชนโบราณจังหวัดศรีสะเกษมีกิจกรรมการถลุงโลหะเพื่อทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้

ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถกำหนดอายุโดยการศึกษาเปรียบเทียบหลักฐานกับแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ที่เคยมีการกำหนดอายุไว้แล้ว นำมาเปรียบเทียบได้ว่าแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดศรีสะเกษมีอายุในยุคเหล็กอายุราว 2,500 – 1,500 ปีมาแล้ว

จากลักษณะภูมิประเทศในบริเวณจังหวัดศรีสะเกษที่มีลำน้ำหลายสาย ได้แก่ ห้วยสำราญ ห้วยชะยุ้ง ห้วยทา ห้วยเหนือ และห้วยทับทัน ซึ่งลำน้ำทุกสายจะไหลลงไปสู่แม่น้ำมูลผ่านที่ราบลุ่มตอนเหนือของจังหวัดศรีสะเกษ ตลอดจนเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ยังมีช่องติดต่อเข้าออกอยู่ 41 ช่องที่สำคัญ ได้แก่ ช่องสง่างา ช่องเปรี๊ยะจำบ็อก (ช่องบก) ช่องหัวเสา อำเภอภูสิงห์ ช่องพระพลัย อำเภอขุนหาญ ช่องสระแจง (ช่องแปดหลัก) ช่องโดนเอวาร์ ช่องบันไดหัก (เขาพระวิหาร) ช่องตาเฒ่า ช่องโพน อำเภอกันทรลักษ์

ทั้งลำน้ำและช่องเขาต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญยิ่งก่อให้เกิดพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ ไปพร้อม ๆ กับการขยายตัวทางการค้าทางทะเลจากทั่วโลก อาทิ เปอร์เซีย อินเดีย และจีน ทำให้ชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถพัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ได้อย่างต่อเนื่อง

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 ชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในยุคเหล็กบริเวณจังหวัดศรีสะเกษได้พัฒนาเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี ซึ่งได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานจากแหล่งโบราณคดีเมืองคงโคก บ้านหลุมโมก ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล ว่าชุมชนแห่งนี้มีคูคันดินล้อมรอบ 2 ชั้น ภายในชุมชนมีซากโบราณสถานและใบเสมา ซึ่งแสดงถึงการนับถือศาสนาพุทธและมีอายุอยู่ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมทวารวดีในบริเวณใกล้เคียง เช่น บ้านดาตทอง อำเภอเมือง ยโสธร และบ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

หลังจากนั้น ดินแดนศรีสะเกษนี้ได้เข้าสู่วัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณ โดยจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่มีเขตติดต่อกับกัมพูชาอันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรขอมโบราณ ซึ่งอาณาจักรแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 18 และได้แผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลทางวัฒนธรรมไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบ รวมถึงบริเวณจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีอาณาเขตติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชาทางเทือกเขาพนมดงรัก ทำให้ได้รับอิทธิพลทั้งทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมขอมอีกด้วย ดังปรากฏให้เห็นคือ โบราณสถานปราสาทขอมทั่วทั้งจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ ชุมชนปราสาทโดนตวล อำเภอกันทรลักษ์ ชุมชนบริเวณปราสาทหลุมพุก อำเภอขุขันธ์ ชุมชนปราสาทตำหนักไทร ปราสาทบริเวณภูฝ้าย อำเภอขุนหาญ ชุมชนปราสาทกุ้มบูรณ อำเภอบึงบูรณ ชุมชนปราสาทปรางค์กู๋ ชุมชนปราสาททามจาน อำเภอปรางค์กู๋ ชุมชนบริเวณปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง ชุมชนบริเวณปราสาทบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน ชุมชนปราสาทสระกำแพงใหญ่ และปราสาทสระกำแพงน้อย อำเภออุทุมพรพิสัย โดยปราสาทเหล่านี้มีลักษณะเป็นศาสนสถานซึ่งเป็นศูนย์กลางความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชน เช่น ศาสนสถานของศาสนาฮินดู คือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ และปราสาททามจานซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นอโรคยาศาล (โรงพยาบาล)

และธรรมศาลา (ศาลาที่พัก) ในบริเวณจังหวัดศรีสะเกษพบศาสนสถานที่เป็น อโรคยาศาล จำนวน 2 แห่ง คือ ปราสาททามจาน ตำบลสมอ อำเภอบางแก้ว และปราสาทสระกำแพงน้อย ตำบลชะยุ้ง อำเภออุทุมพรพิสัย

คำว่า “ปราสาท” (Prasada) มาจากรากศัพท์ภาษาสันสกฤต หมายถึง อาคารที่มีส่วนกลางเป็นห้องเรียกว่า “ห้องครรภคฤหะ” หรือ “เรือนธาตุ” และมีหลังคาซ้อนกันหลาย ๆ ชั้นเรียกว่า “เรือชั้น” หลังคาแต่ละชั้นนั้นเป็นการย่อส่วนของปราสาทโดยนำมาซ้อนกันในรูปของสัญลักษณ์แทนความหมายของเรือนฐานันดรสูง อันเป็นที่สถิตของเหล่าเทพเทวดา “ปราสาทขอม” หมายถึง อาคารทรงปราสาทที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณเพื่อใช้เป็นศาสนสถานในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งในศาสนาฮินดู และพุทธศาสนานิกายมหายาน ส่วนคำว่า “ปราสาทขอมในประเทศไทย” นั้น หมายถึง อาคารทรงปราสาทในวัฒนธรรมขอมที่พบในดินแดนไทยในปัจจุบัน ซึ่งดินแดนเหล่านี้ครั้งหนึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม รวมทั้งบางส่วนได้มีการรับอิทธิพลทางศาสนาและงานศิลปกรรมขอมมาสร้างโดยคนในท้องถิ่น แต่เดิมมักเรียกงานศิลปะของวัฒนธรรมขอมในประเทศไทยว่า “ศิลปะลพบุรี” เนื่องจากเชื่อว่าเมืองลพบุรี เคยเป็นเมืองศูนย์กลางอาณาจักรขอมในประเทศไทยในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 -18 และมีลักษณะของงานศิลปกรรมบางอย่างที่แตกต่างจากศิลปะขอม แต่ในปัจจุบันนิยมเรียกว่า “ศิลปะเขมรที่พบในประเทศไทย” คือ พื้นที่ของประเทศไทยที่รับวัฒนธรรมขอมอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 – 18

อาคารทรงปราสาทที่ใช้เป็นศาสนสถานในวัฒนธรรมขอมนั้นมีที่มาจากอินเดียกล่าวคือ ชาวอินเดียได้สร้างปราสาทขึ้น เพื่อประดิษฐานรูปเคารพทางศาสนาเรียกว่า เทวาลัย โดยสร้างอาคารที่มีหลังคาซ้อนชั้นขึ้นไปหลายชั้น แต่ละชั้นมีการประดับอาคารจำลอง สามารถแยกออกเป็น 2 สายวัฒนธรรม ได้แก่ อินเดียภาคเหนือเรียกว่า “ทรงศิขร” (สิ-ชะ-ระ) คือ ปราสาทที่มีหลังคารูปโค้งสูง ส่วนในอินเดียภาคใต้ เรียกว่า “ทรงวิมาน” คือ ปราสาทที่มีหลังคาซ้อนเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมักประดับอาคารจำลองจากรูปแบบปราสาทขอมในระยะแรกเชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลของทรงศิขรจากอินเดียภาคเหนือ ส่วนทรงวิมาน นั้นส่งอิทธิพลมายังศิลปะชวา ต่อมาภายหลังช่างขอมได้นำเอารูปแบบทั้งสองสายวัฒนธรรมมาผสมผสานกันจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของตัวเองขึ้น

การสร้างอาคารปราสาทมาจากคติความเชื่อของชาวอินเดียที่ว่าเทพเจ้าทั้งหลายสถิตอยู่ ณ เขาพระสุเมรุอันเป็นแกนกลางของจักรวาลซึ่งอยู่บนสวรรค์การสร้างปราสาทจึงเปรียบเสมือนการจำลองเขาพระสุเมรุมายังโลกมนุษย์เพื่อเป็นที่สถิตของเทพเจ้า และมีการสร้างรูปเคารพของเทพเจ้าขึ้นประดิษฐานไว้ภายใน โดยตัวปราสาทมีสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้แทนความหมายของเขาพระสุเมรุ เช่น ปราสาทประธานตรงกลางมีปราสาทบริวารล้อมรอบ ถัดออกมีสระน้ำ และกำแพงล้อมรอบอีกชั้นหนึ่งการทำหลังคาปราสาทเป็นเรือนซ้อนชั้นก็หมายถึง สวรรค์หรือวิมานของเทพเทวดานั้นเอง ด้วยเหตุที่เป็นการจำลองจักรวาลมาไว้บนโลกมนุษย์และเป็นที่สถิตของเทพเจ้า จึงต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ในคัมภีร์ทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ตัวปราสาทจึงมีขนาดใหญ่โตและใช้เวลาก่อสร้างยาวนาน

การศึกษาโบราณสถานที่พบในจังหวัดศรีสะเกษและการกำหนดอายุนั้นได้เปรียบเทียบกับศิลปะขอมในประเทศกัมพูชาและกำหนดตามอายุของศิลปะขอมที่มีรูปแบบคล้ายกัน การศึกษาดังกล่าวทำให้สามารถแบ่งโบราณสถานขอมในจังหวัดศรีสะเกษออกเป็นรูปแบบและกำหนดอายุไว้ตามที่กรมศิลปากรได้จัดทำหนังสือทำเนียบโบราณสถานขอมในประเทศไทยไว้ตามภาคต่าง ๆ ซึ่งในหนังสือทำเนียบโบราณสถานขอมในประเทศไทย 4 ได้กล่าวว่า จังหวัดศรีสะเกษมีโบราณสถานขอมจำนวน 11 แห่ง มีอายุราวศตวรรษที่ 16-18 ดังนี้

1. ปราสาทโดนตวล อำเภอกันทรลักษณ์	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16
2. ปราสาทหลุมพุก อำเภอขุขันธ์	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17
3. ปราสาทตำหนักไทร อำเภอขุนหาญ	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16
4. ปราสาทภูฝ้าย อำเภอขุนหาญ	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16
5. ปราสาทกุ่มสมบูรณ์ อำเภอบึงบูรพ์	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17
6. ปราสาทปรางกู อำเภอปรางค์กู๋	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17
7. ปราสาทปรางค์ทามจาน อำเภอปรางค์กู๋	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18
8. ปราสาทเยอ อำเภอไพบึง อำเภอปรางค์กู๋	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18
9. ปราสาทบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17
10. ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17
11. ปราสาทสระกำแพงน้อย อำเภออุทุมพรพิสัย	มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18

โดยจะพบว่า ปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษที่พบจารึก ได้แก่ จารึกรอบประตูที่ปราสาทโดนตวล จารึกรอบประตูและจารึกรอบหน้าต่างที่ปราสาทพระวิหาร จารึกวัดสระกำแพงใหญ่จารึกและจารึกปราสาททามจาน

โบราณสถานปราสาทขอมจึงทำให้รู้ถึงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอม ด้วยการศึกษาจารึกจากปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในรูปแบบลายลักษณ์อักษรที่บ่งบอกเหตุการณ์ในอดีต พัฒนาการของอารยธรรม ค่านิยมทางสังคมในกลุ่มชนโบราณแต่ละยุคสมัย ประวัติชุมชน ซึ่งถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และอักษรวิทยาของไทย ตลอดจนศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนในอดีต

เรื่องราวในจารึกแสดงให้เห็นถึงอักษรวิธี ตัวอักษร ภาษา อายุสมัยวัตถุที่ใช้จารึก ซึ่งความรู้เหล่านี้เป็นข้อมูลในการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก คือ จารึกทำให้รู้ถึงการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชนโบราณ โดยเฉพาะกลุ่มชนโบราณที่ใช้ภาษาขอมโบราณ ภาษามอญโบราณ และภาษาไทยโบราณ

ประการที่สอง คือ สภาพที่พบจารึกแสดงให้เห็นถึงภาษาประจำกลุ่มชนโบราณในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วบริเวณประเทศไทย

ประการที่สาม คือ อิทธิพลทางอารยธรรม วัฒนธรรม อักษร ภาษา และศาสนาที่กลุ่มชนโบราณในประเทศไทยได้รับมาจากอินเดีย โดยส่วนหนึ่งมาทางอาณาจักรขอมโบราณ เป็นต้น โดยเฉพาะรูปอักษรและภาษาไทยทางศาสนาได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกราวพุทธศตวรรษที่ 12 ลักษณะรูปสัณฐานของเส้นอักษรที่มีลักษณะเหมือนและตรงกับรูปอักษรในสมัยราชวงศ์ปัลลวะทางตอนใต้ของอินเดีย รูปอักษรแบบปัลลวะจึงนับว่าเป็นรูปอักษรรุ่นแรกในประเทศไทย การศึกษาจารึกจึงทำให้รู้ถึงวิวัฒนาการของรูปอักษรในประเทศไทยว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

จารึกจึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในอดีตทั้งประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

จังหวัดศรีสะเกษได้มีการค้นพบจารึกที่แสดงให้เห็นร่องรอยวัฒนธรรมขอมจากศิลาจารึกบนปราสาทขอมราวพุทธศตวรรษที่ 16 -18 เป็นลักษณะรูปแบบอักษรขอม ภาษาเขมรโบราณและภาษาสันสกฤต

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล (2522) ได้ศึกษาอาณาจักรขอมโบราณหรืออาณาจักรกำพูชาไว้ว่าเป็นอาณาจักรใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเจริญและเสื่อมลงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15 - 19 โดยประวัติศาสตร์กำพูชาได้บันทึกไว้ว่า อาณาจักรกำพูชาแบ่งออกเป็น 2 สมัยคือ สมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร (พุทธศตวรรษที่ 14 -19) ซึ่งประมาณ พ.ศ. 1345 ในสมัยพระเจ้าชัยวรมัน และพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ในที่สุดสงครามที่สู้รบกันกว่า 9 ปี จึงจบลงได้พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ซึ่งครองราชย์และแผ่ขยายอาณาจักรเข้ามาถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดลพบุรี เมื่อพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 1593 ได้มีกษัตริย์สืบต่อมาคือ พระเจ้าอุทัยติยวรมันที่ 2 พระเจ้าหรรษวรมันที่ 3 พระเจ้าธรรมาธิราชวรมันที่ 1 และพระเจ้านรpatiยวรมัน

จนในปี พ.ศ. 1656 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ได้แย่งชิงอำนาจปกครองอาณาจักรกำพูชาและแผ่ขยายอาณาเขตไปทิศเหนือจรดทิศใต้ของอาณาจักรจามปา ทิศตะวันตกจรดอาณาจักรกำพูคาม ทิศใต้จรดชายฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมมลายูบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อสิ้นสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 อาณาจักรกำพูชาตกอยู่ในสภาวะไม่สงบเกิดสงครามแย่งชิงอำนาจจนถึงในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ขึ้นครองราชย์ในปี 1724 บ้านเมืองจึงสงบและสร้างอาณาจักรกำพูชาให้รุ่งเรืองและแผ่ขยายอาณาจักรเข้ามาบริเวณศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ปราจีนบุรี สระแก้ว ดังจะเห็นได้จากรอยจารึกบนปราสาทขอมนั่นเอง

จารึกที่ปรากฏเรื่องราวทางวัฒนธรรมขอมในจังหวัดศรีสะเกษ

ชื่อจารึก	ศักราช	อักษร/ภาษา	ลักษณะ วัตถุ	เรื่องราวที่จารึก
ปราสาทโดนตวล 1	ม.ศ.924 (พ.ศ. 1545)	ขอมโบราณ/ เขมร-สันสกฤต	หินทราย	ปรากฏมหาศักราช 924 ตรงกับพุทธศักราช 1545 จารึกได้กล่าวถึง พระนาม เจ้าชาย หรือชนชั้นปกครอง และนามสกุลบุคคลซึ่งใช้ คำว่า วรรณนาตปรมปิตร (พระกรุณาตบรมบพิตร)
ปราสาทโดนตวล 2	ม.ศ. 924 (พ.ศ. 1545)	ขอมโบราณ/ เขมร-สันสกฤต	หินทราย	พระนามเจ้านาย หรือ ชนชั้นปกครอง
ปราสาทเขาพระ วิหาร 1	ม.ศ. 960 (พ.ศ.1580)	ขอมโบราณ/ เขมร-สันสกฤต	หินทราย	ปรากฏศักราช ม.ศ. 959 (พ.ศ.1580) และ ม.ศ.960 (พ.ศ. 1581) ซึ่งอยู่ในสมัย ของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ประวัตินางกษัตริย์และ ราชวงศ์แห่งอาณาจักร ขอมโบราณ

ชื่อจารึก	ศักราช	อักษร/ภาษา	ลักษณะ วัตถุ	เรื่องราวที่จารึก
ปราสาทเขาพระ วิหาร 2	ม.ศ. 1043 (พ.ศ. 1664)	ขอมโบราณ/ เขมร-สันสกฤต	หินทราย	เป็นจารึกที่สร้างขึ้นในสมัย ของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 กล่าวถึงประวัติและเรื่อง เกี่ยวกับการประกอบพิธีทาง ศาสนาของกัมรเตงอัญคุรศรี ทิวากร ซึ่งเป็นพราหมณ์ บุโรหิตประจำราชสำนัก ของกษัตริย์แห่งอาณาจักร ขอมโบราณ ข้อความ จารึกกล่าวย้อนถึงพระราช กรณียกิจของกษัตริย์รัชกาล ก่อน ๆ อันเกี่ยวเนื่องด้วย การบำเพ็ญพระราชกุศล ในศาสนาและมีการกล่าว ถึงการประกอบพิธีกรรม ต่าง ๆ การสร้างรูปเคารพ สร้างอาศรม ชุตสระน้ำ และ ถวายข้าทาสชายหญิงตลอด จนทรัพย์สินสิ่งของไว้ประจำ เทวสถานด้วย
ปราสาทเขาพระ วิหาร 3	พุทธศตวรรษ ที่ 16	ขอมโบราณ/ เขมร สันสกฤต	หินทราย	เรื่องของกษัตริย์แห่ง อาณาจักรโบราณและพระ กรณียกิจอันเกี่ยวกับศาสน สถาน

ชื่อจารึก	ศักราช	อักษร/ภาษา	ลักษณะ วัตถุ	เรื่องราวที่จารึก
วัดสระกำแพงใหญ่	ม.ศ. 964 (พ.ศ. 1585)	ขอมโบราณ/ เขมร	หินทราย	กล่าวถึง พระกัมเเตงอัญศิวิ ทาสร่วมกับพระกัมเเตงอัญ คนอื่น ๆ ชื่อที่ดินอุทิศถวาย แต่กัมเเตงชคตศรีพุทธเท ศวรและได้ซื้อสิ่งของให้แก่ คนบางคนนอกจากนี้ยัง กล่าวถึงการถวายทาสให้ ทำหน้าที่แต่ละปักษ์ และ กล่าวถึงทรัพย์สินที่ใช้แลก เปลี่ยนในการซื้อ เช่น วัว ทองคำ และภาชนะต่าง ๆ
ปราสาททามจาน	พุทธศตวรรษ ที่ 18	ขอมโบราณ/ เขมร-สันสกฤต	หินทราย	จารึกประจำอโรคยศาลหรือ สถานพยาบาลที่พระเจ้า ชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์ผู้มี อำนาจมากพระองค์แห่ง หนึ่งอาณาจักรกัมพูชา ครองราชย์อยู่ระหว่าง พุทธศักราช 1724-1760 ได้ สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ ณ อโรคยศาลที่พระองค์ โปรดให้สร้างขึ้น

จากการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบอักษรที่ปรากฏใช้ และการอ่านแปลข้อความในจารึกแล้วพบว่า อายุ ของจารึก มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่16-18 ตัวอักษรที่ปรากฏใช้ ได้แก่ อักษรขอมโบราณที่ปรากฏใช้ได้แก่ ภาษาเขมรและภาษาสันสกฤต เรื่องราวที่จารึกส่วนใหญ่เป็นเรื่องของกษัตริย์แห่งอาณาจักรขอมโบราณ หรือบุคคลระดับชนชั้นปกครอง และเรื่องเกี่ยวกับศาสนาฮินดู เช่น การสร้างศาสนสถาน รูปเคารพ ถาวรวัตถุต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการอุทิศข้าทาสทรัพย์สินสิ่งของต่าง ๆ ถวายผู้เป็นเจ้า คือถวายไว้ประจำศาสนสถาน เป็นต้น จารึกส่วนใหญ่เป็นจารึกรูปแบบอักษรไว้ที่ส่วนประกอบอาคารของศาสนสถาน ได้แก่ จารึกรอบประตูที่ปราสาทโดนตวล และจารึกรอบประตูและจารึกรอบหน้าต่างที่ปราสาทพระวิหารทั้งมีจารึกที่พบในบริเวณ

ศาสนสถาน คือ จารึกวัดสระกำแพงใหญ่ และจารึกปราสาทพระวิหารซึ่งเป็นหลักสี่เหลี่ยม บ่งบอกถึงการบำเพ็ญกุศลถวายแด่พระผู้เป็นเจ้า คือ ถวายไว้ประจำศาสนสถาน และจารึกที่พบปราสาททามจานแสดงให้เห็นว่า ปราสาททามจานเป็นอโรคยศาลหรือสถานพยาบาล

ธรรมเนียมนิยมในการสร้าง จารึกที่พบในจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วยผู้สร้างจารึกวัตถุประสงค์ในการสร้าง ระเบียบวิธีในการบันทึกและเนื้อหาเรื่องราวในจารึก

การสร้างจารึก ถือเป็นการบันทึกกิจกรรมของตนและคณะ เพื่อประกาศแก่สาธารณชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยผู้สามารถประกาศสิ่งที่ตนทำหรือผู้มีจิตศรัทธาในการอุทิศสิ่งของถวายศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าที่เคารพบูชาหรือสร้างถาวรวัตถุแก่ศาสนาได้นั้นต้องเป็นบุคคลที่มีฐานะทางสังคม นั่นคือของชนชั้นสูงในสังคม

ดังนั้นในจารึกปราสาทหินพระวิหาร 1 ตัวอักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤตและเขมรสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1581 มีลักษณะสี่เหลี่ยมจำนวน 2 ด้าน ด้าน 1 มี 27 บรรทัด และด้านที่ 2 มี 10 บรรทัดได้มีการอ่านและแปลโดยนายอำเภอคำโท นักอ่านจารึกกรมศิลปากร แสดงให้เห็นผู้สร้างจารึก คือ พระกัมมรเตงอัญศรีปฤถิวินทรบัณฑิต ซึ่งเป็นพระสภาพดีชั้นเอกแห่งเมืองกุดิรุ

มหาศักราช 960 ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 พระกัมมรเตงอัญศรีปฤถิวินทรบัณฑิต
ซึ่งเป็นพระสภาพดีชั้นเอกแห่งเมืองกุดิรุได้แจ้งพระบรมโองการแก่กำเริบเสตงศรีสมเรนทราธิปดิวิรมันแห่งเมืองอวัธยปุระซึ่งเป็นผู้ตรวจตราดูแลสิ่งของในกัมมรเตงชดศรีศิริศวร และให้จารึกไว้ที่กัมมรเตงชดศ.....พระกัมมรเตงอัญศรีปฤถิวินทรบัณฑิต.....

(กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15 -16, 2529)

จารึกวัดสระกำแพง ตัวอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1585 มีลักษณะสี่เหลี่ยม จำนวน 1 ด้าน มี 24 บรรทัด ได้มีการอ่านและแปลโดยนายอำเภอคำโท นักอ่านจารึกกรมศิลปากร แสดงให้เห็นผู้สร้างจารึกคือ พระกัมมรเตงอัญศิวทาสร่วมกับพระกัมมรเตงอัญคนอื่น ๆ ชื่อที่ดินอุทิศถวายแด่กัมมรเตงชดศรีพิทุเทศวร

มหาศักราช 964 ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 5 แห่งวิศุสงกรานต์ ด้วยพระกัมมรเตงอัญศิวทาสคุณโทษ พระสภาแห่งกัมมรเตงชดศรีพิทุเทศวร เมืองสดุกอำพล ซึ่งได้ร่วมกันกับพระกัมมรเตงอัญทอรอุปถลปดาบศ พระกัมมรเตงอัญศิเรศวร พระธรรมศาสตร์ และพระกัมมรเตงอัญผู้ตรวจราชการแต่ละปักษ์และพระกัมมรเตงอัญศิวทาส ชื่อที่ดินนี้ซึ่งอยู่ติดกับตระพังพราหมณ์ แก่กำเริบเสตงโหลณมุข ประดิษฐานและได้แนะนำพระกัมมรเตงอัญพญาบาร เพื่อปักหลักเขต และทำการถวายเจาจงสงกรานต์ในกัมมรเตงชดศรีพิทุเทศวร

(กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15-16, 2529)

โดยพบว่า จารึกที่พบบนปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษเป็นกิจกรรมของสถาบันพระมหากษัตริย์ เจ้าเมือง ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ และสถาบันศาสนาเท่านั้น

ในการศึกษาระเบียบวิธีการบันทึกข้อความในจารึกที่พบในปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษพบว่า มีลักษณะสำคัญคือ จารึกอักษรขอมที่อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนา

ในตอนเริ่มต้นบ่งบอกสมัยในการสร้าง หรือศักราชที่สร้างจารึก ซึ่งใช้เป็น มหาศักราช ดังปรากฏดังในจารึกปราสาทหินพระวิหาร 1 ตัวอักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤตและเขมร สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1581

มหาศักราช 959 ขึ้น 3 ค่ำ เดือนมาฆะ ขณะย่างเข้าเดือนบุษย์ ธนัญญ์นักษัตร ตอนเที่ยงพระกัมรเตงอัญ...พระกัมรเตงอัญศรีราชปติวรมัน.....

จารึกวัดสระกำแพงใหญ่ ตัวอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1585 มีเนื้อความตอนต้นขึ้นต้นด้วย มหาศักราช

มหาศักราช 964 ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 5 แห่งวิศุสงกรานต์ ด้วยพระกัมรเตงอัญคิวกาสคุณโทษ พระสภาแห่งกัมรเตงชคตศรีพุทธเศวร เมืองสดุกอำพล ซึ่งได้ร่วมกันกับพระกัมรเตงอัญขทุรอุปกัลปดาบส พระกัมรเตงอัญศิขเรศวร พระธรรมศาสตร์ และพระกัมรเตงอัญผู้ตรวจราชการแต่ละปักษ์และพระกัมรเตงอัญคิวกาส ชื่อที่ดินนี้ซึ่งอยู่ติดกับตระพังพราหมณ์ แก่กำแสดงโหลญมุข ประดิพัทธ์และได้แนะนำพระกัมรเตงอัญ พญาบาร เพื่อปักหลักเขต และทำการถวายเจางสงกรานต์ในกัมรเตงชคตศรีพุทธเศวร

วัตถุประสงค์ในการสร้างจารึกที่พบบนปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ สร้างขึ้นเพื่อบันทึกกิจกรรมหรือเรื่องราวทางศาสนาของผู้สร้างในการประกาศแก่สาธารณชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นกิจกรรมของสถาบันการเมืองการปกครองกับสถาบันศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างดังนี้

1. ประกาศเจตนาในการสร้างปราสาทขอม

ดังในจารึกปราสาทหินพระวิหาร 2 ตัวอักษรของโบราณ ภาษาเขมร สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1664 มีลักษณะสี่เหลี่ยมจำนวน 4 ด้าน ด้านที่ 1 มี 48 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 57 บรรทัด ด้านที่ 3 มี 7 บรรทัด และด้านที่ 4 มี 23 บรรทัด ได้มีการอ่านและแปลโดยนายอำไพ คำโท นักอ่านจารึกกรมศิลปากร

ด้านที่ 4

○ มหาศักราช 10.....ขึ้น.....ค่ำ เดือน 3นักษัตร ยาม 1 กับ 1 ชั่วโมง 3 วินาที ขณะนั้นทางทิศอาคเนย์ ด้วยพระบาทกัมรเตงอัญศรีสุริยวรมันทเวะ ทรงพระราชทานนามว่า ฐลีเซงกัมรเตงอัญศรีทิวากรบัญญัติ และทรงประสาทราชทรัพย์ทั้งปวง

○ มหาศักราช 1043 ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 3 วันพุธ ฐลีเซงกัมรเตงอัญศรีทิวากรบัณฑิต ได้ซื้อที่ดินแห่งหนึ่งชื่อว่า สัมโลกโรลจยะ และปักหลักเขตล้อมรอบให้ชื่อว่า รุทราลัย และถวายแด่กัมรเตงชคตคิวกาสแห่งเมืองพะนุรทะนง

○ อีกแห่งหนึ่งคือ ที่ดินเคมตะกู ซึ่งได้ซื้อไว้ และปักหลักเขตล้อมรอบให้ชื่อว่า ปัญจยัญญ และถวายแก่กรมตรวจคดีพิพาทแห่งเมืองพระนรินทร์

(กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17-18, 2529)

จารึกปราสาทหินพระวิหารแสดงให้เห็นว่า ปราสาทพระวิหารสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานทางศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ซึ่งแพร่หลายในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 แห่งอาณาจักรขอมนั่นเอง

สำหรับจารึกปราสาททามจาน ตัวอักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤต สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1760) มีลักษณะสี่เหลี่ยมจำนวน 4 ด้าน ด้านที่ 1 มี 24 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 24 บรรทัด ด้านที่ 3 มี 24 บรรทัด และด้านที่ 4 มี 26 บรรทัด

ด้านที่ 2

โคลกที่ 1 โรคทางร่างกายของปวงชนนี้ เป็นโรคทางจิตใจที่เจ็บปวดยิ่ง เพราะความทุกข์ของราษฎร แม้มิใช่ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นความทุกข์ของเจ้าเมือง

โคลกที่ 2อายุรเวท.....

โคลกที่ 3ทั้งปวง.....

โคลกที่ 4โรงพยาบาล.....

พระชินอรส.....

โคลกที่ 5พระโพธิสัตว์ไภษัชยสุตพร้อมด้วย (วิหารของ) พระสุต.....

โคลกที่ 6สุริยะและจันทร์.....

(ผู้ทำลายโรค แห่งประชาชนผู้มีโรค).....

โคลกที่ 7ให้มีผู้ดูแล.....

บุรุษคนหนึ่งหรือสตรีสองคน.....

โคลกที่ 8ได้แต่งตั้งให้บุรุษสองคน.....

เป็นผู้รับข้าวเปลือกและเงิน.....

โคลกที่ 9 ส่วนบุรุษ (สองคน) เป็นผู้หุงต้ม.....

ผู้หาดอกไม้.....

โคลกที่ 10 (บุรุษ) สองคนเป็นผู้จัดพลีทาน.....

หาพินต์มยา.....

โคลกที่ 11 (บุรุษ) ทั้งสิบสี่คน.....

ส่งยาแก่แพทย์.....

โคลกที่ 12 บรรดาบุคคลเหล่านั้นกับบุรุษคนหนึ่งและสตรีคนหนึ่ง แต่ละคนเป็นผู้ให้สถิติ

ส่วนสตรีอีกคนเป็นผู้ไม่เกสขที่สนดาไปด้วยน้ำ

(นิตยสารกรมศิลปากร, 2553)

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณ กรมศิลปากร ข้อความในจารึกปราสาททามจานมีสาระสำคัญบอกให้รู้ว่า ศิลាจารึกหลักนี้เป็นจารึกประจำอโรคยศาล หรือสถานพยาบาลที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์ผู้มีอำนาจมากแห่งอาณาจักรขอมโบราณซึ่งทรงครองราชย์อยู่ระหว่าง พ.ศ. 1724-1760 ได้สร้างศิลาจารึกขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ ณ อโรคยศาลที่พระองค์โปรดให้สร้างในเมืองรอบอาณาจักร ดังนั้น โบราณสถานปราสาททามจานจึงเป็นอโรคยศาลหรือสถานพยาบาลแห่งหนึ่งที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างขึ้น

2. ประกาศความศรัทธาแก่ศาสนา

จารึกปราสาทหินพระวิหาร 1 แสดงให้เห็นว่า ปราสาทพระวิหารสร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ดังข้อความแปลนี้

มหาศักราช 959 ขึ้น 3 ค่ำ เดือนมาฆะ ขณะย่างเข้าเดือนบุษย์ ธนินฐนักษัตร ตอนเที่ยงพระกัมระเตงอัญ...พระกัมระเตงอัญศรีราชปติวรมัน ซึ่งเป็นผู้เฒ่าแห่งเมืองอวธยปุระ กราบบังคมทูลพระบาทกัมระเตงกันดวนอัญศรีสุริยวรมันทเวะเกี่ยวกับความจงรักภักดีของศรีสุกรรมากำแสดงถึง ขณะที่ทำไว้ในกัมระเตงชคตศรีศิขริศวรและกัมระเตงชคตศรีพฤทเธศวร พร้อมกับความขยันหมั่นเพียรของเขาในการเฝ้าบัญชีเมื่อความรุ่งเรืองของพระศิวะ

(กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15-16, 2529)

จารึกวัดสระกำแพงใหญ่ แสดงให้เห็นว่า ปราสาทสระกำแพงใหญ่สร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ดังข้อความแปลนี้

--- ทรัพย์ที่ใช้แลกเปลี่ยนในการซื้อที่ดินถวายแด่กัมระเตงชคต (ศรีพฤทเธศวร) สำหรับจารึกที่พบในปราสาททามจาน แสดงให้เห็นถึง การเปลี่ยนศาสนาของกษัตริย์ขอมมาเป็นศาสนาพุทธนิกายมหายานแล้วในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ดังนี้

ตอนต้นข้อความจารึก เริ่มด้วยการกล่าวแสดงความนอบน้อมบูชาพระพุทธเจ้า พระโภชชยคุรุไวฑูรยะ พระโพธิสัตว์ผู้ขัดโรคนัยทั้งปวง พระศรีสุรยไวโรจนะและพระศรีจันทรไวโรจนะ ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจบารมิที่จะขจัดรักษาโรคได้ทั้งเวลากลางวันและเวลากลางคืน ซึ่งหมายรวมถึงโรคตามผิวกายอันอยู่ในแจ้งและโรคภายในร่างกายอันไม่อาจเห็นได้หรืออยู่ในที่ลับตา

(นิตยสารกรมศิลปากร, 2553)

3. ประกาศแสนยานุภาพของพระมหากษัตริย์

จารึกปราสาทหินพระวิหาร 1 แสดงให้เห็นว่า ความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์ขอม ดังข้อความแปลนี้

มหาศักราช 959 ขึ้น 3 ค่ำ เดือนมาฆะ ขณะย่างเข้าเดือนบุษย์ ธนินฐนักษัตร ตอนเที่ยงพระกัมระเตงอัญ...พระกัมระเตงอัญศรีราชปติวรมัน ซึ่งเป็นผู้เฒ่าแห่งเมืองอวธยปุระ กราบบังคมทูลพระบาทกัมระเตงกันดวนอัญศรีสุริยวรมันทเวะเกี่ยวกับความจงรักภักดีของศรีสุกรรมากำแสดงถึง

ขณะที่ทำไว้ในกัมระเตงชคตศรีศิขริศวรและกัมระเตงชคตศรีพุทธเศศวร พร้อมกับความขยันหมั่นเพียรของเขาในการเฝ้าบัญชีเมื่อความรุ่งเรืองของพระศิวะ ซึ่งปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน (ที่) พระยศสิทธิราชและเป็นผู้ที่มีเครื่องญาติทำหน้าที่รักษาเอกสารประวัติกัมพุทงศ์และองค์กรแห่งพระราชการ พร้อมทั้งพระประวัติของพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่น เช่น พระบาทศุทธวรมันทเวะตลอดทั้งพระประวัติพระบาทกัมระเตงกันตวนอัญศรีสุริยวรมันทเวะ ซึ่งทรงสืบเชื้อสายมาจากราชสกุลของพระบาทกัมระเตงอัญศรีอินทวรมันทเวะ ซึ่งเสด็จไปสู่อิศวรโลกและประวัติของพระกัมระเตงอัญศรีวิโรลักษมีมหาเทวี ที่พริ้งแห่งเมืองซึ่งทรงสืบเชื้อสายมาจากราชสกุลของพระบาทศรีทรรษาวรมันทเวะ ซึ่งเสด็จไปสู่สุทธโลก และพระบาทศรีอศานวรมันทเวะซึ่งเสด็จไปสู่บรมุทธโลก

-----“พระเจ้าสุริยวรมัน ทรงพระทานเมืองวิญเฑาะแก่ศรีสุกรรมากำแสดงถึงและเนื่องจากเมืองวิญเฑาะมีการพัฒนาเหมือนหมู่บ้านทุ่งกุลเกษตร ดังนั้นพระองค์ผู้ทรงคิดปะจึงทรงเปลี่ยนชื่อเมืองวิญเฑาะให้ใหม่ว่า กุลเกษตร”

(กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15-16, 2529)

สำหรับจารึกที่พบในปราสาททามจาน กล่าวย่อพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1760) ซึ่งทรงให้สร้างอโรคยศาลรอบอาณาจักร ดังนี้

คำแปล

ด้านที่ 1

โคลกที่ 1 ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระพุทธเจ้า ผู้มีนิรมานกาย ธรรมกาย และสัมโมคกาย ผู้ล่วงพ้นภาวะและอภาวะทั้งสอง ผู้มีอาตมอันเป็นสอง ผู้หาอาตมอันมิได้

โคลกที่ 2 ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินะ ผู้เป็นราชาแห่งรัศมี คือพระโภาซคุรุไวฑูยะ เพราะพระองค์ จึงเกิดความเกษม และความไม่มีโรคแก่ประชาชน ผู้ฟังอยู่แม้เพียงชื่อ

โคลกที่ 3 พระศรีสุรายไโรจนจันทรโรจ และพระศรีจันทรไโรจนโรหิณีศะ ผู้จัดความร่วมมือคือโรคของประชาชน ของงชนะที่เชิงเขา คือ พระพุทธเจ้า

โคลกที่ 4 ได้มีพระเจ้าแผ่นดินนามว่า ศรีชยวรมัน ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าธรรณินทวรมัน ผู้ประสูติแต่เจ้าหญิงแห่งเมืองชยทิตยปุระ ผู้ได้รับราชสมบัติ เพราะพระจันทร์อันยอดเยี่ยมบนท้องฟ้า คือ พระเวท

โคลกที่ 5 พระองค์ผู้มีพระบาทเหมือนดอกบัว เป็นพระเครื่องประดับเหนือเศียรของพระราชาทองหมด ผู้มีศัตรูบพระองค์ทรงชนะแล้ว ในสงคราม ได้รับแล้วซึ่งสตรี คือแผ่นดินผู้นำไปซึ่งเกียรติยศของพระองค์ ผู้มีรัตนคือ คุณความดีเป็นเครื่องประดับ

โคลกที่ 6 ผู้มีสายน้ำ คือทาน อันพระองค์ให้เพิ่มขึ้นแล้ว ด้วยความพลิตพลินในกาลทุกเมื่อ ผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ คือทานและความเจริญรุ่งเรือง ผู้เป็นที่รักแห่งศัตรูของเทพที่พระองค์ทรงให้ลำบากแล้ว ด้วยเครื่องสังเวท ผู้แม่เหมือนพระกฤษณะแต่มีวรรณะขาว

โคลกที่ 7 พระองค์ยังนางลักษมี ผู้อันราชาทั้งหลายปรารถนาแล้ว ซึ่งได้โดยยากผู้ทรงอุเบกขา ซึ่งเข้ามาใกล้แล้ว และยังนางกิริติผู้แล่นไปในทิศทั้งหลาย ให้อินติแล้ว น้าอัสจรรยหนอความงาม อันวิจิตรแห่งอินทรีทั้งหลาย

โคลกที่ 8 สตรีทั้งหลาย ผู้มีศัตรูอันตนไหวแล้ว แม้เมื่อสามีถูกชนะแล้วด้วยรัศมีเพราะเห็น พระองค์ สละอยู่ซึ่งความเศร้าโศก เพราะเหมือนรู้ว่ากามเทพก็ถูกชนะด้วยความงาม (ของพระองค์) ได้กระทำแล้ว ซึ่งชื่อของตนให้มีความหมาย

โคลกที่ 9 เมื่อประชาชนมีโรค ถึงความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุ เพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นราชา ได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ

โคลกที่ 10 พระองค์คิดแล้วว่า แผ่นดินถูกทำให้เป็นสวรรค์ด้วยความรุ่งเรือง ทั้ง ๆ ที่ถูกทำให้ สกปรกด้วยความตาย จึงแนะนำอมฤต คือ เกษชแก่มนุชย์ ผู้ที่จะต้องตาย เพื่อความไม่ตาม

โคลกที่ 11 พระองค์ผู้ประสบความสำเร็จ ได้กระทำกิจที่ควรกระทำแล้ว คือได้กระทำกลียุค ให้เป็นโรคที่มีเท่าทันแล้ว เพราะโทษแห่งยุคที่สาม ให้มีร่างกายเต็มสมบูรณ์ ด้วยการรักษาของแพทย์หลวง

โคลกที่ 12 พระโคนั้น ถูกทำให้สมบูรณ์แล้ว หลังจากชนะโคแห่งเจ้าเมืองอื่น ๆ แผลเสีย ร้องกึกก้อง ปรากฏในสนามทั้งสามโลก ด้วยความตระนง

(นิตยสารกรมศิลปากร, ปีที่ 53 ฉบับที่ 4 ก.ค.-ส.ค. 2553)

จากการแปลจารึกของก่องแก้ว วีระประจักษ์ ได้แสดงให้เห็นว่า จารึกในปราสาททามจาน ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อประกาศแสนยานุภาพความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เมื่อได้ครองราชย์ สมบัติแล้วเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถในการศึกสงคราม ทรงเป็นนักรบที่มีอำนาจมากได้ขยาย ดินแดนออกไปกว้างขวางและนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่อาณาจักร ทั้งยังได้ทำนุบำรุงราชกรูให้พ้น จากความทุกข์ยาก เช่น การสร้างถนน สะพาน และสถานพยาบาล ไว้ในเมืองต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

จารึกและโบราณสถานปราสาทขอมจึงทำให้รู้ถึงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอม ด้วยการ ศึกษาจารึกจากปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ อันเป็นฐานทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในรูปแบบ ลายลักษณ์อักษรที่บ่งบอกเหตุการณ์ในอดีต พัฒนาการของอารยธรรม ค่านิยมทางสังคมในกลุ่มชน โบราณแต่ละยุคสมัย ประวัติชุมชน ซึ่งถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และอักษรวิทยาของไทย ตลอดจนศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนในอดีต

จากการศึกษาจารึกที่พบในจังหวัดศรีสะเกษ ทางด้านเนื้อหาสาระ ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมพบว่า ขนบธรรมเนียมในการสร้างจารึก เพื่อบันทึกประกาศความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ขอม ความศรัทธาในศาสนา ระบอบการปกครองของอาณาจักรขอมที่แผ่อิทธิพลเข้าไปยังดินแดนต่าง ๆ ลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงของเขตอำนาจการเมืองการปกครองของอาณาจักรขอมในช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 16-18

อย่างไรก็ตาม ภายหลังกุศตรวรรชที่ 18 อาณาจักรขอมเริ่มเสื่อมอำนาจลง ทำให้มีกลุ่มชนอื่น ๆ อพยพเข้ามาตั้งดินแดนศรีสะเกษทั้งชาวญวหรือส่วย ลาว และเยอ จึงทำให้ปราสาทขอมได้เปลี่ยนไปเป็นเจดีย์หรือวัดในพุทธศาสนาตามความเชื่อของกลุ่มอพยพเข้ามาแทน ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม นักวิชาการด้านโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ศึกษาและสะท้อนแง่คิดที่สำคัญเกี่ยวกับลักษณะปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างเขมรและลาว ไว้ในหนังสือแอ่งอารยธรรมอีสานว่า “ที่ปราสาทบ้านเมืองจันทร์นี้มีสัญลักษณ์เป็นทรงปราสาทขอม มียอดเป็นแบบเดียวกันกับปราสาทบ้านปราสาทและปราสาททิศของปราสาทศรีขรภูมิ นับเป็นฝีมือช่างที่สวยงามองค์หนึ่ง ลวดลายปูนปั้นที่ประดับหน้าบันและซุ้มก็เป็นการล้อรูปแบบศิลปะขอม อย่างกลาย ๆ แต่ทว่าลวดลายบัวที่ปรากฏอยู่นั้นได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับศิลปะของลาวค่อนข้างชัดเจน” ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บริเวณศรีสะเกษมีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมต่อเนื่องไม่ขาดระยะแม้ว่าวัฒนธรรมขอมจะสิ้นสุดลงไปแล้วก็ยังมียังสังคมและชุมชนที่มีวัฒนธรรมได้ทำการเสริมสร้างและฟื้นฟูโบราณสถานเดิมให้เป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนาจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะถิ่น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาวเคราะห์จากหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี พบว่า เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ทั้งจากลักษณะที่ราบลุ่มแม่น้ำ ลำห้วย และแนวเทือกเขาโอบล้อม ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดึงดูดให้ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดศรีสะเกษอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันในพัฒนาการทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของศรีสะเกษให้มีลักษณะโดดเด่นที่มีความผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างดี

จังหวัดศรีสะเกษจึงถือเป็นดินแดนปราสาทขอม หากแต่ยังได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ ส่วยหรือญว เขมร ลาว เยอ ทั้งนี้กลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์ได้เข้ามาแทนที่และอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างผสมผสานกลมกลืน

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์และการวิจัยในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากหลักฐานเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดีในบริบททางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่ออธิบายวัฒนธรรมขอมจากจารึกที่พบในปราสาทขอมช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 บริเวณจังหวัดศรีสะเกษ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี และแวดวงอาณานิคมศึกษาได้อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร.2539 ทำเนียบโบราณสถานขอมในประเทศไทย เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, กองแก้ว วีระประจักษ์.2553 จารึกปราสาททามจาน. นิตยสารกรมศิลปากร, ปีที่ 53

ฉบับที่ 4 ก.ค.-ส.ค., น.32-45.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ.2544. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์**

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.

จังหวัดศรีสะเกษ.2529 **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดศรีสะเกษ.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์เทพนิมิตการพิมพ์.

เต็ม วิชาคย์พจนกิจ.2530. **ประวัติศาสตร์อีสาน.** กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

พรณิ ฉัตรพลรัตน์ และคณะ. **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.**

กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

พระสุนทรราชเดช (แช่ ประทุชาติ).2472 พงศาวดารภาคอีสาน. พิมพ์ในงานปลงศพหม่อมทรัพย์ ศรีรัช

ณ อุทยานแห่งหม่อมเจ้านิสากร ศรีรัช วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2472.

ไพฑูรย์ มีกุล. 2517. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน พ.ศ. 2436-2453.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์คุรุสภา.

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2546. **แอ่งอารยธรรมอีสาน.** กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2546.

สุภัทรดิศ ดิศกุล (ม.จ.). 2522. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000.** กรุงเทพมหานคร :

สำนักนายกรัฐมนตรี.

สิงหะ ชโยจ และคณะ. 2531. **งานทำบุญฉลองอายุครบ 6 รอบ พระราชสิทธิโกศลเจ้าคณะ**

จังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : เจริญกิจการพิมพ์.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ. **สถิติข้อมูลประชากร.** เข้าถึง 25 พฤศจิกายน 2556.จาก www.sisaket.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. 2556. **ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม.**

<http://province.m-culture.go.th/sisaket> เข้าถึงวันที่ 25 พฤศจิกายน 2556.

สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ. 2555. **สถิติการเกษตรกรรม ประมง และป่าไม้ในจังหวัดศรีสะเกษ.**

ศรีสะเกษ : สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ. 2554. **รายงานพื้นที่เพาะปลูกหอมแดงจังหวัดศรีสะเกษ.** ศรีสะเกษ :

สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รศ.119 ร.5 ยธ.5.6/38 พระราชดำรัสเปิดทางรถไฟสายนครราชสีมา

เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม รศ.119.

หอสมุดวชิรญาณ. 2506. **ประชุมพงศาวดาร ภาค 4. พระนคร :** โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. 2529. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15-16.**

กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

-----2529. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17-18.** กรุงเทพมหานคร :

หอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร.

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้า เพื่อใช้ในกิจการภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Design and Development the Loincloth Products to use within area of Sisaket Rajabhat University.

ดร.จักรพันธ์ โสมะเกษตริน

บทคัดย่อ

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้า เพื่อใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนการทอผ้าขาวม้า ประโยชน์ใช้สอย และวิเคราะห์ความงามของผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ศึกษากรรมวิธีการผลิตผ้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ในด้านกระบวนการผลิต การออกแบบลวดลาย และการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้แยกกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้ที่มีความรู้ และประสบการณ์ทั่วไปเกี่ยวกับผ้าทอมือและการทอผ้า จำนวน 30 คน ใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ผลิตและผู้จำหน่ายหัตถกรรมจากผ้าทอมือ จากกลุ่มผู้ผลิตหัตถกรรมผ้าทอมือโดยตรง จำนวน 30 คน และประยุกต์ใช้ผ้าทอมือในงานหัตถกรรมต่าง ๆ จำนวน 60 คน ใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผลการวิจัย พบว่า

1) แบบแผนการทอผ้าขาวม้า ประโยชน์ใช้สอย และวิเคราะห์ความงามของผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การทอผ้าที่กำหนดแบบแผนที่สืบทอดกันมาแต่บรรพกาลตั้งแต่ลักษณะนิสัย แนวความคิด ค่านิยม และภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมกันมา การทอผ้าจึงมีลวดลายสีสันอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแม้ว่าวัฒนธรรมจากสังคมสมัยใหม่จะเปลี่ยนไปตามกระแสเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม แต่ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นเสมือน การบันทึกเรื่องราวถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังให้ได้เล็งเห็นคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมที่แท้จริง ผ้าไม่เพียงแต่จะใช้สวมใส่เป็นอาภรณ์ปกปิดร่างกายได้เท่านั้น ยังสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น กระเป๋า เข็มกลัด พวงกุญแจ ดอกไม้ประดิษฐ์ ผ้าพันคอ หรือแม้กระทั่งประโยชน์ในการตกแต่ง สิ่งห่อหุ้มเฟอร์นิเจอร์ หรือเครื่องเรือน

2) กรรมวิธีการผลิตผ้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ในด้านกระบวนการผลิต การออกแบบลวดลาย และการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ความผูกพันจากต้นรากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างไทยลาว ไทยเขมรทำให้ทั้งสองชาติพันธุ์มีการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมลาวที่มีความต่อเนื่องยาวนานและเข้มข้นทำให้ลาวเป็นผู้ถ่ายทอดมากกว่าเป็นผู้รับ รูปลักษณ์ของปัจเจกที่สื่อแสดงออกทางวัฒนธรรม

การแต่งกายผ้าทอในกลุ่มตระกูลไหมีลักษณะสามารถแบ่งแยกแยะออกเป็นกลุ่ม ๆ จากความแตกต่างของลวดลายและสีสันทของผ้า ฉะนั้นลวดลายจึงเป็นเครื่องมือในการจัดประเภทกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ปรากฏการณ์สากลของสงครามมนุษย์ตั้งแต่ระดับของสังคมดั้งเดิมจนถึงสังคมระดับเมือง คือนับถือสัตว์ บางสังคมยกย่องสัตว์เป็นบรรพบุรุษ เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยลาว ปรากฏผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับงู สัญลักษณ์สำคัญในสังคมลาว ที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพื้นที่วัฒนธรรม นาคเป็นความหมายของสังคม โดยเฉพาะศรัทธาดั้งเดิมของวัฒนธรรมถูกสร้างบนพื้นฐานสุนทรียะทางศิลปกรรมศรัทธาของสังคมและอุดมการณ์ของมนุษย์ที่มีความหมายสังคมแห่งความบริสุทธิ์ เทคนิคการทอ การออกแบบลวดลายผ้าเป็นการสร้างภาพในบริบททางสังคม เป็นสื่อความหมายที่ตอกย้ำความจริงทางสังคม ลวดลายแต่ละลายถูกจัดอยู่บนผืนผ้าที่เน้นน้ำหนักความสำคัญแตกต่างกัน ขนาดของลวดลายแสดงถึงความแตกต่างทางอายุและคุณค่าความดีทางสังคม หญิงสาวจะนุ่งผ้าชิ้นที่ลายตีนใหญ่ ส่วนคนแก่จะนุ่งลายเล็ก คุณค่าของหญิง วัดขนาดจากขนาดลวดลายบนผืนผ้าถ้าผลิตลวดลายมากแสดงว่าเป็นผู้หญิงขยัน จากที่กล่าวมา การผลิตผ้าทอล้วนอยู่บนพื้นฐานความคิดในเรื่อง ความงาม คุณค่า และประโยชน์ใช้สอย ซึ่งเกิดจากอิทธิพลและความเชื่อต่าง หล่อหลอมให้เกิดกระบวนการ ซึ่งได้รับการพัฒนาจากบรรพกาลจนเกิดเป็นเทคนิควิธีที่หลากหลายตอบสนองความต้องการในแง่ของคุณค่าประโยชน์ใช้สอย

3) การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ พบว่า วัตถุประสงค์ประเภทเส้นใยที่นำมาผลิตเป็นผ้าขาวม้านั้น มีคุณสมบัติการต้านทานแรงดึงสูงสุด เมื่อนำมาทอเป็นผืนทำให้สามารถนำมาแปรรูปเป็นสินค้าได้ทุกชนิด จึงทำให้ผู้วิจัย ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้ ให้สอดคล้องกับความต้องการ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในมหาวิทยาลัย และการประดับตกแต่งอาคาร ของฝาก ของใช้ ของที่ระลึก ฯลฯ ล้วนแล้วเกิดจากคุณสมบัติของผ้าที่ผ่านการพัฒนา ทั้งเส้นใย เทคนิคการย้อม เทคนิคการทอ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ สอดคล้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านม่วง จังหวัดอุดรธานีแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา ทำความเข้าใจเกี่ยวกับผ้าขาวม้า ทั้งการวิเคราะห์รูปแบบ ลวดลาย สีสันท

คำศัพท์ : การออกแบบ, การพัฒนาผลิตภัณฑ์, ผ้าขาวม้า, กิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Abstract

The aims of the study were firstly; to study the pattern weaving, utility, analyze the beauty of the hand-made loincloth use within area of Sisaket Rajabhat University. Secondly, to collect information about Loincloth wearing pattern, utility and analyze beauty of hand-made Loincloth in Sisaket province. Thirdly, to study process of production hand-made clothes in the province on production, designing, and hand-made Loincloth product design in the province to design and develop hand-made Loincloth products for using within area of Sisaket Rajabhat University.

Researcher used a purposive sampling from 2 groups; there were 30 local scholars, or experienced scholars known about hand-made clothes weaving and 30 manufacturer and supplier of hand-made cloth and crafts.

The results found that :

1) The pattern weaving, utility, analyze the beauty of the hand-made loincloth in Sisaket province found that weaving pattern inherited from primeval character concepts, values and wisdom that has accumulated well. Weaving has colorful pattern as a unique culture. Although a modern society would be change according to the change of economy, politics and society but local arts and crafts still have relation with culture in life style as a recorded story passed on to generations to spot the real value of art and craft indeed. Clothes are not only use as garments to cover the body but it can also be various products such as bag, brooch, key holder, artificial plant, scarf, or even useful for decoration, furniture cover or furniture.

2) The process of hand-made clothes in the Sisaket province, found that the commitment from the historical and cultural roots between Thailand and Laos. Thailand and Khmer have been accepted of each other culture, especially Lao culture have been accepted for a long time and intensive relations. This makes Lao continuity convey culture more than only appearance of individual media cultural dress expression. Fabrics clothes in Tai group have its characteristics. It can divide into difference patterns and fabrics colors. These patterns are tools to classify ethnic and cultural groups, as well, the international phenomenon of human society from the primitive society or the city society.

Laos societies respected animals as their ancestors as symbols of social recognition value families, historical evidence of cultural productivity.

Thailand appeared on social symbolic snake which appearing in the abundant area. Naga culture as the meaning of particular faith's traditional culture has been built on a foundation of faith for art aesthetic ideals of human society and the social meaning of abundance. Technical weaving and pattern design creates a picture in a meaningful for social context that reinforces social reality. Each pattern is on the fabric that highlights the importance of different size and weight of pattern. It represents a different age and social value. The young female wears a big-footed wrap around skirt but elders wear a small pattern. The value of female measures from size and clothes pattern. The variety patterns of the products indicate that female is very diligent. Therefore, the production of plain clothes weaving based on idea of beauty, value and utility which is caused by an influence and various faiths. The process that developed technique from the past has been created in variety of methods in term of its functional value and utility.

3) The design and development of the products found that fiber raw materials used to produce loincloth has highest tensile. When it used in a piece of woven it can be processed into products of several kinds. Researcher has studied appropriate form to be used in order to needs with the way of living of people at the university included building decoration, gift items, souvenir, etc. All kind of these originated from developed clothes even through fiber, dyeing technique, weaving technique, and design new type product in accordance with Ban Muang community's products in Udonthani province. It showed that development of products from loincloth was necessary to be study, to analysis and to understand about loincloth' format, pattern and color.

Keywords : Design, Development the Loincloth Products, Sisaket Rajabhat University

บทนำ

คนไทยรู้จักใช้ผ้าขาวม้ามาตั้งแต่ สมัยพุทธศตวรรษที่ 16 ถ้านับเวลาย้อนไป จะตรงกับ ยุคสมัยเชียงแสน ในสมัยเชียงแสนผู้หญิงมักนุ่งผ้าถุง ส่วนผู้ชายเริ่มใช้ผ้าเคียนเอว (ผ้าขาวม้า) ซึ่งได้ วัฒนธรรมมาจากไทยใหญ่ (ไทยใหญ่ใช้โพกศีรษะ) ส่วนไทยเรายังมุ่นมวยผมอยู่เมื่อเห็นประโยชน์ ของผ้าจึงนำมาใช้บ้าง แต่เปลี่ยนมาเป็นผ้าเคียนเอว เมื่อเดินทางไกลจึงนำมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวก ซึ่งให้ประโยชน์มาก เช่น ใช้ห่ออาวุธ และเก็บสัมภาระในการเดินทาง ปูที่นอน นุ่งอาบนํ้า ใช้เช็ดร่างกาย คลุมหัวกันแดด หรือ ทำเปลบ้างใช้ทำผ้าเคียนเอว ซึ่งจะทอเป็นลายตารางเล็ก ๆ

นิยมใช้ด้ายหลายสี อีกทั้งสีและลายยังมีความแตกต่างกันตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น อย่างทางภาคกลางใช้เป็นลายสก๊อต แต่ทางอีสาน ใช้เป็นตาเล็ก (ทะนุพงศ์ กุสุมา ณ อยู่ธยา. 2556)

ในปัจจุบันผ้าขาวม้าจัดเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทผ้าและสิ่งทอที่มีการทอกันอย่างแพร่หลายทั่วทุกภาคของประเทศไทยเพื่อนำมาจำหน่ายในรูปแบบผ้าผืน มีลักษณะการทอ斜สี่ เป็นลายทางหรือลายตาหมากรุก เดิมการทอผ้าขาวม้าเป็นการทอเพื่อใช้ในครอบครัว และสตรีแทบทุกคนในหมู่บ้านจะทอเป็น เนื่องจากการได้รับการสอนสืบทอดต่อ ๆ กันมา และเมื่อเหลือใช้ก็นำมาจำหน่ายบ้าง จึงมีการรวมกลุ่มกันขึ้นในหมู่บ้าน เป็นการทอเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมจากการทำนา เป็นผลิตภัณฑ์ ที่มีการผลิตและจำหน่ายทั่วทุกภาคของประเทศไทย ผ้าขาวม้าที่ทอด้วยมือมีขนาดความกว้างประมาณ 80-90 เซนติเมตร และยาวประมาณ 180-200 เซนติเมตร ส่วนใหญ่เป็นผ้าที่ทอมาจากฝ้าย ถ้าใช้วิธีการทอแบบทอลายขัดธรรมดา ราคาขายส่งประมาณผืนละ 50-70 บาท และราคาขายปลีกประมาณผืนละ 70-90 บาท แต่ถ้ามีการทอตกแต่งลวดลาย เช่น การทอขีด ราคาขายส่งก็อาจเพิ่มขึ้นถึงประมาณผืนละ 120-250 แล้วแต่ขนาดและลวดลาย ปริมาณการผลิตผ้าขาวม้าโดยเฉลี่ย 5 เมตรต่อคนต่อวัน

จากที่กล่าวมาจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าเพื่อใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนการทอผ้าขาวม้า ประโยชน์ใช้สอย และวิเคราะห์ความงามของผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ศึกษากรรมวิธีการผลิตผ้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ในด้านกระบวนการผลิต การออกแบบลวดลาย และการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับ ใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนการทอผ้าขาวม้า ประโยชน์ใช้สอย และวิเคราะห์ความงามของผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตผ้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ในด้านกระบวนการผลิต การออกแบบลวดลาย และการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

กรอบแนวความคิดของการวิจัย

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้า เพื่อใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดในการวิจัย โดยใช้ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน และผู้ประดิษฐ์กับสิ่งประดิษฐ์ ของ Douglas D. Anderson ซึ่ง วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ (2534) กล่าวว่า องค์กรประกอบทั้ง 5 ประการต่อไปนี้เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสิ่งประดิษฐ์ คือ แนวคิดสร้างสรรค์ของศิลปินและผู้ประดิษฐ์ ศิลปินจะมี Mental Image คือ คิดวางแผนรูปแบบ และรายละเอียดของส่วนประกอบทุกส่วนไว้ในใจก่อนลงมือสร้าง ดังนั้น ผลงานจึงสะท้อนประสบการณ์และบุคลิกของผู้สร้าง

- จุดประสงค์ในการสร้าง
- วัสดุในการสร้าง
- อุปกรณ์ในการสร้าง
- ความสามารถของผู้ผลิต
- ประสบการณ์ที่มีต่อสิ่งประดิษฐ์

จากทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินและผู้ประดิษฐ์นี้มีอิทธิพลต่อภาพพจน์ในสมองของศิลปินผู้สร้างสิ่งประดิษฐ์ ทำให้ผู้วิจัยนำทฤษฎีนี้มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

1. ผู้รู้ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้ที่มีความรู้ และประสบการณ์ทั่วไปเกี่ยวกับผ้าทอมือและการทอผ้า ไม่น้อยกว่า 30 คน

2. ผู้ผลิตและผู้จำหน่ายหัตถกรรมจากผ้าทอมือ ได้แก่ ผู้ที่ได้รับรายได้จากการผลิตหัตถกรรมจากผ้าทอมือ แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

2.1 ผู้ผลิต ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มผู้ผลิตหัตถกรรมผ้าทอมือโดยตรง จำนวน 30 คน และประยุกต์ใช้ผ้าทอมือในงานหัตถกรรมต่าง ๆ จำนวน 60 คน

2.2 ผู้จำหน่าย ได้แก่ ตัวแทน องค์กร หรือผู้ทำหน้าที่รับซื้อเพื่อนำผ้าทอมือไปประยุกต์ใช้ผ้าในงานหัตถกรรมต่าง ๆ สำหรับการจำหน่าย จำนวน 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการสังเคราะห์หาบทสรุปของรูปแบบหัตถกรรม

ผลการวิจัย

1. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนการทอผ้าชาวม้า ประโยชน์ใช้สอย และวิเคราะห์ความงามของผ้าชาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า

ในการออกแบบสร้างสรรค์สิ่งทอพื้นเมืองศรีสะเกษ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนอีสานในอดีต และในจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบไปด้วยอิทธิพลต่าง ๆ ดังนี้

อิทธิพลทางธรรมชาติ

จากการศึกษา พบว่า สภาพแวดล้อมในท้องถิ่นอีสานมีบรรยากาศเฉพาะตัว ซึ่งจะแสดงความงามออกมาในแต่ละฤดูกาลที่แตกต่างกัน บางแห่งจะเรียกปฏิทินฤดูกาล เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งอิทธิพลทางฤดูกาลจะเป็นตัวบ่งชี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือนหรือแต่ละฤดูกาล มักจะเกี่ยวข้องกับการทำนา หรือฤดูกาลก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว

อิทธิพลด้านศาสนา

จากการศึกษา พบว่า ระบบความเชื่อหรือสถาบันทางศาสนามีบทบาทอย่างมากต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนศรีสะเกษตั้งแต่เกิดจนตาย และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางด้านการเกษตรตลอดจน มีความสำคัญต่อความมั่นคงหรือความสงบสุขภายในชุมชน การทำบุญตามประเพณีของคนอีสาน ได้แก่ ฮีตสิบสองที่มีพุทธศาสนาเป็นแกนกลางเกือบทุกฮีต ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วจะเป็นบุคคลที่มีจิตใจสะอาด มีบุญตายไปได้ขึ้นสวรรค์ หรือบางคนก็มีความเชื่อว่าจะได้ไปสู่นิพพาน

อิทธิพลด้านประเพณี

จากการศึกษา พบว่า การปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสอง ได้ถือปฏิบัติกันมาจนสามารถใช้เป็นกฎเกณฑ์ยึดถือเป็นจารีตประเพณี เพื่อเป็นการร่วมมือร่วมใจกันยึดมั่นในแนวทางการปฏิบัติเพื่อเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว การใส่เสื้อเพื่อประกอบพิธีกรรมตามกาลเทศะ และยังเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรมอันดี

อิทธิพลด้านการดำเนินชีวิต

จากการศึกษา พบว่า ในการดำเนินชีวิตของคนศรีสะเกษนั้น ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ และสภาพอยู่กับสภาพดิน ฟ้า อากาศ โดยประกอบอาชีพด้วยการทำอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ และทำสวน มีการประดิษฐ์คิดค้นทำเครื่องใช้ขึ้นเอง เช่น เครื่องจักสาน และงานหัตถกรรมต่าง ๆ มีสภาพที่อยู่อาศัยเป็นบ้านใต้ถุนสูงเพื่อใช้ใต้ถุนบ้านสร้างเป็นคอกสัตว์ และมีบ้านที่มีลักษณะเป็นบ้านแบบคูบต่อเล้า มีชนบ้านเพื่อใช้ในการพักผ่อน กินอาหารที่มีตามธรรมชาติ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทอเอง มีทั้งทอด้วยฝ้ายและทอด้วยไหม ส่วนเครื่องประดับผู้หญิงจะนิยมเครื่องประดับที่ทำด้วยเงิน ส่วนผู้ชายจะนิยมประดับกายโดยการสักลาย มีการดำเนินชีวิตที่เคารพผู้นำและการยอมรับผู้นำ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางพิธีกรรม และผู้นำทางฆราวาส นิยมการละเล่นและความบันเทิง

อิทธิพลด้านด้านการศึกษา

จากการศึกษา พบว่า สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มคน ดังนี้ การสอนหญิง ได้แก่ การสอนให้เจียมตัว ให้รู้จักตนเอง สอนไม่ให้เป็นคนได้ใหม่แล้วลืมเก่า สอนให้เป็นคนรักนวลสงวนตัว สอนให้รู้จักหน้าที่ของภรรยา สอนให้เป็นคนสำรวม การสอนชาย ได้แก่ สอนไม่ให้เล่นการพนัน สอนไม่ให้เป็นคนเจ้าชู้ สอนให้เป็นคนมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ การสอนคนทั่วไป ได้แก่ สอนให้เป็นคนมีศีลธรรม สอนให้รู้ความ ไม่แน่นอนของชีวิต สอนหลักในการวางตน

อิทธิพลทางความเชื่อ

จากการศึกษา พบว่า คนอีสานมีความเชื่อเรื่อง “ฤกษ์” เช่นเดียวกับคนไทยในภาคอื่น ๆ ซึ่งความเชื่อในเรื่องฤกษ์ ซึ่งมีอิทธิพลในวิถีชีวิตของคนชาวอีสาน ฤกษ์มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนอีสานมาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันเพราะถือว่าการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญอันเป็นสิริมงคลของชีวิตนั้น นอกจากจะทำพิธีให้ถูกต้องตามกำหนดคกกฎเกณฑ์แล้วพิธีนั้นต้องทำในห้วงเวลา ที่ถือว่าเป็นฤกษ์ดีอีกด้วย พิธีกรรมนั้น ๆ จึงจะสัมฤทธิ์ผลอันสมบูรณ์

การวิเคราะห์ประโยชน์ใช้สอย

จากการศึกษาด้านประโยชน์ใช้สอย พบว่า ความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย เป็นตัวกำหนดในการสร้างรูปทรง โครงสร้างลวดลาย และการเลือกใช้เครื่องมืออุปกรณ์ โดยเฉพาะผ้าแสดงถึงความฉลาดของช่างทอผ้าพื้นบ้านได้เป็นอย่างดีว่ามีความเข้าใจในหลักของการสร้างรูปทรงอย่างง่าย ๆ แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน มีคุณค่าในการใช้สอยที่สอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นคุณค่าของผ้าในด้านประโยชน์การใช้สอยที่สามารถเลือกได้ ตามความเหมาะสม ผ้านอกจากต้องใช้ในชีวิตประจำวัน คือ ใช้สำหรับนุ่ง ห่ม และผ้าที่ใช้ในทางศาสนาแล้ว คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยยังมีมุมมองต่าง ๆ ดังนี้

คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยจะมีความสัมพันธ์ตามขนาดของผ้า ขนาดของผ้าจะเป็นตัวกำหนดประโยชน์ของผ้าที่ผู้ทอจะต้องใช้ฟืมเป็นตัวกำหนดขนาด เช่น กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว นิยมใช้ฟืม ขนาด 4 หลบ ความยาว 20 ซม. ทำผ้าหัวขึ้น ฟืม 6 หลบ ความยาว 30 ซม. ทำถุงย่าม ฟืม 12 - 14 หลบ ประมาณ 62 - 65 ซม. ทำผ้าหมอนขิด ผ้าพุก ปลอกผ้าห่ม ฟืม 14 หลบ ความยาว 85 ซม. ทอผ้าฝ้าย ดัดเสื่อ ทอพูก ปลอกผ้าห่ม ฟืม 20 - 22 หลบ ความยาว 115 ซม. ทำผ้าห่ม ฟืม 22 - 25 หลบ ความยาว 65 ซม. ทำผ้าสไบ ผ้าแพรว ในกลุ่มวัฒนธรรมมอญ - เขมร ใช้ฟืม 16 - 18 หลบ ขนาด 75 - 80 ซม. ทำผ้าขาวม้า ฟืม 25 - 28 หลบ ความยาว 82 - 102 ซม. ทำขึ้นใหม่ ฟืม 35 - 45 หลบ ความยาว 102 ซม. ทำผ้าขึ้นใหม่ ผ้าไหม โสร่งไหม ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช นิยมใช้ฟืม 55 หลบ ความยาว 105 ซม. ทำผ้าขึ้นใหม่ ฟืมที่เป็นตัวกำหนดขนาดของผ้า มี 2 ชนิด คือ ฟืมชัน และฟืมช้า ฟืมชันนิยมทำขนาด 25 - 30 หลบ ใช้ทอผ้าไหมเส้นเล็ก เนื้อละเอียด เพื่อใช้ตัดเสื่อ ผ้าขึ้น หรือผ้าโสร่ง ส่วนฟืมช้าใช้ทำผ้าฝ้าย มีขนาด 12 - 14 หลบ ใช้ทอผ้าขาวม้า ผ้าทำพูก ผ้าทำหมอน และผ้าดัดเสื่อ ฟืมขนาด 20 หลบ ถึง 22 หลบ ใช้ทอผ้าห่มและผ้าถุง

กรรมวิธีการทอที่หลากหลายยังเป็นตัวกำหนดประโยชน์ใช้สอยของผ้า เช่น การทอขิดตีนขึ้น ซึ่งทำให้ผ้ามีน้ำหนักและมีความทนทานมากยิ่งขึ้น เมื่อเย็บเข้ากับขึ้นจะทำให้ชายผ้าสอบเข้าและมีน้ำหนัก ในอดีตผู้หญิงอีสานต้องทำนา การใช้ผ้าถุงที่ทำจากฝ้ายเมื่อแช่น้ำนาน ๆ ทำให้ผ้าเปื่อยเร็ว เมื่อต่อตีนขึ้นเข้าไปสามารถใช้งานได้นานมากกว่าเดิม และการทอผ้าห่มเหยียบของชนกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว เป็นการทอยกเลิกกั่ว และลายขนมเปียกปูน ทำให้ผ้ามีความหนาและทน เพราะผ้าห่มต้องเกิดการเสียดสีกับร่างกายจึงต้องทอแบบยกดอกเพื่อเพิ่มความหนา

ลายผ้าบอกถึงประโยชน์และการนำไปใช้ ผ้าที่ใช้ในงานบุญประเพณี วัฒนธรรมของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นงานบวชงาน งานบายศรีสู่ขวัญ ตลอดจนงานแต่งงานของคู่บ่าวสาว จะนิยมนำผ้าไหมพื้นเรียบมาตัดเป็นชุดสวมใส่ในพิธีการ ซึ่งมีความเชื่อว่าผ้าไหมพื้นเรียบถ้านำมาใช้ในงานพิธีการต่าง ๆ จะก่อให้เกิดเป็นสิริมงคล เสริมราศรี บารมี อำนาจให้กับตนเองมากขึ้น และทำให้ผู้ที่พบเห็น ยำเกรง ความโดดเด่นของผ้าไหมพื้นเรียบอยู่ที่ผู้ที่มีความชำนาญในการใช้การกระแทกที่ด้วย ความแรงสม่ำเสมอ ทำให้เนื้อผ้าเหนียวแน่น ไม่มีรอยโปร่งบางเป็น ช่วง ๆ เนื้อผ้าจะเป็นมันเงาสะท้อนแสงได้ดีและเห็นความสวยงามอ่อนช้อยของเส้นไหมพื้นเรียบที่ไม่มีขีดรอยดำหนิ

สำหรับผ้าไหมทางกระรอกคู่ เป็นผ้าทอโบราณย้อมสีด้วยครั่ง มีลักษณะเป็นผ้าพื้นแทรกด้วยด้ายควบ 2 – 4 กระสวย เว้นช่องเป็นสีพื้น 4 – 8 กระสวย ทอเป็นลายขัดธรรมดา 2 ตะกอ และใช้วิธีการควบเส้นใยไหม 2 สี เข้าด้วยกันทำให้เนื้อผ้าดูเลื่อมและกระเพื่อมคล้ายพวงหางกระรอก เดิมนิยมใช้เป็นผ้าสำหรับสุภาพสตรี และให้บุตรหลานนุ่งห่มในประเพณีบวชนาค และด้วยความสวยงามแบบกลมกลืนของสีผ้า ทำให้สามารถดัดแปลงตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าแบบต่าง ๆ ได้มากมาย

จากการศึกษาข้อมูล พบว่า การทอผ้าที่กำหนดแบบแผนที่สืบทอดกันมาแต่บรรพกาลตั้งแต่ลักษณะนิสัย แนวความคิด ค่านิยม และภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมกันมา การทอผ้าจึงมีลวดลายสีสันอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแม้ว่าวัฒนธรรมจากสังคมสมัยใหม่จะเปลี่ยนไปตามกระแสเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม แต่ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นเสมือนการบันทึกเรื่องราวถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังให้ได้เล็งเห็นคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมที่แท้จริง ผ้าไม่เพียงแต่จะใช้สวมใส่เป็นอาภรณ์ปกปิดร่างกายได้เท่านั้น ยังสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น กระเป๋า เข็มกลัด พวงกุญแจ ดอกไม้ประดิษฐ์ ผ้าพันคอ หรือแม้กระทั่งประโยชน์ในการตกแต่งสิ่งทอห่มเฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือน

การวิเคราะห์ความงามของผ้า

จากการศึกษา พบว่า การทอผ้าของชาวศรีสะเกษ นอกจากมีจุดประสงค์หลักคือ ทอผ้าเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลักและยังใช้ในโอกาสพิเศษแล้ว ผ้ายังแสดงถึงคุณค่าต่าง ๆ การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการประเมินคุณค่าผ้าทอมือในด้านความงาม คุณค่าทางอารมณ์ คุณค่าทางด้านประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

คุณค่าด้านความงาม

จากการศึกษาคุณค่าด้านความงามของผ้าศรีสะเกษ พบว่า คุณลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของผ้าแต่ละชนิดของคนอีสาน ความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น เทคนิควิธีเฉพาะของผ้าแต่ละชนิดแสดงถึงความงามเฉพาะ ซึ่ง คุณลักษณะพิเศษที่เกิดจากกรรมวิธีการทอ การกำหนดระเบียบแบบแผนและมีขอบเขตในการสร้างสรรค์ผลงานในเรื่อง สี สัดส่วน เส้นหรือลวดลาย จังหวะการวางลวดลายตลอดจนเทคนิควิธีการเฉพาะ ล้วนเป็นความงามทางศิลปะที่ผู้สร้างหรือผู้ทอสรรสร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความงาม ความสมดุลของสีและการจัดวางลวดลายซึ่งจะมีอยู่ในผ้าทอของอีสาน โดยยกตัวอย่างผ้าที่ชาวอีสาน ทุกกลุ่มวัฒนธรรมนิยมทอ ดังต่อไปนี้

ผ้าพื้น คือ ผ้าที่มีกรรมวิธีการทอขัดกันระหว่างเส้นยืนและเส้นพุ่ง ผ้าพื้นเป็นผ้าที่ส่วนใหญ่ใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่มีการตกแต่ง หรือสีลวดลายที่ซับซ้อน ถ้าเป็นฝ้ายก็มักเป็นชุดใส่ทำมาหากิน และถ้าเป็นผ้าไหมก็ทำสำหรับโอกาสพิเศษ ส่วนมากวางโครงสร้างเส้นยืนกับเส้นพุ่ง สีเดียวกัน ความงามของผ้าพื้นอยู่ที่การวางโครงสร้างของเส้นยืนและเส้นพุ่งที่มีสีตัดกัน ทำให้เกิดสีเหลือบ การทอผ้าพื้นให้เกิดความงามมีเทคนิควิธีมากมาย เช่น วัฒนธรรมไทย-ลาว นิยมทอผ้าพื้นย้อมคราม วางโครงสร้างเส้นยืนถี่ห่างของพื้นเมื่อพุ่งเส้นพุ่งผ่านทำให้เกิดคุลองค์ที่สวยงาม กลุ่มวัฒนธรรมมอญ-เขมร ใช้ไหมน้อยหรือไหมชั้น 1 ทอผ้า ทำให้เนื้อผ้ามีความบางเบา ไหมน้อย เมื่อย้อมด้วยสีธรรมชาติแล้วจะมีความงาม มันวาว และเพิ่มเทคนิคพิเศษโดยใช้กระสวย 2 วางพุ่งผ่านก่อให้เกิดลายสลับทับซ้อนกันเป็นธรรมชาติสวยงาม

ผ้ามัดหมี่ คนอีสานนิยมทอผ้ามัดหมี่ที่ทำด้วยฝ้ายและไหม ซึ่งส่วนใหญ่ผ้ามัดหมี่จะมัดเฉพาะเส้นไหมพุ่ง แต่จะมีมัดย้อมทางเส้นยืนและเส้นพุ่งในผืนเดียวกันคือ ผ้าอ้อมปรมของชนกลุ่มวัฒนธรรมมอญ-เขมร ผ้ามัดหมี่ เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองที่ใช้กรรมวิธีในการย้อมสีที่เรียกว่า การมัดย้อม เพื่อให้ผ้าที่ทอเกิดเป็นลวดลายสีต่าง ๆ เอกลักษณะอันโดดเด่นที่ก่อให้เกิดความงามอยู่ตรงที่รอยซึมของสีที่วิ่งไปตามบริเวณของลวดลายที่ผูกมัดก่อให้เกิดความงามจากการเลื่อมล้ำกันในตำแหน่งต่าง ๆ ของเส้นด้าย ที่ถูกวางตำแหน่งโดยอาศัยรูปทรงทางเรขาคณิตและการต่อลายการทอผ้าข้างทอได้ออกแบบลวดลาย ที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดโดยอาศัยหลักพื้นฐานของการออกแบบจากลวดลายเรขาคณิต ลวดลายผ้า มีการซ้ำ ของลวดลาย ในลักษณะแนวนอน แนวตั้ง เส้นหยักหรือซิกแซ็ก ลักษณะเฉียง ลักษณะตาหมากรุก แบบขั้นบันได โดยอาศัยการต่อลายในลักษณะต่าง ๆ คือ การต่อลายในลักษณะเหลี่ยม การต่อลายในลักษณะเรียงอิฐแนวนอนและแนวตั้ง การต่อลายในลักษณะขนมเปียกปูน การต่อลายในลักษณะสามเหลี่ยม ลักษณะลวดลายตาข่าย ลักษณะหกเหลี่ยม ลักษณะรูปพัด และวงกลม ซึ่งจากการออกแบบลวดลายและการต่อลายในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของช่างทอในการสร้างสรรค์ผลงานที่ก่อให้เกิดความงามเฉพาะผ้าแต่ละผืนที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะที่โดดเด่นและความงามของผ้าทอเฉพาะกลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมไทย - ลาว นิยมใช้สีธรรมชาติเป็นหลักในการย้อมและนิยมใช้เส้นยืนด้วยสีโทนเข้มย้อมด้วยคราม ในกลุ่มชนวัฒนธรรมมอญ - เขมร นิยมมัดหมี่โทนสีเข้มดำจากมะเกลือ และมีเทคนิคพิเศษเฉพาะถิ่นที่เรียกมัดหมี่โฮล

ความงามของผ้าโฮล คือ เป็นผ้าที่เน้นสีสันทึบและลวดลายให้ดูเด่นสะดุดตา มีลักษณะคล้ายใบไผ่เป็นลายริ้วขนาดกว้างประมาณครึ่งนิ้ว คล้ายกันใบไผ่สลับกับลายมัดหมี่ที่คล้ายใบไผ่ ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราชจะประยุกต์ลวดลายหมี่ให้มีสีสันทันให้วิจิตรมากยิ่งขึ้น และประยุกต์ลายจนเรียกว่าลายหมี่ประยุกต์ซึ่งมีความงามเสมือนงานศิลปะอย่างหนึ่งก็ว่าได้

ผ้าขิด คือ ผ้าที่ทอโดยวิธีใช้ไม้เขี่ยหรือสากัดซ้อนเส้นยืนขึ้นตามจังหวะที่ต้องการเว้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งให้เดินตลอด การเว้นเส้นยืนถี่ห่างไม่เท่ากันทำให้เกิดลวดลายต่าง ๆ ความงามของผ้าขิดเกิดจากส่วนประกอบของจุดและเส้นตรงสอดรัดประสานกันระหว่างเส้นยืนและเส้นพุ่ง ผ้าขิดที่ทอออกมาจะมีความงามตรงที่ลวดลายที่มีความนูนทรงเรขาคณิตและมีเหลือบ รูปแบบที่ได้จึงเป็นเส้นสีเหลี่ยมสามเหลี่ยม โดยการจัดโครงสร้างให้มีแนวตั้ง แนวนอน และแนวเฉียง ผ้าขิดที่นิยมทอกันมีอยู่หลายชนิดตามลักษณะประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักคือ ขิดหัวขึ้น ขิดตีนขึ้น ผ้าแพรวา และผ้าลายประดับซึ่งทอขึ้นพิเศษเพื่อประดับเสื้อ ความแตกต่างในการทอผ้าขิดในกลุ่มอีสานมีทั้งการทอด้วยผ้าฝ้ายและผ้าไหม กลุ่มวัฒนธรรมมอญ-เขมร และกลุ่มไทยโคราชจะทอผ้าขิดต่อเป็นตีนขึ้น ลักษณะการต่อตีนขึ้นของกลุ่มนี้นิยมใช้เชิงต่อจากตัวขึ้นก่อน แล้วจึงใช้ตีนขึ้นต่อจากเชิงอีกทีหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มไทย - ลาวอย่างเด่นชัด

ผ้าหางกระรอก ความงามของผ้าหางกระรอกคือลักษณะพิเศษมีสีเหลือบเป็นเงา มองดูคล้ายหางกระรอก ซึ่งเกิดจากกรรมวิธีควดตีเกลียวเส้นไหม 2 เส้น 2 สี เส้นแรกย้อมสีเหมือนเส้นยืน อีกเส้นย้อมสีให้กลมกลืนกันเหลือบกันทำให้เนื้อผ้าดูเลื่อมและกระเพื่อมคล้ายพวงหางกระรอก

เมื่อทอแล้วผิวของผ้าจะฟูเหลือบเงางามคล้ายทำให้ผ้ามีมิติ จึงนิยมเรียกผ้าชนิดนี้ว่าผ้าหางกระรอก สามารถใช้ทอทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย ชาวอีสานกลุ่มวัฒนธรรมมอญ-เขมร เรียกผ้านี้ว่า ผ้ากระนิว

ฝ้ายกดอก หมายถึง การยกเส้นยืนเพื่อที่จะสอดเส้นพุ่งเพื่อทำให้เกิดลวดลายนิยมทอทั้งผ้าฝ้ายยก และผ้าไหมยกเส้นพุ่งนั้นอาจเป็นฝ้ายหรือไหมสีอื่น เส้นด้ายยืนที่ใช้ทอฝ้ายกส่วนใหญ่ทำจากไหม ไหมเทียม ฝ้าย และด้ายใยผสม นอกจากฝ้ายกจะมีความงามตามกรรมวิธีการผลิตแล้ว การยกดอก ยังเพิ่มความแข็งแรงให้กับผืนผ้าอีกด้วย ความงามของฝ้ายก คือ การเกิดลายนูน คล้ายผ้าที่ปักด้วยดิน อาจใช้เส้นใยไหม หรือเส้นใยโลหะซึ่งได้แก่ด้นเงิน หรือด้นทองทอช่วยส่งลายให้เด่น ให้แลดูระยิบระยับตระการตา บางครั้งอาจพลิกแพลงโดยใช้ไหมธรรมดาทอสอดสลับด้นเงินหรือด้นทองก็ได้ ความงามของฝ้ายกที่ผสมผสานการใช้ด้นเงินด้นทองนั้นนอกจากเพิ่มความงามยังเพิ่มคุณค่าให้แก่ผ้าทอได้อีกด้วย การทอฝ้ายกมีขั้นตอนตั้งแต่การคัดเลือกเส้นใย การย้อมสี การขึ้นหูก ขึ้นกี่ การร้อยด้ายเข้าฟืม การเก็บตะกอกทำเส้นด้าย และการเก็บตะกอกทาลวดลาย จากนั้นจึงเริ่มทอ ซึ่งขึ้นอยู่กับความชำนาญและความคุ้นเคยกับลายที่ทอ

2. จากการศึกษากรรมวิธีการผลิตผ้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ในด้านกระบวนการผลิต การออกแบบลวดลาย และการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ้าขาวม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า

ผ้าฝ้าย

ผ้าฝ้าย คือ ผ้าที่ทอด้วยใยที่ได้จากฝ้าย เรียกรวม ๆ กันว่า ผ้าฝ้าย ผ้าฝ้ายจะนำไปใช้สอยในชีวิตประจำวันได้แทบทุกอย่าง รวมทั้งใช้ในพิธีกรรมและศาสนา เช่น เสื้อ กางเกง ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า ผ้าเปี่ยง ผ้าอ้อม ผ้าแขวนอู ผ้าผะเหวด รุง หมอน ผ้าห่ม ฯลฯ

ผ้าฝ้ายมีกรรมวิธีการทำง่ายกว่าผ้าไหม ชาวอีสานจะปลูกฝ้ายโดยใช้เมล็ดพันธุ์หว่านในไร่ประมาณเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ต้นฝ้ายจะเจริญงอกงามจนออกเป็นปุ๋ยฝ้าย เรียกว่า “ดอกฝ้าย” ดอกฝ้ายนี้ คือ ส่วนที่จะนำไปถักทอเป็นผืนผ้าต่อไป

การทอผ้านับว่าเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก จึงมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์แตกต่างกันไปในแต่ละขั้นตอน เครื่องมือในการทอผ้าไหมและผ้าฝ้ายจะเหมือนกัน นอกจากการทอที่จะทำให้มีลวดลายพิเศษจึงจะมีเครื่องมือที่แตกต่างออกไปตามชนิดของการทอนั้น ๆ

เครื่องมือในการทอผ้าฝ้าย

1. อีว เป็นเครื่องมือที่ใช้แยกเมล็ดออกจากปุ๋ยฝ้าย มีลูกหีบทำด้วยไม้ 2 ท่อน เป็นเกลียวบิดคล้ายสว่านยึดติดอยู่กับเหล็ก 2 ข้าง ท่อนล่างจะทำให้ยาวขึ้นออกไป มีมือหมุนเรียกว่า แขนอีว ใส่ฝ้ายเข้าไประหว่างลูกหีบแล้วหมุน ลูกหีบจะทำหน้าที่แยกเมล็ดออกจากปุ๋ยฝ้าย

2. กะเพียด สายดัด และไม้ดัดฝ้าย ฝ้ายที่อีวแล้วจะเกาะกันเป็นกระจุก ปั่นเป็นเส้น ไม่ได้จะต้องนำไปตี หรือดัดให้ขึ้นฟู การดัดจะดัดในกะเพียด ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายตะกร้า แต่ใหญ่กว่ากันลึกลงเข้าไป เวลาตีจะจับกะเพียดนอนลงและดัดฝ้ายในกะเพียดนั้น เพื่อไม่ให้ฝุ่นที่เกิดจากการตี หรือปุ๋ยฝ้ายกระจาย ส่วนสายดัด ทำด้วยไม้ไผ่ เหลาปลายทั้งสองข้างให้บางเพื่อให้อ่อนตัว มีเชือกยึดปลายทั้ง 2 ข้างเหมือนธนู สายดัด จะต้องใช้คู่กับไม้ดัดฝ้าย ซึ่งเป็น

ไม้กลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 6 นิ้ว เวลาตีจะนำฝ้ายที่อ้วนแล้วประมาณ 2 กำมือใส่ในกะเพียด มือซ้ายจับที่คันสายตีให้เชือกอยู่บนฝ้าย มือขวากำที่ไม้ตีฝ้าย แล้วตีที่สายตี สายตีจะตีฝ้ายให้แตกแหลกเป็นปุย การตีฝ้ายต้องตีให้ฝ้ายขึ้นปุยให้ทั่ว ถ้าตีไม่แหลกจะเส้นหรือป็นเป็นเส้นยาก เส้นฝ้ายจะไม่สม่ำเสมอและขาดบ่อย

3. ไม้ล้อฝ้าย ประกอบด้วยไม้ 2 ชิ้น ชิ้นแรกเป็นกระดานแผ่นเล็ก ๆ กว้างประมาณ 8 นิ้ว ยาวประมาณ 12 นิ้ว ชิ้นที่ 2 เป็นไม้ไผ่กลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ใช้สำหรับม้วนพันปุยฝ้ายที่ตีแล้วให้เป็นหลอด วิธีม้วนแบ่งปุยฝ้ายมาเล็กน้อยแผ่ออกเป็นแผ่นบาง ๆ เท้าฝ้ายมือบนแผ่นกระดาน วางไม้กลม ๆ ลงกลางแผ่นฝ้ายแล้วคลึงให้ฝ้ายม้วนพันไม้ให้แน่น แล้วถอดไม้ออกจะได้ปุยฝ้ายม้วนเป็นหลอด ๆ คล้ายมวนบุหรี่ทำไปจนหมดฝ้ายที่ตีไว้ แล้วใช้ผ้าห่อให้แน่นเพื่อไม่ให้หลอดฝ้ายฟูขึ้นอีกจะทำให้เส้นยาก

4. หลา บางแห่งเรียกว่า ไน ด้านขวามือเป็นวงล้อยึดติดอยู่กับหลัก 2 หลัก มีที่สำหรับจับเพื่อให้งลล้อนหมุนเรียกว่า แขนหลา จากหลักนี้จะไม่มีทำเป็นคานออกไปทางด้านซ้ายมือ ประมาณ 80-100 เซนติเมตร มีไม้แผ่นเล็ก ๆ ติดอยู่ที่ปลายไม้เรียกว่าหัวหลา ที่หัวหลาจะยึดติดอยู่กับเหล็กปลายแหลมยาวประมาณ 6 นิ้ว เรียกว่าเหล็กไน ระหว่างเหล็กไนกับวงล้อจะมีเชือกคล้องเรียกว่า สายหลา เมื่อหมุนวงล้อเหล็กไน ก็จะหมุนด้วยปุยฝ้ายที่เส้นหรือกรอเป็นเส้นแล้วจะอยู่ที่เหล็กไน

ผ้าไหม

ผ้าไหม คือ ผ้าที่ทอด้วยใยไหมถือกันว่าเป็นผ้าที่มีค่ามีราคามีระดับกว่าผ้าที่ทอด้วยใยฝ้าย ทั้งนี้เพราะผ้าไหมมีคุณสมบัติเบา เป็นมันวาว ไม่ยับกลืน ใช้นาน ๆ เนื้อจะนิ่ม พริ้ว ถ้าเป็นผ้าที่ทอจากไหมชนิดดี เช่นฝ้ายาว ถือว่าเป็นผ้าที่มีค่าใช้ในโอกาส ผ้าไหม เป็นผ้าที่มีบทบาทมากในสังคมอีสาน ทั้งในด้านการใช้สอยและพิธีกรรมกระบวนการทอผ้าไหมเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนและสลับซับซ้อนมากกว่าฝ้าย พอที่จะลำดับขั้นตอนได้ดังนี้

การเลี้ยงไหม การเลี้ยงไหมเพื่อทอเป็นผืนผ้ามีมานานแล้วทั้งในเอเชียและยุโรป เช่น จีน ญี่ปุ่น อินเดีย อิตาลี อังกฤษ สำหรับประเทศไทยพอจะสันนิษฐานได้ว่า มีมาแล้วไม่น้อยกว่า 1,000 ปี แต่คงไม่ทำเป็นล่ำเป็นสันนัก เพียงแต่เลี้ยงไว้ทอเป็นเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้เอง รัฐบาลไทยเริ่มให้ความสนใจในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมอย่างจริงจังในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจ้างผู้เชี่ยวชาญมาจากประเทศญี่ปุ่นมาสำรวจที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทั่วประเทศ การเลี้ยงไหมในประเทศไทย จึงเจริญขึ้นโดยลำดับ

การปลูกหม่อน หม่อนเป็นสิ่งสำคัญในการเลี้ยงไหม เพราะตัวไหมจะไม่กินอาหารอื่นนอกจากใบหม่อนเท่านั้น ผู้เลี้ยงไหมต้องปลูกหม่อนให้เพียงพอที่จะเลี้ยง ถ้าไม่พอจะลำบากในการหาใบหม่อน เพราะตัวไหมที่นอนใหญ่ (ระยะที่ตัวไหมโตเต็มที่ก่อนที่จะชักใย) จะกินอาหารมาก ทั้งกลางวันกลางคืน การปลูกหม่อนต้องดูแลใส่ปุ๋ย ดายหญ้า กำจัดวัชพืช เมื่อต้นหม่อนแก่ต้องตัดปีละครั้ง เพื่อให้แตกแขนงขึ้นมาใหม่

การคัดเลือกพันธุ์หม่อนที่ดีเยี่ยมจะให้ผลผลิตสูงและทำให้การเลี้ยงไหมได้เส้นไหมที่มีคุณภาพดี ต้นหม่อนซึ่งเป็นพืชยืนต้นและเจริญเติบโตได้ดีในภาคอีสานมีพันธุ์หม่อนน้อย หม่อนสร้อยและหม่อนไผ่

กระบวนการผลิต

อุปกรณ์ในการเลี้ยงไหมมีหลายอย่างที่สำคัญ ได้แก่

1. เชียงม่อน ทำด้วยไม้ต่อกันเป็นชั้น ๆ สำหรับวางกระดังใส่ตัวไหม ปกติมี 3-5 ชั้น มี 4 ขา ซึ่งรองด้วยถั่วใส่ น้ำหล่อไว้ตลอดเวลาป้องกันมด

2. กระดัง เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่มีขอบสูงประมาณ 3-5 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 80 เซนติเมตร

3. ผ้าคลุมกระดัง (ผ้าหม่อน) ชาวบ้านใช้ผ้าชิ้นเก่า จะพอดีกับความกว้างของกระดังคลุมป้องกันแมลงวันที่จะทำอันตรายตัวไหม

4. จ่อ มีลักษณะคล้ายกระดังแต่ใหญ่กว่าสานด้วยไม้ไผ่ ภายในมีไส้ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่กว้างประมาณ 1 นิ้ว ขดเป็นวงเต็มจ่อสำหรับให้ตัวไหมทำรัง

ชาวอีสานมีการเลี้ยงไหมสืบเนื่องกันมาเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ ตัวไหมชาวอีสานเรียกว่า “ม่อน” เขาจะเก็บฝักหลอก ไว้ทำพันธุ์ต่อเนื่องกันไม่ให้ขาดระยะ เรียกว่า “ทำแนว” การเลือกฝักหลอกไว้ทำแนว การเลี้ยงไหมจะเลี้ยงได้มากหรือน้อยแล้วแต่กำลังของผู้ที่จะเลี้ยงที่เหลือกินไป ผีงแดด เพื่อสาวเป็นเส้นไหมต่อไป

การสาวไหม

การสาวไหมหรือสาวหลอก คือการชักเส้นใยออกจากรังไหม เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความชำนาญอีกขั้นตอนหนึ่ง อุปกรณ์ในการสาวไหม

อุปกรณ์ในการสาวไหมมีหลายอย่างดังนี้

1. เตาสำหรับก่อไฟอาจจะเป็นเตาถ่านหรือเตาที่ใช้ฟืนก็ได้
2. หม้อสำหรับต้มรังไหมนิยมใช้หม้อหนึ่งข้าวเหนียวเรียกว่าหม้อหนึ่งเพราะมีขอบปากบานออกรับกับพวงสาวได้พอดี

3. พวงสาว คือรอกที่ใช้ดึงเส้นไหมออกจากหม้อ ลักษณะเป็นไม้โค้งคล้ายหุตะกร้าตรงกลางจะมีรอกแขวนยึดอยู่ปลายไม้ที่โค้งทั้งสองข้างทำเป็นหู เพื่อยึดติดกับปากหม้อ

4. ไม้ทาบ เป็นไม้ยาวประมาณ 70 - 80 เซนติเมตร ปลายด้านหนึ่งเป็นง่ามสำหรับเขี่ยรังไหมในหม้อให้เป็นไปตามต้องการและให้เส้นไหมผ่านขึ้นไปยังรอก

5. กระบุงหรือตะกร้าสำหรับใส่ไหม

วิธีสาว

ต้มน้ำให้ร้อนไม่ถึงกับเดือด ใส่รังไหมลงไปพอสมควร ใช้ไม้ทาบด้านที่มีง่ามเขี่ยรังไหม ให้จมน้ำเป็นบางส่วน และดึงเส้นไหมออกจากรังไหมให้เป็นเส้นผ่านง่ามไม้ทาบขึ้นไปรอกแขวน แล้วดึงเส้นไหมลงในกระบุงหรือตะกร้า ต้องคอยเติมรังไหมลงในหม้อเป็นระยะ ๆ

ส่วนตะกร้าไหม ใช้ข้าวสารหรือทรายโรยเป็นชั้น เพื่อกันไหมยุ่งพัวกันเวลาทำเป็นใจ เส้นไหมที่สาวออกมาจะมีคุณภาพต่างกัน ขึ้นอยู่กับวิธีดังนี้

1. ไหมล่งหรือไหมเลย เป็นการสาวไหมครั้งเดียวจนใยไหมหมดจากรังไหม เส้นไหมค่อนข้างใหญ่ คุณภาพปานกลาง
2. ไหมลืบ คือเส้นไหมเปลือกนอก การสาวไหมลืบจะสาวเอาเฉพาะเปลือกนอก แล้วตัดรังไหมออกพักไว้ ทำเช่นนี้จนหมดรังไหมที่จะสาวในแต่ละวัน ไหมที่ได้จะแข็ง ความมันวาวมีน้อย คุณภาพด้อยกว่าไหมล่ง
3. ไหมน้อย เป็นไหมชั้นดีหรือชั้นยอด คือการนำรังไหมที่พักไว้จากการสาวไหมลืบ มาสาวอีกครั้ง จะได้ไหมเส้นเล็กสวยสม่ำเสมอมีความมันวาวมากกว่าไหมอื่น ๆ
4. ไหมซีกะเพย เป็นไหมชั้นในสุดรวมทั้งเปลือกที่หุ้มดักแดไว้ เส้นไหมที่ได้เต็มไปด้วยเปลือกดักแด เป็นปมเป็นปมอยู่มากมาย เรียกว่าซีกะเพย บางคนจึงไม่สาวเอาไหมชั้นนี้ เพราะทำยาก เสียเวลา “เสียซี้” หรือสาวแล้วยกให้คนอื่นไปก็มี ไหมที่ได้ก็ไม่สวย

การฟอกไหม

เส้นไหมที่สาวออกมาเป็นไหมดิบเส้นจะแข็งกระด้าง ต้องนำไปฟอกด้วยน้ำด่าง ให้เส้นนิ่มเสียก่อนเรียกว่า “ดองไหม” น้ำด่างซึ่งได้จากวัตถุธรรมชาติ เช่น ต้นกล้วย เปลือกนุ่น ก้านตาล ผักโขมหนาม ต้นตังไก่อ้น้อย สับพืชเหล่านี้เป็นท่อน ๆ ตากให้แห้ง เผาจนได้ซี้แล้ว กรองเอาน้ำใส ๆ ใช้เป็นน้ำด่างสำหรับฟอก

วิธีฟอกไหม

ผูกร้อยเส้นไหม เพื่อไม่ให้เส้นไหมยุ่งพัวกันแล้วชุบน้ำด่างจนทั่ว นำไปต้มแล้วคอยสังเกต ถ้าเส้นไหมขาวขึ้นหรือจับดูไม่ลื่นมือจึงนำออกมาล้างด้วยน้ำสะอาดแล้วตากให้แห้ง เส้นไหมที่ฟอกแล้วจะอ่อนตัวลง เส้นนิ่ม แล้วเข้าสู่กระบวนการถักทอต่อไป

การย้อมสี

เส้นใยที่ได้จากฝ้ายและรังไหมจะเป็นสีเดียวคือ ที่ได้จากฝ้ายจะเป็นสีขาว จากรังไหมจะออกสีเหลืองนวล ๆ และสีขาว หากต้องการให้เป็นสีอื่นต้องนำไปย้อมตามสีที่ต้องการ โดยเส้นใยจากฝ้ายและจากรังไหมมีวิธีการย้อมที่แตกต่างกัน

การย้อมสีฝ้าย

ฝ้ายที่นำมาทอเป็นผืนผ้า ชาวอีสานโบราณนิยมทำสองสีเท่านั้น คือ สีขาวตามสีเดิม และสีครามจากต้นคราม หรือสีดำจากมะเกลือ สีของผ้าฝ้ายไม่ว่าจะทอเป็นตาสี่เหลี่ยมหรือลายแทรกจะทำ 2 สี เท่านั้นคือ สีขาวและสีครามหรือดำ เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าแพรลาย สำหรับตัดเสื้อ ทำผ้าห่มนวม ทำที่นอนในระยะหลังมีการพัฒนา ย้อมหลายสีเพื่อความสวยงาม

การย้อมสีไหม

ชาวอีสานรู้จักการย้อมสีไหมให้ได้สีตามต้องการ จากสีธรรมชาติมานานแล้ว สีที่นำมาย้อมได้จากต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยใช้ทั้งใบ เปลือก แก่น ราก

ดอก ผล แล้วแต่ต้นไม้ชนิดนั้น การย้อมไหมด้วยสีธรรมชาติ มีขั้นตอนที่ยุ่งยากพอสมควร เริ่มจากไปหาต้นไม้ ที่จะให้สี ที่ต้องการ ซึ่งจะอยู่ในป่าเป็นส่วนใหญ่ บางสีต้องใช้ต้นไม้หลายชนิด ทำให้ยุ่งยากขึ้นไปอีก เมื่อได้มาแล้วต้องการสับมาซอย หั่นให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ นำไปต้มกรอง เอาน้ำให้ได้มากตามต้องการ แล้วจึงนำไปย้อม การย้อมสีธรรมชาติอาจจะมีข้อเสีย คือ ได้สี ไม่สม่ำเสมอการย้อมแต่ละครั้งสีจะแตกต่างกันออกไปไม่เหมือนเดิมทีเดียว ทำให้เกิดรอยต่าง บนผืนผ้าได้ ปัจจุบันจึงนิยมใช้สีเคมีเป็นส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดเพราะย้อมง่าย ขั้นตอนที่ทำไม่ยุ่งยากซับซ้อนสีที่ได้สม่ำเสมอ จะย้อมกี่ครั้ง ๆ ก็ได้สีเหมือนเดิมและสีติดทนนานมากกว่า สีจากธรรมชาติได้จากต้นไม้ที่นำมาย้อมมีดังนี้

สีแดง	ได้จาก	ครั่ง รากยอ
สีน้ำเงิน	ได้จาก	ต้นคราม
สีเหลือง	ได้จาก	แก่นขนุน ขมิ้น แก่นเข
สีดำ	ได้จาก	ลูกกระเจาย ลูกมะเกลือ คราม
สีชมพู	ได้จาก	ต้นมหาภาพ ต้นฝาง
สีน้ำตาลแก่	ได้จาก	จากแก่นอะลาง
สีม่วงอ่อน	ได้จาก	ลูกหว่า
สีกากีแกมเขียว	ได้จาก	เปลือกเพกากับแก่นขนุน
สีกากีแกมเหลือง	ได้จาก	หมากสงกับแก่นแกล
สีส้ม	ได้จาก	ลูกสะตี่ (หมากชาติ)
สีเขียว	ได้จาก	ใบหูกวาง ใบเตย

การจำแนกประเภทผ้าตามเทคนิคและวิธีการผลิต

การจำแนกประเภทนี้ไม่คำนึงถึงวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต เรียกชื่อตามวิธีการผลิต เป็นสำคัญ พอจะจำแนกได้ดังนี้

1. ผ้าพื้น หมายถึง ผ้าที่ทอเป็นสีเดียวตลอดผืน ไม่มีลวดลายใด ๆ บนผืนผ้ามีทั้ง ผ้าไหมและผ้าฝ้าย ทอด้วยฟืม 2 เข เป็นการขัดกันธรรมดา ระหว่างเส้นด้ายเท่านั้น แต่ถ้าทอด้วยฟืม 4 เข หรือ 6 เข จะเกิดเป็นลวดลายในเนื้อผ้า ถึงแม้จะเป็นสีเดียวตลอดก็ไม่เรียกว่าผ้าพื้น เรียกว่า ผ้าเหียบ บางแห่งเรียกว่าลายลูกแก้ว

สีที่นิยม ผ้าฝ้ายนิยมทอสีขาว เรียกว่า ผ้าแพรวาใช้ฟืมหน้าแคบ คือ ฟืม 9-11 หลบ ผ้าแพรวาทอไว้ให้หลายโอกาส อาจจะตัดเสื้อ กางเกง แล้วนำไปย้อมคราม เพื่อใช้ทำไร่อานา เรียกว่า เสื้อดำ ทำผ้าถุงย้อมครามให้เด็กนุ่งไปโรงเรียน นอกจากทำเสื้อผ้าแล้วยังตัดเป็นสีเหลืองมัดจูรัส ใช้ห่อ หนังสือไปโรงเรียนได้อีกด้วย หรือใช้เป็นผ้าใส่กาย (ค้ายกครู) ในพิธีแต่งแก้สะเดาะเคราะห์ ส่วนผ้า พื้นสีอื่นที่ทอด้วยฝ้ายไม่นิยมทำกัน ถ้าทำนิยมทำเป็นผ้าลาย สีขาวกับสีดำ ทอเป็นตาสี่เหลี่ยมบ้าง ลายแทรกบ้าง เรียกว่า ผ้าลาย ทอไว้ ทำผ้าหม่นวม ทำที่นอน ตัดกางเกงหัวรูดที่ใช้เป็นกางเกงใน ของผู้ชาย

ผ้าพื้น штоด้วยเส้นไหม จะใช้ในโอกาสสำคัญ เรียกว่า โอกาสพิเศษก็ว่าได้สีที่นิยม มีขาว แดง เขียว (สีสัว) น้ำเงิน (สีแหล่) สีกาบบัว ฯลฯ ช่างทอจะทำให้สีแปลกด้วยการใช้ไหมเส้นยืน (ทางเครือ) กับเส้นพุ่ง (ทางดำ) คนละสี เพื่อให้ได้สีสวย เช่น เส้นยืนสีดำ เส้นพุ่งอาจจะเป็น แดง เหลือง เขียว ม่วง ฯลฯ แล้วแต่จะเห็นสวย นอกจากจะใช้ไหมเส้นพุ่งสีเดียวตลอดแล้ว ยังมีวิธีที่ทำให้สวยขึ้นอีกด้วย การปั่นไหม 2 สีเข้าเป็นเส้นเดียวกัน เรียกว่า เข็นรังกัน ควบกัน หรือ คุบกกัน แล้วเรียกว่า มับไหม ผ้าที่ทอด้วยไหมมับไหม จะมีความมันวาว สีเหลือบกันสวยงามมาก เพราะจะเลือกเฉพาะไหมชั้นดี คือ ไหมน้อยเท่านั้น ทอเป็นผ้าม่วง หรือ ผ้ายาว หรือผ้าวา หรือผ้าหางกระรอก ผ้าผืนนี้จะใช้ในโอกาส พิเศษเท่านั้น เช่น นุ่งบวชนาค เจ้าบ่าวนุ่งในพิธีแต่งงาน ใช้ดอยศพ คลุมโลงศพ ไหมมับไหมนอกจาก จะใช้ทอเป็นผ้ายาวดังกล่าวแล้ว ถ้านำไปทอผ้าโสร่ง จะทำให้สวยงามกว่าทอด้วยไหมสีเดียว

2. ผ้าเหียบเป็นผ้าที่มีกรรมวิธีการทอยากกว่าผ้าพื้น นิยมทอด้วยฝ้าย มากกว่า ไหมบางท้องถิ่นเรียกว่า ผ้าลายลูกแก้ว การทอผ้าเพื่อหมั่นนอนจะใช้กรรมวิธีนี้ เพราะจะได้เนื้อผ้า ที่หนากว่า ผ้าเหียบนี้จะทอด้วยพื้หน้ากว้าง เป็นพื้ 4 เขาหรือ 6 เขา ซึ่งลวดลายในเนื้อผ้าจะ แตกต่างออกไป ลวดลายในเนื้อผ้าเกิดจากการสลับเขาโดยจะมีเชือกผูกจากเขาข้างล่างลงไปเป็นห่วงไว้ แล้วใช้ไม้ยาวประมาณ 1.50 – 2.00 ม. สอดเข้าไปเรียกว่าไม้เหียบผูกมีจำนวนเท่ากับจำนวนเขา ถ้ามี 4 เขา ก็มีไม้เหียบผูก 4 อัน ถ้า 6 เขา ก็มีไม้เหียบผูก 6 อัน สำหรับเหียบให้เขาขึ้นลง เพื่อให้ได้ลวดลายตามต้องการ ผู้ที่จะทอผ้าเหียบต้องอาศัยความชำนาญพอสมควรจึงจะได้ลวดลาย เดียวกันตลอดผืน ผู้ที่หัดทอผ้าชนิดนี้ดูลายในผืนผ้าไม่ออก เวลาจะลูจากก็บางคนถึงกับต้องจำว่า ก่อนออกไปเหียบไม้คู่ไหนไว้ เมื่อเข้ามาจึงจะได้ลวดลายถูกต้อง แต่ช่วงที่มีความชำนาญก็จะดูจาก ลายในผืนผ้าก็จะทอต่อได้เลย

3. ผ้าচিত หมายถึง ผ้าที่ทำให้เกิดลวดลายโดยการสะกิดด้ายเส้นยืน (ทางเครือ) ขึ้นเป็นระยะตามลายที่ต้องการ สอดด้ายเส้นพุ่ง แล้วกระแทกด้วยพื้ให้แน่น คำว่า ชิต คือ สะกิด นั่นเอง ภาคอีสานออกเสียงคำว่า สะกิด เป็น คิต เช่น คิตเส้นด้ายขึ้น ผ้าচিত เป็นการทอผ้าที่ทำให้ เกิดลวดลายสำเร็จอยู่ในที่ การทำลวดลายผ้าচিত เป็นความสามารถเฉพาะตัวของผู้เก็บลวดลายคือ ผู้ทอผ้า ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ลายচিতเป็นลวดลายที่เกี่ยวกับสัตว์ พืช และสิ่งของเครื่อง ใช้ต่าง ๆ เช่น ลายดอกแก้ว ลายดอกหนามแท่ง ลายดอกจัน ลายช้าง ลายม้า ลายคน ลายแมงกอด ลายงูเหลือม ลายตีนไก่ ลายกาบหลวง ลายขอน้อย ลายขอใหญ่ ลายชันหมากเบ็ง ลายต่าง ๆ ที่ปรากฏจะมีลักษณะเป็นรูปเหลี่ยม เช่น สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนม เปียกปูน แล้วประกอบกันเป็นลายต่าง ๆ ถ้าเป็นลายที่เป็นวงกลม เช่น รูปหัวช้าง หัวคน เกสรดอกไม้ กลีบดอกไม้ ก็จะหักมุม ให้ดูเป็นวงกลมเพราะการทอผ้าচিতจะทำให้เป็นวงกลมจริง ๆ นั้นทำไม่ได้

การทอผ้าচিতสมัยก่อนนิยมทอเพื่อทำหมอน คือ หมอน 6 ลูก สำหรับหนุน และ หมอนที่ใช้ในโอกาสพิเศษ คือ หมอน 9 ลูก และหมอนขวาน ไม่นิยมนำผ้าচিতมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม นอกจากผ้าสบที่ใช้ในโอกาสพิเศษเท่านั้น ปัจจุบันมีผู้นำเอาความสวยงามจากลวดลายของผ้าচিত ไปประดิษฐ์ เป็นเครื่องใช้ตกแต่งบ้านเรือน สถานที่ ทำเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย

4. ผ้ายก หมายถึง การยกดอกให้เป็นลวดลาย ชาวอีสานถือว่าเป็นผ้าชั้นดีมีราคา เป็นผ้าสำหรับพวกเจ้านายขุนหมื่น ธรรมเนียมการทำคล้ายกันกับการเก็บขิดแต่ใช้ไหมเงิน ไหมคำเป็น เส้นพุ่ง (ทางต่ำ) ผ้าที่ออกมาจึงมีนวล สวยงาม ไหมเงิน ไหมคำต้องซื้อไม่ได้ผลิตเองเหมือนเส้นไหม ดังนั้น ชาวบ้านจึงไม่นุ่งหมกกลายเป็นผ้าเจ้านายไปโดยปริยาย

5. ผ้ายก หมายถึง การล้วง การควัก ผ้ายกก็คือ ผ้าที่มีกรรมวิธี การทำลวดลายด้วยการล้วงหรือการควักเส้นด้ายเส้นไหมนั้นเอง ลวดลายของผ้ายกคล้ายกับลายขิด แต่ลายขิดแต่ละหน่วย ไม่อาจจะทำหลายสีสลับกันได้ เพราะจะใช้เส้นพุ่งเส้นเดียวตลอดในแต่ละครั้ง แต่ละหน่วยแต่ละตาจึงทำได้เพียงสีเดียวเท่านั้น ส่วนลายยก จะทำก็สีก็ได้ต้องการสีอะไรตรงไหนก็สอดไหมสีนั้นลงไปแล้วควักขึ้นมาจากขึ้นมาจึงกระแทกด้วยพิมพ์ให้แน่น การทำผ้ายกทำยากกว่าผ้าขิดจึงทำกันน้อย ไม่แพร่หลายเท่าผ้าขิด ผ้ายกในภาคอีสานทำมากในจังหวัด

6. ผ้ามัดหมี่ เป็นผ้าที่ทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า ด้วยการใช้เชือกปอมัดเส้นไหม หรือผ้ายที่ใช้เป็นด้ายเส้นพุ่งเพื่อให้เกิดลวดลายตามที่ต้องการ การทอผ้ามัดหมี่จึงแตกต่างจากผ้าชนิดอื่น ๆ ที่การเตรียมด้วยเส้นพุ่ง (ทางต่ำ) อาจกล่าวได้ว่ามีขั้นตอนที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมากกว่า การทอผ้าชนิดอื่น ๆ ส่วนเส้นยืน (ทางเครือ) มีขั้นตอนเหมือนการทอผ้าชนิดอื่นทั่วไป

ผ้ามัดหมี่ของชาวอีสานสมัยก่อนใช้ทำผ้าขึ้นผู้หญิงเท่านั้น จึงเรียกว่าขึ้นหมี่ ผู้ชายจะไม่ใช้ผ้ามัดหมี่ นอกจากพวกเจ้าเมืองที่ได้รับพระราชทานมาเป็นผ้านุ่งในงานพิธีเรียกว่า ผ่าปุม แต่ปัจจุบัน ผ้ามัดหมี่ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งหญิงและชาย

นอกจากทำผ้าขึ้นแล้วยังใช้ตัดเสื้อทั้งชายและหญิง หรือนำไปตกแต่งเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ประดับผนังห้อง บูโต๊ะเก้าอี้ ผาตู้ หัวเตียง ตามโรงแรมหรู ๆ เป็นต้น ประเภทของผ้ามัดหมี่ มี 2 ประเภท คือ หมี่ลวด บางพื้นที่เรียกว่า หมี่หวาน หมายถึงผ้ามัดหมี่ที่ทอด้วยลวดลายเดียวกัน ต่อเนื่องตลอดผืนจะทอด้วยลวดลายอะไรก็ได้ หมี่คั่น หมายถึง การทอผ้าที่เป็นลายมัดหมี่สลับกับการทอด้วยเส้นด้ายธรรมดาที่ไม่ได้มัดหมี่สลับกันเป็นระยะตลอดผืน ลายมัดหมี่ ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้ามัดหมี่มีมากมาย ซึ่งได้อิทธิพลมาจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิต และมีการประดิษฐ์ประดอยให้สวยงามวิจิตรพิสดารขึ้นเรื่อย ๆ จากลายพื้นฐานเหล่านี้มักจะมีการประดิษฐ์สร้างลวดลายต่าง ๆ ชาวบ้านได้ความคิดจินตนาการจากธรรมชาติแวดล้อมได้แก่ดอกไม้ ผลไม้ เช่น ลายดอกจิก ลายขิด หรือขิก ดอกจาน ดอกผักแว่น ดอกผักกูด ดอกสำน ดอกข้าว ดอกพิกุล ดอกสร้อย ดอกหมาก หมากจับ ดอกแก้ว ฯลฯ

การออกแบบและที่มาของลวดลาย

ที่มาของลวดลายบนผืนผ้าในทุกท้องถิ่น มักจะมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. เกิดจากอิทธิพลความเชื่อในพุทธศาสนา เนื่องจากศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ช่างทอจึงได้แรงบันดาลใจจากงานศิลปกรรมของโบสถ์ วิหาร มาดัดแปลงเป็นลวดลายบนผืนผ้า เช่น หน้าบันโบสถ์ ซ่อฟ้า ใบระกา คันทวย ธรรมาสน์ ตลอดจนความเชื่อเรื่อง พญานาคในตำนานพุทธศาสนา ก็คือ ที่มาของลวดลายนาคันนั่นเอง

2. เกิดจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อม ลายที่เกี่ยวกับสัตว์มักจะถอดแบบมาจากสัตว์ที่รู้จักกันดี ทั้งสัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง สัตว์ที่มีพิษ สัตว์ที่สวยงาม สัตว์ที่เป็นอาหาร สัตว์ที่เป็นพาหนะ เช่น ลายเสือ ลายช้าง ลายสิงโต ลายม้า ลายนกยูง ลายไก่ ลายเป็ด ลายแมงกอด ลายแมงมุม ลายงูเห่า ลายเขี้ยวปลา ลายปีกไก่ ฯลฯ

ลายที่เกี่ยวกับพืช พืชเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันของคนเราตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่จะแตกต่างกันที่คนในสมัยก่อนต้องดิ้นรนเพื่อให้อยู่รอดได้ด้วยตนเองจึงมีความคุ้นเคยกับพืชพันธุ์ต่าง ๆ เป็นอย่างดี อันเป็นที่มาของลวดลายพันธุ์ไม้บนเนื้อผ้า เช่น ลายหมากบก ดอกพุทธรักษา ลายงา ลายเนื้อไม้ ลายเม็ดแดง ลายดอกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายดอกจัน ลายดอกต่าง ลายดอกหนามแท่ง ลายดอกสร้อย และลายดอกผักแว่น เป็นต้น

ลายที่เกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับ เช่น ลายขอ ลายชั้นหมาก ลายบังหลาม (กระบอกข้าวหลาม) ลายขนมเปียกปูน ลายกรรไกร ลายขาเป๋ ลายคันไถ ลายกระจอน ลายจี๋เพชร ฯลฯ

ลายที่เกี่ยวกับสภาพธรรมชาติ เช่น ลายภูเขา ลายแม่น้ำ ลายคลื่นน้ำ เป็นต้น ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้านอกจากจะมีความวิจิตรงดงามแล้ว ยังสะท้อนถึงสภาพและวิถีของผู้ใช้ คือ วิถีหนุ่มสาวจะใช้ผ้าที่มีลวดลายใหญ่ สีสดใส ผู้สูงอายุนิยมใช้ผ้าที่มีลวดลาย เล็ก ๆ สีขรึม เช่น สีเม็ดมะขาม ส่วนชนชั้นสูงเชื้อสายเจ้าเมือง นอกจากจะใช้ลวดลายเล็กละเอียดประณีตแล้ว ยังต้องทอด้วยไหมชั้นยอด และไหมเงิน ไหมคำ เพื่อบ่งบอกสถานภาพของตน

ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลาย

จากการศึกษาความหมายของลวดลาย เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลวดลายของผ้าชิ้นมัดหมี่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ซึ่งในการทอผ้ามัดหมี่นั้นช่างทอผ้าจะใช้ลักษณะของ การใช้สี มาประกอบกับการออกแบบลวดลายให้เกิดความสวยงาม สีจึงเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญที่แสดงให้เห็นคุณค่าควบคุมการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในส่วนอื่น ๆ การใช้สีให้เกิดจังหวะแสดงลักษณะของผิวผ้า การสร้างลวดลายผ้าชิ้นมัดหมี่ จึงเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาเฉพาะ ก่อให้เกิดการออกแบบลวดลายที่ปรากฏบนพื้นผ้าสีสนอารมณ์ และความรู้สึกได้อย่างงดงาม

ลวดลายและสัญลักษณ์

ธรรมชาติของมนุษย์ต้องการสร้างกลุ่ม มักมีข้อกำหนดจากธรรมชาติรูปลักษณะความต้องการทางร่างกาย และจากวัฒนธรรมในลักษณะความต้องการของสังคมเป็นสิ่งสำคัญ ในการเสาะแสวงหารากที่มาของตนเอง โดยแบ่งจากความเหมือนและความแตกต่าง แบ่งประเภทของอายุ ชนชั้น การเมือง เศรษฐกิจความเชื่อ ชาติพันธุ์ คือการสร้างและแบ่งกลุ่มตั้งแต่ระดับเล็ก ไปจนถึงระดับใหญ่ ลักษณะของกลุ่มมีความสำคัญในการกำหนดรูปแบบของสังคม ภาพลักษณ์ทางสังคมไทยถอดแบบมาจากสังคมพหุชาติพันธุ์อันประกอบด้วย กลุ่มไทย ลาว มอญ จีน ญวน เป็นต้น

ความผูกพันจากต้นรากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างไทยลาว ทำให้ทั้งสองชาติพันธุ์มีการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมลาวที่มีความ

ต่อเนื่องยาวนานและเข้มข้นทำให้ลาวเป็นผู้ถ่ายทอดมากกว่าเป็นผู้รับ รูปลักษณ์ของปัจเจกที่สื่อแสดงออก ทางวัฒนธรรมการแต่งกายผ้าทอในกลุ่มตระกูลไหมมีลักษณะสามารถแบ่งแยกแยะออกเป็นกลุ่ม ๆ จากความแตกต่างของลวดลายและสีสันทอผ้า ฉะนั้นลวดลายจึงเป็นเครื่องมือในการจัดประเภทกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ปรากฏการณ์สากลของสงครามมนุษย์ตั้งแต่ระดับของสังคมดั้งเดิมจนถึงสังคมระดับเมือง คือนับถือสัตว์ บางสังคมยกย่องสัตว์เป็นบรรพบุรุษเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยลาว ปรากฏผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์สำคัญในสังคมลาว ที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพื้นที่วัฒนธรรม นาคเป็นความหมายของสังคม โดยเฉพาะศรัทธาดั้งเดิมของวัฒนธรรมถูกสร้างบนพื้นฐานสุนทรียะทางศิลปกรรมศรัทธาของสังคมและอุดมการณ์ของมนุษย์ที่มีความหมายสังคมแห่งความบริสุทธิ์

ลวดลายผ้าของลาวเป็นการสร้างภาพในบริบททางสังคม เป็นสื่อความหมายที่ต่อยอดความจริงทางสังคม ลวดลายแต่ละลายถูกจัดอยู่บนผืนผ้าที่เน้นน้ำหนักความสำคัญแตกต่างกัน ขนาดของลวดลายแสดงถึงความแตกต่างทางอายุและคุณค่าความดีทางสังคม หญิงสาวจะนุ่งผ้าชิ้นที่ลายตีนใหญ่ส่วนคนแก่จะนุ่งลายเล็ก คุณค่าของหญิงวัดขนาดจากขนาดลวดลายบนผืนผ้า ถ้าผลิตลวดลายมากแสดงว่าเป็นผู้หญิงขยัน

3. จากการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ พบว่า

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สถานภาพ ศักยภาพของกลุ่มผ้าทอมือพื้นเมือง และประเมินคุณค่าที่อยู่ในตัวผ้าทอ เช่น คุณค่าด้านความงาม คุณค่าการใช้สอย และคุณค่าทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นการสำรวจเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ การใช้แบบสำรวจความคิดเห็น เพื่อนำมาสรุปผล และอภิปรายผลเพื่อหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับใช้ในกิจการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ผลการดำเนินงานมีดังนี้

รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้า

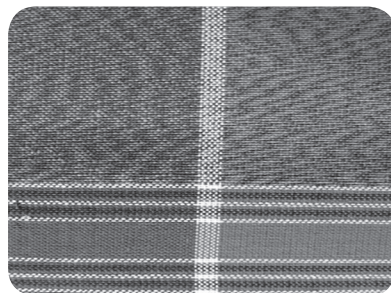
1. การพัฒนาเส้นใย

จากการศึกษาพบว่า เส้นใยที่นิยมนำมาทอเป็นผ้าขาวม้า มักใช้เส้นด้าย เส้นฝ้าย และเส้นไหมสาเหตุมาจากอิทธิพลต่าง ๆ ถ้าหากจะใช้ผ้าขาวม้าเป็นของใช้ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนมากจะนิยมทอด้วยเส้นด้าย ลักษณะลาย หากเป็นผ้าขาวม้า ตาใหญ่ เรียก ผ้าอีโป้ ลายเล็กเรียก ตาหม่อง ตาหมัก หมากฮ็อต หรือลายสก๊อต หากใช้เส้นไหมทำส่วนมากจะใช้ในงานขอสมทวงหญิงสาวจะทอผ้าขาวม้าไหม เพื่อใช้เป็นของขวัญในงานแต่งงานนิยมทอเป็นลายไล่ปลาไหลลายทางกระรอก หรือทอให้ใหญ่ขึ้น เป็นโสร่งไหมลายทางกระรอก ซึ่งผ้าทางกระรอกนั้น เกิดจากการพันเกลียวระหว่าง เส้นไหม 2 เส้น ต่างสีกัน เมื่อนำไปทอแล้วเกิดความแวววาว ผู้วิจัยได้นำเส้นไหม เส้นฝ้าย และเส้นด้าย ทดสอบคุณสมบัติการต้านแรงดึง พบว่า เส้นใยต่าง ๆ มีความคงทนสูงสุดก็ต่อเมื่อได้พันเป็นเกลียวที่แน่น และเส้นใยที่รับแรงดึงมากที่สุดคือ เส้นใยตีเกลียวแบบทางกระรอก ซึ่งมีคุณสมบัติ

รับแรงดึงได้เท่ากับ ผ้ายีนส์ นั้นแสดงว่า เส้นใยพื้นเมืองศรีสะเกษ สามารถนำมาทอผ้าและใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ตั้งแต่ผ้าเพื่อการแต่งกาย ผ้าเพื่อเป็นของใช้ เพื่อการเคหะภัณฑ์ และผ้าเพื่อการใช้เป็นของฝากของที่ระลึก จากที่กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยได้นำคุณสมบัติที่ได้กล่าวมาทั้งหมด นำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผ้าขาวม้าเพื่อใช้ในกิจกรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

แสดงผ้าโครงสร้างกระรอก

แสดงลวดลายผ้าโครงสร้างกระรอกที่เกิดจากการควั่นพุ่ง

2. การพัฒนาการย้อมสี

จากการศึกษาการติดสีของเส้นใยทั้งเส้นด้าย เส้นฝ้าย และเส้นไหม ทำให้ผู้วิจัยนำเทคนิควิธีการย้อมเย็น และย้อมร้อนผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดเทคนิควิธีต่าง ๆ ที่หลากหลายโดยมุ่งที่การย้อมสีธรรมชาติกับเส้นใยชนิดต่าง ทั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งที่พืชพรรณที่ให้สีเหลืองทอง เนื่องจากจะได้สอดคล้องกับสีของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ คือ ขาว และทอง ผลการทดสอบการย้อมสีได้สีเหลืองจากพืชพรรณดังนี้ สีเหลืองจากดอกดาวเรือง เปลือกขนุน แก่นต้นอะลาง เปลือกมะพร้าว เปลือกต้นหว้า เปลือกต้น ขะยอม แก่นขนุน แก่นเข ชม้น ซึ่งให้สีเหลืองต่างเฉดสีกัน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำเส้นใยไปหมักโคลนตม สีเหลือง กับแดง พบว่า สีที่ได้จากการย้อมสีธรรมชาติ เกิดการเปลี่ยนสี ที่เข้มข้นและดูมันวาวขึ้น จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงได้นำเทคนิควิธีต่าง ๆ ที่ใช้ในการย้อม และพืชพรรณที่ให้สีเหลืองทอง นำมาใช้กับผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าทอมือต่อไป

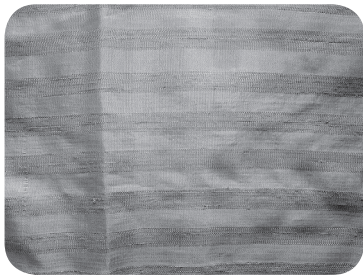
แสดงพืชพรรณให้สีธรรมชาติ

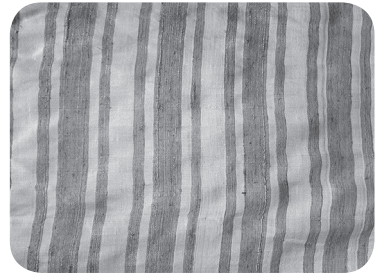
แสดงการย้อมสีธรรมชาติ

3. การพัฒนาเทคนิคการทอ

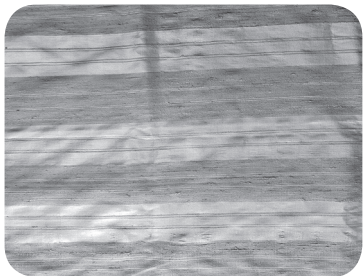
จากการศึกษาเทคนิควิธีการทอที่เหมาะสม ผู้วิจัยได้ผสมผสานทุกเทคนิคที่ค้นพบ ผสมผสานกันในผ้า 1 ผืน เช่น ผ้าพื้น ยกดอกลายลูกแก้ว ผสมกับ การขีด การมัดหมี่ และเทคนิคการทอแบบทางกระรอก การผสมผสานเทคนิคการทอ ทำให้ผ้าเกิดพื้นผิวที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความรู้สึกไม่จำเจ รวมถึงการแยกลายมัดหมี่ให้เด่นชัดขึ้น การทำให้ลายใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้วางโครงสร้างผ้าขาม้าใหม่ เพื่อให้เกิดลายที่ไม่สม่ำเสมอ สามารถเลือกนำไปใช้ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เทคนิค คือ วาดเส้นยืน แบ่งตามล็อกที่ไม่เท่ากัน ของสีเหลืองทอง และขาว การทอเส้นพุ่ง จะทอแบบสม่ำเสมอบ้าง เว้นบ้าง ถีบบ้าง กว้างบ้าง ไม่เป็นจังหวะ ทำให้เกิดความหลากหลายของสีเนื้อสีพื้นผิว ที่มีความแตกต่างกันของผ้าทอ เหมาะกับการนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ให้ความรู้สึกไม่จำเจ

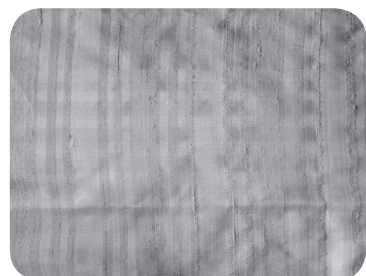
แสดงการทอชิ้นแบบสม่ำเสมอ ลายที่ 1

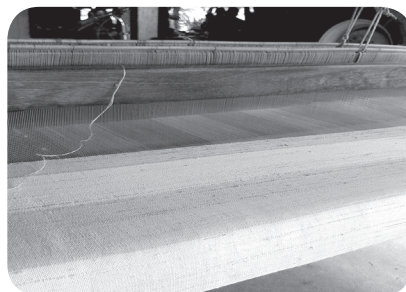
แสดงการทอชิ้นแบบสม่ำเสมอ ลายที่ 2

แสดงการทอชิ้นแบบสม่ำเสมอ ลายที่ 3

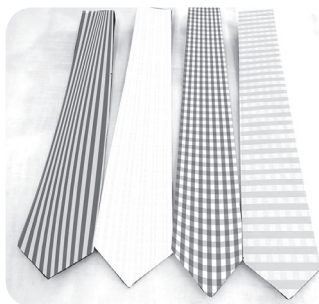
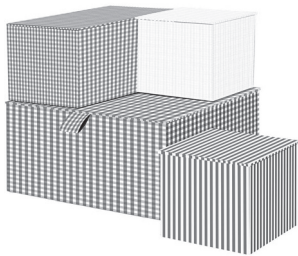
แสดงการทอชิ้นแบบสม่ำเสมอ ลายที่ 4

แสดงการทอชิ้นแบบสม่ำเสมอ ลายที่ 5

4. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อใช้ในกิจการมหาวิทยาลัย

จากการศึกษา พบว่า วัตถุดิบประเภทเส้นใยที่จะนำมาผลิตเป็นผ้าขาวม้า นั้นมีคุณสมบัติการต้านทานแรงดึงสูงสุด เมื่อนำมาทอเป็นผืนทำให้สามารถนำมาแปรรูปเป็นสินค้าได้ทุกชนิด จึงทำให้ผู้วิจัยศึกษารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้ ให้สอดคล้องกับความต้องการเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในมหาวิทยาลัย และการประดับตกแต่งอาคารของฝาก ของใช้ ของที่ระลึก ฯลฯ ล้วนแล้วเกิดจากคุณสมบัติของผ้าที่ผ่านการพัฒนา ทั้งเส้นใย เทคนิคการย้อม เทคนิคการทอ และ การออกแบบผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ ดังหมวดหมู่ต่อไปนี้

หมวดของใช้

หมวดของที่ระลึก

อภิปรายผล

1. จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนการทอผ้าขาม้า ประโยชน์ใช้สอย และวิเคราะห์ความงามของผ้าขาม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ จากการศึกษาข้อมูล พบว่า การทอผ้าที่กำหนดแบบแผนที่สืบทอดกันมาแต่บรรพกาลตั้งแต่ลักษณะนิสัย แนวความคิด ค่านิยม และภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมกันมา การทอผ้าจึงมีลวดลายสีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแม้ว่าวัฒนธรรมจากสังคมสมัยใหม่จะเปลี่ยนไปตามกระแสเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม แต่ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นเสมือนการบันทึกเรื่องราวถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังให้ได้เล็งเห็นคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมที่แท้จริง ผ้าไม่เพียงแต่จะใช้สวมใส่เป็นอาภรณ์ปกปิดร่างกายได้เท่านั้น ยังสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น กระเป๋า เข็มกลัด พวงกุญแจ ดอกไม้ประดิษฐ์ ผ้าพันคอ หรือแม้กระทั่งประโยชน์ในการตกแต่ง สิ่งห่อหุ้มเฟอร์นิเจอร์ หรือเครื่องเรือน เป็นเครื่องแสดงออกซึ่งพื้นฐานของการดำรงชีวิต ผ้าทอจึงมีบทบาทมากกว่าการนุ่งห่มเพื่อประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียว ยังแสดงถึงอิทธิพลความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ การสืบทอดภูมิปัญญาที่เป็นมรดกอันมีค่า ปรากฏเป็นลวดลายที่แสดงถึงสัญลักษณ์ความเชื่อในแต่ละท้องถิ่น ลวดลายจึงเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่สามารถถ่ายทอดแนวความคิดจากอดีตมาสู่ปัจจุบันได้อย่างงดงาม สอดคล้องกับบัณฑิต ปิยะศิลป์ (2549) กล่าวไว้ว่า ผ้าขาม้าเป็นอัตลักษณ์ของคนหรือกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าเป็น “กรรมกร ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร” ที่บ่งบอกถึงตัวตนของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ คือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษสิ่งที่น่าสนใจเป็นห่วงก็คือประเด็นที่ว่าเรื่องผ้าขาม้ามีการพูดถึงน้อยมาก เพราะเมื่อใครก็ตามที่ถามถึงเรื่องผ้า ก็จะนึกถึงเพียงผ้าไหม ลายซิด เป็นต้น เรื่องผ้าขาม้าจึงกำลังถูกระเลຍ ทั้งที่เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับความเป็นวิถีชีวิต ทั้งที่มันบ่งบอกถึงตัวตนของความ เป็นชุมชนของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ผ้าขาม้าเป็นสัญลักษณ์ของโภครทรัพย์ ความสามารถในการ ประดิษฐ์และความงาม บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมท้องถิ่นด้วย ที่สำคัญผ้าขาม้ายังเป็นที่นิยมใช้ทั้งในครอบครัวชนบทและครอบครัวในเมือง อย่างไรก็ตาม การใช้ผ้าขาม้าในสังคมไทย สมัยใหม่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างเมืองกับชนบท กล่าวคือ ในสังคมชนบทผ้าขาม้าเป็นเครื่องมือที่ใช้กันทุกเพศทุกวัยใช้กับทุกส่วนของร่างกายและใช้ได้กับทุกกิจวัตร รวมทั้งใช้ในครัวเรือน ไร่ นา หรือที่สาธารณะทั่วไป แต่ในสังคมเมืองมักใช้ผ้าขาม้าส่วนตัวของผู้ชายและจำกัดการใช้เฉพาะ กิจกรรมส่วนตัว หรือในที่สาธารณะเท่านั้น ดังนั้นการใช้ผ้าขาม้าเป็นผ้าอเนกประสงค์ที่ใช้ได้กับทุกคนในทุกสถานที่ทุกเวลา อาจจะเป็นจริงเฉพาะในสังคมชนบทและสังคมของผู้ใช้แรงงานเท่านั้น

2. จากการศึกษาการรวมวิถีการผลิตผ้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ ในด้านกระบวนการผลิต การออกแบบลวดลาย และการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ้าขาม้าทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ความผูกพันจากต้นรากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างไทยลาว ไทยเขมรทำให้ทั้งสองชาติพันธุ์มีการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมลาวที่มีความต่อเนื่องยาวนานและเข้มข้นทำให้ลาวเป็นผู้ถ่ายทอดมากกว่าเป็นผู้รับ รูปแบบของปัจเจกที่สื่อแสดงออกทางวัฒนธรรมการแต่งกายผ้าทอในกลุ่มตระกูลไทมีลักษณะสามารถแบ่งแยกแยะออกเป็นกลุ่ม ๆ

จากความแตกต่างของลวดลายและสีสันทองผ้า ฉะนั้นลวดลายจึงเป็นเครื่องมือในการจัดประเภท กลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ปรากฏการณ์สากลของสงครามมนุษย์ตั้งแต่ระดับของ สังคมดั้งเดิมจนถึงสังคมระดับเมือง คือนับถือสัตว์ บางสังคมยกย่องสัตว์เป็นบรรพบุรุษ เป็นสัญลักษณ์ ประจำตระกูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยลาว ปรากฏผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับ สัญลักษณ์สำคัญในสังคมลาวที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพื้นที่วัฒนธรรม นาคเป็นความหมายของสังคม โดยเฉพาะศรัทธาดั้งเดิมของวัฒนธรรมถูกสร้างบนพื้นฐานสุนทรียะทางศิลปกรรมศรัทธาของสังคม และอุดมการณ์ของมนุษย์ที่มีความหมายสังคมแห่งความบริบูรณ์ เทคนิคการทอการออกแบบ ลวดลายผ้าเป็นการสร้างภาพในบริบททางสังคม เป็นสื่อความหมายที่ตอกย้ำความจริงทางสังคม ลวดลายแต่ละลายถูกจัดอยู่บนผืนผ้าที่เน้นน้ำหนักความสำคัญแตกต่างกัน ขนาดของลวดลายแสดง ถึงความแตกต่างทางอายุและคุณค่าความดีทางสังคม หญิงสาวจะนุ่งผ้าชิ้นที่ลายตีนใหญ่ส่วนคนแก่ นุ่งลายเล็ก คุณค่าของหญิงวัดขนาดจากขนาดลวดลายบนผืนผ้าถ้าผลิตลวดลายมากแสดงว่าเป็นผู้หญิงวัย จากที่กล่าวมา การผลิตผ้าทอล้วนอยู่บนพื้นฐานความคิดในเรื่อง ความงาม คุณค่า และประโยชน์ใช้สอย ซึ่งเกิดจากอิทธิพลและความเชื่อต่าง หล่อหลอมให้เกิดกระบวนการซึ่งได้รับการพัฒนาจากบรรพกาล จนเกิดเป็นเทคนิควิธีที่หลากหลายตอบสนองความต้องการในแง่ของคุณค่าประโยชน์ใช้สอย นอกจากนั้น อารียา กองกาญจนทิพย์ (2553) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาผ้าขาวม้าดังนี้ ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการ ควรที่จะมีการทำตลาดเกี่ยวกับผ้าขาวม้าให้มากขึ้นเพื่อเป็นการสร้างการรับรู้ให้ผู้บริโภค ได้เห็นถึงจุดเด่นในเรื่องของประโยชน์ในด้านประโยชน์หลักด้านรูปลักษณ์ด้านผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง และด้านศักยภาพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ให้มากยิ่งขึ้นโดยอาจจะเน้นในเรื่องของคุณสมบัติในการ นุ่งห่ม ความสะดวกสบายและประโยชน์ที่ได้รับจากผ้าขาวม้า รวมถึงการออกแบบลวดลายของผ้าขาวม้า ให้มีความสอดคล้องกับปัจจุบันและในอนาคตมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจจะดูประกอบกับรูปแบบ การดำเนินชีวิตและบุคลิกภาพของกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและเมื่อมีการวางแผนการตลาด สำหรับกลุ่มผู้บริโภคที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตไม่เหมือนกันในพื้นที่ที่ต่างกันหรือในทำเลที่ต่างกัน จะต้องคำนึงถึงพฤติกรรมผู้บริโภคที่จะแตกต่างไปจากเดิมและวางแผนการตลาดให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมถึงควรพิจารณาและปรับปรุง พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพของกลุ่มเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การตั้งราคา ซึ่งให้เหมาะสม กับความต้องการของผู้บริโภคโดยเฉพาะการตั้งราคาให้ผู้บริโภครับรู้ถึงความคุ้มค่าต่ออายุการใช้งาน และความเหมาะสมของราคา ซึ่งอาจจะมีราคาที่หลากหลายให้ผู้บริโภคได้เลือก ดังนั้น เมื่อผู้บริโภค ได้รับสิ่งที่ต้องการตามความพึงพอใจ ก็จะทำให้เกิดพฤติกรรมการซื้อและการใช้ผ้าขาวม้ามากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจผ้าขาวม้ายังคงสามารถดำเนินกิจการได้ต่อไปและยังคงเป็นการอนุรักษ์ วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ต่อไปได้อีกด้วย

3. จากการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าทอมือ สำหรับใช้ในกิจการภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ พบว่า วัตถุประสงค์ประเภทเส้นใยที่นำมาผลิตเป็นผ้าขาวม้านั้น มีคุณสมบัติ การต้านทานแรงดึงสูงสุด เมื่อนำมาทอเป็นผืนทำให้สามารถนำมาแปรรูปเป็นสินค้าได้ทุกชนิด

จึงทำให้ผู้วิจัย ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้ ให้สอดคล้องกับความต้องการ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในมหาวิทยาลัย และการประดับตกแต่งอาคาร ของฝาก ของใช้ของที่ระลึก ฯลฯ ล้วนแล้วเกิดจากคุณสมบัติของผ้าที่ผ่านการพัฒนาทั้งเส้นใย เทคนิคการย้อม เทคนิคการทอ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ สอดคล้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านม่วง จังหวัดอุดรธานีแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับผ้าขาวม้า ทั้งการวิเคราะห์รูปแบบ ลวดลาย สี สัน กระบวนการทอ แนวความคิดพัฒนา กิตติอาษา (2532) กล่าวว่า ผ้าชนิดต่าง ๆ นั้น มีคุณค่า ทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรมในตัวเอง ดังนั้นในปัจจุบัน จึงกลายเป็นสินค้าทำรายได้ ประกอบกับ รัฐบาลมีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ OTOP Predict Champion (OPC) ในปี 2547 ส่งเสริม ให้มีการรวมกลุ่มสตรีทอผ้าเพื่อเป็นอาชีพเสริม ซึ่งสอดคล้องกับ สกนธ์ ภู่งามดี และธีระชัย สุขสด.(2544) ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแตกต่างไปจากเดิม เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สร้างความพึงได้กล่าวว่า การลดส่วน หมายถึง การตัดออกหรือย่อส่วน เช่น การตัดส่วนที่ไม่จำเป็นออก การย่อสัดส่วนให้เล็กลงและการกระชับส่วนลงไปกว่าเดิม การขยายส่วน หมายถึง การเพิ่มส่วนใหม่เข้าแทนของเดิม เช่น เพื่อเพิ่มประโยชน์ใช้สอยทางอ้อม เพิ่มความสูง ความยาว ความหนา ความแข็งแรง การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การดัดแปลงแก้ไข บางส่วนอาจเป็นส่วนที่เล็กน้อยจากเดิม เช่น เปลี่ยนสี เปลี่ยนทรง เปลี่ยนเสียง การจัดส่วนประกอบใหม่ หมายถึง การจัดส่วนประกอบให้ดูแปลกใหม่ไปจากเดิมโดยอาจจัดหรือสลับที่ทางใหม่รวมถึงจังหวะ ช่องไฟ และองค์ประกอบต่าง ๆ การกลับไปในทางตรงกันข้าม หมายถึง การสลับตำแหน่งทิศทางหรือเรื่องราวที่จากเดิมเคยมีอยู่ให้เป็นในทิศทางตรงกันข้าม เช่น ดำเป็นขาว เหลี่ยมเป็นมุมโค้งยาวเป็นสั้น การรวมกัน หมายถึง การรวมหรือผสมที่ละม้ายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันเข้าไว้ด้วยกัน คือ การรวมประโยชน์ใช้สอยเข้าด้วยกัน ซึ่งผลิตภัณฑ์หลายประเภทที่นิยมออกแบบในลักษณะนี้ เช่น มิดพกสารพัดประโยชน์ เครื่องเล่นเทพ ชุดเครื่องเล่นแผ่นซีดี และการแทนที่ใหม่ หมายถึง การทดแทนด้วยสิ่งใหม่เป็นสำคัญในลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ หรือสิ่งอื่น ๆ ใช้วัสดุใหม่ พลังงานใหม่เปลี่ยนส่วนประกอบ เปลี่ยนระบบการทำงานให้ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ ธีระชัย สุขสด (2540) ได้กล่าวว่า คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดี เป็นส่วนประกอบให้ผลิตภัณฑ์เป็นผลิตภัณฑ์ที่ดี มีคุณสมบัติครบถ้วน ดังนี้ ความแปลกใหม่ ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำซาก มีการนำเสนอความแปลกใหม่ในด้านต่าง ๆ เช่น ประโยชน์ใช้สอยที่ต่างจากเดิม รูปแบบใหม่ วัสดุใหม่ หรืออื่น ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้บริโภคในตลาดนั้น มีที่มา ผลิตภัณฑ์ที่มีประวัติ มีที่มาหรือ เล่าเรื่องได้ไม่ว่าจะเป็นต้นกำเนิด ความคิดรวบยอดของการออกแบบให้ผู้บริโภคทราบถึงเรื่องราวเหล่านั้นได้ เช่น นาฬิกาของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ กล่าวถึงกำเนิดมาจากงานช่างฝีมือในหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งที่มีการสืบต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ระยะเวลาเหมาะสม การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดนั้นเหมาะสมตามฤดูกาล หรือตามความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์เสื้อกันฝนหรือร่ม ก็ควรจะออกสู่ตลาดช่วงฤดูฝน ผลิตภัณฑ์

เสื้อผ้าชุดนักเรียนก็ควรออกสู่ตลาดช่วงฤดูกาลก่อนเปิดภาคเรียน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาขายเหมาะสมกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาดนั้นโดยอาศัยการศึกษาวิจัย กลุ่มผู้บริโภคให้ได้ข้อมูลก่อนทำการออกแบบและผลิตมีข้อมูลข่าวสารข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ ควรจะออกสื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบและเข้าใจอย่างถูกต้องในด้านประโยชน์และวิธีการใช้งาน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กรและผลิตภัณฑ์ เป็นที่ยอมรับผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องมีความแข็งแรง คงทน ต่อสภาพการใช้งาน หรือมีอายุการใช้งานที่เหมาะสมกับลักษณะของผลิตภัณฑ์และราคาที่จำหน่าย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าโดยได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าที่มีคุณภาพโดยผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์และการใช้วิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิเคราะห์หัตถิพิล และคุณค่าในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อรูปแบบและแบบแผนการทอผ้า
2. ควรมีการวิเคราะห์กรรมวิธีการผลิตในรูปแบบของการพัฒนานวัตกรรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการใหม่ ๆ ในการเตรียมเส้นด้าย การย้อม การทอ การแปรรูป
3. ควรมีการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคมากกว่านี้

เอกสารอ้างอิง

- ทะนุพงษ์ กุสุมา ณ อยู่ธยา. ส่งเสริมการใช้ “ผ้าขาวม้า” อนุรักษ์ พื้นฟู วัฒนธรรมแบบไทย กับสินค้าแบรนด์ “pakamian”. http://www.sentangsedtee.com/news_Detail.php?rich_id=280§ion=2
- พัฒนา กิตติอาษา. 2532. ผ้าอีสานจากมิติทางมนุษยวิทยา. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีระชัย สุขสด. 2544. การออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง

อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ

An Analysis Mudmee Silk Production Cost Of Silk weaving women group Ban Nongrung Phayu District Sisaket Province.

นางสาวสุดาทิพย์ เกษจ้อย¹

บทคัดย่อ

การทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มและเป็นอาชีพเสริม ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อำเภอพยุห์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นอำเภอ ที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับผ้าไหมมัดหมี่ ผู้ผลิตผ้าไหมจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาตลาด ผ้าไหมมัดหมี่ จึงทำการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ที่ทำให้กลุ่มสตรีทอผ้าไหมสามารถดำรง อยู่ได้ และสร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มต่อไป ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต ผ้าไหมมัดหมี่ และเสนอแนะแนวทาง การบริหารต้นทุนให้มีประสิทธิภาพผู้ให้ข้อมูลสำคัญและ ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก 7 คน และผู้ให้ข้อมูล สำคัญจากการสนทนากลุ่ม 29 คน และใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวม ข้อมูลผลการศึกษาพบว่า

สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง สมาชิกทั้งหมดเป็นเพศหญิงอายุประมาณ 40 – 70 ปี มีประสบการณ์ทอผ้าไหม 15 – 20 ปี กำลังการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ปีละ 12 ผืน มีแหล่งเงินทุนที่ นำมาประกอบการจากเงินทุนส่วนตัวและมีรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่ประมาณปีละ 15,000 บาท

ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ต่อ 2 เครือ (2 เครือ = 12 ผืน) เท่ากับ 3,378 บาท ประกอบด้วย ต้นทุนวัตถุดิบทางตรง 345 บาท จำแนกเป็น ค่าพันธุ์ไหมหีบหัตถวิธี 30 บาท ค่าขนส่งพันธุ์ไหม 15 บาท ค่าซื้อใบหม่อนในการเลี้ยงไหม 300 บาท ค่าแรงงานทางตรง 3,000 บาท และค่าใช้จ่าย ในการผลิต 33 บาท

กลุ่มสตรีทอผ้าไหม ควรส่งเสริมและให้ความรู้แก่สมาชิกให้สามารถปฏิบัติงานอย่างมี ประสิทธิภาพ ควรมีการจัดบันทึกการผลิตเพื่อจะได้ทราบว่าต้นทุนและรายได้จากการผลิตสามารถ นำข้อมูลที่ได้ใช้ในการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ

โดยสรุป ผลการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ได้ข้อมูลด้านต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ผลการศึกษา ครั้งนี้สามารถนำไปใช้วางแผนการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหม บ้านหนองรัง อำเภอพยุห์ จังหวัดศรีสะเกษ ให้มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ : การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต, ผ้าไหมมัดหมี่

¹ อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจและบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Abstract

Weaving Mudmee a handicraft made clothing and occupation. Increasing revenue to the members of the Women's silk cocoon Phayu District Nong Province. The district has a strong voice on Mudmee. Silk manufacturer is focused on market development Mudmee. Analyze cost Little Mudmee. The women silk can survive. And generate revenue for the next group, so the study was to analyze the cost of producing silk Sui ants. And guidelines to effectively manage the bear. Provides key data and population in this study include the data from seven in-depth interviews and a focus group data from 29 people and used a semi-structured interview was used for data collection. The results showed that:

1. The group's silk weaving village nest. All members are female, aged about. 40-70 years experience silk 15-20 year capacity Mudmee 12 parcels per year with funding sources to operators of private capital. And income from the sale of silk tied around 15,000 baht bears.

2. Cost Mudmee per second network is comprised of 3,378 baht. Direct material costs THB 345 species classified as ruby silk Vana 30 baht and 15 baht for the purchase of freight breeding silk mulberry silk 300 baht to 3000 baht direct labor and manufacturing costs 33 baht.

3. Women Silk Should promote and educate its members to be able to work with. Performance should be noted that the production will cost and revenue data produced can be used to manage them effectively.

The results of this study. Give information on the cost of production Mudmee. The results of this study can be applied to planning, analyzing production costs Mudmee women's silk cocoon BanNongrung Phayu District province Sisaket. The management efficiency further.

Keywords : Production Cost, Mudmee Silk

บทนำ

ผ้านับว่าเป็นวัสดุทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญเท่ากับหลักฐานประเภทศิลปะ โบราณวัตถุอื่น ๆ ผ้าสามารถนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาถึงพัฒนาการของชุมชนสังคมวิถีชีวิตตลอด จนภูมิปัญญาของผู้คนที่ได้ทอผ้ามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและจากหลักฐานการทอผ้าที่มามีตั้งแต่อดีต พบว่า การทอผ้าในภาคอีสานมีลักษณะการทอแบบหัตถกรรมพื้นบ้านแบบดั้งเดิมซึ่งกระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิมจัดเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องใช้ฝีมือ ในการผลิตผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ และการฝึกฝน สิ่งสม สืบทอดกันมาจากบรรพชนปรากฏเป็นผลงานที่มีคุณค่าทั้งทางด้านประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าทางความงาม (ดวงใจ ก้าวศรี. 2551) ผ้าไหมมัดหมี่เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองชนิดหนึ่งที่นิยมทำกันมานาน ซึ่งการทอผ้าไหมมัดหมี่แต่ละผืนต้องใช้เวลาและความประณีตมาก ต้องอาศัยความใจเย็นและมานะอดทนในการจัดเรียงเส้นไหมให้สม่ำเสมอและคงที่ โดยมีกรรมวิธีต้องเรียงลำดับก่อน – หลังเพื่อให้เกิดลวดลายที่ถูกต้องสวยงามด้วยเหตุนี้ผ้าไหมมัดหมี่จึงมีคุณค่า และมีราคาสูงเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค โดยเฉพาะผ้าไหมมัดหมี่ฝีมือชาวบ้านยิ่งมีคุณค่าขึ้น เนื่องจากมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ทั้งกรรมวิธีการผลิตและลวดลายสีสันบนเส้นผ้า ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตและค่านิยมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถยังทรงเผยแพร่การใช้ผ้าไหมทอพื้นเมืองโดยเฉพาะผ้าไหมมัดหมี่ ทรงเป็นผู้นำในการใช้ผ้าไหมมัดหมี่และทรงโปรดให้ข้าราชการบริพารใช้ด้วยเพื่อร่วมกันช่วยเหลือให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น และทรงส่งเสริมศิลปหัตถกรรมผ้าไหมพื้นเมืองของหญิงชาวชนบทไทย ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชกระแสรับสั่งถึงด้วยความชื่นชมเมื่อครั้งองค์การยูเนสโก (UNESCO) ถวาย The Borobodur Gold Medal ในฐานะที่ทรงเป็นผู้อนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมของเอเชียว่า “พวกเขาเกิดมาเพื่อเป็นนักศิลปะอย่างแท้จริงดังเช่นเขาสามารถทอผ้าไหมลวดลายมัดหมี่ ทั้งลวดลายแบบโบราณที่ทรงคุณค่าจนแม้กระทั่งการคิดค้นแบบใหม่ที่มีสีสันลวดลายที่น่าดึงดูดใจ” (National Identity Board, 1994 : 18-19 อ้างถึงใน กฤษณา, 2541)

จังหวัดศรีสะเกษเป็นอีกภาคหนึ่งในภาคอีสานซึ่งมีชื่อเสียงด้านการทอผ้าซึ่งเป็นหัตถกรรมในครัวเรือนของราษฎรในจังหวัดศรีสะเกษ ในอดีตมีการทำอย่างกว้างขวางรวมถึงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมด้วย ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้านั้นทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มและเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ในด้านลวดลายผ้านั้นเป็นลายดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษช่วยกันออกแบบจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ปัจจุบันการทอผ้าไหมของจังหวัดศรีสะเกษมีอยู่ทั่วไปแทบทุกอำเภอ แต่แหล่งผลิตผ้าไหมมัดหมี่ที่สำคัญอีกอำเภอหนึ่งคือ บ้านหนองรัง อำเภอยุพัต จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งทอผ้าไหมมานานหลายชั่วอายุคน อาชีพของประชาชนส่วนใหญ่คือการทำนาและการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมรวมถึงการทอผ้าด้วย โดยได้รับการสนับสนุนจากเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

จ.ศรีสะเกษ ช่วยในการให้ความรู้ในการเลี้ยงไหมและพัฒนาคุณภาพของผ้าไหม การทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองรังจะทอผ้าไหมด้วยกี่ธรรมดา ชาวบ้านมีการทอผ้าไหมลายพื้นเมืองดั้งเดิม ซึ่งถ่ายทอดกันมานานโดยเฉพาะการทอที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีความวิจิตรงดงามเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวไทยและชาวต่างประเทศ ความงดงามของลวดลายบนผ้าไหมเป็นมรดกล้ำค่าของบรรพบุรุษ มีการอนุรักษ์สืบต่อกันมานาน การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรยกย่องนำมาซึ่งความภูมิใจของชาวจังหวัด ศรีสะเกษ แต่จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ยังมีปัญหาการดำเนินงานด้านการผลิต คือ ใช้ต้นทุนการผลิตสูง ดังนั้น ต้นทุนการผลิตจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ เพราะต้นทุนเป็นตัวเลขที่แสดงถึงราคาของผลผลิตจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้บริหารจะต้องดำเนินการโดยต้องคำนวณให้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด (ชัยสิทธิ์ เถลิมมีประเสริฐ, 2544) กอปรกับการลงพื้นที่ให้บริการวิชาการเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2557 ที่ผ่านมา ในชื่อโครงการบริการวิชาการเรื่อง สถาบันการจัดการการเงินชุมชน ณ สถาบันการเงินชุมชน บ้านหนองรัง อำเภอยุพาร์ท จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมคือ ผู้จัดทำบัญชีสถาบันการเงินชุมชน จำนวน 20 คน อาจารย์สาขาวิชาการบัญชี 8 คน ซึ่งในสมาชิกผู้จัดทำบัญชีเป็นหัวหน้ากลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองรัง คือ นางตาล ชันทา ยังมีความต้องการให้มหาวิทยาลัยฯ เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการบัญชีของกลุ่มทอผ้าไหมซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มต่อไป ซึ่งที่ผ่านมาทางกลุ่มทอผ้าไหมไม่ทราบต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ที่แท้จริง การกำหนดราคาขายเป็นเพียงการกำหนดราคาตามท้องตลาดเท่านั้น ซึ่งถ้ากลุ่มทอผ้าไหมให้ความสำคัญในการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการลดต้นทุนการผลิตและการนำระบบต้นทุนการผลิตเข้ามาช่วยจะทำให้กลุ่มทอผ้าได้รับข้อมูลที่ดียิ่งขึ้นเกี่ยวกับต้นทุนการผลิต อีกทั้งยังเป็นการหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตที่ไม่ทำให้คุณภาพของสินค้าลดลง สร้างกำไรสูงสุดให้กับกลุ่มทอผ้าไหมและยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ดังนั้น หากมหาวิทยาลัยจะออกมาให้บริการกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองรังก็มีความยินดีที่จะเข้าร่วมโครงการ เนื่องจากได้รับประโยชน์จากการบริการวิชาการครั้งนี้มาก ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มทอผ้าไหมและสามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นที่มาสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อำเภอยุพาร์ท จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ รวมถึงการศึกษาแนวทางการลดต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งผลจากการศึกษาจะสามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันผ้าไหมมัดหมี่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ
3. เพื่อวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

นำไปใช้ในการประกอบการตั้งราคาผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมเพื่อให้สามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน และใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการวางแผนปรับปรุงและพัฒนากระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ให้มีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ” มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตเนื้อหา

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรังบางรวมถึงกระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ในขั้นตอนของกระบวนการผลิตนี้จะทำให้ทราบต้นทุนการผลิตผ้าไหมซึ่งประกอบไปด้วย วัสดุทางตรง ค่าแรงงานทางตรง และค่าใช้จ่ายการผลิต ที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิตเมื่อได้ส่วนประกอบของต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่แล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยซึ่งจะทำให้กลุ่มทอผ้าไหมทราบต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ

2. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญและประชากร

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญและประชากร คือ สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ

3. ขอบเขตระยะเวลา

ดำเนินการศึกษาระหว่าง เดือนตุลาคม 2557 ถึง มีนาคม 2559

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและประชากร

ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสนทนากลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในภาพรวมของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรังเป็นอย่างดี อีกทั้งมีประสบการณ์และความชำนาญในการทอผ้าไหมมัดหมี่จำนวน 7 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน เற்றுญิก 1 คน เลขา 1 คน และกรรมการ 3 คน ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2558 ณ บ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสนทนากลุ่ม

ในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) กลุ่มเป้าหมายมีคุณสมบัติเป็นสมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ จำนวน 29 คน เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ณ ศาลาการเปรียญ วัดบ้านหนองรัง เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2558

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แยกเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

แนวทางการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview protocol) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด เน้นสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสร้างคำถามโดยการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากวัตถุประสงค์ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างแบบสอบถามโดยมีประเด็น ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ
2. กระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหม บ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ เพื่อเก็บข้อมูลผู้วิจัยมีกระบวนการ ดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับบริบทชุมชน ต้นทุนการผลิต จากตำรา เอกสารวารสาร สิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์
2. นำแบบสัมภาษณ์เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม
3. พัฒนาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา
4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาตรวจสอบปรับปรุงอีกครั้ง แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แบบไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้เลือกไว้

แนวทางการสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยพยายามเชิญชวนให้ผู้มีข้อมูลสำคัญวิพากษ์ผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผลของการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ และให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ มีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยพิจารณาว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ มีคุณสมบัติตรงตามความต้องการ สามารถตอบคำถามที่ต้องการได้หรือไม่ รวมทั้งพิจารณาความเป็นไปได้ที่จะเข้าไปศึกษา ตลอดจนพิจารณาความสะดวกและความปลอดภัยในการเดินทาง
2. ขั้นแนะนำตัว ผู้วิจัยได้เคยลงพื้นที่ให้บริการวิชาการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีของสถาบันการเงินให้กับบ้านหนองรังแล้วก่อนหน้านี้ที่จะทำวิจัย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยรู้จักและมีความคุ้นเคยกับประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มบางท่าน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ส่งเอกสารขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลซึ่งจะกำหนดวัน เวลาสัมภาษณ์ และโทรติดต่อประสานงานกับประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมอีกครั้งเพื่อยืนยันการลงพื้นที่ในวันและเวลาที่ได้นัดหมายแล้วตามเอกสาร
3. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ตามประเด็นที่สร้างขึ้น มีการเตรียมตัวก่อนการสัมภาษณ์โดยหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสัมภาษณ์อย่างเพียงพอ และสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) ผู้วิจัยแนะนำตัวตามบทบาทที่กำหนดโดยการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความประทับใจ ไว้วางใจ และกล้าที่จะเปิดเผยข้อมูลให้ผู้สัมภาษณ์ต้องการ ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยตรง (Face-to-Face) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมทำการบันทึกเทปในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ เมื่อเสร็จสิ้นจากการสัมภาษณ์จะทำการถอดเทปอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตรงตามประเด็นที่ต้องการ
4. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มโดยการบันทึกเทปและบันทึกภาพระหว่างการสนทนากลุ่ม เมื่อสิ้นสุดกานสนทนากลุ่มจะทำการถอดเทปอย่างละเอียด

ความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ความถูกต้องตรงประเด็นและความน่าเชื่อถือของข้อมูลนับว่าเป็นความสำคัญเช่นเดียวกับงานวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยตระหนักถึงประเด็นดังกล่าวซึ่งความถูกต้องตรงประเด็น (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของการศึกษาโดยเฉพาะข้อมูลที่เก็บจากการวิจัยและกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยความพินิจพิเคราะห์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้กลวิธีตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การใช้เวลาที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์และสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ (Prolonged Engagement in the Field) ในการเก็บข้อมูลดังกล่าวเพื่อให้มั่นใจได้ว่า ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามสามารถสะท้อนความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่งเป็นเวลามาตรฐาน

2. การสนทนากับเพื่อนและผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) ผู้วิจัยจะสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลกับเพื่อนนักวิจัย รวมถึงผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อให้ได้แนวทางและข้อมูลที่ถูกต้องในการทำวิจัย

3. การตรวจสอบข้อมูลโดยสมาชิกที่เข้าร่วมวิจัยถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง ทั้งนี้หลังจากที่ผู้วิจัยทำการถอดเทปเสร็จเรียบร้อยแล้วจะส่งบทสัมภาษณ์เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้มั่นใจว่าผู้วิจัยทำการถอดเทปอย่างถูกต้องและถ่ายทอดความคิดของผู้ให้ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึก นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เป็นตัวเลขต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ จากความเป็นจริง

การสนทนากลุ่ม นำผลจากการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึกมาตรวจสอบโดยสมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าไหม รับทราบแนวคิดเพิ่มเติมและนำไปสรุปผลการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่อีกครั้ง

สรุปผล

การวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง สมาชิกทั้งหมดเป็นเพศหญิง อายุประมาณ 40 – 70 ปี มีประสบการณ์ทอผ้าไหม 15 – 20 ปี กำลังการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ปีละ 12 ผืน มีแหล่งเงินทุนที่นำมาประกอบการจากเงินทุนตนเอง และมีรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่ประมาณ ปีละ 15,000 บาท

2. ขั้นตอนในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ มีขั้นตอนในการผลิต 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเลี้ยงไหม
 - 1.1 การซื้อพันธุ์ไหม
 - 1.2 การเลี้ยงไหม
2. การสาวไหมหรือการสาวหลอก
 - 2.1 การต้มรังไหม
 - 2.2 การพันเกลียวเส้นไหม
 - 2.3 การตัดกักแต่อกเมื่อสาวไหมหลีบ
 - 2.4 การเหล่งไหมหรือทำเส้นไหมเป็นใจไหม
3. การเตรียมเส้นไหมยืนหรือการทำเครือหูก
 - 3.1 การฟอกไหม
 - 3.2 การกวักไหม
 - 3.3 การโบกไหม
 - 3.4 การคั่นเครือไหม
 - 3.5 การย้อมสีไหม
 - 3.6 การสับไหมหรือการสับหูก
4. การเตรียมเส้นไหมพุ่ง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ขึ้นตอนทางทอ
 - 4.1 การคั่นไหม
 - 4.2 การมัดหมี่
 - 4.3 การย้อมสี
 - 4.4 การแก้มหมี่
 - 4.5 การแต้มหมี่
 - 4.6 การกวักหมี่
5. การทอผ้าไหมมัดหมี่
 - 5.1 การปั่นหลอด
 - 5.2 การกางหูก
 - 5.3 การหวีหูก
 - 5.4 การทอผ้าไหมมัดหมี่

3. การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ สามารถวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ต่อ 2 เครือ (2 เครือ = 12 ผืน) ได้ดังนี้

วัตถุดิบทางตรง ประกอบด้วย

พันธุ์ไหมทาบทิมวนา	30 บาท
ค่าขนส่งพันธุ์ไหม	15 บาท
ค่าใบหม่อนเลี้ยงไหม	300 บาท

ค่าแรงงานทางตรง

ค่าแรงงานช่างแต้มหมี่	3,000 บาท
-----------------------	-----------

ค่าใช้จ่ายในการผลิต

ค่าต่างต้องพอกไหม	21 บาท
ค่าสีย้อมเครือทุก	12 บาท
รวมต้นทุนในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่	<u>3,378 บาท</u>

อภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง อ.พยุห์ จ.ศรีสะเกษ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัตถุดิบทางตรง ต้นทุนวัตถุดิบทางตรงเป็นต้นทุนที่สูงเป็นอันดับที่สองรองจากค่าแรงงานทางตรงคิดเป็นร้อยละ 10.22 ของต้นทุนการผลิตรวม เนื่องจากวัตถุดิบในการผลิตส่วนใหญ่เป็นเส้นไหม ซึ่งเส้นไหมที่ได้จากการเลี้ยงไหมของสมาชิกเอง เพื่อให้เส้นไหมที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของลูกค้า และเลือกพันธุ์ไหมทาบทิมวนาในการเลี้ยงซึ่งเป็นไหมพันธุ์ไทย ซึ่งเป็นพันธุ์ไหมที่เลี้ยงง่ายและให้ผลผลิตสูง แต่ในการเลี้ยงไหมเองผู้เลี้ยงจะต้องมีอาหารสำหรับตัวหนอน ก็คือใบหม่อน ซึ่งใบหม่อนที่ปลูกเองมีไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงไหมจึงทำให้มีค่าใช้จ่ายในการซื้อใบหม่อน ซึ่งกว่าจะได้เส้นไหมที่มีคุณภาพที่ดีต้องการกระบวนการของการเลี้ยงไหมซึ่งต้องควบคุมกระบวนการเลี้ยงไหมเป็นอย่างดีจึงจะทำให้เส้นไหมมีคุณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงจิตร์ กั้วศรี (2551) พบว่าต้นทุนที่สูงเป็นอันดับสองรองจากค่าแรงงานทางตรงคิดเป็นร้อยละ 28.87 ของต้นทุนการผลิตรวม เนื่องจากวัตถุดิบส่วนใหญ่เป็นเส้นไหมที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นเส้นไหมที่มีคุณภาพที่ลูกค้าต้องการ ดังนั้นจึงทำให้ผู้ผลิตไม่สามารถควบคุมราคาของวัตถุดิบได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมฤทัย สันติวรวัฒน์ (2548) พบว่า ลูกค้าให้ความสนใจอยู่ในระดับมากต่อการเลือกซื้อผ้าไหมแต่งกายในด้านผลิตภัณฑ์ คือ ความสามารถของลวดลายผ้าไหม คุณภาพของเส้นใย เนื้อผ้ามีความคงทนและสีเส้นผ้าไหม ส่วนทางด้านราคาคือความเหมาะสมกับคุณภาพ

2. ค่าแรงงานทางตรง ในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรัง ค่าแรงงานทางตรงในการทอสูงที่สุดคิดเป็นร้อยละ 88.81 ของต้นทุนการผลิตรวม เนื่องมาจากในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่นั้นผู้ที่ทำการมัดหมี่ และแถมหมี่จะต้องเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์และความชำนาญ ซึ่งในการมัดหมี่ และแถมหมี่นั้นเป็นการผสมผสานความสามารถทางศิลปะเฉพาะตัวของคนและต้องใช้เวลามากที่สุดเมื่อเทียบกับกระบวนการอื่น ๆ มีเช่นนั้นจะทำให้ลวดลายของผ้าขาดความประณีตงดงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงจิตร์ ก้าวศรี (2551) พบว่า ในการผลิตผ้าไหมแพรวาลายเกาะ ค่าแรงงานในการทอสูงที่สุดคิดเป็นร้อยละ 57.95 ของค่าแรงงานทั้งหมด อาจเนื่องมาจากในการผลิตผ้าไหมแพรวาเก่านั้นผู้ที่ทำการทอจะต้องเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์และความชำนาญ ซึ่งในการทอนั้นเป็นการผสมผสานความเชื่อและความสามารถทางศิลปะเฉพาะตัวกับจินตนาการโลกทัศน์ของคนต้องใช้เวลามากที่สุดเมื่อเทียบกับค่าแรงงานในกระบวนการอื่น ๆ

3. ค่าใช้จ่ายในการผลิต ค่าใช้จ่ายในการการผลิตผ้าไหมมัดหมี่คิดเป็นร้อยละ 0.97 ของต้นทุนการผลิตรวม เนื่องมาจากทางกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรังใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่นเป็นหลักในการผลิตผ้าไหม เช่น การต่อไหมก็เลือกใช้ด้ายดอที่มีราคาไม่สูงนัก สำหรับการย้อมสีก็เลือกใช้ย้อมที่มีคุณภาพสูงแต่ราคาต่ำ แต่ทางกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหนองรังจะใช้เวลาและความประณีตในการผลิตซึ่งจะยังทำให้ผ้าไหมมีสีสันสวยงาม คงทน ไม่ต่างไม่ตกสี ผู้ซื้อเกิดความประทับใจและความพึงพอใจในตัวสินค้าเป็นเหตุผลหนึ่งในการตัดสินใจซื้อ สอดคล้องกับงานวิจัยของวิชญ์ อันสงคราม (2542) พบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาที่เป็นสินค้าที่ครองใจผู้บริโภคโดยเฉพาะความเป็นเอกลักษณ์ คุณค่าทางหัตถศิลป์ของตัวผืนผ้า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์จากการนำผลการศึกษาไปใช้ สามารถแยกประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ควรแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีต้นทุนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่และมีการติดตามและประเมินอย่างต่อเนื่อง

1.2 จัดหาแหล่งเงินทุนให้กับผู้ผลิตผ้าไหมมัดหมี่

1.3 ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ้าไหมมัดหมี่ให้แพร่หลายเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและขยายตลาดให้เพิ่มขึ้นเพื่อกลุ่มผู้บริโภคสามารถหาซื้อได้ง่าย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่สู่ตลาดต่างประเทศเพื่อให้ศักยภาพในการส่งออกและมีโอกาสที่ดีในแทบทุกตลาด เป็นการส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชนและประเทศชาติ

2.2 ควรมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาตลาดสายสีเส้นผ้าไหมมัดหมี่ที่ตรงกับความต้องการของตลาดในปัจจุบัน

2.3 ควรมีการศึกษาด้านทุนการผลิตผ้าไหมประเภทอื่น ๆ

2.4 ควรมีการศึกษาพัฒนาการใช้วัตถุดิบธรรมชาติในการผลิตผ้าไหม

เอกสารอ้างอิง

ดวงจิตร์ กั้วศรี. (2551). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตผ้าไหมแพรวาลายเกาะบ้านโพน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. การศึกษาค้นคว้าอิสระ. บัณฑิตมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย. มหาสารคาม.

ชัยสิทธิ์ เถลิ้มมีประเสริฐ. (2544). สถิติเพื่อบริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมฤทัย สันติวรวัฒน์. (2548). ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการซื้อผ้าไหมแต่งกายของข้าราชการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. การศึกษาปัญหาพิเศษ, (บธ.ม.บริหารธุรกิจ) – มหาวิทยาลัย. มหาสารคาม.

วิษณุ อันสงคราม. (2542). การศึกษากลยุทธ์การตลาดของผู้ผลิตผ้าไหมแพรวา ศึกษากรณีบ้านโพน ตำบลบ้านโพน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. รายงานการศึกษาปัญหาพิเศษ บธ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ประสิทธิภาพของระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ GFMIS กับศักยภาพ การประยุกต์ใช้ระบบ : มุมมองผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัทรพร ทวีจันทร์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของระบบ GFMIS และความสามารถในการปฏิบัติการระบบ GFMIS ของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ปฏิบัติการระบบ GFMIS ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ และใช้สถิติเชิงพรรณนาในการบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า ระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ GFMIS สามารถช่วยในผู้ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพการทำงานมากขึ้น ช่วยลดภาระในการปฏิบัติงาน เพิ่มความสะดวกรวดเร็วเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงาน แต่เนื่องจากจำนวนบุคลากรที่มีจำนวนไม่เพียงพอ มีความรู้ความสามารถที่ไม่สอดคล้องกับคุณสมบัติของการรับเข้าทำงาน มีการหมุนเวียนเปลี่ยนหน้าที่ในตำแหน่งอื่นบ่อยครั้ง ทำให้ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานตามระบบ GFMIS และหากมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่าง ๆ ที่อาจจะมีผลกระทบกับการลงข้อมูลในระบบก็จะใช้เวลาในการเรียนรู้นาน ทำให้ข้อมูลทางบัญชีไม่ทันต่อความต้องการใช้ข้อมูลของผู้บริหารและหน่วยงานกำกับดูแล ซึ่งแนวทางที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ระบบ ผู้บริหารควรมีการสร้างระบบที่เลี้ยงอย่างเป็นรูปธรรมและส่งเสริมให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานโดยตรงเข้าร่วมรับการฝึกอบรม และมีการจัดการองค์ความรู้ด้วยการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับมาสู่บุคลากรที่เกี่ยวข้องภายในทั้งระดับปฏิบัติการและระดับผู้บริหารอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

คำสำคัญ: ระบบการบริหารการคลังภาครัฐ GFMIS สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

¹ อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจและบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Abstract

This research aims to study GFMS system's efficiency and ability to work on GFMS system of Sisaket Primary Educational Service Area Office Executors. This research was a qualitative research used in-depth interview to collect data from GFMS system executors in Sisaket Primary Educational Service Area Office. Also, this research used descriptive statistics to describe. Research results found that government financial management, GFMS can help the executors to work more efficiency, decrease burden in working, increase fast, convenient, and efficiency in management. However, there were not enough workers that have related ability and job qualification. Moreover, they often had a job rotation, which made workers not understand how GFMS system works. Thus, if the office changes various policies that may affect file data in the system, they will take a long time to learn. Therefore, the accounting data was not up-to-date, which was unable to meet the needs of the administrators and controlling institutes to use the data. Hence, it was a model to increase efficiency to the system, Moreover the administrators should create concrete chaperone system and promote training to related staffs. Besides, there should be knowledge management by passing on knowledge to related staffs in executed level and executive level continuously.

Keywords: Government Financial Management System (GFMS)

Primary Educational Service Area Office

บทนำ

ตามที่รัฐบาลมีนโยบายปฏิรูประบบราชการ เพื่อเร่งรัดการปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดทำและจัดสรรงบประมาณมุ่งเน้นการควบคุมในรายละเอียดอย่างเคร่งครัด ป้องกันการรั่วไหลและความสิ้นเปลืองสูญเสีย ทำให้เกิดความจำเป็นในการรื้อปรับระบบการเงินและงบประมาณ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของรัฐบาลมากขึ้น โดยการโอนถ่ายอำนาจการตัดสินใจและความคล่องตัวให้แก่หน่วยงานปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างภาระความรับผิดชอบในการเบิกจ่ายเงินแผ่นดินโดยอาศัยวิธีการบริหารการเงินและงบประมาณสมัยใหม่ (แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย พ.ศ. 2546 -พ.ศ. 2550, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ไพบรณ เทือกทอง และคณะ, 2552) ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงมีนโยบายในการปฏิรูประบบ

ราชการไทยเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมจึงมีมติเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2546 เห็นชอบให้จัดทำระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (GFMIS) เพื่อเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนากลยุทธ์และเป็นองค์ประกอบสำคัญในการปฏิรูประบบราชการไทย รวมถึงเป็นกลไกที่จะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาระบบงานทางอิเล็กทรอนิกส์ในอนาคต ยุทธศาสตร์การทำงานด้านการบริหารการเงินการคลังภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลด้วยระบบบัญชีที่สะท้อนให้เห็นถึงผลการดำเนินงานและการใช้ทรัพยากรที่สอดคล้องกับความเป็นจริง ตลอดจนเป็นฐานข้อมูลในการปรับปรุงการบริหารและบริการประชาชนที่มีประสิทธิภาพสามารถตรวจสอบได้ อีกทั้ง ลดขั้นตอนการทำงาน ประหยัดค่าใช้จ่ายของรัฐและนำไปสู่การบริหารสมัยใหม่ทั้งทางด้านการเงินการคลังและการบริหารบุคคลที่ดีต่อไป (วนิดา ชูติมากุล, 2556)

ระบบ GFMIS ย่อมาจาก Government Fiscal Management Information System เป็นระบบบริหารงานด้านการงบประมาณ บัญชี การเงินการคลัง การรับจ่ายการบริหารต้นทุนการจัดซื้อจัดจ้าง ที่เป็นมาตรฐานการปฏิบัติงานเดียวกันทุกส่วนราชการ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานการคลังภาครัฐและสามารถใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ กับนโยบายการคลัง และการปรับทิศทางเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างทันทั่วทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพดังกล่าวทำให้ส่วนราชการสามารถลดขั้นตอนและลดภาระในการจัดทำเอกสารและรายงานให้ส่วนราชการกลางเนื่องจากสามารถเรียกดูรายงานได้จากฐานข้อมูลบริหารกลางแบบ Online real time รวมถึงการนำข้อมูลไปใช้เพื่อการตัดสินใจสำหรับ Chief Financial Officer (CFO) และ Chief Executive Officer (CEO) ทั้งในระดับประเทศ กระทรวง กรม จังหวัด และหน่วยงานราชการ นอกจากนี้ยังสามารถใช้ในการติดตามการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนยุทธศาสตร์พันธกิจและเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อีกด้วย (วุฒินันท์ หริรักษ์, 2548) เนื่องจากการใช้ระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ (GFMIS) ของกรมบัญชีกลางได้ใช้มาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว ซึ่งทำให้บุคลากรการเงินและบัญชีภาครัฐต้องมีการปรับระบบการทำงานใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับระบบบัญชีที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามยังมีบางหน่วยงานที่ปฏิบัติแล้วประสิทธิภาพประสิทธิผลการดำเนินงานยังไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายที่เกิดขึ้น บางส่วนก็มีการทำงานให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด บางส่วนก็ยังมีปัญหาในการปฏิบัติงาน ทำให้บุคลากรการเงินและบัญชีส่วนราชการต้องมีการปรับกระบวนการทำงานเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำนักงานการประถมศึกษา เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีการนำหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติตามระบบ GFMIS มาใช้ในหน่วยงาน ประกอบด้วย หลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติในการเบิกจ่ายเงินและการนำเงินส่งคลังตามระบบการเงินการคลังภาครัฐ การตรวจสอบเงินประจำงวด การจัดทำข้อมูลหลักผู้ขาย การเบิกเงินจากคลัง การจ่ายเงิน การรับเงินและการเก็บรักษาเงิน และการนำเงินส่งคลังและจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการต่าง ๆ ในระบบการปฏิบัติการข้างต้นนั้น ทำให้การปฏิบัติงานการเงินการบัญชีและการจัดซื้อ จัดจ้างต้องปรับเปลี่ยนไปตามแนวปฏิบัติ และระเบียบการ

เบิกจ่ายเงินจากคลังตามที่กรมบัญชีกลาง กำหนด และเนื่องจากเป็นระบบใหม่ที่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานค่อนข้างซับซ้อน ในระยะแรก เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยังไม่เข้าใจขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติงานชัดเจน ทำให้ผลการตรวจสอบ การเงินการบัญชีที่ผ่านมา พบว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบางแห่งยังมีการแบ่งแยกหน้าทำงาน ไม่เหมาะสมและเอื้อให้มีการควบคุมที่รัดกุมผู้ปฏิบัติงานไม่ตระหนักถึงความสำคัญด้านความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล ขาดกระบวนการสอบทานความถูกต้อง ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความเสี่ยง เช่น การบันทึกข้อมูลเข้าระบบไม่ถูกต้อง ครบถ้วนและไม่ตรงเวลา ไม่มีหลักฐานในการบันทึก ข้อมูลเข้าระบบ เป็นต้น ประกอบกับเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ยังมีข้อผิดพลาดจากประสบการณ์ด้านการจัดทำระบบการบริหารการคลังภาครัฐที่ไม่มากและมีความคลุมเครือในการปฏิบัติงานที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการใช้ข้อมูลและรายงานทางการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นที่มาสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ GFMIS โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของระบบ GFMIS และความสามารถในการปฏิบัติการระบบ GFMIS ของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์จะเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อหาแนวทางหรือกระบวนการในการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ (GFMIS) ของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของระบบการบริหารการคลังภาครัฐ GFMIS ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาความสามารถในการปฏิบัติการระบบ GFMIS ของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ ระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ (GFMIS) ในมุมมองของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ
4. เพื่อศึกษาแนวทางหรือกระบวนการในการเพิ่มประสิทธิภาพการประยุกต์ใช้ระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ (GFMIS) ในมุมมองของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษจำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 2 คน โดยจำแนกผู้ปฏิบัติการออกเป็น 5 ด้าน (ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ, 2557) ประกอบด้วย

- 1.1 ผู้ปฏิบัติการด้านระบบงบประมาณ (Fund Management : FM)
- 1.2 ผู้ปฏิบัติการด้านระบบการจัดซื้อจัดจ้าง (Purchasing Order : PO)
- 1.3 ผู้ปฏิบัติการด้านระบบการเงินการบัญชี (Financial Accounting : FI)
- 1.4 ผู้ปฏิบัติการด้านต้นทุน (Controlling : CO)
- 1.5 ผู้ปฏิบัติการด้านระบบบริหารทรัพยากรบุคคล (Human Resource : HR)

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 4 แห่ง ประกอบด้วย

- 2.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1
- 2.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 2
- 2.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3
- 2.4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 4

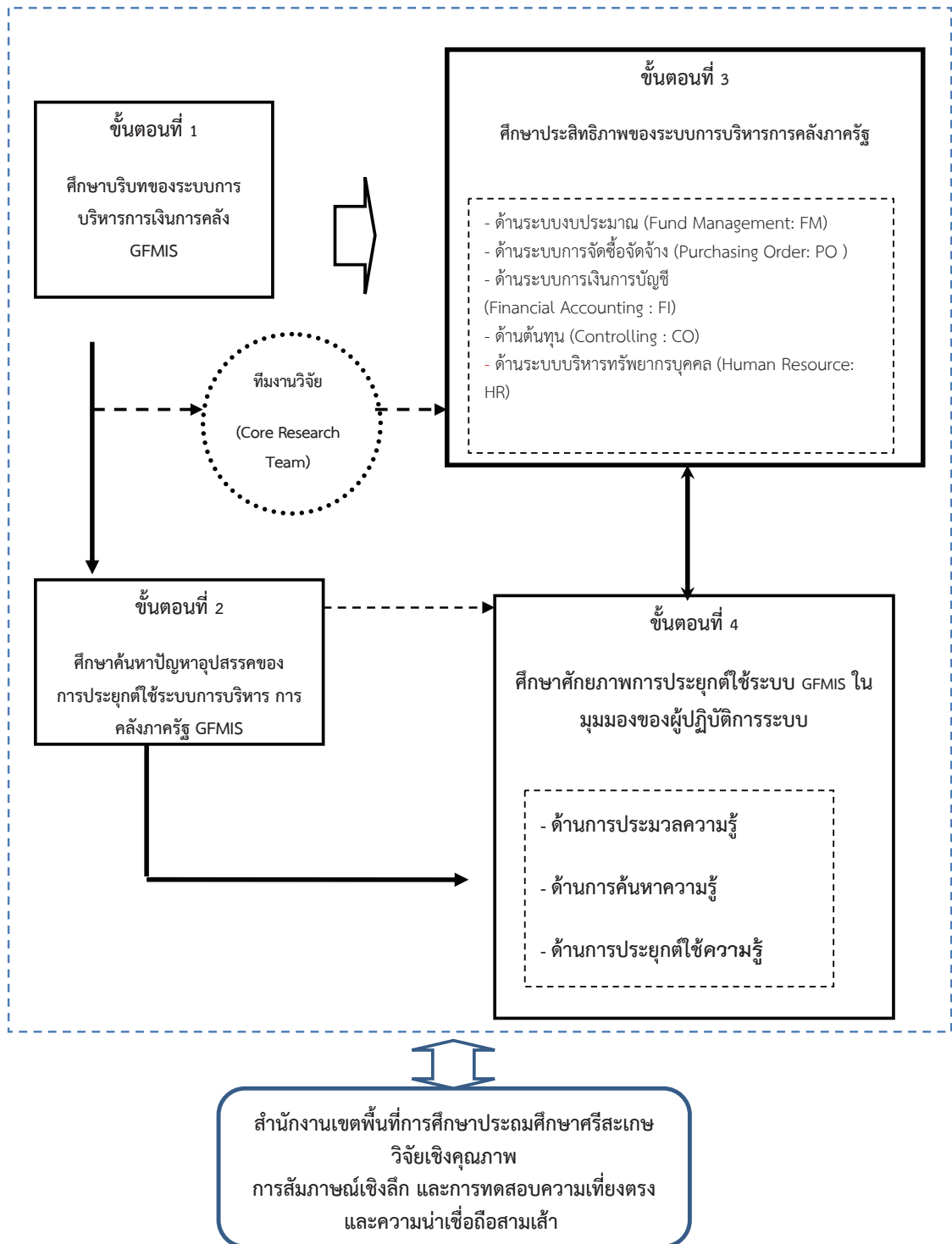
3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกระหว่างทีมนักวิจัยและกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ทราบบริบทสภาพที่เกิดขึ้นจริงภายใต้การปฏิบัติการจริงในมุมมองของผู้ปฏิบัติการระบบการบริหารการคลังภาครัฐ และหาแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแก่บุคลากรที่รับผิดชอบ ตลอดจนนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นจริงเพื่อให้หน่วยงานกำกับดูแลได้รับทราบและนำไปเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหา และวางระบบให้เกิดความสอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริง โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของทีมผู้วิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และประชากรกลุ่มตัวอย่างของหน่วยราชการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2558 – กันยายน 2559 รวมจำนวน 12 เดือน

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

กระบวนการวิจัยจะแบ่งออกเป็น 5 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 การสำรวจพื้นที่การวิจัย การสำรวจพื้นที่การวิจัยเพื่อทำความเข้าใจบริบทและศึกษาปัญหาเพื่อสร้างโจทย์วิจัย โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำการสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติงานกับเครือข่ายทาง การศึกษาและมีหน้าที่เกี่ยวกับการทำงานของระบบการบริหารการเงินการคลัง เพื่อทราบปัญหาเบื้องต้นของการทำงานและศักยภาพของการทำงานของระบบ โดยก่อนที่ทำการลงแต่ละพื้นที่ ทีมวิจัยจะมีการติดต่อไปยังทีมนักวิจัยชุมชนหรือเครือข่ายของทีมวิจัย เพื่อให้ช่วยประสานงานการของลงพื้นที่และกำหนดช่วงเวลาในการติดต่อประสานในขั้นต่อไป ซึ่งหากได้รับการอนุญาตจากผู้กำกับดูแลในแต่ละพื้นที่แล้ว ก็จะมีการลงพื้นที่ดังกล่าวและเมื่อเริ่มการศึกษาริบทพื้นฐานผู้วิจัยก็จะทำการนำเรียนถึงวัตถุประสงค์ของการเก็บข้อมูลวิจัยด้วยวาจาอย่างไม่เป็นทางการ และจะอาศัยการเป็นเครือข่ายทางวิชาการระหว่างสถาบันการศึกษาและทีมผู้ช่วยนักวิจัยในแต่ละพื้นที่ เป็นตัวกลางในการประสานงาน เพื่ออำนวยความสะดวกทางด้านระยะเวลา ความสะดวกการให้ข้อมูล การเข้าถึงกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในระบบการบริหารการเงินการคลัง เพื่อไม่ให้กลุ่มตัวอย่างรู้สึกว่าการเก็บข้อมูลวิจัยเป็นการจับผิดหรือเกิดความไม่เป็นมิตรในการลงพื้นที่ แต่หากกลุ่มตัวอย่างมีความรู้สึกในทางอคติ ทีมผู้วิจัยก็จะมีการแจ้งอธิบายถึงวัตถุประสงค์ตั้งแต่แรกและจะเน้นย้ำกระบวนการขั้นตอนและวัตถุประสงค์เป็นระยะ ประกอบกับ คำถามกึ่งโครงสร้างที่ออกแบบมาจะเน้นการให้กลุ่มตัวอย่างได้อธิบายมากกว่าที่จะจำกัดขอบเขตในการแสดงความคิดเห็น หลังจากนั้นเมื่อครบพื้นที่ตัวอย่างทั้ง 4 เขตพื้นที่เรียบร้อยแล้ว ทีมผู้วิจัยก็จะนำข้อมูลที่ได้รับมาเบื้องต้นจากการสังเกตและสอบถาม มาทำการวิเคราะห์ถึงปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มความน่าจะเป็นในการพัฒนาสร้างโจทย์งานวิจัย

ช่วงที่ 2 การลงพื้นที่ติดต่อประสานงาน ทีมผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่เพื่อทำการติดต่อประสานงานสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มตัวอย่าง โดยเน้นให้กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยความเต็มใจ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระบวนการ และขั้นตอนการวิจัย ตลอดจนประโยชน์ที่จะได้รับ พร้อมกำหนดช่วงระยะเวลาในการลงเก็บข้อมูลในแต่ละพื้นที่ ชี้แจงรายละเอียดขั้นตอนการเก็บข้อมูลและรูปแบบร่วมกับกลุ่มตัวอย่าง และเมื่อสามารถกำหนดช่วงระยะเวลาการลงพื้นที่ที่ชัดเจนได้แล้ว ก่อนที่จะลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทีมผู้วิจัยก็จะทำหนังสือทางราชการจากหน่วยงานพัฒนาและวิจัย เพื่อนำไปยื่นขอเข้าถึงพื้นที่เก็บข้อมูลในแต่ละพื้นที่

ช่วงที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ทีมผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละพื้นที่หลังจากที่ได้มีการประสานและกำหนดช่วงระยะเวลาได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยมีกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Documents Analysis)

ทีมผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูล เอกสาร รายงานผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับระบบการบริหารงาน

การคลังภาครัฐ (GFMIS) จากฐานข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือเพื่อสามารถอ้างอิงว่าข้อมูลดังกล่าวมีคุณภาพเพียงพอที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยหรือไม่ โดยจะเน้นถึงการศึกษาเอกสารอย่างละเอียดรอบคอบ พยายามค้นหาความหมายหรือข้อเท็จจริงที่ปรากฏชัดเจนหรือแฝงอยู่ในเอกสารหลักฐานเหล่านั้น แล้วทำการบันทึกข้อมูลเฉพาะประเด็นที่สนใจตามวัตถุประสงค์ของการรวบรวมและถูกต้องตรงตามความเป็นจริง เพื่อสร้างเครื่องมือตามกรอบแนวคิดในการศึกษา รวมถึงแนวคำถามสัมภาษณ์และโครงสร้างคำถาม (Questionnaire) แหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต (Internet) เพื่อรวบรวมข้อมูลจากบทความวารสารวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนศึกษารูปแบบและกระบวนการแนวคำถามเชิงลึกและนำมาสร้างเป็นแบบสอบถามกึ่งโครงสร้างตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น โดยเก็บรวบรวมข้อมูลของบริบทพื้นที่สำนักงานการประถมศึกษาด้วยกระบวนการการสังเกตสถานการณ์ภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยคณะนักวิจัยได้ลงพื้นที่ตามแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อทราบรายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการศึกษาแบบมีเป้าหมายที่ชัดเจนและจากแบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi- structure) ประกอบด้วย คำถามปลายเปิด (Open End) และคำถามลักษณะที่ต้องการล้วงลึก (Probe)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์ (Observation Form)

2.1 การสังเกตการณ์โดยผู้ถูกสังเกตรู้ตัว และไม่รู้ตัว (known or unknown observation) โดยการสังเกตโดยผู้ถูกสังเกตรู้ตัวนั้น กลุ่มตัวอย่างจะได้รับการประสานจากผู้วิจัยล่วงหน้าถึงกระบวนการที่จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น ทีมผู้วิจัยจะขอเข้าสังเกตการณ์เอกสารกระบวนการทำงาน และขั้นตอนการทำงานของกระบวนการลงระบบการบริหารการเงินการคลังของแต่ละส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับ GFMIS กระบวนการไหลของเอกสารที่ต้องสัมพันธ์กันระหว่างการทำงาน ซึ่งข้อดีคือ จะทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างทีมผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง ทำให้ไม่รู้สึกอึดอัดที่กำลังถูกตรวจสอบหรือถูกจับผิดการทำงาน แต่อาจจะมีข้อเสียตรงที่หากกลุ่มตัวอย่างมีความไม่ชัดเจนในเรื่องของกระบวนการทำงานหรือมีรายละเอียดบางอย่างที่ไม่สามารถให้ข้อมูลที่แท้จริง อาจเกิดการแสดงพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เป็นธรรมชาติ รวมทั้งเอกสารบางอย่างที่ไม่ต้องการเปิดเผยก็อาจจะมีการปกปิดหรือเกิดการซ่อนเร้นทำให้การให้ข้อมูลไม่เป็นธรรมชาติที่สะท้อนการปฏิบัติงานจริงได้ และการสังเกตการณ์ที่กลุ่มตัวอย่างไม่รู้ตัว โดยในช่วงที่ทีมผู้วิจัยเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงาน นอกจากการสัมภาษณ์แล้วระหว่างนั้น ก็จะต้องอาศัยกระบวนการสังเกตการณ์กระบวนการทำงาน กระบวนการติดต่อประสานงาน กระบวนการลงข้อมูลในระบบ โดยจะสังเกตพฤติกรรม สีหน้า ท่าทาง และอาการกิริยาต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่างประกอบข้อมูลการให้สัมภาษณ์ ทั้งนี้ เพื่อจะได้ทราบถึงบริบทการทำงาน ความรู้สึกต่าง ๆ เมื่อกลุ่มตัวอย่างได้รับคำถามในแต่ละประเด็น

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (participant or non-participant observation) โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้นทีมผู้วิจัยจะใช้กรณีการปฏิบัติการลงระบบ GFMS โดยสังเกตข้อมูลในระบบที่กลุ่มตัวอย่างได้ทำเป็นกรณีตัวอย่างการลงรายการ การไหลของเอกสารของแต่ละส่วนงานที่จะต้องติดต่อประสานงานกันว่ามีความเป็นปัจจุบันหรือไม่ หรือมีข้อมูลในระบบที่สะท้อนการทำงานที่ทันเวลา เนื่องจากในระบบการทำงานของ GFMS จะมีรายละเอียดในบางส่วนงานที่ต้องมีการประสานงานกันตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นด้านการลงรายการของพัสดุ การเบิกจ่ายการเงินและการบัญชี ซึ่งหากมีความล่าช้าของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้ว ก็จะไม่สามารถทำให้อีกส่วนงานทำงานเป็นปัจจุบันได้ ซึ่งกรณีนี้กลุ่มตัวอย่างจะไม่ได้รับการชี้แจงจากทีมผู้วิจัยถึงขั้นตอนการเก็บข้อมูลวิธีนี้จะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นธรรมชาติ

2.3 การสังเกตแบบมีระบบ และไม่มีระบบ (structured or unstructured observation) โดยการสังเกตแบบมีระบบนั้น ทีมผู้วิจัยจะออกแบบประเด็นหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการให้ทีมงานเก็บรวบรวมข้อมูลล่วงหน้า หากพบว่ามีย่ออะไรที่เป็นไปตามประเด็นที่ตั้งไว้ทีมผู้วิจัยจะต้องทำการบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ประกอบอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติการระบบ GFMS ผู้ให้ข้อมูลการวิจัย และระบุตัวของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการให้สังเกตพิเศษ ซึ่งจะทำได้ข้อมูลที่มีรายละเอียดครบถ้วนและถูกต้อง แต่หากมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากที่ทีมผู้วิจัยได้กำหนดล่วงหน้าไว้ ก็จะทำให้ทีมผู้วิจัยได้ทำการบันทึกรายละเอียดที่สำคัญไว้นั้นคือการสังเกตแบบไม่มีระบบซึ่งทีมผู้วิจัยไม่ได้มีการวางแผนการสังเกตไว้ล่วงหน้า เนื่องจากอาจจะเกิดสถานการณ์เฉพาะหน้าหรือในสถานการณ์ที่ไม่อาจวางระบบการสังเกตได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Questionnaire) กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้างนั้นทีมผู้วิจัยจะเป็นผู้กำหนดเนื้อหาและโครงสร้างของการสนทนาไว้เบื้องต้น เพื่อเป็นโครงร่างของประเด็นที่ต้องการให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นและรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องออกมาให้มากที่สุด โดยทีมผู้วิจัยจะทำการหารายละเอียดเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทการทำงานของระบบการบริหารการเงินการคลังที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การวิจัยให้มากที่สุดเพื่อทำความเข้าใจในตัวกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูล โดยจะมีการประชุมวางแผนการตั้งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ให้เกิดความเหมาะสมที่สุดว่าคำถามสอดคล้องกับเรื่องที่ต้องการจะทราบหรือไม่เพียงใด โดยจะเน้นข้อคำถามที่เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended questions) เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อมูลจากการตอบคำถามได้อย่างเสรีตามความพอใจ คำถามจะไม่เป็นการถามนำหรือเสนอแนะให้ผู้ให้ข้อมูลตอบไปในแนวทางที่ได้กำหนดไว้ และจะกำชับให้ทีมผู้วิจัยใช้คำถามที่จะไม่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความรู้สึกไม่อยากตอบ อึดอัดใจที่จะตอบ หรือทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดผลกระทบจากข้อมูลในเชิงลบทั้งต่อหน้าที่การเงินและการเสื่อมเสียชื่อเสียงภาพลักษณ์ขององค์กรและตัวบุคคล หากพบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลที่ตรงต่อความเป็นจริงมากน้อยเพียงใดและหากไม่ตรงตามความเป็นจริง จะมีการใช้คำถามสำรองซึ่งเป็นการ

ย้าและลัทธิของคำถามแบบใด โดยจะทำการคัดเลือกนักวิจัยที่มีความชำนาญในการสัมภาษณ์ พอสมควรหรือเลือกนักวิจัยที่มีเครือข่ายกับพื้นที่ที่เก็บข้อมูลมากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงและสร้างความไว้วางใจและความเป็นมิตรต่อผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด หากมีประเด็นใดที่ผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ ก็จะยกประเด็นอื่นขึ้นมาสัมภาษณ์ก่อนเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างรู้ผ่อนคลาย หรือไม่รู้สึกรำคาญมากกับการตอบคำถามที่เกิดขึ้น โดยหากคำถามใดที่ผู้วิจัยยังได้รับคำตอบที่ไม่ตรง ประเด็นที่ต้องการ ผู้วิจัยจะใช้คำถามซ้ำ (Prob) เพื่อทบทวนคำถามและคำตอบแก่กลุ่มตัวอย่างอีกครั้ง และหากกลุ่มตัวอย่างได้เสนอข้อมูลที่ไม่ตรงกับประเด็นที่ต้องการหรือตอบไม่ตรงคำถาม ทีมวิจัยก็จะทำการย้อนคำถามและพยายามโน้มน้าวให้กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลที่ต้องการอีกครั้งจนกว่าจะได้รับคำตอบในทิศทางที่ต้องการ หลังจากนั้น จะมีการกล่าวสรุปแต่ละประเด็นเพื่อทดสอบความถูกต้องของข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งเพื่อทดสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือแบบสามเส้า นอกจากนี้ ก็มีการยืนยันผลการรวบรวมข้อมูลกับทีมผู้ช่วยนักวิจัยว่าข้อมูลที่ได้รับนั้น เป็นไปทิศทางเดียวกันหรือไม่ หากพบว่า ตรงกันก็จะสรุปประเด็นดังกล่าว แต่หากพบว่าไม่เป็นทิศทางเดียวกัน ทีมวิจัยก็จะทบทวนข้อมูลจากเครื่องบันทึกเสียงและสรุปประเด็นออกมา เนื่องจากการถอดเทป อาจเกิดความผิดพลาดจากการตีความหรือการรับฟังรายละเอียดแต่ละข้อคำถาม การเก็บข้อมูล ทีมวิจัยจะประสานความร่วมมือกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษา ในจังหวัดศรีสะเกษที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐ (GFMIS) ประกอบด้วย ผู้ปฏิบัติการด้านระบบงบประมาณ (Fund Management : FM) ผู้ปฏิบัติการด้านระบบการจัดซื้อ จัดจ้าง (Purchasing Order : PO) ผู้ปฏิบัติการด้านระบบการเงินการบัญชี (Financial Accounting : FI) ผู้ปฏิบัติการด้านต้นทุน (Controlling : CO) และผู้ปฏิบัติการด้านระบบบริหารทรัพยากรบุคคล (Human Resource : HR) โดยจะเก็บข้อมูลในทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบ พร้อมบันทึกผลที่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ GFMIS ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจกับระบบการทำงานในระดับมาก โดยสรุปพบว่า จากเดิมที่มีการใช้ระบบการบันทึกรายการเกี่ยวกับการบริหารงานด้วยมือ ซึ่งเป็นการนำรายละเอียดที่เกิดขึ้นในแต่ละวันมาลงบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และในบางครั้งอาจจะมีเอกสารที่สูญหายหรือมีการลงตัวเลข รายการที่ผิดพลาด ซึ่งยากต่อการตรวจสอบย้อนหลัง แต่เมื่อมีการนำระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ GFMIS มาช่วยในการดำเนินงาน พบว่า ทำให้สามารถช่วยประหยัดต้นทุนต่าง ๆ ได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องต้นทุนเวลา ต้นทุนทรัพยากร ต้นทุนด้านการประสานงาน เป็นต้น เนื่องจากโปรแกรมสำเร็จรูปทางการบัญชี GFMIS เป็นการนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้กับงานด้านการเงิน การบัญชีและระบบเบิกจ่ายภาครัฐ เป็นโปรแกรมสำเร็จรูปที่กำหนดให้ระบบงานมีความเชื่อมต่อในฐานข้อมูลเดียวกัน สามารถ

บันทึกการเป็นแบบ Online Real Time ขั้นตอนการทำงานของทุกระบบเป็นมาตรฐานดีสามารถตรวจสอบ ติดตามสถานะ ของข้อมูล และรายงานได้โดยไม่ต้องรอให้ปิดบัญชี อีกทั้ง ระบบการตรวจสอบ หรือวิเคราะห์ข้อมูลสามารถทำได้ทั้งบนหน้าจอ หรือจากการพิมพ์ ทำให้เกิดความยืดหยุ่นในการปรับระบบที่เกิดความเหมาะสมกับความต้องการของหน่วยงาน สามารถช่วยในผู้ปฏิบัติหน้าที่มีการจัดทำข้อมูลในส่วนของภาครัฐได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ช่วยลดภาระในการปฏิบัติงาน เพิ่มความสะดวก รวดเร็วเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงาน และตอบสนองความต้องการข้อมูลทางการบัญชีและข้อมูลที่ใช้ในทางการบริหารงานเพื่อตัดสินใจแก่ผู้บริหารได้ โดยการทำงานในระบบดังกล่าวนี้จะมีลักษณะที่ครอบคลุมการบริหาร การใช้เงินงบประมาณแผ่นดินและเงินนอกงบประมาณ ที่ผ่านบัญชีเงินคงคลัง และไม่ผ่านบัญชีเงินคงคลังในยอดเงินที่สามารถระบุ ติดตามและบันทึกการรายการระบบในปัจจุบันได้ โดยรายการเบิกจ่ายที่หน่วยงานมีประกอบด้วยด้านระบบงบประมาณด้านระบบการจัดซื้อจัดจ้าง ด้านระบบการเงินการบัญชี ด้านต้นทุน และด้านระบบบริหารทรัพยากรบุคคล สอดคล้องกับ ปาธา ฟรังซ์โรจน์ และวราพร เจริญไทย (2557) ศึกษาการประเมินผลการปฏิบัติงานด้านบัญชีระดับ หน่วยเบิกจ่ายส่วนภูมิภาค พบว่า ความผิดพลาดของระบบทางการลงรายการบัญชี ส่วนใหญ่อาจจะเกิดจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากเบื้องต้นไม่มีระบบการตรวจสอบบทลงจากระบบ GFMS ของหน่วยเบิกจ่ายตนเอง ทำให้ข้อมูลทางบัญชีมีความคลาดเคลื่อน โดยได้เสนอแนะว่าหาก เจ้าหน้าที่ที่มีการจัดทำคู่มือแนวทางการตรวจสอบบทลงจากระบบ GFMS ก็จะประโยชน์อย่างมาก แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านบัญชี เนื่องจากคู่มือหรือแนวทางการตรวจสอบบทลงจากระบบ เปรียบเหมือน เส้นทางกระบวนการทำงานเบื้องต้นที่อธิบายละเอียดในกระบวนการทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะได้ระบุขั้นตอนการตรวจสอบบทลงจากระบบ GFMS เบื้องต้น เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวก แก่ผู้ปฏิบัติงานส่วนภูมิภาคสามารถจะตรวจสอบข้อผิดพลาดของบทลงจากระบบ GFMS หน่วย งานตนเองได้ในเบื้องต้น ทั้งยังได้ระบุขั้นตอนการแก้ไขและปรับปรุงบัญชี เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงาน ส่วนภูมิภาคมีแนวทางการแก้ไข และปรับปรุงบัญชีได้ทันตามระยะเวลาที่กำหนด หากพบข้อผิดพลาด ของบทลงจากระบบ GFMS พร้อมทำการสรุปรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานในระบบ GFMS พร้อมแนวทางการแก้ไข เพื่อเป็นกรณีศึกษาหากมีหน่วยงานใดเกิดปัญหาในลักษณะเดียวกัน จะสามารถแก้ไขให้ถูกต้องได้ และจิราพร เวชพันธ์ และดาระกา ศิริสันติสัมฤทธิ์ (2552) ความคิด เห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและความสามารถในการตรวจสอบได้ของการดำเนินงาน การคลัง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ปฏิบัติงานด้านพัสดุหรือการจัดซื้อจัดจ้างด้านการเงิน และบัญชีซึ่งเป็นบุคลากรสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน 176 ตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยสรุปพบว่า ผู้ปฏิบัติงาน ด้านการเงิน ด้านบัญชีและการจัดซื้อ-จัดจ้าง ที่ปฏิบัติงานอยู่ในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัย ในกำกับของรัฐในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานภาครัฐด้วยระบบ อิเล็กทรอนิกส์ (GFMS) ทำให้การดำเนินงาน ด้านการคลังของรัฐมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและ

ความสามารถในการตรวจสอบได้หรือความโปร่งใสอยู่ในระดับสูง เนื่องจากทำให้รัฐบาลได้ของดี มีคุณภาพและราคาถูก นอกจากนี้ ระบบ E-Action ทำให้เกิดการทุจริตในเรื่องการฮั้วประมูลลดลง

2. เพื่อศึกษาความสามารถในการปฏิบัติการระบบ GFMIS ของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ เป็นกระบวนการทางบัญชีในรูปแบบใหม่ ทำให้ยังมีความผิดพลาดและความบกพร่องของบางรายการ ที่ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และบางรายการยังไม่มี ความชัดเจนในวิธีปฏิบัติ ประกอบกับบุคลากร ที่ปฏิบัติหน้าที่ในการลงระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ ยังขาดประสบการณ์ในการทำงาน เนื่องจากส่วนใหญ่ได้รับการบรรจุใหม่ ตลอดจนถูกโอนย้ายเปลี่ยนสายงานมาจากวิชาชีพครูทำให้มี ผลต่อการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากระบบของการปฏิบัติงาน เนื่องจากมีบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งบุคลากรที่มีประสบการณ์เท่านั้นที่จะสามารถมองภาพรวมของการเคลื่อนไหวของรายการและ เอกสารต่าง ๆ ได้ ดังนั้น ประสบการณ์จึงถือเป็นสิ่งที่ผลต่อความรู้ ความชำนาญในการแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประกอบกับบุคลากรภายในหน่วยงานมีจำนวนน้อย ทำให้ต้องมีการหมุนเวียน เปลี่ยนงานบ่อยครั้งทำให้ความชำนาญที่มีไม่ต่อเนื่อง ส่งผลต่อไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน ตามระบบ GFMIS นอกจากนี้ การได้รับการส่งเสริมด้านการจัดสรร งบประมาณยังถือเป็นสิ่งสำคัญ ต่อการพัฒนาความสามารถของบุคลากรอย่างมาก แต่ก็ยังพบว่างบประมาณก็ยังมีข้อจำกัดเนื่องจาก มีจำนวนน้อย ทำให้ขาดงบประมาณที่จะสนับสนุนในการจัดซื้อคอมพิวเตอร์ให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และการส่งเข้ารับการฝึกอบรมต่าง ๆ ไม่เพียงพอต่อจำนวนบุคลากร วนิดา ชูติมากุล (2556) ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดทำบัญชีในระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ แบบระบบ อิเล็กทรอนิกส์อย่างมีประสิทธิภาพของบุคลากรการเงินและการบัญชี : กรณีศึกษาในมหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคล โดยมีข้อมูลทั่วไปของบุคลากร ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับบัญชีของ บุคลากร ความรู้ความสามารถทาง เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรและความสามารถในการปฏิบัติ งานด้านการเงินและบัญชี ในระบบ GFMIS ของบุคลากร และศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาการจัด ทำบัญชีในระบบดังกล่าว โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประชากร ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรการเงินและการบัญชีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลที่ใช้ระบบ GFMIS ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพในการจัดทำบัญชีในระบบ GFMIS อยู่ในระดับปานกลาง โดยเพศ อายุ จำนวนรายวิชาบัญชีที่ได้ศึกษา รูปแบบการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ของหน่วยงาน การเข้าร่วมสัมมนา การประชุมด้านบัญชีที่หน่วยงานจัดให้ ความรู้ความสามารถทางเทคโนโลยี สารสนเทศ และความสามารถในการปฏิบัติงานด้านการเงินและบัญชีในระบบ GFMIS มีผลกระทบ กับการจัดทำบัญชีในระบบ GFMIS อย่างมีประสิทธิภาพอย่างมีนัยสำคัญและมีข้อเสนอแนะการเพิ่ม ประสิทธิภาพ การจัดทำบัญชีในระบบ GFMIS ได้แก่ ปรับเปลี่ยนอุปกรณ์ฮาร์ดแวร์ให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพิ่มอุปกรณ์ต่อพ่วง จัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรอย่างสม่ำเสมอรวมถึงจัดการอบรมความรู้

ด้านการจัดทำบัญชี การบันทึกบัญชีอย่างโปร่งใส และการใช้ระบบ GFMS เพื่อช่วยลดขั้นตอนการบันทึกข้อมูลและลดความซ้ำซ้อน ซึ่งจะส่งผลให้ทำงานได้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น สอดคล้องกับสมยศ ไพศาลนเรสิริ (2553) ศึกษาศักยภาพด้านการดำเนินโครงการระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (GFMS) ของส่วนราชการในจังหวัดพิจิตร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ผู้บริหารของส่วนราชการจังหวัดพิจิตร จำนวน 66 คน และเจ้าหน้าที่ซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของส่วนราชการในจังหวัดพิจิตร 66 หน่วยงาน จำนวน 161 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 227 คน เก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์จากแบบสอบถาม เพื่อประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ ด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์จากผลการศึกษา พบว่า ทั้งผู้บริหารหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของแต่ละหน่วยงาน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ ด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยภาพรวมมีความเห็นด้วยอยู่ระดับดีมาก สำหรับปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินโครงการระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่สำคัญ คือ บุคลากรภายในหน่วยงานมีจำนวนน้อยและไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานตามระบบ GFMS งบประมาณที่ได้รับจัดสรรมีจำนวนน้อยทำให้ขาดงบประมาณที่จะสนับสนุนในการจัดซื้อคอมพิวเตอร์ให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากควรเพิ่มบุคลากรภายในหน่วยงานและจัดให้มีการอบรม

3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ (GFMS) ในมุมมองของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่เกิดจาก 1) ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้รับผิดชอบรายใหม่ทั้งที่เคยปฏิบัติงานในส่วนงานต่าง ๆ ของสำนักงานการประถมศึกษาเขตพื้นที่แต่ละแห่งซึ่งเป็นการหมุนเวียนตำแหน่งงานภายในและจากการรับโอนบุคลากรใหม่จากหน่วยงานอื่น ส่งผลต่อการเรียนรู้งานที่ต้องรับผิดชอบใหม่ทำให้เกิดความล่าช้าของการปฏิบัติงานตลอดจนภาระข้อผิดพลาดของงานและปัญหาที่เคยเกิดขึ้นอยู่แล้วจากบุคลากรคนก่อนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้แล้วเสร็จ ทำให้เกิดการสะสมของข้อผิดพลาดที่เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับนโยบายจากส่วนกลางที่ได้กำหนดให้ทุกส่วนงานต้องมีการแก้ไขข้อผิดพลาดที่ผ่านมาให้แล้วเสร็จ ทำให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในปัจจุบันไม่สามารถที่จะเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นได้ละเอียดและถูกต้องตรงประเด็น อีกทั้งปัญหาที่จะต้องแก้ไขนั้นจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการศึกษาข้อมูลและหาแนวทางในการแก้ไข ทำให้มีผลต่อการลงระบบในปัจจุบันที่อาจจะล่าช้า เนื่องจากบางรายการเป็นรายการต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเสี่ยงแบบต่อเนื่องของข้อมูล 2) ระบบอุปถัมภ์ ยังคงมีอยู่ในหน่วยงานของราชการตลอดเวลาซึ่งทำให้มีผลต่อระบบการบริหารบุคคลตั้งแต่การคัดเลือกเข้าไม่มีประสิทธิภาพ ไม่เคร่งครัดในการทดสอบองค์ความรู้ก่อนที่จะรับเข้า และถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้ารับการทดสอบ

แต่ขั้นตอนการทดสอบความรู้จริง ๆ ก็ทำได้ยาก ทำให้เมื่อบุคลากรนั้นเข้ามาทำงานในหน่วยงานก็ไม่สามารถที่จะตอบสนองระบบการทำงานในตำแหน่งที่รับเข้าได้ จึงเกิดการหมุนเวียนเปลี่ยนสายงาน และต้องเรียนรู้ใหม่ เกิดความล่าช้าและการหยุดชะงักของงาน 3) บุคลากรไม่ตรงตามสายงาน โดยก่อนหน้านี้จะมีการรับโอนบุคลากรมาจากสายครู ซึ่งมีความแตกต่างของลักษณะงานที่รับผิดชอบแตกต่างกัน และโดยส่วนใหญ่ก็จะรับผิดชอบในการลงระบบข้อมูลใน GFMS ซึ่งอาจจะมีการเรียนรู้ใหม่ทั้งระบบ และปัจจุบันก็จะมีการจ้างงานตามภารกิจและการสอบคัดเลือก โดยส่วนมากบุคลากรที่ผ่านการคัดเลือกมักขาดประสบการณ์การทำงาน ทำให้ต้องมีการเรียนรู้ทั้งระบบและต้องใช้ระยะเวลา 4) ข้อมูลที่เกิดข้อผิดพลาดในระบบจากบุคลากรที่มีการโอนย้ายงานไปยังพื้นที่อื่น ไม่ได้รับการแก้ไขก่อนส่งมอบงาน ทำให้มีความผิดพลาดสืบเนื่องของข้อมูล หน่วยงานต้องหาบุคลากรที่เหลือในหน่วยงานมารับผิดชอบแก้ไขปัญหาแทน ทำให้มีความผิดพลาดต่อเนื่อง และรายการผิดพลาดคงค้างที่รอการปรับปรุงบัญชีมีจำนวนมาก และหากมีการลงรายการในระบบไปแล้วจะยากต่อการแก้ไขมากทำให้ต้องใช้เวลานานในการปรับแก้ข้อมูลซึ่งบางครั้งไม่สามารถแก้ไขส่งผลให้ระบบต้องคงค้างรายการผิดพลาดนั้นต่อไปในงวดบัญชีถัดไป ประกอบกับนโยบายรัฐบาลที่เร่งรัดให้หน่วยงานต้องทำการแก้ไขข้อผิดพลาดที่ผ่านมาให้แล้วเสร็จ จึงไม่มีการปฏิบัติการและนโยบายของรัฐบาล ผู้บริหารไม่สอดคล้องกับพนักงานปฏิบัติการ ทำให้เกิดความไม่รักในงานและขาดแรงจูงใจในการทำงาน ข้อมูลที่ได้จะไม่สามารถสะท้อนความเป็นจริงที่ควรเกิดขึ้นได้ 5) หากมีการปรับเปลี่ยนระบบงาน หรือวิธีปฏิบัติทางเอกสาร หรือ มีการปรับนโยบายของจากส่วนกลางที่กระทบกับระบบการเบิกจ่าย ก็จะไม่สามารถมองภาพรวมของระบบการทำงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบและไม่สามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน ภายใต้ระบบการบริหารงานการเงินการคลัง GFMS ได้อย่างถูกต้อง ส่วนใหญ่จะได้ทำการแก้ไขทุกครั้งเมื่อมีการออกรายงาน และพบว่าส่วนน้อยมากที่จะคิดวิเคราะห์และศึกษาเอกสารเกี่ยวกับขั้นตอนการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ปฏิบัติงานไม่เข้าใจรอบการทำงานทำให้มีการเลือกลงบัญชีที่ผิดรหัส 6) ปัญหาบางเรื่อง หน่วยการกำกับดูแล เช่น คลังจังหวัด กรมบัญชีกลาง เป็นต้น ก็ไม่สามารถที่จะตอบคำถามได้ทันเวลา ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาในการรอคำตอบจากคลังจังหวัดที่จะส่งต่อคำถามและปัญหาต่าง ๆ ไปยังกรมบัญชีกลาง แล้วรอคำตอบเพื่อประสานงานกลับมายังหน่วยงานอีกครั้ง ในบางครั้งกรมบัญชีกลางมีการถ่ายทอดรายละเอียดไปยังคลังจังหวัด และเมื่อเสร็จสิ้นแล้ว คลังจังหวัดไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ เข้าถึงข้อมูลได้อย่างเข้าใจ ทำให้การปฏิบัติงานก็ยังคงมีความผิดพลาดเหมือนกัน และ 7) พนักงานบัญชีไม่มีความสามารถพื้นฐานทางด้านคอมพิวเตอร์ ทำให้ไม่กล้าที่จะตัดสินใจเข้าระบบในแต่ละแถบคำสั่งต่าง ๆ มีความลังเลกลัวว่าจะเกิดความผิดพลาดเมื่อลงข้อมูลต่าง ๆ เข้าไป ทำให้ต้องอาศัยการปรึกษา และหากมีการปรับเปลี่ยนระบบงาน หรือวิธีปฏิบัติทางเอกสาร หรือ มีการปรับนโยบายของจากส่วนกลางที่กระทบกับระบบการเบิกจ่าย ก็จะไม่สามารถมองภาพรวมของระบบการทำงานในหน้าที่ ที่รับผิดชอบและไม่สามารถปรับเปลี่ยนการทำงาน ภายใต้ระบบการบริหารงานการเงิน

การคลัง GFMS ได้อย่างถูกต้อง ส่วนใหญ่จะได้ทำการแก้ไขทุกครั้งเมื่อมีการออกรายงาน และพบว่าส่วนน้อยมากที่จะคิดวิเคราะห์และศึกษาเอกสารเกี่ยวกับขั้นตอนการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ปฏิบัติงานไม่เข้าใจรอบการทำงานทำให้มีการเลือกลงบัญชีที่ผิดรหัส สอดคล้องกับ วิไลลักษณ์ จิวแสง (2555) ปัญหาและอุปสรรคของการนำระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยอิเล็กทรอนิกส์ GFMS มาใช้ : กรณีศึกษากรมประมง โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลกับผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับระบบบริหารงานการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ GFMS ของหน่วยราชการส่วนภูมิภาคกรมประมง 204 หน่วยงาน และหน่วยราชการส่วนกลางจำนวน 232 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติงานมีปัญหาและอุปสรรคในการนำระบบบริหารมาใช้ในการกรมประมงระดับมาก โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิบัติงานที่ระบบมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ทำให้เกิดความล่าช้าและเสียเวลาในการปฏิบัติงานในช่วงสิ้นเดือนและสิ้นงบประมาณประจำปี อีกทั้งขั้นตอนในการปฏิบัติงานมีความยุ่งยากมากอาจเกิดความผิดพลาดของข้อมูลได้ และฝนทอง พวงประทุม (2554) ศึกษาปัญหาการทำบัญชีในระบบบริหารการคลังภาครัฐ GFMS Web Online ของเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพและปริมณฑลรวมทั้งจังหวัดนครปฐม สมุทรสงครามและสมุทรสาคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี ทั้งสิ้น 148 คน พบว่า เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีจะต้องรับผิดชอบงานหลาย ๆ อย่างในระบบรวมถึงการบันทึกรายการบัญชีและรหัสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีตัวเลขเป็นจำนวนมากทำให้การปฏิบัติงานเกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์ทางด้านบัญชีตามหลักบัญชีคู่ตามเกณฑ์คงค้างในระบบด้านการเงินและบัญชี คือ การบันทึกและปรับปรุงรายการบัญชีด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยี คือ ความพร้อมและความเร็วของระบบอินเทอร์เน็ตในการบันทึกประมวลผลและออกรายงานทางการเงิน

4. เพื่อศึกษาแนวทางหรือกระบวนการในการเพิ่มประสิทธิภาพการประยุกต์ ใช้ระบบการบริหารงานการคลังภาครัฐ (GFMS) ในมุมมองของผู้ปฏิบัติการในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า 1. ผู้ปฏิบัติงานในทุกส่วนงานควรให้ความสำคัญต่อการศึกษารายละเอียดของกฎหมาย ระเบียบ มติคณะรัฐมนตรี ข้อบังคับ และกรณีศึกษาต่าง ๆ เพื่อเพิ่มทักษะความรู้แนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องในหน้าที่เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น 2. หน่วยงานควรให้ความสำคัญในการส่งเสริมพนักงานเข้ารับการศึกษาอบรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านนโยบายต่าง ๆ ที่อาจจะมีผลกระทบต่อการลงระบบ ด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government Procurement : e-GP) ได้อย่างถูกต้อง และเพื่อสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น 3. หน่วยงานควรมีการกำหนดบุคลากรที่รับผิดชอบในแต่ละหน้าที่อย่างชัดเจน และมอบหมายการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เช่น เมื่อมีการส่งพนักงานเข้ารับการศึกษาอบรมควรจะมีมอบหมายให้ผู้มีปฏิบัติหน้าที่โดยตรงในการลงระบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government

Procurement : e-GP) เข้าร่วมประชุมเนื่องจากสามารถที่จะรับรู้และเข้าใจบริบทได้เร็วและชัดเจนมากกว่าที่จะมอบให้หัวหน้าส่วนงานเข้าร่วม เพราะจะไม่สามารถเข้าใจบริบทได้ละเอียดและไม่สามารถที่จะถ่ายทอดพร้อมกับแก้ไขปัญหที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาได้

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์และการใช้วิจัยในครั้งต่อไป

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะนำผลการวิจัยที่สะท้อนถึงกระบวนการทำงานที่แท้จริงของผู้ปฏิบัติไปใช้ในการวิเคราะห์ระบบการปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ตรงประเด็นและสามารถที่จะส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานได้เรียนรู้อย่างถูกต้อง

2. หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาทักษะทางด้านเทคโนโลยีเพื่อให้สามารถตอบสนองความก้าวหน้าของระบบการทำงานและหากมีปัญหาเกิดขึ้นเกี่ยวกับระบบ ก็สามารถที่จะใช้ประสบการณ์ที่มีแก้ไขปัญหได้อย่างทันท่วงที

3. หน่วยงานต่าง ๆ ควรส่งเสริมให้บุคลากรเข้าอบรมเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องในงานที่รับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง และควรมอบหมายหน้าที่ให้เหมาะสมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากหากมีการหมุนเวียนเปลี่ยนคนบ่อยเกินไป จะทำให้การเรียนรู้มีความไม่ต่อเนื่องและอาจจะทำให้เกิดต้นทุนค่าเสียเวลาและค่าเสียโอกาสจากการปฏิบัติหน้าที่

4. ผู้ปฏิบัติงานในแต่ละระบบควรมีการจัดประชุมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบงาน มีการสร้างระบบการเป็นพี่เลี้ยงในการทำงาน (Mentor) เพื่อให้คำปรึกษาเมื่อเกิดปัญหาในระบบการทำงาน ตลอดจนสามารถแนะนำวิธีการต่าง ๆ จากรายการบางอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นให้เกิดความถูกต้องตามกฎระเบียบที่หน่วยงานกำกับดูแลกำหนด

5. มหาวิทยาลัยที่มีการเปิดการเรียนการสอนในโปรแกรมวิชาการบัญชี ควรเน้นและส่งเสริมให้มีรายวิชาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศโดยนำโปรแกรมสำเร็จรูปทางการบัญชีมาประยุกต์ใช้ในระบบการเรียนการสอนให้มากยิ่งขึ้น โดยเน้นการลงระบบเอกสารบัญชีจากโจทย์ที่พัฒนามาจากรายการที่เกิดขึ้นจริง หรือสะท้อนเหตุการณ์ในสภาพการทำงานจริง เพื่อฝึกให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เนื่องจาก ปัจจุบันนี้มีการจัดทำบัญชีผ่านระบบสารสนเทศเกือบทั้งหมด ซึ่งจะเป็นความสามารถพิเศษของนักศึกษาที่ทำให้ผ่านการทำงานได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- จิราพร เวชพันธ์ และดาระภา ศิริสันติสัมฤทธิ์. (2552). **ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและความสามารถในการตรวจสอบได้ของการดำเนินงานการคลังภาครัฐด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์**. ฉบับที่ 4. คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม.สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. หน้าที่ 1-68.
- ปภาดา พุรังษีโรจน์ และวราพร เจริมไทย. (2557). **ศึกษาการประเมินผลการปฏิบัติงานด้านบัญชีระดับหน่วยเบิกจ่ายส่วนภูมิภาค**. กลุ่มพัฒนาระบบงานคลัง กองคลัง. การจัดทำคู่มือแนวทางการตรวจสอบขบทดลองในระบบ GFMS เบื้องต้น. หน้าที่ 1-68.
- ฝนทอง พวงประทุม. (2554). **ปัญหาการทำบัญชีในระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐ GFMS Web Online ของเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลรวมจังหวัดนครปฐม สมุทรสงครามและสมุทรสาคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา**. ปริญญานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบัญชี. คณะบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. หน้าที่ 1-142.
- ไพวรรณ เทือกกอง, สุรพล เสาร์ร่วม และกฤตพา แสนชัยธร (2552). **บทบาทความสัมพันธ์ของกระบวนการจัดการความรู้ที่มีต่อประสิทธิภาพของการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศการจัดการทางการเงินของรัฐบาล**.วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3. หน้าที่ 59-68.
- วิไลลักษณ์ จั่วแสง (2555). **ปัญหาและอุปสรรคการนำระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยอิเล็กทรอนิกส์ GFMS มาใช้ : กรณีศึกษากรมประมง**. ปริญญานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบัญชี. คณะบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. หน้าที่ 1-110.
- วนิดา ชูติมากุล. (2556). **ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดทำบัญชีในระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบระบบอิเล็กทรอนิกส์อย่างมีประสิทธิภาพของบุคลากรการเงินและการบัญชี : กรณีศึกษาในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล**.วารสารสังคมศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2556. 1-8 หน้า.
- สมยศ ไพศาลนเรเสรี. (2553). **ศึกษาศักยภาพด้านการดำเนินโครงการระบบการบริหารการเงินการคลังภาครัฐด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (GFMS) ของส่วนราชการในจังหวัดพิจิตร**. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยพิษณุโลก. หน้าที่ 1-19.

แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อการตีพิมพ์

การเตรียมต้นฉบับ

ต้นฉบับต้องมีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ในฉบับ เขียนต้นฉบับเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ พิมพ์ต้นฉบับด้วยกระดาษขนาด A4 ภาษาไทยและภาษาอังกฤษใช้เป็นตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวอักษรขนาด 16 ตั้งค่าน้ำกระดาษด้านบน (TOP) 2.5 เซนติเมตร ขอบล่าง (bottom) 2.5 เซนติเมตร ขอบซ้าย (left) 3 เซนติเมตร ขอบขวา (right) 2.5 เซนติเมตร และ**ควรมีความยาวไม่เกิน 10 หน้า (ใส่เลขหน้าทุกหน้า)**

คำแนะนำในการเขียนบทความวิจัย

1. ชื่อเรื่อง/บทความ (title) มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ขนาด 18 ตัวหนา
2. ชื่อ/ที่อยู่ผู้เขียน (author name & affiliation) มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยระบุชื่อผู้เขียนพร้อมด้วยสถานที่ทำงาน/หน่วยงาน และ e-mail ของแต่ละคนที่มีส่วนในงานวิจัยนั้น เรียงตามลำดับความสำคัญ
3. บทคัดย่อ (abstract) มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง ใช้ภาษาให้รัดกุมเป็นประโยคสมบูรณ์ และควรจะกล่าววัตถุประสงค์ ข้อค้นพบและสรุปผลที่ได้ จากงานวิจัยนั้น ๆ โดยให้เขียนเป็นความเรียง ไม่ควรมีคำย่อ ควรจะมีย่อหน้าเดียว โดยเขียนเป็น ความเรียง ความยาวไม่เกิน 300 คำ
4. คำสำคัญ (keywords) มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 5 คำ
5. บทนำ (introduction) เป็นส่วนของความสำคัญที่นำไปสู่การวิจัย สรุปความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา การตรวจเอกสาร พร้อมวัตถุประสงค์ของการวิจัย และไม่ควรใส่ตารางหรือรูปภาพ
6. วิธีดำเนินการวิจัย (materials and methods) อธิบายเครื่องมือ และวิธีดำเนินการวิจัย ให้กระชับและชัดเจน ให้บอกรายละเอียดสิ่งที่นำมาศึกษา จำนวน ลักษณะเฉพาะของตัวอย่างที่ศึกษา ตลอดจนเครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา การสุ่มตัวอย่าง วิธีหรือมาตราที่ใช้ศึกษา วิธีการเก็บข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้
7. ผลการวิจัย (results) บรรยายสรุปผลการวิจัยอย่างกระชับ หลีกเลี่ยงการใช้คำซ้ำซ้อน ซึ่งมีความหมายตรงกับคำอธิบายที่มีอยู่แล้วในตารางหรือรูปภาพประกอบ แต่ได้สาระครบถ้วน อยู่ด้านบน ในกรณีที่เป็นการตาราง เพื่อให้ทราบว่ตารางนั้นสื่อถึงเนื้อหาเรื่องใด ส่วนภาพและแผนภูมิ ควรมีคำอธิบายอยู่ด้านล่าง การเรียงลำดับภาพ ตาราง หรือแผนภูมิ ควรเรียงลำดับเนื้อหาของงานวิจัย และต้องมีการแปลความหมายของผลที่ค้นพบหรือวิเคราะห์

8. อภิปราย (discussion) วิจารณ์ เปรียบเทียบกับผลการวิจัยที่มาก่อนหน้าอย่างมีหลักการ
อาจมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต และแนวทางที่จะนำไปใช้ประโยชน์
9. ข้อเสนอในการใช้ประโยชน์และการใช้วิจัยในครั้งต่อไป
10. คำขอบคุณหรือกิตติกรรมประกาศ (acknowledgment) ควรจะมีเพื่อแสดงคำขอบคุณ
สำหรับแหล่งทุนสนับสนุนหรือผู้ช่วยเหลืองานวิจัยและเตรียมเอกสาร
11. เอกสารอ้างอิง (references) เรียงลำดับเอกสารภาษาไทยก่อนภาษาอังกฤษ และเรียง
ลำดับตามตัวอักษร ตามจำนวนผู้เขียน กรณีผู้เขียนคนเดียวกันให้เรียงตามปี
12. ส่งไฟล์เอกสาร DOC หรือ PDF มาที่ ya_non2992@hotmail.co.th, tuanakarate@
hotmail.com

การอ้างอิงเอกสารในเนื้อเรื่องของบทความวิจัย

การอ้างอิงเอกสารในเนื้อเรื่องเป็นการระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเนื้อเรื่อง เริ่มต้นด้วย
ชื่อผู้แต่ง แล้วตามด้วยปีที่เผยแพร่เอกสารนั้น ถ้าเป็นเอกสารภาษาอังกฤษให้ใช้เพียงนามสกุลนำหน้า
แล้วตามด้วยปีที่เผยแพร่เอกสาร ถ้ามีผู้แต่ง 2 คนให้ใส่ชื่อทั้ง 2 คน โดยใช้คำว่า “และ” ถ้าเป็นภาษา
อังกฤษใช้ “&” แต่ถ้ามากกว่า 2 คน ให้ใช้ชื่อเฉพาะคนแรก แล้วตามด้วย “และคณะ” ถ้าเป็นภาษา
อังกฤษให้ใช้ “etal..” เช่น (อเนก และคณะ, 2548) หรือ อเนก และคณะ (2548) (Cauliflower &
Flower, 2008) (Lerdau et al., 2012) หรือ Lerdau et al. (2012) กรณีที่เป็น ผู้แต่งคนเดียวกัน
ให้ใช้อักษรกำกับ เช่น (Lopez et al., 2008 a, b) แล้วแต่โครงสร้างประโยค การเรียงลำดับของ
เอกสารอ้างอิงให้เรียงตามปีที่พิมพ์ก่อน แล้วตามด้วยการเรียงลำดับตัวอักษร เช่น (Owen et al.,
2003; Loreto et al., 2007; Monsoon et al., 2007)

เอกสารที่อยู่ระหว่างการตีพิมพ์ (in press) ในกรณีที่ได้รับการตอบรับให้ตีพิมพ์โดยวารสาร
นั้นแล้ว ใช้คำว่า in press และใส่ในรายการอ้างอิง เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ (unpublished citation)
ได้แก่ (abstract) รวมทั้งเอกสารที่เพิ่งจะส่งเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ (submitted) การติดต่อสื่อสาร
ระหว่างบุคคล (personal communication) การสังเกตโดยบุคคล (personal observation)
ให้อ้างไว้ในเนื้อหาของบทความด้วย โดยระบุเป็น unpublished เช่น (Frost & Liang, unpublished;
Norby, pers. Comm.; Fitter pers. obs.) แต่ไม่ต้องใส่ในรายการอ้างอิงเอกสารท้ายเล่ม

การอ้างอิงเอกสารท้ายเล่มให้อ้างอิงตามหลักเกณฑ์ระบบ APA (American Psychological Association)

1. การเขียนรายการอ้างอิงจากหนังสือ

ชื่อ – สกุลผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อหนังสือ.// (ครั้งที่พิมพ์).// เมืองที่พิมพ์.// สำนักพิมพ์. เช่น
กองชัย อภิวัฒน์รังสรรค์. (2523). **บริษัทข้ามชาติ: โฉมหน้าใหม่จักรพรรดินิยม (พิมพ์ครั้งที่ 2).**
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Stack, G., & Campbell, J. (Eds.). (2000). **Engineering the human genome: An exploration of the science and ethics of altering the genes we pass to our children.** New York: Oxford University Press.

2. การเขียนรายการอ้างอิงจากวิทยานิพนธ์

ชื่อผู้เขียนวิทยานิพนธ์.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อวิทยานิพนธ์.// ระดับวิทยานิพนธ์ ชื่อสาขาวิชาหรือภาควิชา
ชื่อคณะ ชื่อมหาวิทยาลัย. เช่น
อภิรักษ์ ไม้งาม. (2541). **คุณลักษณะของแรงงานตามความต้องการของผู้ประกอบการโรงงาน
อุตสาหกรรมในจังหวัดชลบุรี.** ปริญญาโท กศ.ม. วาชาวิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

3. การเขียนรายการอ้างอิงจากบทความ

ชื่อผู้เขียนบทความ.// (ปีที่พิมพ์).// ในชื่อบรรณาธิการ (ถ้ามี).// ชื่อหนังสือ.// เลขหน้า.// เมืองที่พิมพ์.//
สำนักพิมพ์. เช่น
ชัยพร วิชาจุ. (2518). **การสอนในระดับอุดมศึกษา.** ในการสอนและการวัดผลการศึกษา, หน้า 1 – 30.
พระนคร : ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

4. บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อวารสาร, ปีที่.// (เล่มที่).// เลขหน้า. เช่น
ประภาวดี สืบสนธิ. (2533). **การพัฒนาการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์
ในประเทศไทย.** วารสารห้องสมุด, 34 (9), 14 – 31.

Baldwin, C.M., Bevan, C., & Beshalske, A (2000). **At-risk minority populations in a church-based clinic: Communicating basic needs.** Journal of Multicultural Nursing & Health, 6(2), 26 – 28.

5. เอกสารวิชาการอื่น ๆ

ชื่อผู้เขียน หรือหน่วยงาน.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อเรื่องหรือชื่อหนังสือ.// ประเภทเอกสาร.// สถาบันหรือ
หน่วยงานที่จัดพิมพ์, เมืองที่พิมพ์. จำนวนหน้าทั้งหมด. เช่น

ทวีศักดิ์ ชโยภาส. (2544). **แมลงศัตรูปาล์มน้ำมันในประเทศไทย**. เอกสารวิชาการ. กองกัญและสัตววิทยา กรมวิชาการเกษตร, กรุงเทพฯ. 126 หน้า.

6. การเขียนรายการอ้างอิงจากอินเทอร์เน็ต และสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่เผยแพร่).// ชื่อเรื่อง.// (ประเภทของสื่อ).// สถานที่ผลิต:/ ชื่อผู้ผลิตหรือผู้เผยแพร่.// วัน เดือน ปี ที่เข้าถึงข้อมูล.// จาก/ ชื่อ แหล่งข้อมูลหรือที่อยู่ที่ใช้สืบค้นในอินเทอร์เน็ต. เช่น

ไพโรจน์ อุตติ. (2546). **บทเรียนออนไลน์ วิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์**.

<http://it.ripa.ad.th/courseware2/> เข้าถึงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2547.

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D.H. (1993). **Technology and education:**

New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational

future. <http://www.ilt.columbia.edu/publications/newwine1.html>

Retrieved August 24, 2000. Institute for Learning Technologies: Columbia University.

แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....
 ตำแหน่ง.....วุฒิการศึกษา.....
 สถานที่ทำงาน.....
 ชื่องานวิจัย (ภาษาไทย).....
 ชื่องานวิจัย (ภาษาอังกฤษ).....

สถานที่ติดต่อที่สะดวก (กรอกข้อมูลที่อยู่เพียงสถานที่เดียวเท่านั้น)

ที่อยู่ปัจจุบัน

เลขที่.....หมู่.....ตรอก/ซอย.....
 ถนน.....แขวง/ตำบล.....
 เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....
 รหัสไปรษณีย์.....โทรสาร.....
 โทรศัพท์.....มือถือ.....

ที่ทำงาน

เลขที่.....หมู่.....ตรอก/ซอย.....
 ถนน.....แขวง/ตำบล.....
 เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....
 รหัสไปรษณีย์.....โทรสาร.....
 โทรศัพท์.....มือถือ.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้

☐

เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

☐

เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความ

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

